

TAŞRA KIYI KENTLERİNDE MEKÂNSAL DEĞİŞİM: GİRESUN ÖRNEĞİ

Mustafa Veysi ÖZCAN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

EYLÜL 2016

Mustafa Veysi ÖZCAN tarafından hazırlanan “TAŞRA KIYI KENTLERİNDE MEKÂNSAL DEĞİŞİM: GİRESUN ÖRNEĞİ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Nevin GÜLTEKİN
Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

.....

Başkan : Doç. Dr. Nihan ÖZDEMİR SÖNMEZ
Gayrimenkul ve Varlık Ekonomisi ve Değerleme Anabilim Dalı,
Ankara Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

.....

Üye : Doç. Dr. Özlem GÜZEY KOCATAŞ
Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

.....

Tez Savunma Tarihi: 26./09/2016

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....

Prof. Dr. Hadi GÖKÇEN
Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Mustafa Veysi ÖZCAN

26/ 09/2016

TAŞRA KIYI KENTLERİNDE MEKÂNSAL DEĞİŞİM: GİRESUN ÖRNEĞİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Mustafa Veysi ÖZCAN

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eylül 2016

ÖZET

Kentsel mekân, doğaya karşı/uyumlu biçimde, uzun süreçte farklı etkenlerle ve bileşenlerle, yerel dinamiklere ve bilgiyle bağdaşık üretilir, sürdürülür, değiştirilir ya da yeniden yaratılır. Mekânının algısal (doğal/yapılı çevre), zihinsel (kavramlaştırılan yer) ve sosyal (kimlik, bellek, aidiyet) bileşenlerinin etkileşimiyle, algısal mekân geçmişi de barındırdığı nesnel öğeleriyle anlam ve değer kazanır. Bu öğelerin biçimlenmesinde, konumlandığı coğrafyada yer alışı belirleyicidir. Böylece, su kenarı kentlerinin, mekânsal strüktürü ve mimarisi kara kentlerine göre farklılaşmaktadır. Bu farklılaşma ya da kentsel kimliğin oluşumunda, kıyı yerleşimlerinde suya bağımlılık derecesi diğer bir deyişle, doğal liman ve kıyı gerisinde yerleşime uygun ekolojik taban belirleyici olmaktadır. Anadolu liman kentleri bu etkileşimi, günümüze ulaşabilen Osmanlı Döneminin izleri ve mimarisiyle, tarihsel süreçte liman işlevleriyle gelişen çokkatmanlı ve çokkültürlü kentsel nitelikleri çoğunlukta aktarmaktadır. Karadeniz Havzasının güneydoğusunda yer alan Giresun Kenti de liman kenti özelliklerini, kıyı ve gerisindeki geleneksel, tarihsel dokusu üzerinden, kentsel mekânsal yapı değişim süreç ve etkenlerini tanımlayacak niteliklere sahiptir. Giresun Kentinde küreselleşmenin uzantısında kentlerin birbirleriyle yarışan işletmeler gibi örgütlenerek, kentsel yenileme ya da dönüşüm adıyla mekânsal ve doğal kimliğinin silinmesi de kolaylıkla izlenebilmektedir. Bu nedenle bu tez çalışmasında, Giresun kenti çalışma alanı olarak belirlenerek, tek bir örnek üzerinden genelleme iddiası taşımadan, mekânsal kimliğin önemi ile birlikte gelişimine ilişkin çıkarsamalar elde etmek ve kent planlamada yönlendirici olmasına dikkat çekmek amaçlanmıştır. Bu kapsamda mevcut teorilerin ya da hazır hipotezlerin sınanması yerine, mevcut değerlerin belgelenmesi ve geleceğe aktarılmasında umut taşıması önemsenmiştir.

Bilim Kodu : 80205
Anahtar Kelimeler : Taşra, Kıyı Kenti, Mekânsal Değişim, Giresun Kenti
Sayfa Adedi : 233
Danışman : Doç. Dr. Nevin Turgut GÜLTEKİN

THE SPATIAL CHANGE IN COASTAL CITIES: CASE STUDY OF GİRESUN
(M. Sc. Thesis)

Mustafa Veysi ÖZCAN

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES

September 2016

ABSTRACT

Urban space, in a form against or compatible with nature, can be sustained, changed, produced or created related to local dynamics and knowledge, by various factors and component. With the interaction of perceptive (natural/built environment), mental (conceptualized space) and social (identity, memory, and belonging), the perceptive space history, gains meaning and value depending on the geography where it is located. Thus, the spatial structure and architecture of the water-side cities differ according to the cities on the land. In this differentiation or composition of the urban identity, the degree of being dependent to water in coastal settlements, in other words, natural harbours and offshore has become the appropriate ecological baseliner. Giresun city, located in the south-east of the Blacksea basin, possesses the qualities describing urban spatial variation process and factors and its effects on the traditional and historical texture behind and along the shore. Along the globalization process, cities organized as enterprises competing with each other, in the name of the urban renovation or transformation, the loss of spatial and natural identity can easily be traced. Therefore, in this thesis Giresun city, is defined as the survey area, without carrying the claim of generalization over one example, the importance of urban identity together with the efforts to obtain results about its evolution in planning has been aimed. Within this context, instead of testing existing theories or readymade hypothesis the documentation of the existing values, their transfer to the future has been considered seriously.

Science Code : 80205
Key Words : Country, Coastal City, Spatial Change, The City Giresun
Page Number : 233
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Nevin Turgut GÜLTEKİN

TEŐEKKÖR

Çalıőmalarım süresince yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren, bilgi kaynaklarına ulaşmamda yardım eden danışmanım Doç.Dr. Nevin Turgut Gültekin'e, dedem Osman Fikret Topallı'nın arşivini ve fotoğraf albümünü koruyarak bana emanet eden ve bu tez çalışmasını bu belgelerle ve anılarıyla katkı sağlayan büyük aileme, sabır ve bilgisini esirgemeyen sevgili eşim Prof. Dr. Zuhall Özcann'a, Giresun Belediyesi çalışanlarına, tez çalışmalarıım süresince isteğimi ve gayretimi destekleyen, hoş gören, memleketim Giresun'un tarihsel gelişimini belgeleme ve geleceğe taşıma çabamı değerli kılan ve buna vesile olan herkese teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	xi
RESİMLERİN LİSTESİ	xiv
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xix
1. GİRİŞ	1
2. KARADENİZ KIYI KENTLERİNDE MEKÂNSAL YAPI VE KİMLİK OLUŞUMU, GELİŞİMİ VE ETKENLERİ	7
2.1. Kıyı Kentlerinde Kent Strüktürü ve Mekânsal Yapı	8
2.2. Kent Kimliği ve Kıyı Kentlerinin Fiziksel-Mekânsal Kimliği	14
2.2.1. Kent kimliği ve mekânsal yapı etkileşimi	14
2.2.2. Kıyı –liman- kentlerinde fiziksel-mekânsal kimliğin oluşumu ve gelişimi.....	18
2.3. Tarihsel Süreçte Karadeniz Havzası Güney-Doğusundaki Kıyı Kentlerinde Mekânsal Yapı ve Kimlik	20
3. DOĞU KARADENİZ KIYI-LİMAN KENTİ GİRESUN VE KURULUŞ ÖYKÜSÜ	25
3.1. Kentin Kuruluşu; Güney Karadeniz’de Kolonizasyon Dönemi	27
3.2. Ares (Giresun) Adası’nın Kuruluş Öyküsü ve Bugünü	32
3.3. Kolonizasyon Döneminde Bugünkü Giresun Kent Merkezi	38
3.4. Değerlendirme; Kuruluşundan Orta Çağa Giresun Kenti	43

4. ORTAÇAĞDA VE OSMANLI DÖNEMİNDE GİRESUN KENTİNİN MEKÂNSAL YAPISI DEĞİŞİMİ VE ETKENLERİ	47
4.1. Kale ve Liman Kenti Olarak Orta Çağda Giresun Kenti ve Mekânsal Yapı	47
4.2. Osmanlı Döneminde Batılılaşma Öncesi Kentin Yönetsel, Ekonomik, Toplumsal Yapısı ve Değişim Etkenleri	51
4.3. Osmanlı Dönemi Batılılaşma Öncesi Mekânsal Yapı ve Değişimi	63
4.3.1. Liman ve liman gerisi işlevlere göre yapılaşma ve düzeni	63
4.3.2. Merkez ve ticaret merkezinin konumu ve mekânsal gelişmeye etkisi	64
4.3.3. Mahalle oluşumları	67
4.3.4. Değerlendirme; 19. yüzyıl ortasına kadarki dönemde kentsel mekânsal yapı	81
4.4. Batılılaşma Döneminin Kent Merkezine Etkileri	81
4.4.1. Ticaret ve ekonomide gelişme ve mekânsal yapıya yansımaları	84
4.4.2. Yönetsel ve nüfus-toplumsal yapı değişimi ve mekânsal yapıyı biçimlendirmesi.....	94
4.5. 20. Yüzyıl Başlarında Toplumsal-Mekânsal Ayrışma ile Biçimlenen Kentsel Mekân	124
4.5.1. Toplumsal yapı; sosyal ve ekonomik ayrışma	125
4.5.2. Mekânsal ayrışma ve yapılaşmaya etkileri-sonuçları	130
4.6. Savaş Yıllarından (1914'ten) Cumhuriyete Giresun Kenti Mekânsal Yapı Özellikleri ve Oluşum Etkenleri	137
4.6.1. I. Dünya Savaşı yılları (1914-1918).....	137
4.6.2. Kurtuluş Savaşı yılları ve Cumhuriyetin kuruluşu	148
4.6.3. Değerlendirme; Osmanlı'dan Cumhuriyet'e mekânsal yapı ve değişim etkenleri	150
5. GİRESUN KENTİNDE KENT PLANLAMAYA ve PLANLAMAYI YÖNLENDİREN ETKENLERİNE BAĞLI MEKÂNSAL DEĞİŞME	159

Sayfa

5.1. Atatürk Dönemi (1923-1938) ve 1933 Tarihli Planlama ile Kentsel Mekâna Modernist Müdahaleler	160
5.2. İnönü Döneminden Çok Partili Yönetim Sistemine Kadarki Dönem (1938-1945).....	176
5.3. Çok Partili Dönem ve Kente Göç Sürecinde Kentte Yeniden Yapılanma 1952 Tarihli Plan Revizyonu	179
5.4. 1960 İhtilal Sonrasından 1980li yıllarda Planlı Dönem -1960-1962 Tarihli Nazım Plan ve 1964 Tarihli Uygulama İmar Planı	181
5.5. Liberalleşmenin Kente Etkileri: 1986 Tarihli Plan 1997 Tarihli Revizyonu	183
5.6. Kentsel Koruma Yaklaşımları ve Kentin Mekânsal Kimliğine Etkileri	187
5.7. 2000'ler Sonrası (Plansız) Gelişme Sürecinde Kentsel Mekânsal Yapı Değişimi	192
6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	209
KAYNAKLAR	221
ÖZGEÇMİŞ	233

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 1.1. Tez çalışmasında izlenen yöntem	3
Çizelge 5.1. Giresun Kent merkezi taşınmaz kültür varlığı olarak tescilli kamu yapıları	191
Çizelge 5.2. 1965 sonrasında bugüne Giresun merkez ilçe ve kent nüfusu	193

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. Kıyı kentlerinde mekansal strüktürü oluşturan etkenler ve kimlik oluşumu	19
Şekil 3.1. Giresun Kentinin.....	25
Şekil 3.2. Giresun Kenti ve adasının coğrafi konumu (lokasyonu)	26
Şekil 3.3. Miletlilerin koloni kurmak için izledikleri deniz yolu rotası.....	30
Şekil 3.4. Pontus döneminde Ares adası	33
Şekil 3.5. Kale ve adanın konumu	33
Şekil 3.6. Ares (Giresun) Adası antik limanın konumu ve mezar kalıntıları	34
Şekil 3.7. Miletlilerin Karadeniz kıyılarında koloni kurmak için izledikleri deniz yolu rotası ve kolonileri	39
Şekil 3.8. Karadeniz bölgesinde önemli Grek kolonileri ve toplulukları	40
Şekil 4.1. Ortaçağda Giresun’da mekânsal gelişme	51
Şekil 3.9. Giresun kentinin kuruluşundan ortaçağa kadarki süreç	45
Şekil 3.10. Giresun kentinin kuruluş ve konolizasyon döneminden ortaçağ’a mekânsal tanımlama	46
Şekil 4.2. 15. yy. sonunda Giresun kentinde yerleşim alanlarının konumu (Kaleiçi ve Taşbaşına doğru gelişme).....	55
Şekil 4.3. 16. Yüzyıl ortasından sonuna kadarki süreçte Giresun kent nüfusu.....	57
Şekil 4.4. 17.yüzyıl ortasından sonuna kadarki süreçte Giresun vergi mükellifi hane sayısı ve nüfusu	58
Şekil 4.5. 19. yüzyıl başından ortalarına kadarki süreçte Giresun kent nüfusu	61
Şekil 4.6. Joseph Piton de Tournefort 1701 tarihli gravüründe Giresun’a denizden bakış	63
Şekil 4.7. 18. yüzyıldan 19. yüzyıla Giresun Limanı-Şebinkarahisar arasındaki Bağlantı	64
Şekil 4.8. 16. yüzyıl sonunda Giresun’da merkezin konumu 1.Hüdavendigâr Cami 2. Çınarlar Cami 3. Kapu- Hacı Seyyid Cami 4. Hacı Hüseyin Cami	66

Şekil	Sayfa
Şekil 4.9. 16. yüzyıl sonuna kadar kentsel gelişmeye ivme kazandıran camiler	71
Şekil 4.10. 16. yüzyılda mahallelerin konumu 1. İçkale (Kale) Mahallesi 2. Lonca (Kumyalı/Şih) Mahallesi 3. Uğrukapı (Kapukahve) Mahallesi 4. yukarı Gogora) Mahallesi ? Penbedûz ve Perçin Mahallesi	72
Şekil 4.11. 17. Yüzyıl sonunda kentsel yerleşme gelişme yönü	73
Şekil 4.12. 18. yüzyıl ortalarında mahallelerin konumu İçkale (Kale) Mahallesi 2. Yavuz Selim (Kumyalı) Mahallesi 3. Kapu (Kapukahve) Mahallesi 4. Çınarlar Mahallesi 5. Hacı Hüseyin (Gogora) Mahallesi 6. Şeyh Keramettin Mahallesi 7. Hacı Miktaf Mahallesi	74
Şekil 4.13. 18 yüzyıl ortalarında kentin, limanın ve Gedikkaya'nın resmi	75
Şekil 4.14. Batılılaşma öncesi mekânsal yapı oluşum ve değişim etkenleri	82
Şekil 4.15. 19. yüzyıl ortasında Giresun sahilini gösteren çizim	87
Şekil 4.16. 19. yüzyıl ortalarında-sonuna ticaret yapılarının artışı	92
Şekil 4.17. 19. yüzyıl ikinci yarısında Giresun kenti nüfusu ve yapısı	96
Şekil 4.18. Giresun merkez ve Giresun kazasında 19. yüzyıl ikinci yarısında nüfus artışı	97
Şekil 4.19. Zeytinlik mevkinin –kentsel sit alanının- kentsel konumu	101
Şekil 4.20. Zeytinlik mahallesinde konutlara giriş biçimleri	105
Şekil 4.21. Zeytinlik mahallesi geleneksel konutları –zemin kat-plan tipleri.....	106
Şekil 4.22. Zeytinlik konutlarında balkon tipleri	106
Şekil 4.23. Telgrafhane binasının konumu ile yan-ön görünüş çizimleri	116
Şekil 4.24. 1903 yılında Giresun merkez nüfusu ve nüfus yapısı (cinsiyet)	126
Şekil 4.25. 1904 yılında Giresun kazası ve merkezi nüfus verileri	127
Şekil 4.26. 19. Yüzyıl sonunda kentsel yerleşme ve gelişme yönü	137
Şekil 4.27. Osmanlı döneminde Giresun kentinde mekânsal yapı oluşum, gelişim ve değişim etkenleri	151
Şekil 5.1. 1927 nüfus sayımına göre Giresun ili ve merkez ilçesinin nüfusu	163
Şekil 5.2. 1923'den 1935'e Merkez nüfusu	163

Şekil	Sayfa
Şekil 5.3. 1935 ve 1945 yıllarında sektörel dağılım	177
Şekil 5.4. 1940 yılından 1945 yılına kadarki sürede Giresun kent merkezi nüfusu	178
Şekil 5.5. 1950-1960 yılları arasında Giresun İli merkez ve kent nüfusları	180
Şekil 5.6. 1970li yıllarla kentsel gelişmeyi yönlendiren istihdam yatırımlarının konumu	182
Şekil 5.7. 1960-1999 yılları arasında kent nüfusu	185
Şekil 5.8. Kentsel gelişme dönemlerinde kent makro-formu	187
Şekil 5.9. Giresun kent merkezi sit alanları ve koruma alanları sınırları	190
Şekil 5.10. Giresun kent merkezi sit alanlarında mevcut yapılaşma ve işlevleri	192
Şekil 5.11. 1965 sonrasında bugüne Giresun merkez ilçe ve kent nüfusunun gelişimi	194
Şekil 5.12. 2013 yılında eğitim düzeyi ve cinsiyete göre 15 yaş ve üzerindeki nüfus ...	195
Şekil 5.13. 2011 milletvekili seçimlerine katılım	197
Şekil 5.14. 2000 yılında Giresun kentinde çalışan nüfusun sektörel dağılımı	199
Şekil 5.15. Ticaret merkezinin saçaklanması	210
Şekil 6.1. Kentin kuruluşu ve etkenleri	211
Şekil 6.2. Giresun Kentinin Ortaçağ'da uluslararası deniz ticaret merkezi, askeri üs ve metropolit kimliği ve etkenleri	212
Şekil 6.3. Osmanlı döneminde kent makroformunun değişmesi ve etkenleri	214
Şekil 6.4. Cumhuriyet döneminde kent mekansal kimliği ve makro formu değişimi, süreç ve etkenleri	217

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim	Sayfa
Resim 2.1. Su kanallarıyla bölünen kentlerde mekansal strüktürü	8
Resim 2.2. Akarsu ağzı kıyı kenti Londra	9
Resim 2.3. Delta üzeri kıyı kenti Rotterdam	9
Resim 2.4. Sivastopol limanı	10
Resim 2.5. Köstence limanı ve kenti	10
Resim 2.6. İstanbul limanı ve tarihi yarımada	10
Resim 2.7. Trabzon limanı ve kenti	10
Resim 3.1. Batı yönünden bugünkü Giresun kentine bakışta yarımada ve kalenin konumu	26
Resim 3.2. Giresun Adası (1, 2 denizden bakış, 3. karadan bakış, 4, 5 adadan karaya, 6. havadan adaya bakış)	35
Resim 3.3. Giresun adasındaki hamza taşı	37
Resim 3.4. Giresun kalesi	43
Resim 4.1. Giresun limanından asker nakli-1940	59
Resim 4.3. 18. yüzyıl sonunda Kazancılar çarşısı	65
Resim 4.4. Yarımadanın güneyinde topografyanın kısıtlarına uygun kentsel gelişme	65
Resim 4.5. 18. yüzyıl sonu Giresun limanına yanaşan deniz araçları	67
Resim 4.6. Giresun–Demirkapı-limanı gümrük binaları ve hanlar	67
Resim 4.7. Hüdavendigâr (Yavuz Sultan Selim) Cami ve medreseler (yıkılmadan önce)	69
Resim 4.8. Kale Cami, iç mekân ve minber	75
Resim 4.9. 19 yüzyıl başında Kale Mahallesi'ne denizden bakış	76
Resim 4.10. Gogora yapı kompleksinin konumu (18. yy. sonu ve bugün)	77
Resim 4.11. Gogora Kilisesinin kıyıda görünüşü, iç mekânı ve tavan freski	77

Resim	Sayfa
Resim 4.12. Mahzenin girişi ve iç mekânı	78
Resim 4.13. Katolik Kilisesi (ocuk kütüphanesi)	79
Resim 4.14. Metamorfoz Kilisesi ve Kaptan Yorgi'nin Anıt-Mezarı	79
Resim 4.15. Hacı Hüseyin Hamamının kalıntıları	80
Resim 4.16. Kaptan Yorgi, evi ve anıt mezarı	86
Resim 4.17. 19. yüzyılda Giresun -Demir, büyük- limanı	89
Resim 4.18. 1900'lerde kentin ticari yüzü- Gazi Paşa caddesi ve Lonca limanı	92
Resim 4.19. 1900lerde Gogora Plajı (Lonca Limanı) ve mahallesi	93
Resim 4.20. Zeytinlik mahallesinde yerleşme biçimi	102
Resim 4.21. Saint-Panteleimon Şapeli, Calypso bahçesi	102
Resim 4.22. 19. yüzyılda zeytinlik mahallesi konut yoğunluğu	103
Resim 4.23. Zeytinlik mahallesinde bahçe kapıları örnekleri.....	104
Resim 4.24. Sokak/Bahçe/Konut ilişkisi- yüksek bahçe duvarlarının sınırladığı sokaklar	104
Resim 4.25. Zeytinlik Konutlarında ıkmalı ve düz cephe tipleri	107
Resim 4.26. Konut cephelerinde Art Nouveau demir işçiliği örnekleri	109
Resim 4.27. Yapım tarihi belirlenmiş konut ve ahşap panjur örneği	109
Resim 4.28. Kumyaka'dan Kale mahallesine doğru bakış	110
Resim 4.29. ınarlar Cami	112
Resim 4.30. Soğuksu Cami	112
Resim 4.31. Gemiler ekeği Cami	112
Resim 4.32. Seyyit Vakkas Türbesi	112
Resim 4.33. 20. Yüzyıl başında İskele Başı, meydanı ve telgrafhane binasının konumu	115
Resim 4.34. 1900'lerden bugüne Hükümet Konağı ve konumu	117

Resim	Sayfa
Resim 4.35. Fransa ve Rus Konsolosluk binasının geçmişteki ve günümüzdeki durumu	117
Resim 4.36. İskelebaşı Han'ın 20 yüzyıl başı ve günümüzde limandan görünüşü	118
Resim 4.37. Geçmişte fındık iç hane işlikleri	119
Resim 4.38. Dünden bugüne Topal Osmanağa- Osman Feridunoğlu binası	120
Resim 4.39. (1)1930 yıllarda Gazi Caddesi ve günümüzdeki durumunda Esat İzzet Memişoğlu ve İsa Odabaş binaları ve (2) kapalı çarşı	121
Resim 4.40. Taşbaşı parkı	122
Resim 4.41. Millet Bahçesi ve Hükümet konağı	123
Resim 4.42. Millet Bahçesi kapısı ve kitabesi	123
Resim 4.43. Konsoloslukta düğün ve asri -beyaz- gelinlik giyen Giresunlu gelin-1900ler	128
Resim 4.44. Giresun İdâdî Mektebi (Mehmet Akif Ersoy Ortaokulu)	132
Resim 4.45. Necatibey İlköğretim Okulu	132
Resim 4.46. Giresun Saytas Rum Mektebi	133
Resim 4.47. 20. yüzyıl başında bir eczane ve berber dükkânı	135
Resim 4.48. Giresunlu Gönüllülerle (Uşaklar) Topal Osman ve Mezarı	141
Resim 4.49. Alman Çeşmesi ve yapı dış duvarıyla hemyüz bir sokak çeşmesi	146
Resim 4.50. Giresun Belediye Başkanlığının eski ve yeni binası	148
Resim 5.1. Demirkapı Limanı- Fındık ihracatı (Ağustos.1928) ve yolcu karşılama (1930) Çilingiroğlu Hanı ve İskelebaşı Hanı	168
Resim 5.2. Merkez Ortaokulu	170
Resim 5.3. Gazi Paşa İlköğretim Okulu (Eski Giresun Resimleri)	170
Resim 5.4. Taşbaşı Parkı yapılmadan önce Sultan Selim Cami ve Medresesi (Anonim, Eski Giresun Resimleri, Eski Giresun Kartpostaları)	172
Resim 5.5. Taşbaşı Parkı yapılırken karadan/denizden bakış (Anonim)	172
Resim 5.6. Köprülü Han	173

Resim	Sayfa
Resim 5.7. Denizden Kumyalı ve Kale Mahallesi (en sağda Çarşı Mahallesi)	175
Resim 5.8. 1940 larda Cumhuriyet balosu	178
Resim 5.9. Okul gösterilerine katılım	178
Resim 5.10. 1940lı yıllarda ticaret merkezi	179
Resim 5.11. 1950lerin başında Zeytinlik ve Gemilerçekeği Mahallesi	180
Resim 5.11. 1940'lardan 2000'lere Gazi caddesi	182
Resim 5.12. 1960 lardan 1970 lede Zeytinlik Mahallesi ve Kaleye doğru yapılaşma biçimi	183
Resim 5.13. Doğal yapıyı ve kimliği silen yüksek yapılaşma	186
Resim 5.14. Tescilli yapıları saran ve onları görünmez kılan yüksek katlı yeni yapılaşma	189
Resim 5.15. Giresun sanat sokağı	196
Resim 5.16. Kentte AVM ve kentsel yaşam	197
Resim 5.17. Ordu-Giresun havalimanı	198
Resim 5.18. Geçmişten bugüne Giresun Kalesi	201
Resim 5.19. Yüksek yapılarla kapatılan taşınmaz kültürel miras	201
Resim 5.20. Limanda -Çilingiroğlu ve İskelebaşı Hanları ve yerine yeni yapılan oteller	201
Resim 5.21. Kumyalı'da sahil yolu (2016) ve yoğun yapılaşma ile kıyıda koparılan kentsel yerleşme	202
Resim 5.22. Kıyı bölgesinde yüksek yoğun yapılaşma	203
Resim 5.23. Doğal kimliğin tahribatı	203
Resim 5.24. Kent makroformu ve kıyı bölgesi gerisinde yoğun-yüksek yeni yapılaşma	204
Resim 5.25. Düünden bugüne Taşbaşı ve Millet (Memleket) bahçeleri	205
Resim 5.26. Ticaret Merkezi-Gazi Caddesinin dünü (1930lar, 1980) ve bugünü (2015)	206

Resim	Sayfa
Resim 5.27. Keşap Durağının dünü bugünü ve yeni yapılan saat kulesi ve orjinali	206
Resim 5.28. TOKİ Aksu Küçükköy konutları	207
Resim 5.29. Yeni kent meydanı	211
Resim 6.1. Kentin bugünkü makroformu ve kimliğine aykırı yapılaşma biçim	218

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler

ha	Hektar
km	Kilometre
km²	Kilometrekare
m	Metre
m²	Metrekare

Kısaltmalar

Açıklamalar

AVM	Alışveriş Merkezi
EM	Endüstri Mirası
GEEAYK	Gayrimenkul Eski Eserler Yüksek Kurulu
KAİP	Koruma Amaçlı İmar Planı
KTVKK	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
KTVKKBK	Kültür ve Tabiat varlıkları Koruma Bölge Kurulu
SSK	Sosyal Sigortalar Kurumu
TICCIH	The International Committee for the Conservation of Industrial Heritage-Uluslararası Endüstri Mirasını Koruma Komitesi
TOKİ	Toplu Konut İdaresi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
yy.	Yüzyıl

1. GİRİŞ

Kent kimliği, toplum ve insan ilişkileri, teknolojik ve bilimsel gelişmeler doğrultusunda s¼rekli olarak yeniden ¼retilen, dinamik bir olgudur. Kent kimliğinin s¼rekliliđi ya da yeniden oluşturulmasında, akılcı ¼oz¼mlerin geliştirilmesi, fırsatların, olanakların değerlendirilmesi kent planlamanın da ama ¼larındandır. Taşra kıyı kentlerinin kimliğinin, b¼y¼k kentlere g¼re farklılaşan etkenlerle daha uzun s¼relerde değerrişmesi, d¼n¼řmesi hatta silinmesi, bu tez ¼alıřmasında, bu s¼reci değerlendirmeye olanak sunan, Giresun Kent Merkezi'nin mek¼nsal değerrişim s¼reci ve etkenleri ¼zerinden betimlenmektedir. Bu se ¼medeki en ¼nemli diğer neden, Giresun Kent merkezinin kuruluşundan g¼n¼m¼ze liman işlevlerini s¼rd¼ren kıyı kenti olarak;

- Deniz ticareti ile birlikte iş b¼l¼m¼ ve uzmanlaşmanın temelindeki tarımsal alanla ya da madenlerle, ¼st kademedeki b¼lgesel ya da dış ticaret ya da sanayi merkezi arasındaki aracılık işlevi, b¼ylece her d¼nemdeki sahip olduğu b¼lgesel hatta k¼resel ilişkileri ve etkilenme d¼zeyi,
- Azınlıklarla, yabancılarla ve yerli halkın (farklı k¼lt¼rlerin ve etnik grupların) beraberliğiyle oluşan ¼okk¼lt¼rl¼ sosyal yapısı,
- ¼okk¼lt¼rl¼ yapısından kaynaklanan farklı siyasi hedefler ya da ekonomik ¼ıkarlar ve ¼atıřmanın arenası,
- Farklı inan ¼lar, zihniyetler ve g¼ ¼ler arasında (Doğu/Batı, merkez/ ¼evre, İşlamiyet/Hıristiyanlık, devlet/toplum, modernleşme/gelenek, elitler/kitleler, İmparatorluk/Cumhuriyet gibi) ¼ekiřme-zıtlık/kaynaşma-denge alanı,
- ¼zellikle Osmanlı D¼neminde Payitaht'tan uzaklığı ile sermayenin, iktidarın zor alıma dayalı taleplerini ret edebilme olanakları,
- Karadeniz Havzasında ¼nemli bir liman kenti olarak, denizcilik sekt¼r¼ndeki gelişmelerden ve deniz ticaret yolu g¼zerg¼hlerinin değerrişmesinden olumlu/olumsuz bi ¼imde doğrudan etkilenmesi,
- Her d¼nemde d¼nya ticaret ortamı ve bunun ¼zerinden politik ve ekonomik fırsat ve krizleri a ¼ıklayıcı nicel (ekonomik dalgalanma gibi) ve nitel (fiziksel mek¼n gibi) ¼zelliklere sahip olmasıyla, kent kimliğinin ve kimliğin temel ¼gesi mek¼nsal yapısının değerrişim ve gelişim s¼recinin diğer kentlere g¼re farklılaşması ve bu s¼reci okunabilir kılmasıdır.

Giresun kent merkezinde mekânsal yapının değişiminin birçok etkeni olmasına karşın bu tez çalışmasında, antik dönemden Osmanlı Dönemine kadarki süreçte ekonomik erk ve uzantısında yönetim erki temel faktör olarak tanımlanmaktadır. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kentin dışa dönük yapılı yüzünün oluşumu, deniz ticaretine ve mekânsal yapının oluşum ve değişimindeki etken faktörlere göre (Bkz. 2. Bölüm) ele alınmaktadır. Cumhuriyet Döneminde ise moderniteyle başlayan süreçte, ülkenin siyasi yapılanmadaki dalgalanmaları ve bunun kent planlama anlayışına yansımaları ile 1980 sonrası başlayan ve 2000 sonrası da etkisini daha güçlü hissettiren, güç merkezinin "hizmetler" sektörü ve bu bağlamda "konut projeleri" üzerinden kentsel mekân organizasyonunda kent kimliğini yok sayan başkalaşım incelenmektedir. Sonuç olarak bu tez çalışmasında; Antik Dönemden günümüze kentsel fizik mekânda yönlendirici güçler ya da etkenlere göre; mekânsal yapı ve kimliğin değişim öyküsü, aşağıda tanımlanan ve yapılı çevrede izlenebilen dönemlere göre yorumlanmaktadır;

- Kentin kuruluşu; öyküsü ve günümüzdeki izleri (Bölüm 3),
- Deniz ticaretinin önem kazanarak liman işlevleriyle değiştirdiği ortaçağ dönemi (Bölüm 4),
- Yerleşim biçiminin, bugünkü kentsel mekansal strüktürünün ve yapılı çevrenin temellendiği Osmanlı Dönemi'nde Batılılaşma öncesinden (Bölüm 4.1, 4.2) bugüne aktarılan taşınmaz kültürel miras,
- Dünya deniz ticaretinde Karadeniz'in öne çıkması ve batılılaşmayla geçirdiği ilk önemli dönüşümün yaşandığı 19. yüzyıldan 20. yüzyıla kadarki süreçte (Bölüm 4.3), toplumsal ayrışmanın mekanı biçimlendirmesi, varsıl gayrimüslimlerin konut alanları ve iş yerlerinin radikal biçimde ayrışması,
- 20.yy.da kentin ekonomik ve ticarete gelişmesiyle mekansal yapının radikal biçimde değiştirilmesi (Bölüm 4.4),
- 20. yy.ın ilk çeyreğinde başlayan savaş yıllarıyla ve yangınlarla kentsel mekânın tahrip olması, Cumhuriyete kadarki süreçte kentlinin yoksulluğu ve yoksunluğunun kentsel mekânda izlenmesi (Bölüm 4.5),

Cumhuriyet döneminde;

- Modernite projesiyle kentsel mekanda değişim (Bölüm 5.1),

- 1950li yıllarla II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'nın yeniden inşası sürecinde ortaya çıkan ve ülke geneline farklı ekonomik yapılanmayla kentsel mekânı değiştiren dönemin kente etkileri (Bölüm 5.2),
- 1970'lerden itibaren kapitalizmin içine girdiği krize bağlı olarak bütün dünyada üretimin ve mekânsal yapıların radikal olarak yeniden ölçeklendirildiği ve yapılandırıldığı küreselleşme döneminin 1980'lerle kentsel mekâna yansımaları,
- 2000'li yıllarla mekânı doğrudan biçimlendirmesi, belirgin kırılma noktaları olarak ele alınmıştır (Bölüm 5.3). Diğer bir ifade ile kentin bu dönemlerine göre yapılan mekânsal analizlerde odak noktası, kentin fiziksel-mekânsal yapısının -su kullanımına bağlı kıyı alanları ve liman dışında- radikal değişime uğradığı Cumhuriyet Dönemi olmuştur.

İzlenen yöntem; kent tarihi bilim alanında yapılan çalışmalardan elde edilen veriler ile günümüz arazi kullanım biçimi ve yapılı çevrede farklılaşmanın dönemi, etkenleri ve kentsel ölçekteki konumu ve büyüme-gelişme dinamiklerinin tespit ve değerlendirilmesi üzerine kurgulanmıştır (Çizelge 1.1).

Çizelge 1.1. Tez çalışmasında izlenen yöntem

SÜREÇ	ARAÇLAR	KAPSAM	GERİ-BESLEME (FEED-BACK)
Çalışmanın Tasarımı	Sürecin Programlanması	<ul style="list-style-type: none"> • Kaynak Temini • Alan Çalışmasının Planlanması • Yerde Ön İnceleme ve Gözlemler 	
Verilerin Toplanması	Literatür taraması	Kentin Sosyal ve Mekânsal Tarihi	
	Kent Tarihi ve Müze Araştırmaları		
	İlgili Yerel Basın		
	Aile Albümleri, Koleksiyonlar		
	Kamu Kurumları ve Giresun Üniversitesi		
	Sivil toplum örgütleri		
	Kent ve yöneticilerle derin görüşme		
	Sözlü tarih çalışmaları		
	Yerde İnceleme ve Belgeleme	<ul style="list-style-type: none"> • Kent merkezinin geçmişten bugüne fiziksel mekânsal yapısı • Kimlik öğeleri • Taşınmaz kültürel değerleri 	
	Geçmişteki ve yürürlükteki imar ve koruma planlarını inceleme		
Taşınmaz kültür mirası			
Veri Analizi	Verilerin kentsel mekânla ve mimari ile ilişkilendirilmesi ve belgelenmesi	Kentın sosyal, ekonomik ve siyasi dönemlerinde mekânsal yapıya müdahale biçimleri, diğer etkenler ve izleri	
	Taşınmaz kültür mirası ve alanları		

Çizelge 1.1. (devam) Tez çalışmasında izlenen yöntem

	Morfolojik ve tarihsel analizler		
Değerlendirme ve Sonuç	Sosyal, mekânsal sentez ve çıkarımlar	Kentsel mekânsal yapı ve kimliğin değişiminin süreç ve etkenleri	
		Kent kimliğini ve taşınmaz kültür değerlerini sürdürülebilirlik	

Bu değerlendirmede üst-makro düzeyde belirleyici olan kentin yönetimi ve ekonomik etkenler üzerinden mekânsal oluşum; suyu-kıyıyı kullanma biçimi, ticaret odakları ve buna bağlı akslar, kamu yapıları, konut alanları ve diğer işlev alanları olmak üzere farklı alanlardaki değişimlerin kent makro-formuna etkileri de belirlenmeye çalışmaktadır.

Böylece, yukarıda tanımlanan dönemlere göre bu tez çalışmasının kapsamını temel olarak üç sorunun yanıtı oluşturmaktadır;

- Kuruluşundan günümüze Giresun Kenti nasıl bir mekânsal değişim ve gelişim göstermiş ve/veya kent kimliği hangi etkenlerle değişmiştir?
- Gelişim sürecinde kentsel mekânda hangi dönüşüm biçimleri oluşmuştur?
- Kentsel mekânın dönüşümünü yönlendiren, belirleyen araçlar/aktörler ne/kim olmuştur?

Bu temel üç alan arasındaki ilişki ve dönemler arasındaki etkileşim, bugünkü kentsel mekânsal strüktürü ve özelliklerini, böylece kent kimliğini de belirlemektedir. Yer'e özgü bu özellikler, yapılı çevrenin morfolojisi (ulaşım ağı, sokak dokusu, sokak/parsel/bina ilişkisi, yapı yoğunluğu ve bina yüksekliği vb.) işlevsel yapılanma (suyu kullanma derecesi, kent kapıları, arazi kullanım biçimi, bölgeleme, altyapı vb.), mekânsal kurgu (kıyı kullanımı, açık ve yeşil alan sistemi vb.) ve görsel (hacim, peyzaj, ölçek, uyum vb.) ve bağlamsal (karakter, yerel stiller vb.) özellikler olarak tanımlanmaktadır.

Sonuç olarak (Bölüm 6), Türkiye'de taşradaki liman niteliğine sahip kıyı kentlerinde mekânsal yapı ve böylece kent kimliğinin değişim süreç ve etkenleri, genelleme iddiası taşımadan Karadeniz Havzasının güneydoğusunda yer alan Liman Kenti Giresun üzerinden çözümlenmesi hedeflenmektedir. Böylece kentin tarihsel, geleneksel, kültürel değerlerinin dolayısıyla kimliğinin somut öğeleri-göstergesi olan mekânsal yapı özelliklerinin, sürekliliğine ve yeniden yaratılmasına ilişkin çıkarsamalar elde edilerek, bu konudaki ilgili

yazınla Giresun Kenti üzerindeki çalışmaların sonuçları karşılaştırmalı olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme kentin planlamasında özellikle korunması, yaşatılması gereken taşınmaz kültürel miras alanlarının sürdürülebilirliğini sağlamada yol gösterici olabilecektir.

2. KARADENİZ KIYI KENTLERİNDE MEKÂNSAL YAPI ve KİMLİK OLUŞUMU, GELİŞİMİ VE ETKENLERİ

Kıyı, en genel anlamıyla toprak ile suyun buluştuğu yer olarak tanımlanmaktadır. Günlük yaşamda ise kara ile denizin kesiştiği alan olarak kullanılmaktadır. Bu kesişme çizgisinin etkisindeki ya da gerisindeki alan; coğrafi açıdan morfolojik yapısı, doğal kaynakları, biyolojik çeşitlilikleriyle “kıyı alanı” (*coastal area*), sınırları belli bu coğrafyada; insanın (toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasal) çeşitli etkinliklerinin gerçekleştiği kıyı alanları ise “kıyı bölgesi” (*coastal zone*) olarak adlandırılmaktadır. Bu tez çalışmasında ise deniz kıyısı bölgesinde ve/veya su kenarında, dönemi itibariyle kentsel nitelikli yerleşimler konu edilerek, “kıyı kentleri” terimi kullanılmakta ve Giresun Kent merkezi örneklenmektedir.

Dünya nüfusunun yaklaşık üçte ikisinin kıyı alanlarında ya da beşte üçünün denizden karaya doğru 60 km uzunluğundaki kıyı bölgesinde yaşadığı ve küresel dizgenin, toplumsal, ekonomik, siyasal ilişkilerinin en canlı biçimde yaşandığı yerler olması, özellikle dünya kentlerinin (New-York, Amsterdam, Londra gibi) bu bölgelerde bulunması (Srinivas, 1998) kıyı bölgelerinin günümüzdeki önemini yeterince açıklamaktadır.

Kıyılar, tarih boyunca insanoğlunun yerleşim için tercih ettikleri yerler olarak, mezolitik dönemden günümüze insan etkinliklerinin odağındadır. Su kenarları tarihsel süreçte, içme suyu, tarım için sulama, suda yaşayan canlıların besin kaynağı olması, yiyeceklerin saklanması için gerekli tuzu barındırması, savunma kolaylığı, ulaşım dolayısıyla hareketlilik olanağıyla ticareti oluşturması gibi suyun niteliğine bağlı olarak çeşitli yaşam kolaylıkları sunmuştur. Bu nedenlerle ilk yerleşimler için akarsu ve göllerin çevresi, adalar, yarımadalar, koylar hatta bataklık kenarları uygun görülmüştür (Hudson, 1996).

Anadolu’da kıyı yerleşimleri de deniz yolu ulaşımına ve güvenliğe olanak sağlayacak doğal liman oluşumuna ve kıyı gerisinde yerleşime uygun ekolojik tabana sahip alanlarda kurulmuştur. Anadolu kıyıları liman kentlerinin mekânsal strüktürü, liman işlevlerine bağlı olarak Osmanlı Dönemindeki izlerini taşımaktadır. Karadeniz liman kentleri ise bu özelliklerle birlikte tarihsel süreci çokkatmanlı, çokkültürlü yapısını mekânsal nitelikleriyle okutabilmektedir. Giresun Kenti, Anadolu’nun Karadeniz kıyısında tarihsel, kültürel birikimi ile liman kenti özelliklerini kıyı ve gerisindeki (kıyı bölgesindeki) geleneksel, tarihsel dokusuyla -tipoloji oluşturacak- kadar sürdürmektedir. Kentin

konumlandığı Karadeniz Havzası ve geçmişten bugüne ticaret rotalarının, kıyılarındaki liman kentlerini biçimlendirmedeki etkinliğini, Giresun kentinin mekânsal oluşumu üzerinde anlamak için -bu bölümde- Karadeniz Havzası, kıyı kentleri ve bu kentlerin mekânsal yapısı ile kimlik ilişkisi karakteristik özellikleriyle açıklanması gerekmektedir.

2.1. Kıyı Kentlerinde Kent Strüktürü ve Mekânsal Yapı

Kıyı kentlerinde mekânsal kurgu ve yapılaşma, coğrafi ve topografik özelliklere, dolayısıyla ulaşım olanaklarına, su ile kurulan ilişkilere ve böylece suya bağımlılık derecesine göre değişen kıyı bölgesindeki aktivitelere ya da işlevlere göre oluşturulmaktadır. Özellikle, coğrafi konumuna bağlı olarak su ile karanın ilişkisi topografyanın etkisiyle değişik morfolojik biçimler oluşturur. Böylece kıyı kentlerinin su ile ilişkisi, hem ortak hem de bu kentleri birbirinden ayıran özellikleridir. Bu kentlerin deniz, göl, ırmak gibi su faktörlerden birine ya da birkaçına sınır olması da mekânsal yapıda farklılıklar yaratmakta ve yaşam biçimini de belirlemektedir. Örneğin Venedik, Amsterdam ve Saint Petersburg Kentlerinin kanallarla bölünen mekânsal strüktürü (Resim 2.1), Londra Kentinin Thames, Prag Kentinin Tuna Nehrinin iki yakasında konumlanması, suyun mekansal yapıyı belirlemedeki baskınlığını sergilemektedir.

Resim 2.1. Su kanallarıyla bölünen kentlerde mekansal strüktürü

Yukarıdaki örneklerde de açıklandığı gibi kıyı kentlerinde mekânsal kurgu kentin en belirgin ve önemli kimlik ögesidir ve/veya kimliği oluşturmaktadır. Eşdeyişle yerleşmenin suya göre yer alış biçimi, kentin algısal (fiziksel-nesnel) mekanını belirleyici temel faktördür. Bu oluşumda aşağıda açıklanan diğer etkenler (Şekil 2.1) de belirleyici olmaktadır.

Coğrafyanın etkinliği

Kıyı oluşumları biçimsel olarak düz kıyılar, yarımadalar, haliçler, deltalar, boğazlar, akarsular, koylar, körfezler, içdenizler, kıyı-göller olarak sınıflandırabilir. Akarsuların denizle birleşmesine göre; akarsu havzalarının çıkış yerleri (akarsu ağızı, haliç) (New York, Hamburg gibi) ya da delta üzerinde (Rotterdam, Marsilya, Venedik gibi) kurulan kentler ya da akarsu kenarı olmayan (Cenova, Hong Kong gibi) olarak tanımlanabilir.

Dolayısıyla kıyı kentleri coğrafi konumlarına göre;

- Büyük akarsu ağızlarında kurulu kentler (Resim 2.2, Resim 2.3, Resim 2.4),
- Doğal limanların etrafında kurulu olanlar (Cenova, Marsilya, İstanbul, Giresun gibi, Resim 2.5, Resim 2.6)
- Savunmacı ada üzerinde kurulu olanlar (Kopenhag, Malta, Venedik gibi, Resim 2.1)

Akarsu ağızı ulaşım ve limana uygun olduğunda en kalabalık kentler bu alanlarda görülmektedir. Bu tür alanlar iç bölgelerden bu noktaya kadar gelebilecek, ürünler için ideal aktarım (terminal) noktalarını oluşturur.

Resim 2.2. Akarsu ağızı kıyı kenti: Londra

Resim 2.3. Delta üzeri kıyı kenti: Rotterdam

Resim 2.4. Sivastopol limanı

Resim 2.5. Kostonce Limanı ve kenti

Resim 2.6. İstanbul limanı ve tarihi yarımada

Resim 2.7. Trabzon limanı ve kenti

Düz kıyılar ise liman işlevi olarak uygun olmadıkları gibi savunma açısından da zayıftırlar. Körfez, koy ya da boğazlar yerleşim ve liman işlevleri açısından en uygun ve en çok tercih edilen bölgeler olup kıyı kentleri içersinde en çok nüfusa sahiptirler. Adalar ise genellikle uzun deniz yollarının durak, lojistik noktaları olarak tercih edilirler (Hudson, 1996).

Topografyanın etkileri

Kıyı kentlerini birbirlerinden ayıran diğer bir özellik topografyadır. Topografya, vadiler, kanyonlar ve jeolojik çöküntüler, tepeler, eğimler v.b biçimlerde olabilmektedir. Bu biçimlenme ulaşım bağlantılarını etkilediği için kentsel yerleşmenin mekânsal kurgusunda ve gelişmede belirleyici olmaktadır. Genelde ana ulaşım bağlantıları, kıyı çizgisini takip ettiği için topografik koşulların buna uygun olmadığı durumlarda -Anadolu'da birçok örneklerde olduğu gibi- kıyı boyunca birbirleriyle bağlantısız, kıyı gerisine doğru gelişen yerleşimler ortaya çıkmaktadır. Bu dezavantajlı durum, çevresini üç taraftan saran tepelerin sadece tek yönüyle denize açılması ve böylece korunaklı bir bölgeyi oluşturmasıyla –Cenova Kentinde olduğu gibi- yerleşim açısından avantaja dönüşmektedir.

Arazi eğimine göre; % 50'den büyük eğim çok dik, % 25-50 eğim dik, % 10-25 eğim orta, %10'dan eğim az eğim olarak sınıflandırıldığında, yerleşim için en fazla eğim %20-25, ulaşım ağı için %15-17 eğim tercih edilmesine karşın bu oranlar kıyı bölgelerinin farklı avantajlarıyla değişken olabilmektedir (Marsh, 1991). Kıyı kentlerinde ana fiziksel özelliği su sınırı ve su yolu belirlemekle birlikte topografyanın kara yollarına bağlanmaya tanıdığı olanaklarla oluşmaktadır.

İşlevsel ilişkiler

Su kenarı kentlerinde kentsel sistem, suyun özelliğine ve su ile ilişkide kullanılan teknolojiye (suya karşı koruma, su araçları gibi) bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Su, kentin sınırlarını ve gelişme alanını, işletilmesini belirleyerek kentsel kaynaklarda da farklılıklar yaratmaktadır. Kıyının toplanma ve dağılım alanı olması, pazarlara kaynak bulması, ulaşım ve dış dünya ile önemli bağlantı ağını oluşturması ve su ile farklılaşan fiziksel yapısı kıyı kentinin kaynak ve sisteminde de çeşitlilik ve farklılık oluşturmaktadır. Tarihsel süreçte kıyı kentleri, liman kentleri (Rotterdam, New York, Londra, İstanbul gibi) ve denizci güçlere ait kentler (Cenova, Venedik, Amsterdam gibi) olarak işlevlerine göre sınıflandırılabilir. Denizci güçlerin çoğunlukla kent devletlerine (Orta Çağda Venedik gibi) dönüşerek, denizasıırı hâkimiyet ve sömürgeler oluşturma çabalarının ortak olduğu ve böylece sosyo-politik güç kazandıkları bilinmektedir. Bu sistemde hâkim devletlerarasında oluşan trafik ya da bağlantı ağı, kıyı kentlerinin dolayısıyla liman işlevlerinin önemini daha da arttırmıştır. Günümüzde ise küreselleşmeyle ulus-devletin yerine dünya kentleri olan liman kentleri dünya ticaretinin merkezleri olarak ekonomik güce sahiptirler.

Devingenlik etkenleri

Kıyı kentlerinin biçimlenmelerinde etkili kalıcı ve geçişi unsurlar içerisinde en önemli olanları doğal süreçlerdir. Örneğin, önceleri kıyıda yerleşimlerin, erozyon nedeniyle kara konumunu almaları, içeriye doğru çekilmeleri, çarpıcı ve sık görülen bir sonuçtur. Böylece doğal süreçler, kıyı kentinin ilk oluşumunda önemli bir rol oynarken, zamanla gösterdikleri değişkenlikle yine kıyı kenti üzerinde dönüştürücü etkileri olmaktadır.

Kıyı kentinin dinamizmini belirleyen diğer faktör ulaşım sistemlerindeki değişimlerdir. Sanayi Devriminden öncesi kentlerin ulaşım sistemi, organik desendeki dokusu ve kolay

kontrol edilebilen kent meydanları ve kent duvarlarındaki kapılar aracılığıyla yapılırken, kıyı kentlerinde tek seçenek limandan karaya ulaşmak olmuştur. Sanayi Devrimi sonrası demiryolunun ortaya çıkışı, ulaşımda önemli değişimlere yol açmıştır. Demiryolu sonrasında karayolları yeni bir olanak olarak, su yolu ulaşımını etkilemiş ve bu ulaşım sistemleri birbiriyle beraber çalışmaya başlamıştır. Kara ulaşımının yangınlaşması iç bölgelere ulaşımda avantaj sağlamakla beraber deniz ulaşımı daha ekonomik oluşuyla geçerliliğini her dönemde sürdürmeye devam etmiştir. Kıyı kentlerini devingenliğinde, ekonomi ve yönetim sistemlerinin değişimi de etkin olmaktadır. Küreselleşen dünya ekonomisinin yaptırımlarıyla, kentlerin birbirleriyle yarışan işletmeler gibi örgütlenmesinde, rekabet ortamında kıyı kentleri suyun olanaklarıyla avantajlı duruma geçmişler, çoğunlukla dünya kenti (Londra, New York gibi) niteliği kazanmışlardır.

Suyu kullanım biçimi

Her kıyının kendi özgü olan koşullarından biri de suyun kara ile birleşiminden doğan doğal peyzaj, kentte mekânsal strüktürü ve kimliği belirleyici faktörler arasında en etkin olanıdır. Doğal peyzaj kentte görsel olarak farklılık sunarken, kentin su ile ilişkisini, suyun kullanımı da biçimlendirir. Kıyının kesiti (gemilerin yaklaşmasına uygun olma-ma-sı gibi) kıyıda yer alabilecek işlevleri doğrudan etkiler. Su ile karanın birleşim yerinin kumlu, kayalık, uçurum, v.b. karakterlerde olması hem kıyı gerisindeki yerleşim alanını hem de kıyının kullanım biçimi belirler. Böylece, yerleşim alanındaki faaliyetlerde ve ekonomik girdinin sağlanmasında etkin olmaktadır. Dolayısıyla, birçok liman kentinin kıyı bölgelerinde, karakteristik biçimde yoğun bir hareketlilik, insan dolaşımı, ticari aktiviteler, v.b. özellikler birbirlerine benzer durumdadır. Ancak, su kenarı kentlerinde suya bağımlılık ve derecesi bu benzerlikleri farklılaştırmaktadır.

Suya (deniz, göl, akarsu) bağımlılık aşağıdaki gibi tanımlanabilir;

- Suya bağımlı kullanım,
- Suyla ilişkili kullanım,
- Sudan bağımsız kullanım (Srinivas,1998).

Suya bağımlılık kullanıcı grubunun amacı ve kültürüne göre değişiklik göstermektedir. Suyla bütünleşmede ise suya bağımlı kullanım alanları (yaşama, çalışma, rekreasyon alanları vb.) ve özel alanlar (liman, turizm vb.) su kenarı yerleşimlerini, kara yerleşimlerine

göre farklılaştırmaktadır. Kıyı yerleşimlerinin kara yerleşimlerine göre farklı doğal peyzajı özellikle manzara değeri popülerliği artırmaktadır. Özellikle tatil turizmi ile birlikte rekreasyona yönelik (balık tutma, yüzme, tekne gibi su sporları gibi) aktiviteler, kıyılarda giderek yaygınlaşmakta ve böylece su kenarı yerleşim alanları değişmekte, gelişmekte ve farklı kimlikler kazanmaktadır (Antalya'nın turizm merkezi, Alaçatı'nın sörf sporuyla anılması gibi).

Su ile doğrudan ilişkili kullanımlarında genellikle su üzerinde yaşam(lar) kastedilmektedir. Ancak bu olguya su ile bağlı kullanım kadar sık rastlanmamaktadır. Bu yaşam biçiminde su üzerinde yükseltilmiş platformlarla yüzen restoranlar, tekne evler gibi yaşam mekânları yaratılmaktadır. Hong Kong'da bu yöntemle oluşturulmuş geleneksel evler, Hollanda'da tekne evler günümüzde de kullanılmaktadır. Venedik Kentinin su üzeri karakteristik mimarisi bu konudaki en çarpıcı örneklerden biridir.

Suyla ilişkili kullanımlar özellikle deniz, başta Avrupa ülkeleri olmak üzere tüm dünyada her zaman çok önemli doğal kaynak olarak birçok kıyı kentlerinin zenginleşmesini sağlamıştır. Özellikle limanlar ilk çağlardan bugüne en gelişmiş uluslar arası kentlerin yaratılmasına ivme kazandırmıştır. Sıradan insanların hoşlanmadıkları hatta enginliklerinden, derinliklerinden korktukları denizin 18. yy.dan sonra özellikle Aydınlanma Dönemiyle cazibesi insana tanıdığı olanaklarla artmıştır. Bu dönemde kıyılar ilk kez plaj, rekreasyon ve tatil alanı olarak da kullanılmaya başlanmıştır.

Değerlendirme

Yukarıda açıklanan bu etkenler (Şekil 2.1);

- Tekil olarak ya da birden fazla etken eşzamanlı olarak kıyı kentlerinin formunu, yapısal strüktürünü hatta yapılaşma biçimini belirleyerek fiziksel-mekânsal kimliğini oluşturmaktadır.
- Farklı zamanlarda bu etkenler kıyı kentinin kimliğini değiştirebilme ya da yeniden üretme gücüne sahip olabilmektedir.
- Yerel özelliklere özellikle yaşam kültürüne bağlı olarak bu etkenler farklı coğrafya ve toplumlarda değişkenlik gösterebilmektedir.

2.2. Kent Kimliği ve Kıyı Kentlerinin Fiziksel-Mekânsal Kimliği

Kent kimliği, toplum ve insan ilişkileri ve yaşam biçimi, teknolojik ve bilimsel gelişmeler doğrultusunda sürekli olarak yeniden üretilen, dinamik bir olgudur. Ancak kent kimliğini oluşturan bu bileşenler kentin özgün değerlerine bağlı değişkenlerdir. Bu nedenle, kıyı kentlerinde kimlik oluşumunu anlamak, fiziksel ve mekânsal yapı ile ilişkilendirebilmek ve bu tez çalışmasında örneklem seçilen Giresun Kenti üzerinde betimleyebilmek için bu kavram ve olgular aşağıdaki bölümlerde incelenmektedir.

2.2.1. Kent kimliği ve mekânsal yapı etkileşimi

Kimlik, farklı disiplinlerde farklı yöntemlerle yapılan tanımlamalarda özellikle modern sosyolojide tam ve net biçimde açıklanamamasına karşın, insanın kendisi hakkındaki duygularına ve fikirlerine referansla kullanılmaktadır. Bu kullanımla bireysel kimlik; farklı kişisel bilinç ve ruhsal yapılarının farklılıklarıyla ait'lik veren kimlik, kişisel kimlik; yaşam biçimi ve tercihleri ile bağlantılı olarak bireyin kendini tanımladığı, insani olarak kendini koyduğu yer olarak tanımlamaktadır. Sosyal kimlik ise insanların kendilerini diğer insanî gruplardan ayırt ettikleri ya da benzerlik kurdukları grupsal aidiyet kimlikleri olarak açıklanmaktadır (Parekh, 2008). Benzer ayırıtırmayla bireysel kimlik; insanı ötekilerden ayrılmak için kurumlarca verilen, kişisel kimlik; kişilerin mensup olduğu kurumları (kulüpler, okullar) ve duygusal ya da mesleki ilişkilerini gösteren psiko-sosyal kimlik, ulusal- kültürel kimlik; üyesi olunan ülke ya da kültürün çatısı altında sahip olunan kimlik olarak ayırıtırılarak tanımlamaktadır (Güvenç, 2000). Eşdeyişle kimlik; içinde bulunulan ve daha sonra toplumsallaşmayla içselleştirilen toplumsal roller ve bu roller kullanılarak sahip olunan her şeydir.

Ortak noktada kimlik; bir şeyin ne ve kim olduğu, kendisinin ya da başkalarının onu nasıl tanımladığı, kendini başkalarından nasıl ayırt edip benzerleri ile nasıl benzeşim kurduğu (Parekh, 2008) böylece bireyi veya toplumu ayıran ya da ortak kılan nitelikler, öznel değerler ve ilişkiler bütünü olarak çoklu görüngüye sahiptir. Kimlik, kısaca değerlerin korunmasını amaçlayan sınırlarla biçimlenmiştir. Bu içerikle kimlik kavramının başka bir şeyle eşit ya da aynı olmama duygusu, kişilik ve teklik anlamında bir özdeşlik ya da farklılık tanımlaması, bir ait'lik ve/veya öznel değerleri sürdürme problemi olduğu (Asiliskender, 2006) anlaşılmaktadır.

Kimliğin oluşmasında belirleyici olan aidiyet duygusu, yaşam biçimi ve tercihlere göre, yer'e bağlı gelişmektedir. Yer ya da yaşam alanı kent olduğunda, bir kentin kimliği; yer'in karakteri (coğrafi bölgenin iklimi, topografyası -vadi kenti, ova kenti, kıyı kenti vb.-, jeolojik oluşumu ve bitki örtüsünün oluşturduğu doğal çevre içerisindeki özellikleri), mekân'ın karakteri (yapılı çevre, kentsel mekânın dolu ve boşlukların oluşturduğu biçim, strüktürel yapı, simgesel etki, kullanılan malzemeler, renkler vs. açısından oluşturduğu form ve görüntüsü) ve anlamı (insanların yaşam mekânlarına; yaşamları, mücadeleleri, acıları, sevinçleri, özlemleri vs. ile yükledikleri anlamlar dizisi, tarihselliği, sürekliliği, mekânsallığı ve belli bir mekân içindeki varlığı) ile oluşmaktadır (Özer,1998, İdil, 1989). Doğaya karşı/uyumlu biçimde, insan eliyle uzun bir süreçte ya da birikimle ve çok farklı etkenlerle üretilen “mekân”, bu oluşumun temel bileşeni ya da ögesidir. Mekânın bu önemi; algı mekânı (duyularla algılanan fiziksel mekân-yapılı çevre), zihinsel mekân (mantıksal soyutlamalar ve kavramsallaştırmalar) ve sosyal mekân (bireyin ve toplumun geçiş eylemleriyle -hafıza, deneyim-) olarak tanımlanan kategorilerinin etkileşimine dayanmaktadır. Eşdeyişle (bu tez çalışmasında da ele alış biçiminde olduğu gibi) fiziksel mekânı, insanın davranışlarını, yaşam biçimini, değer yargılarını, inançlarını, sanat üretimini örgütleme yetisine sahip olan kültürel değerler belirlemekte birlikte (Özdemir, 2011), mekân kültürün belirleyici olduğu toplumsal boyutta insan tarafından biçimlenen hem de insanı biçimlendirilen bir olgudur (Harvey, 2003).

Kentsel fiziksel mekân, kentlinin temel ihtiyaçları dışında, kültürel yapıya bağlı olarak sosyalleşmek, statü göstergesi ya da kimlik kazanma amaçlarıyla kullanmakta ve bu işlevleri karşılamak için doğal ve coğrafi özellikler, yapı üretim teknolojilerindeki gelişme düzeyi, ekonomik ve siyasi erkin tanıdığı olanaklar/kısıtlar doğrultusunda üretilmektedir. Bu bağlamda; insan ve mekân ilişkisinin kültür ile derinden ilişkili olduğu, kültürel norm ve alışkanlıkların mekân üzerinde oluşturucu, değiştirici ve belirleyici etkisiyle (Özdemir, 2011) oluşan fiziksel mekânın, kent kimliğini belirleyici öge olarak görsel boyutta öne çıktığı söylenebilir ¹.

Fiziksel mekânı ve kimliğini oluşturan mimari yapı, toplumsal olarak bir yönetim erkinin ya da toplum içindeki erk sahibi bireyin kendini ve gücünü ortaya koyduğu, yaşam

¹ Mekâna ve/veya yapılı çevreye psikolojik ya da fenomenolojik yaklaşımlar, bu tez konusunun içeriğine dâhil edilmemiştir.

beraberliğinin köklerini sürekli hatırlatan (kamu yapıları, meydanlar, anıtlar gibi) nesnel öğelerdir. Böylece, her ölçekteki her kentsel fiziksel mekân, sosyal ve kültürel objeleri kavramlaştırılmakta, duyguları, düşünceleri ve sosyal düzeni göstermekte ve kültürel bir eylem olarak (Giddens, 2000) zaman-alan içinde yer-alış biçimine (*presence-availability*) göre anlam taşımakta ve oluşmaktadır. Toplumun sosyal belleğinin üzerlerine kodlandığı (ya da anlamlandırıldığı) özel alanlar ya da belleği saklama kapları niteliğinde olan bu mekânlar, özgün (nesnel olarak; karakter, öznel olarak; anlam) değerlerini, toplumsal ve kültürel kimliğini, zamanlar (geçmiş-bugün-gelecek) arasında aktaran güçlü ve mutlak bir araçtır (Assmann, 2001). Diğer bir deyişle; kültür tarihsel ve toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan her türlü değerlerle, bunları kullanmada ve geçmişle-gelecek arasında sonraki kuşaklara iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresinin egemenliğini gösteren nostalji olmayan bir olgu ise kentsel mekân kültürel birikimle bilgiyle bağdaşık üretimin sonucudur (Püsküllüoğlu, 1999, Bhabha, 1994).

Ancak, kentsel mekânın oluşum ve biçimlenmesinde, büyük ölçüde belleğin içinde saklanan kültür ve bilgi (Asiliskender, 2006) ile birlikte yerleşmenin özgün iç dinamikleriyle kendiliğinden oluşum ile dışsal müdahalelerle gerçekleşen bir dizi sürekli karşılık ve etkileşim de belirleyicidir. Kentlerin yapıları çevreleri ve mekânsal bütünlükleriyle sundukları kültürel kimlik, bu türden yatayda ve dikeyde yan yana, iç içe, üst üste karşılıklar ve beraberlikler sonucu ortaya çıkmaktadır. Zaman-mekân kesitindeki bu etkileşimde, toplumsal yapıda değişim ve gelişim ya da bunları yaratan -ağırlıklı olarak ekonomik ve siyasi yapılanma gibi- etkenlerle mekân anlayışı da değişmektedir. Böylece, toplumda ve mekânda sürekli izlenen farklılaşma ya da dinamik toplumsal başkalaşım (*metamorfoz*) sürecinde, toplumsal bellek dolayısıyla kentsel mekan, zamana bağlı değişim ve/veya devinim ile sürekli olarak -farklı özellikler kazanarak (evrimselleşerek)- tekrar üretilmektedir (Polat, Bilsel, 2006).

Kentsel mekânda yapıları fiziksel çevrenin özgünlüğü ve/veya kimliği, kültürel ve mekânsal korunmuşluk ve değişmemişlik durumuna bağlı bir olgudur. Kentin belleği ya da toplumsal bellek; mekân(yer)-zaman-anı-kimlik beraberliğiyle oluşmakta ve gelişmektedir. Bu nedenle, kent kimliğinin en belirgin ögesi, tarihsel-kültürel birikimi dolayısıyla tarihi ve kültürel dokularıdır. Kentlerdeki tarihi mekânlar, kentlerin gelişme süreci içindeki değişen fiziki, toplumsal, ekonomik, politik vb. yapıları ile kenttaşların (o anda kentte yaşayan ve daha önce yaşamış olanların) anılarını barındıran, yaşayan bir arşiv, depo niteliğindedir

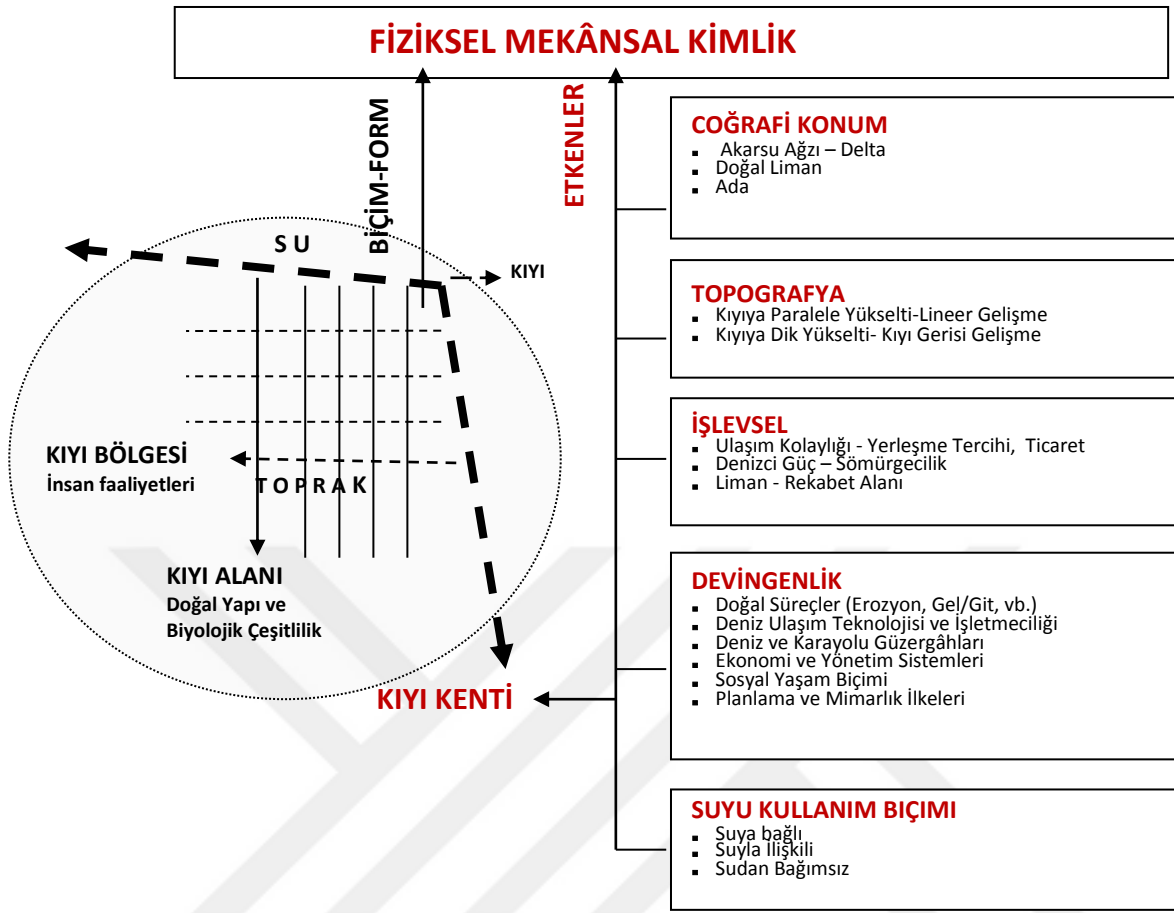
(Bilsel, Yaşlıca, Erkman, Hisarlıgil, 2000). Tarihi kentler ya da kent parçaları kuşaklar arasında anılara dolayısıyla bu anıların yaşandığı ve var edildiği dönemin gelişmişlik düzeyini tanımlayan simgesel mekânlara, mimari yapılara sahiptir. Geçmişten bugüne yaratılan bu mekânlar, tarihsel-kültürel miras niteliğinde olup, geçmişle gelecek arasında bağ kuran, tarih bilinci yaratan, kuşaklar-arası iletişimi sağlayabilen, yenilenemez, sınırlı kaynak olarak kente kimlik kazandıran değerlerdir (Kiper, 2004, Gültekin, 2010). Bu değerlerin korunması, yaşatılması, birey ve toplumlar arasındaki bağı, iletişimi, dayanışmayı ve aidiyeti güçlü kılmak için yaşamsal zorunluluktur.

Türkiye’de çoğu kentlerin kimlik altyapısı, Anadolu yarımadasındaki yaklaşık 5 bin yılı bulan kültür birikimiyle birlikte özellikle son sekiz yüz yılı aşan Osmanlı dönemi oluşturmaktadır. Ancak, bilimsel her gelişme, sanat akımları, yenilikler gibi kentsel yapı çevre, önceki dönemin verileri üzerinden kendi döneminin etkenlerine göre eklenen yenilikler ve farklılıklarla yeniden yapılandırılmış, özellikle son iki yüz yıl toplumsal, son yüz yıl mekânsal değişim süregelmektedir. Osmanlıda batılılaşma kentte, izleri bugüne ulaşan; kapitalist ilişkilere açılma, bürokratikleşme, modern yaşam ve değer kalıplarıyla yeni-modern merkez, park ve meydanlar, toplu ulaşım, konut alanlarında yeni toplumsal sınıflara göre ayrışma, yangın yerlerinin imarı, göçmenlerin iskânı, yeni iskân alanları ve banliyöleşme gibi dönüşümleri başlatmıştır. Cumhuriyetin modernleş(tir)meyle ideolojisiyle içerik değiştiren bu dönüşüm, bulvar/istasyon caddesi-meydan-kamu binaları üçlemesiyle oluşturulan yeni kent merkezi ve çevrelendiği modern konutlarla ve sanayi kompleksleriyle gerçekleştirilmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası özellikle 1950li yıllarda planlı ithal ikamecilikle hızlı ekonomik kalkınma hedefleri, tarımda makineleşme, karayollarının yaygınlaştırılması, kente göç, hızlı nüfus artışı ve kentleşme, kent kimliğini oluşturan yaşam biçimini ve mekân kullanımını değişime uğratmıştır. Bu dönem itibariyle yap-satçı sonrasında kooperatif eliyle yüksek yoğunluklu apartman mahalleleri, 2000li yıllarla kentin uç bölgelerinde genellikle doğal değerlerinin (orman, kıyı, tarım toprağı gibi) içerisine konumlandırılan güvenli konut siteleri ve büyük alış-veriş merkezleri (AVM) alt-yapı yetersizlikleriyle yağ lekeli biçimde büyüyen kente eklenmeye başlamıştır. Son 30 yıl içerisinde ise küreselleşen dünya ekonomisinin yaptırımlarıyla, kentler birbirleriyle yarışan işletmeler gibi örgütlenerek, kentsel yenileme ya da dönüşüm adıyla yıkıp- (AVM, Otel Zincirleri, popüler adıyla stüdyo konutlar ya da rezidanslar) - yapma ve buna bağlı yeni ulaşım sistemleriyle, kimlikleri ve kimliği oluşturan kentsel imgeleri hızla tahrip-yok edilmekte ve kimliksizleştirilmektedir. Bu süreçte, tarihi,

kültürel, geleneksel mekânın (: miras) kullanım değerleri yadsınarak, değişim (turizm, ticaret gibi) değerlerine göre korunma(ma)sı gündemdedir.

2.2.2. Kıyı –liman- kentlerinde fiziksel-mekânsal kimliğin oluşumu ve gelişimi

Kent kimliğinin oluşumunda kentin kendi sosyal, ekonomik ve kültürel zamanları ve birikimleriyle birlikte var edilme kaynağı coğrafi konumudur. Bu nedenle, kentler coğrafi konumuna bağlı olarak ova kenti, tepe kenti, yamaç kenti ve kıyı kenti olarak tanımlanan kimlik özelliklerine göre sınıflandırılmaktadır. Kıyı kentleri ise konumlandıkları kıyının su yüzeyine göre; nehir, deniz ve göl kenarı kenti olarak kimlik kazanan kentlerdir. Diğer bir deyişle kıyı kentlerinde su ve/veya kıyı ilişkisi kentin fiziksel ve mekansal kimliğini belirlemektedir (Şekil 2.1, Bölüm 2.1). Kıyı kentlerinin kara kentlerine göre su ile ilişkileriyle farklılaşan kimliği, farklı planlanmasına, gelişimine, yaşantısına da yansımaktadır. Özellikle deniz kıyısı kentlerde; denizcilik, ticaret ve kültür -Akdeniz ya da Karadeniz Havzasında olduğu gibi- kent ve çevresinin önemli bir coğrafi bölge olmasına, – Akdeniz kültürü gibi- yerleşimlerin ve insan davranışlarının ortak bir yaşam kültürü ve yapılaşmada karakteristik özellikler oluşturmasına ve böylece birçok uygarlığa kaynaklık etmektedir. Diğer bir deyişle, su ve kentin kesişme noktası olan kıyıların çok boyutlu olan görünümü ve yerleşimle olan ilişkileri; farklı ekonomik ve sosyal politikalar, küreselleşme, teknoloji, turizm ve beraberinde önem kazanan ekoloji, koruma gibi kavramlar kıyıların planlama ve tasarım yaklaşımını etkilemiş ve/veya mekansal strüktürünü ve yapılaşma biçimini çeşitlendirmektedir. Bu nedenle, kıyı kentlerinde kendine özgü, daha çarpıcı ve daha özgün tasarımlar ve yapıları çevre ortaya çıkmaktadır. Londra'nın nehir kenarında oluşan yerleşimi, Venedik, Amsterdam ve Saint Petersburg'un kanallarla bölünmüş mekânsal yapılanması, İstanbul'da boğazın kent tasarıma kattığı özellik bu özellikleri ve çeşitlenmeyi açıklamaktadır. Kıyı kentlerinde bu olgunun sadece yapıları çevrede değil, sosyal ortama etkileri (toplumun su ile ilişki biçimleri ve bu ilişki ile değişen kentsel yaşamının daima süreklilik göstermesi gibi) farklı kimliklerin gelişmesine de olanak sağlamıştır. Örneğin, İstanbul, Venedik ve Amsterdam, ülkelerinde belli dönemlerde diğer kentlere öncülük etmişler ve bu özelliklerini her alanda –sanatta, sosyal yaşamda, vb.- hatta mimarlıkta stil oluşturmada bile sürdürmüşlerdir. Bu kentlerin liman kenti olduğu düşünüldüğünde, liman kentlerinin değişim süreçleri ile etkenleri, kentsel fiziksel ve mekânsal yapının biçimlenmesinde dolayısıyla kent kimliğinin oluşumunda ve yeniden üretilmesinde belirleyici olmaktadır.

Şekil 2.1. Kıyı kentlerinde mekansal strüktürü oluşturan etkenler ve kimlik oluşumu

Tarihsel süreçte kıyı kentlerinin fiziksel, mekânsal özellikleri ya da kimlikleri işlev ve rollerinin değişimiyle yeniden biçimlendirilmiştir. Birçok kıyı kenti, doğal yapının ve coğrafi konumunun sağladığı olanaklarla deniz ulaşım ağının bağlantı noktası olduğu durumda, liman kenti özelliğine de sahip olduğunda bu değişim daha hızlı ve keskin olmuştur. Liman kentleri deniz ulaşımı ile ticaret ağını bağlayıcısı olarak dünyanın, deniz ve okyanuslarla bağlantı kapıları olması nedeniyle diğer kentlere göre küresel gelişmelerden daha hızlı ve radikal biçimde etkilenmiştir. Teknolojik ilerleme ya da değişimler, mekânsal kurgu ve yapılaşmada başkalaşımı gerektirmiştir. 18. yy.da başlayan ve günümüze değin süregelen süreçte liman kentleri bu değişme dinamizmi içerisinde. Sanayi devriminin sonları ve 19. yy. bu dinamizmin ya geçişin en belirgin olduğu dönemdir. 19. yüzyılda limanlar her türlü kültürü, milleti, etnik grubu içeren tüm dünyanın küçük bir kopyasını olan mekânlardır. 19. yy. ortasına kadar limanlar işlevsel ve mekânsal olarak kentle bütünleşmiş *antrepo limanları* niteliğindedir. 19. yy. sonlarına kadar kent içerisinde veya kente açılan bu limanların yerini kent yakınında yer alan *transit limanlar*

almıştır. 20. yüzyıldan itibaren transit limanlar, *endüstriyel komplekslere* dönüşmüştür. (Meyer, 1999). Böylece 19. yy. ait birçok liman önemini yitirmiş veya bazı ülkelerde kültürel miras olarak koruma altına alınmıştır ¹.

Kıyı kentleri özellikle liman kentlerindeki bu değişimin biçim ve hızını belirleyen en önemli faktörün, ulusal ve uluslar arası düzeyde denizcilik sektörünün gelişimi olduğu söylenebilir. Tarihsel süreçte bu kentler, liman ve rıhtımlarında, birbirine bağlantılı kentsel aktivitelerin odak noktalarıdır. Ancak, kentin yerleşim ve -ticaret, hizmet gibi- diğer işlev alanları ile kıyı ve deniz arasındaki bağı sağlayan limanların gelişim sürecinde 19. yy. sonunda kentle olan bağlantısı koparılarak, bağımsız gelişme stratejileri uygulanmaya başlanmıştır. Böylece birbiriyle bağlantısız işlevlerini ve güncelliklerini yitiren limanlar ve liman kentleri ortaya çıkmıştır. Teknolojinin gelişimi ile birlikte konteynerleşme ve gemilerin yapı ve boyutlarının değişmesi, bu oluşumu desteklemiş ve hızlandırmıştır. Bu gelişimde liman ekonomileri ve limanlar arası rekabetin doğal sonucu olarak, liman tesisleri daha derin sulara ve daha iyi iç ulaşım sağlayan bölgelere doğru kaydırılarak, günümüzdeki *büyük -ana- limanlar* oluşturulmuştur. Liman ve limana bağlı kentsel işlevlerinin ayrılmaz bütünlüğünün 20. yy. itibariyle koparılması ve gelişen denizcilik teknolojisiyle, kent-limanın geleneksel ölçekleriyle birleşen mekânsal kurgusuna uyumsuz bir liman ölçeği ortaya çıkmıştır. Böylece kentler denizden, denizcilikten kopmuş, limanlar başlangıçta oluşturduğu kentsel formlardan teknoloji ve modernleşme ile ayrılmıştır.

2.3. Tarihsel Süreçte Karadeniz Havzası Güney-doğusundaki Kıyı Kentlerinde Mekânsal Yapı ve Kimlik

Tarih öncesi dönemden bugüne dünyanın en önemli doğal ve tarihsel yollarının kavşak noktası olan Anadolu, birbirinden farklı coğrafi ve çeşitli kültürel özelliklere sahip bölgeleriyle uygarlığın beşiği olmuştur. Anadolu coğrafyası yükselti, iklim ve jeo-stratejik

¹ TICCIH *The International Committee for the Conservation of Industrial Heritage*-Uluslar arası Endüstri Mirasını Koruma Komitesi), ICOMOS'un (*International Council on Monuments and Sites*- Uluslar arası Anıtlar ve Sitler Konseyi) endüstri mirasıyla ilgili bilimsel komitesidir. Bu komite 1973'de kurulmuş, 1975'te Bochum'daki ikinci, 1978'de Stokholm'deki üçüncü konferans sonrasında TICCIH adını almıştır. Komite, endüstri mirasının (EM) korunması, belgelenmesi, tanıtılması ve yorumlanmasına ilişkin çalışmalar desteklemektedir. EM korunmanın ilk rehberini 2003'de "*Nizhny Tagil Tüzüğü*" olarak ICOMOS'un desteğiyle bu komite hazırlamıştır. TICCIH 2012 tarihli Taipei Bildirgesi (*Taipei Declaration for Asian Industrial Heritage*) ile EM korunmasında halkın katılımı, farkındalığı ve Asya'daki EM korumada işbirliğinin önemi vurgulanmıştır (TICCIH).

açılardan da çeşitlilik göstermektedir. Anadolu'nun farklı özelliklere sahip kuzey bölgesi, kuzeyde Ukrayna, kuzeydoğuda Rusya, doğuda Gürcistan, güneyde Türkiye ve batıda Romanya ile Bulgaristan'la çevrili, 461,000 km² alan kaplayan (Azak denizi dahil, Marmara hariç), en geniş yeri doğudan batıya 1,175 km., en derin noktası 2,210 m. olan, Marmara Denizi vasıtasıyla Ege Denizi'ne bağlanan, batıdan doğuya böbrek formundaki Karadeniz'in dolayısıyla Karadeniz havzasının güney kıyısında yer almaktadır. Adını coğrafi konumuna bağlı olarak Karadeniz'den alan bölge, Sakarya Ovası'nın doğusundan Gürcistan sınırına kadar uzanan yedi coğrafi bölgesinden biridir. Bu bölge Asya, Avrupa ve Akdeniz'i, İstanbul ve Çanakkale Boğazlarıyla birbirine bağlayan, Kafkaslar ve Karadeniz ile Kuzey Karadeniz ve Boğazlar üzerinden gelen doğal ve tarihi yolların birleştiği alan olması nedeniyle jeo-politik öneme sahiptir. Ayrıca, kuzey ve güneyde uzanan sıra dağlar, tarihi İran-Trabzon (Kop, Zigana Geçitleriyle Karadeniz'e ulaşan bugünkü Erzurum-Trabzon yolu) transit yolunun geçmesini sağlar. Bu nedenlerle bu coğrafi bölgeye, tarihin her döneminde büyük devletler hâkim olmak istemiştir.

Karadeniz Havzasının güney kıyısının doğusundaki bölgede, sıra dağların denize paralel uzandığı Giresun-Trabzon-Rize sahilinde tarih öncesi çağları aydınlatacak kesin izlere ¹ henüz rastlanmamıştır. M.Ö. 3. bin yılında Anadolu'nun doğusunda Hurri Devleti'nin bulunduğu, M.Ö. 2. bin yılının ilk yarısında (M.Ö. 1675'lere doğru) Anadolu'da kurulan Hitit Krallığı döneminde bugünkü Giresun-Rize illeri arasındaki bölgenin Hayaşa (Azzi) ülkesi olduğu bilinmekteyse de henüz yerleşim izine rastlanmamıştır. Doğu Karadeniz Bölgesinin dağlık ve ormanlık yapısı, kültür tarihini aydınlatacak bilgiye ulaşmayı zorlamakta ya da var olabileceği düşünülen yerleşmelerin bitki örtüsü altında ya da denizin yükselmesiyle su altında kalmasıyla tarih öncesine ait kesin bilgi bulunmamaktadır.

M.Ö. 2. bin yılı sonları ve M.Ö. 1. binyılı başları ya da genel anlamıyla Anadolu'da ilk Demir Çağı'nda (M.Ö. 1275/1200-700), batıda Frig (Phryg) Devletinin, Doğu Anadolu'da Urartu Devletinin kuruluşlarını tamamlayıp gelişmelerinin doruk noktasına ulaştığı zaman diliminde, Doğu Karadeniz Bölgesi'yle ilgili bilgi yok denilecek düzeydedir. Ancak yazılı

¹ Kente yakın yerleşme alanı Ünye (Ordu) ilçesi Yüceler'de, Alt-Orta (MÖ 250.000-40.000) ve Üst (MÖ 40.000-8.000) Paleolitik dönemlere ait buluntular vardır. Neolitik döneme (MÖ 8.000-5.000) ait kalıntılardan bölgeye en yakın olanlarına, Gürcistan Cumhuriyeti'nde Kolkhis'de rastlanmıştır. Kalkolitik ve diğer maden dönemleri Samsun, Amasya, Tokat, Ordu, Sivas, Erzincan, Bayburt, Erzurum, Artvin ve Kars illerinde, MÖ 5.000-3.000lerle başlayan izlere rastlanmıştır (Köse, 1991).

kaynaklarda M.Ö. 2. binli yıllardan itibaren bölgede bazı Türk kavimlerinin de (Gaşka, İskit, Kimmer, Drill, Hunlar gibi) yaşamış olduğu iddia edilmektedir.

Antik çağda¹, Doğu Karadeniz sahillerinin kültürel yapısını tanımlamak için kullanılan en yaygın ifade “*Kolhi*” terimidir. En az bin yıl geçerliliğini koruyan bu terim, Bizans dönemiyle yerini “*Lazi*” terimine bırakmıştır. 6. yüzyılda Bizanslı Tarihçi Lydus, *Kolhida* olarak bilinen ülkenin bu dönemde *Lazika* olarak adlandırıldığını (Bandy, 1993), Tarihçi Agathias ise Lazlar ile Kolhilerin aynı halk olduğunu (Frendo, 2000) anlatarak terminolojik dönüşümü açıklamaktadır. Antik kaynaklara göre; batısında Kızılırmak (*Halys*) Nehri, doğusunda Gürcistan (*Kolkhis*), kuzeyinde Karadeniz (*Euxeinos*) ve güneyinde Doğu Anadolu (*Kappadokia Armenia*) arasında kalan Karadeniz’in güneyi “*Pontus-Pontos*” adıyla tanımlanmaktadır (Loyd, 2008 , Koşay, 1984). Dolayısıyla doğusunda Kolkhis olan bölgenin, Anadolu’nun kuzeyinde, Karadeniz’in güney kıyıları olduğu anlaşılmaktadır.

Karadeniz Havzasına M.Ö. 13. yy.da Argonautların seferleriyle başladığı kabul edilen kolonizasyon döneminde, bölgeye gelen göçmen Grekler² (İyonlar) M.Ö. 11. yy. itibariyle kolonizasyon faaliyetlerine başlamışlardır. Grekler, Karadeniz’e ilk olarak *Pont Aşkenaz* (İskit denizi), hemen sonrasında *Pont Öksinos* (Misafirperver deniz) adını vermişlerdir (Moorhouse, 1940, aktaran Karatay, 2009). Grekler, Pontos kelimesine denizin sisli ve fırtınalı oluşu, sahip olduğu adaların ve sığınılacak limanların azlığı nedeniyle, “dost olmayan, misafirperver olmayan deniz” ya da “yabancı dost” anlamını taşıyan “*Aexeinos*” ismini de (*Pont Euksinos* biçiminde) eklemişlerdir. Pontos kelimesi ilk olarak MÖ. 8. yy.ın ikinci yarısında ya da MÖ. 7. yy.da yaşadığı sanılan Homeros’un destanlarında görülmüşse de bu kelimenin Helen kökenli olmadığı, Karadeniz havzasında ikamet eden Thrakia ya da Armenia dillerindeki “*pont*” ya da “*bent*” kökünden türetildiği düşünülmektedir. Latincedeki “*pons*” (köprü) ile aynı kökten geldiği anlamının “deniz üzerindeki yol” ya da “deniz yolu” olduğunu ve zamanla deniz anlamı kazandığı bilinmektedir (Arslan, 2006). Karadeniz’in fırtınalı ve karanlık sularından dolayı verilen bu isim, 10. yy.a kadar

¹ Antik çağ insanlık tarihinin başlangıcından erken dönem Orta Çağ’a kadarki zaman dilimindeki kültürel ve siyasi olayları konu alır. Bu çağın bitiş tarihi kesin olmamakla birlikte Avrupa Tarihinde, Batı Roma İmparatorluğu’nun 476’daki yıkılışı geleneksel olarak kabul edilmiştir. Antik tarih için kullanılan antikite (antiquity) terimi ise Antik Yunan ve Roma uygarlıklarını özel olarak tanımlamakta kullanılmaktadır.

² Romalılar Yunanlıları “Grek”; Yunanlılar da kendilerini “Helen” olarak adlandırmışlardı. Antik dönemde bugünkü Yunanistan’da yaşayanlar Grekler, Batı Anadolu’da yaşayanlar İyonyalı olarak adlandırılmıştır.

gelmiştir. Türkçede ise “kara” sözü bir renk, yön (kuzey) ve sert, soğuk iklimi anlatır. Türklerin Anadolu’ya girişinden itibaren Selçuklular ve Osmanlılar zamanında da yazılı belgelerde Karadeniz adı yaygın olarak kullanılmıştır (Baykara, 1988). Karadeniz isminin kökleri Turan Kültüründe ya da Türk Dünyasında arandığında, bu denizin kuzey kısmında yaşayan Hun, Oğur, Bulgar vd. Türklerden biri tarafından 13. yüzyılda “kara” kelimesinin “büyük, güçlü, korkunç” anlamıyla verildiği, Vareng ve Slav dillerine de büyük anlamıyla çevrildiği ve yaygınlaştığı düşünülmektedir (Moorhouse, 1940, aktaran Karatay, 2009). Osmanlı döneminde Karadeniz terimi *bahr-i siyâh* (siyah-kara deniz) olarak kara kelimesinin renk olarak siyah, yön olarak kuzey anlamıyla kullanılmıştır.

Grekler, Karadeniz havzasında sık aralıklarla doğal limana sahip küçük yarımadalar üzerinde koloni ve/veya embriyonlar kurmuşlardır. Karadeniz’in güneydoğusunda, Giresun ve Trabzon’un ard bölgelerinden (Doğu Karadeniz Dağları, Harşit Çayı boyunca demir, bakır, gümüş ve kurşun kaynaklarından) sağlanan maden, gemi yapımında kullanılmak üzere kereste, köle ve canlı hayvan ticareti (koyun, keçi, at eşek ve diğer evcil hayvanlar) ile zift, keten, bal mumu diğer önemli ithal mallarının zenginliğiyle birlikte bu bölgede kolonizasyonu engelleyecek yönetim erkinin olmaması nedenleriyle Miletosluların kurdukları koloniler çoğunluktadır (Emir, 2011). Greklerin, Karadeniz’in güney kıyıları boyunca deniz ulaşımında ana liman durumunda ya da gönderilecek-alınacak malın dağıtımını yapacak hinterlandı olan koloniler, liman kenti olarak günümüze ulaşmışlardır.

Bu tez çalışmasında Karadeniz Havzasında; Anadolu’nun kuzeyi, Karadeniz’in güney kıyılarının doğusunda yer alan günümüzün kent niteliğindeki yerleşimlerin kuruluşundan günümüze mekânsal özellikleri, örneklem alan seçilen Giresun üzerinde incelenmekte ve değişim etkenleri tanımlanmaktadır. Bu bölgenin doğal yapısının en belirgin özelliği, denize paralel uzanan ve hemen kıyıda başlayan sarp dağların bulunmasıdır. Bu dağların sadece denize bakan yamaçları ve yer yer küçük kıyı düzlükleri yerleşmeye ve tarıma elverişlidir. Yerleşime uygun kıyı düzlüklerinin dar oluşuyla bu kentler küçük ölçekli ve doğal yapının olanak tanıdığı oranda sık aralıklarla ve denize paralel olarak doğrusal biçimde kıyı boyunca sahil kesiminde ve yamaçlarda gelişmiştir. Coğrafi ve doğal koşulların yerleşime olanak tanıdığı bu alanlar başka seçenekleri olmadığı için tarih öncesinden günümüze varlıklarını genellikle kıyı yerleşimi olarak sürdürmektedirler. Doğu Karadeniz kıyı kentlerinde sarp dağların vadilerine bağlı kara ulaşımı ve çoğunlukla deniz ulaşımı kentin strüktürünü belirleyen en önemli faktördür. Bu nedenle, suya bağımlı

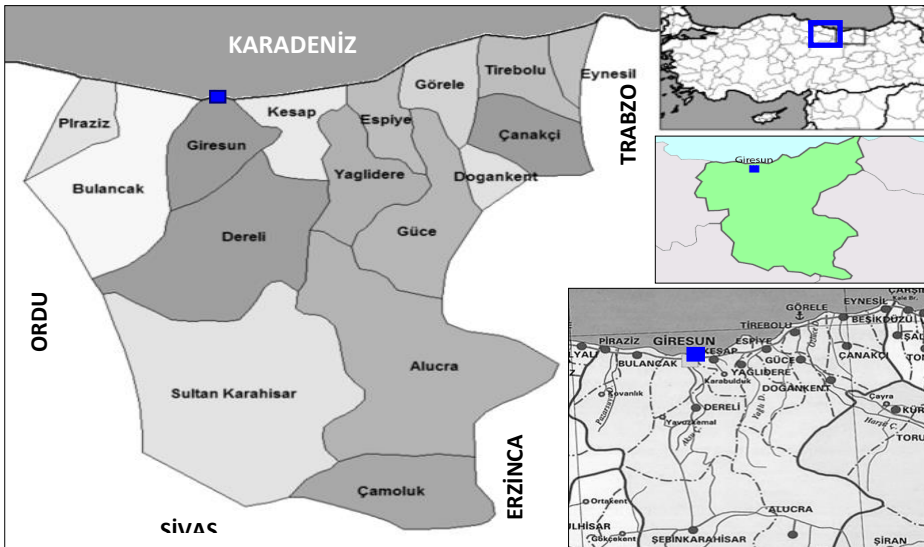
ve suyla ilişkili kullanım ya da kıyı ile bütünleşmede doğal yapının tanıdığı olanaklar, kıyı kentlerinin karakteristik mekânsal kurgusunu oluşturmaktadır. Doğanın çok özel ve ayrıcalıklı davrandığı Doğu Karadeniz Kıyı alanlarında, ekolojik varıllık ve manzara değeri ile birlikte tarih öncesinden günümüze Karadeniz Havzasına sahip olarak güç kazanmak isteyen toplumların yerleşik düzene geçmesiyle bugünkü çok kültürlü ve katmanlı yapısı bu kentlerin kültürel kimliklerinin kaynağıdır.

Doğal limana sahip olup topografyanın zorladığı karayolu bağlantısının güç olduğu bu tür kıyı kentlerinde, yapılı çevreyi de biçimlendiren kültürel kimlik, ulaşımın çoğunlukla deniz yolu ile karşılanması zorunluluğuna bağlı olarak liman işlevlerinin öne çıkması ya da kente giriş kapısı olan limanlarda farklı din, dil ve kültürlerin karışmasıyla oluşmuştur. Giresun Kentinde çokkültürlü bu sosyal yapıyı ve fiziksel mekândaki izlerini takip edebilmek için tarihsel süreçte günümüz bilgileri doğrultusunda M.Ö. 13. yüzyıla başlayan gelişim öyküsü, bu tez çalışmasının öncelikli inceleme konusudur (Bkz. Bölüm: 3, 4 ve 5). Limana gelen mallar için dağıtım ya da limandan gönderilecek mallar için toplanma ağları da liman kentinin fiziksel, mekânsal strüktürünü dolayısıyla kimliğini de tanımlamaktadır. Ancak, teknolojik gelişmeye ve dolayısıyla deniz ticaret yol güzergâhının değişmesine bağlı olarak liman işlevlerinin farklılaşması liman kentlerinin bu mekânsal kurgusuyla birlikte sosyal, ekonomik dönüşümlere ve kimliğinin değişmesine neden olmuştur. Karşılıklı bu etkileşim, Giresun Kenti üzerinde bu tez çalışmasının konusudur.

3. DOĞU KARADENİZ KIYI-LİMAN KENTİ GİRESUN ve KURULUŞ ÖYKÜSÜ

Giresun Kent Merkezi, Karadeniz'in güneyinde, Anadolu'nun Doğu Karadeniz Bölgesinde bir kıyı (su kenarı) kentidir. Kıyı coğrafyasının tanıdığı olanaklar ya da kısıtlar, Giresun Kenti'nin yerleşim strüktürünü, mekânsal kurgusunu ve böylece kimliğini belirlemektedir. Ancak farklı tarihsel dönemlerde, kıyıda olma ya da suya bağımlılık derecesiyle birlikte sosyo-kültürel ve ekonomik yapı, mekânsal biçimlenmede belirleyici olmuştur. Bu nedenle, bu tez çalışmasında, kent morfolojisi yaklaşımı; kentsel dokunun değişim-dönüşüm süreçlerinin ve etkenlerinin belirlenmesinde, mekânsal ve işlevsel yapılarının tarihsel köklerinin anlamlandırılmasında ve bugüne aktarılmasında değerlendirme aracı olarak kullanılmaktadır. Bu izlencede kentin mekânsal strüktürünün hangi koşullarla ya da uygarlık katmanlarıyla oluştuğunu ve bu oluşumun önemli mimari öğelerini anlamak için kentin tarihsel süreçteki birikimi kısaca incelenmektedir.

Giresun İli'nin, doğusunda Trabzon ve Gümüşhane, batısında Ordu, güneyinde Sivas ve Erzincan, güneybatısında Sivas, kuzeyinde Karadeniz bulunmaktadır. İl toprakları kıyıda yer alan dar ova şeridi ile ovanın ardında kıyıya paralel uzanan dağlardan oluşur. Giresun İli 36°-42° doğu boylamları ile 40°-42c" kuzey enlemleri, kent merkezi 40,910 kuzey enlem ve 38,390 doğu boylam arasında Karadeniz kıyısında su kenarı kentidir (Şekil 3.1).

Şekil 3.1. Giresun kentinin konumu

Giresun Kenti, *Aksu ve Batlama Vadileri* arasında, kuzeyde denize doğru uzanan 140-150 m. yükseltide eski bazalt lavlarından oluşmuş küçük bir yarımada'nın iki yanındaki koyların çevresinde, yoğun olarak yarımada'yı karaya birleştiren boyunda (kıstak) konumlanmaktadır (Şekil 3.2). Bu yer seçiminde, doğal yapının liman ve yerleşime tanıdığı olanaklarla birlikte neolitik dönem sonu itibariyle zengin maden yataklarına sahip Şebinkarahisar'ı ve Kelkit Vadisini kıyıya bağlayan doğal yol güzergâhının limana ulaştığı nokta olması belirleyicidir.

Şekil 3.2. Giresun kenti ve Adasının coğrafi konumu (lokasyonu)

Kent merkezine bağlı Giresun (Ares) Adası, kentin kuruluşundan itibaren Doğu Karadeniz'in tek yerleşilebilir adası olan Ares (Giresun) Adası, farklı dönemlerde kentin uzantısı ya da askeri üs ve manastır olarak kullanılmıştır. Bu morfolojik doğal yapı ve coğrafi konumda, kale yapımına uygun bir tepe ve çevresinde liman kurmaya elverişli koylar, kentin, yerleşme tarihi boyunca önemini korumasının nedenidir (Darkot, 1997, Bekdemir, Ertürk ve Güner, 2011, Emecen, 1996). Giresun Kentinde kıyı coğrafyasının tanıdığı olanaklar ya da kısıtlar, yerleşim strüktürünü, mekânsal kurguyu ve kimliğini belirlemektedir (Resim 3.1). Tarihsel süreçte suya bağımlılık derecesiyle ilişkili sosyo-kültürel ve ekonomik yapı, mekânsal biçimlenmeyi değiştirmiştir.

Resim 3.1. Batı yönünden bugünkü Giresun kentine bakışta yarımada ve Kalenin konumu

3.1. Kentin Kuruluşu; Güney Karadeniz’de Kolonizasyon Dönemi

Kentin kuruluşundan bugüne şive farkıyla kullanılan adı, yerleşimin kuruluşu ya da sürekli var oluş öyküsüyle örtüşmektedir. Kentin bugünkü adı Giresun, eski adı “*Kerasus, Kerasus, Cerasus*”a dayanmaktadır. Kentin eski adı hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. MÖ 670’lerde Karadeniz bölgesinde koloniler kurmaya başlayan Miletliler (Miletoslular) kale ve yerleşim alanına, bu bölgede bol miktarda yetişen “yaban kirazı” (*Ceresia* ya da *Kerasus, Keressea*) adı verildiği rivayet edilmektedir. Kiraz Ağacının M.Ö. 64’te Romalı Komutan Lucullus tarafından Giresun’dan Roma’ya oradan da İngiltere’ye götürülerek dünyaya yayıldığı söylenmektedir. Bir başka söyleneceye göre bu ad; yarımadaanın denize doğru bir boynuz gibi uzanması bağlı olarak eski Yunancada “boynuz” anlamına gelen “*keras-kerastan*” kelimesinden türetilmiştir. Lâtinler kente “Chirizonda, Kerasoude, Cera Sonte” demişlerdir. Evliyâ Çelebi (1611-1682) Seyahatnâmesi’nde kentin fethinde Fatih Sultan Mehmed Han, Muhâsip Mahmud Paşa’ya “Bu gece kale altuna gire sun!” diye emir verdiği ve kale bu emirle fethedildiği için yerleşime Giresun denmiştir. Kâtip Çelebi’nin (1609-1657) Cihannüması’nda, Kiresun ya da Keresun olarak yazdığı bu yerleşimin adı, Türk hâkimiyeti döneminde bugün söylendiği biçime yakın bir ifade ile Giresun olarak anılmaktadır (Emecen, 2009, Darkot, 1997). Ancak, tarihte *Kerasus* adlı yerleşimin bugünkü Giresun Kenti’nin bulunduğu alanda olduğu konusunda belirsizlikler ortaya çıkmıştır. Tarihçilere göre; bugünkü Sinop’un batısında, bugünkü Vakfikebir’in doğusunda (Kireşon-Kirazlık) ve bugünkü kentin vadiye doğru içerideki bir bölgede olmak üzere üç ayrı yerdeki yerleşme aynı adla anılmıştır. MÖ. 350’lerde Grekli askerlerle bölgeye gelen Ksenefon’un *Anabasis* adlı eserinde Bugünkü Giresun’un konumlandığı bölgeyi *Kerasus* olarak tanımlamış, Strabon (MÖ 21) *Farnakia* ile *Kerasus* adlarını birlikte kullanmışsa da Romalı Komutan Arrien (MÖ 176) *Farnakia*’nın eski adının *Kerasus* olduğunu ve bu yerleşimi Sinop’luların kurduğunu belirtmiştir (Strabon, 2000).

Greklere çeliği tanıtan halk olarak bilinen ve büyük bir olasılıkla Tabal kökenli olup Giresun (*Kerasous*) ve Bozukkale-Ordu (*Kotyora*) dolaylarında yaşamış olan Khalyb’lerin adı Bizans ve Büyük Komnenoslar Döneminde, *Kerasous* yöresini kapsayan bölgeye *Khalybia* olarak verilmiştir. Greklerin, Tibaren ve Mossynoek, Asur’lulann Takbi ve Muşki adını verdiği Kutsal Kitap’ta yer alan Tubal-Kabil adı da büyük bir olasılıkla *Khalybier* (*Chalybes*) ile ilişkilidir. Adem’in oğlu Kabil’in soyundan gelen Tubal-Kabil adının da

Madenler Ülkesi olarak ünlenen Tabal¹ bölgesi ve bazı Sami kökenli dillerde "demirci" anlamına gelen Kabil kelimesi ile açıklanmaktadır. Aynı yaklaşımla Eski Ahid'e (Tekvin, IV Bölüm, 22. Bab) göre; Tubal-Kabil adı, Kabil'in soyundan gelenlerin mesleklerini de tanımlamıştır (Köse, 1991). Bugün Sinop ile Trabzon'un doğusuna kadar olan alanda yaşadıkları düşünülen Chalybesler'lerin demir üretip işledikleri ve bu alanda dönemin en mahir ustaları olarak anıldıkları bilinmektedir. Bazı araştırmacılar, M.Ö. 700'lerden önce Greklerin, Karadeniz bölgesiyle ticaret yapma hedeflerini başlangıçta chalybes demiri'nin oluşturduğunu ifade etmektedirler. M. Ö. IV. yy. yazarlarından Ksenophon da yerleşik halk(lar)ın geçimini demir işçiliğiyle sağladıklarını, Plinius'un da onların bakır işlemeyi de ilk keşfeden halklar olduklarını belirtmiştir (Emir, 2011).

Bugünkü Giresun Kenti, Anadolu'nun, arkeolojik araştırmalara en az konu olmuş kentlerinden olduğu için tarih öncesi dönemler Karadeniz (Pontus) kıyı yerleşimlerine özellikle Sinop (Sinope) ve Trabzon'a (Trapezus) referansla anılmaktadır. Karadeniz'in güney kıyılarında Arkaik döneme tarihlenen koloni yerleşkelerinin varlığı bilinmesine karşın bu yerleşkelerin izlerinin bugüne ulaşmamasının nedeni, deniz seviyesindeki artış olabilir. Deniz seviyesi Arkaik dönemde birkaç kez artmış ve birinci yüzyıldan beri 3-4 metre yükselmiştir (Tsetskhladze, 1998). Bu nedenle, Giresun kentinin ilk kuruluş yeri olan kalenin ve adanın ne zaman? ve nasıl? kurulduğu hakkında kesin bir bilgi yoktur.

M.Ö. 3. bin yılında Anadolu'nun doğusunda Hurri Devleti'nin bulunduğu, M.Ö. 2. binyılının ilk yarısında (M.Ö.1675'lere doğru) Anadolu'da Hitit Krallığının kurulduğunu, bugünkü Giresun-Rize İlleri arasındaki bölgenin Hititler döneminde Hayaşa (daha doğrusu Azzi) ülkesi olduğu bilinmekteyse de Giresun'da henüz bu yerleşimlerin izine rastlanmamıştır. M.Ö. 2. binyılı sonları ve M.Ö. 1. binyılı başları, ya da genel anlamıyla

¹ Kutsal Kitap'ta Tubal ve Meşec adlarıyla anılan bu halklar, erken dönemlerde Trabzon'un batısındaki bölgelerde yaşıyorlardı. *Tobal* (Tubal, Tabal), Yeni Hitit döneminde (MÖ. XV - XII, yy) Kızılırmak kıvrımı içerisinde kalan bölgeye verilen addır, *Muşki* ise Ege Göçleri (MÖ XII yy) ile Küçük Asya'ya gelen Hitit devletinin yıkıcıları arasında yer alan Frig'lere -veya onlarla akraba diğer halklara- Asurluların verdiği addır. Tabal bölgesinde, MÖ XI yy başlayan ancak MÖ VIII yy.dan itibaren etkili olan Asur varlığı sonucu, Tabal siyasi yapılanması çözülür ve bölge halkları, güney ve kuzeydeki daha korunaklı bölgelere çekilirler (Köse, 1991). Chalybes'lerin, klasik kaynaklardan Ksenophon'da Cerasous ile Kotyora arasında oturan Tibarenler ile Cerasous'un batısında oturan Moshiler arasında yaşadıkları belirtildiğine göre, bazı araştırmacıların bu kavmi bugünkü Ünye topraklarına yerleştirmesi yanlış görünmemektedir (Robinson 1906: 143). Appollonios'un "Argonautika" adlı eserinde Thermedon Nehri yakınlarında yaşayan bu insanların İskit halklarından oldukları ve demiri keşfederek işlettikleri bildirilmektedir. Aynı eserde Khalyblerden söz ederken: "... Bu halk katı ve demir yüklü toprağı yararlar ve aldıkları ücreti günlük işlerde kendileri için gerekli olan mallarla değiş tokuş ederler" ifadesi ile bu halkın geçim kaynağının tamamen demircilik olduğunu belirtmektedir. Herodot da, bu halkın anayurtlarını farklı bir bölgede gösterse de, orijin olarak bir İskit boyu olduklarından söz etmiştir (Emir, (2011-b).

Anadolu'da ilk Demir Çağı'nda (M.Ö. 1275/1200-700) batıda Frig (Phryg) Devletinin, Doğu Anadolu'da Urartu Devletinin kuruluşlarını tamamlayıp gelişmelerinin doruk noktasına ulaştığı zaman diliminde, Doğu Karadeniz Bölgesi'yle ilgili bilgi yok denilecek düzeydedir. Ancak, MÖ. 2. binli yıllar itibariyle bölgede bazı Türk kavimlerinin de (Gaşka, İskit, Kimmer, Hunlar gibi) yaşamış olduğu iddia edilmektedir (Emir, (2011).

MÖ. 13. yy. itibari ile Güney Karadeniz kıyılarının, yerleşiklerin olduğu ve doğal kaynaklara, su yoluyla ulaşım kolaylığı nedeniyle MÖ. 11. yy. itibariyle kolonizasyon diğer bir deyişle sömürgeciliğe konu olduğu bilinmektedir. Greklerin Geç Bronz Çağı'ndan itibaren Karadeniz Bölgesi ile ilişki içinde oldukları bilinse de M.Ö. 11-10. yüzyıllardan itibaren bugünkü Yunanistan dışındaki topraklarda koloni faaliyetlerine başlamışlar ve önce Ege ve Akdeniz daha sonra ise Marmara ve Karadeniz kıyılarında koloniler¹ kurmuşlardır (Emir, 2011, Graham, 1971). Antik dönemde Greklerin ve İyonyalı Miletliilerin (Miletoslular) koloni kurmaları hakkında birçok görüş bulunmaktadır. Bunlar ekonomik, politik, siyasi nedenlerle birlikte keşif, macera gibi nedenlerle açıklanmaktadır (Mansel, 2004). Nüfus artışı ve yaşam Yunanistan'ın dağlık ve verimsiz toprakları nedeniyle besin kaynaklarının azalması, hububat temini önemli nedenler olarak belirtilmektedir. Bunlar tetikleyici olsalar da gerçek nedenin ekonomik ve ticari alanda yeni sömürge alanları elde etmek olduğu bilinmelidir (Mansel, 2004, Emir, 2011).

Dolayısıyla MÖ. 11 yy.da, hatta MÖ. 13. yy.da *Argonautlar*'ın Seferlerinde, Karadeniz kıyılarında koloniler öncesinde yerleşmelerin olduğu, Greklerin koloni kurmak için Giresun'da olduğu gibi genellikle küçük yerleşim alanlarını ve özellikle yarımadalara seçtikleri söylenebilir. MÖ. 11-10. yüzyılda koloniler kurmak üzere Karadeniz'in kuzeyine tek başlarına açılan Grek gemiciler, deniz yolu rotası ve bu bölgedeki yerleşmeler hakkında sonraki gemicilere bilgi kaynağı olmuşlardır (Şekil 3.3). Dolayısıyla, Greklerin koloni faaliyetleri M.Ö 11. yüzyılda başladığı kabul edilse de asıl büyük koloni hareketleri "*Büyük Kolonizasyon Dönemi*" olarak da bilinen ve yaklaşık olarak M.Ö 750 ile 550 yılları arasında 200 yıl süren süreçtir. Bu sürecin birinci aşaması: M.Ö. 8. yüzyılın ortasından başlayarak 7. yy.ın başlarına kadar devam etmiş, ikinci aşaması: M.Ö. 7. yy.ın başlarından

¹ Koloni (*Colony*); müstemlekecilik veya kolonyalizm genellikle bir devletin başka ulusları, devletleri, toplulukları, siyasal ve ekonomik egemenliği altına alarak yayılması veya yayılma istemidir. Eşdeyişle, koloni, bir devletin nüfusunun bir bölümünü yerleştirmek için denizaşırı bir ülkeye sahip çıkması ve yurttaşlarını oraya iskân etmesi halinde meydana gelen yeni yurttur.

ortasına kadarki dönem, üçüncü aşama ise M.Ö. 7. yy.ın ortasından M.Ö. 546 yılında Anadolu'nun Persler tarafından istila edilmesi ve Sard kentinin işgaliyle sonlanan süreçtir (Tsetschladze, 1994). Son aşamada Trakya, Marmara ve Karadeniz Bölgesinde kolonizasyon hareketleri yoğunlaşmıştır.

Şekil 3.3. Miletlilerin koloni kurmak için izledikleri deniz yolu rotası

Eski Yunanlı coğrafyacı ve seyyahların verdikleri bilgilere göre; ilk kolonistlerin, M.Ö. 9. yy.da batıda Karadeniz Ereğlisi'nden (*Herakleia Pontika*) Sinop dâhil, doğuda Trabzon'a kadar olan kıyı kesimine yerleşenlerin İskitlerden kaçan Kimmerlerin bir kolu olduğu söylenebilir ¹. Kimmerler yerli halkla kaynaşmış, birlikte yaşamış ve onları etkilemiştir (Tarhan, 2002, Özsait, 1999). M.Ö. 8. yy.daki Ege kıyıları kent devletlerinin keşif seyahatleri ve ilk koloni kurma teşebbüsleri, Kimmer istilasıyla başarısız olmuştur.

MÖ.8. yy. sonunda Karadeniz'in daha doğusunda diğer koloniler (Apsar; bugünkü Gonio gibi) görülmeye başlanmıştır. Miletlilerin² M.Ö. 7. yy.ın ortalarına doğru bu bölgeye tekrar yerleştikleri anlaşılmaktadır (Şekil 3.3). Kolonizasyona, Miletlilerle birlikte Korinthos ve Megara gibi kent devletlerinin de katıldığı sanılmaktadır (Özsait, 1999).

¹ Greklerin batı Anadolu kıyılarında şehirleri kurduğu veya mevcut şehirlere yerleştiği dönemden önce, Anadolu'da Hitit başkenti Hattuşaş'da (Boğazköy) toplanan ve kuzeye Samsun'a, güneye Adana ve Antalya'ya doğuda İran'a ve batıda İzmir Körfezi kıyılarına ulaşan bir yol ağı olduğu bilinmektedir.

² Dorların baskısıyla Akaların bir kısmı Yunanistan'dan Batı Anadolu'ya göç etmişler ve İzmir çevresindeki yerli halkla kaynaşarak şehir devletleri kurmuşlardır. Tanınmış İyon şehir devletleri; Efes, Milet, Foça ve İzmir'dir. İyonlar, devletlerarasında siyasal birlik kuramamışlarsa da Ön Asya ticaret yollarının sonlandığı alanda yaşamının avantajlarıyla kısa zamanda medeniyette ilerlemiş ve kolonicilikle zenginleşmişlerdir.

M.Ö 400'lerde Miletliler Sinope'yi ve sırasıyla Trapezous (Trabzon) Amisos (Samsun), Kotyora (Ordu) ve Kerasus (Giresun)'a tamamen yerleşmişlerdi. Bu yerleşmelerin bazıları özellikle Miletliler'in gerçekte Giresun gibi emprion (yükleme-boşaltma iskelesi) oldukları ve zamanla bazılarının (Sinope -Sinop, Amisos -Samsun, Kerasos -Giresun, Trapesus - Trabzon) gibi ticaret merkezi- koloni (Şekil 3.3, 3.4) durumuna geldikleri bilinmektedir. Bu bilgilere göre Güney Karadeniz kıyılarındaki bugünkü yerleşimlerin Giresun'da dâhil olmak üzere, ilk çağ kolonileri üzerine kurulduğu güçlü bir iddiadır. Bu nedenle Antik dönemde kıyı yerleşmeleri için kullanılan terimler farklılaştığı için bu bölgeye özgü kullanılan koloni kavramı ve gerçekte bu yerleşmelerin niteliği de belirsizdir. Özellikle Arkaik dönem için *polis*, *apoikia* ve *emprion* terimlerinin koloni yerine sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Polis, bugünün modern tanımlamasında daha sıklıkla ancak daha az netlikle kullanılmıştır. Apoikia yabancı ülkedeki yerleşim anlamındaki (*home away from home*) bir topluluğun başka bir toplum tarafından başka topraklarda oluşturduğu yerdir. Ancak, arkeolojik bulgulara göre ilk kez erken Karadeniz (Pontic) kolonilerinde kullanılan bu terim, yerleşimlerin niteliği hakkındaki pek çok soruyu yanıtsız bırakmaktadır. Bu terim özgür (bağımlı olmayan) belki de polis yerleşimleri için kullanılmıştır. Klasik dönem ve sonrasına tarihlenen koloniler; politik propaganda ve yerel üretimden faydalanma amacıyla yabancı topraklarda kurulmuştu. Bu nedenle, ana vatan (*mother city*) anlamındaki *okikist* terimi çok az sayıdaki kolonilerin (Brea'daki Atheion Kolonisi gibi) adına verilmişti. Ancak MÖ. 6. yy.ın orta ya da son çeyreğinde kurulmuş olan Pontic kolonilerinin yerel yerleşim yerleri üzerine ya da yeni yerleşim alanlarında kuruldukları, kendi alanları ve çevresinde özgür oldukları, fiziksel olarak (özellikle kamusal yapılarıyla) polis özelliği gösterdikleri, kendi üretimlerinin olduğu bilinmektedir. Bu nedenle apoikia adlandırmasının MÖ. 6. yy. ortalarında geçiş döneminde ilk –erken- koloniler için kullanılmıştı (Tsetschladze, 1998).

Son birkaç yıla ait bazı çalışmalarda kullanılan *emprion* teriminin kaynağı olarak; MÖ. 5. yüzyılın temel kaynağı olan Herodot'un MÖ. 4. yy. için ve MÖ. 5. yüzyılda da bu politik statü dışında polisin karşılığı olarak ticaret için tasarlanmış (yükleme iskelesi gibi düşünülen) yerler olarak kullanması gösterilmektedir. MÖ. 4. yüzyılda henüz ekonomik ve ticaret yerleşmeleri olmadığı ve yerleşmeler sosyal olarak tanımlanan zonlar (Athenion Emprionu gibi) olduğu için bu terim MÖ. 4. yy. için geçerli olamayacaktır. Ancak, Karadeniz Bölgesi için her şey net değildir. Yazılı kaynaklara göre; MÖ. 4. yüzyılda yerel krallıkların kontrolünde ve onların hinterlandındaki polis olmayan, yerel kıyı yerleşimleri

bulunmaktadır. Starabo'ya göre bu yerleşimler polis ya da Helenik yerleşimlerdir. Ancak polis kelimesini Grek olmayan, barbar, kent ya da küçük kasaba anlamıyla kullanmıştır ve bunun nedeni bilinmemektedir. Dolayısıyla erken koloniler için arkeolojik farklılıklarla birlikte yerleşim niteliğinin de farklılıkları söz konusudur ve genellikle Grek Kolonileri tanımı tercih edilmektedir (Tsetschladze, 1998).

Karadeniz kıyısı boyunca, Sinope gibi Kerasus da büyük kayalık yarımadaadaki konumunun sağladığı savunma gücü ve doğal limana sahip olması önemli görülerek kurulmuştur. Çünkü Kerasus hinterlandı geniş ekilebilir araziye sahip değildi. Muhtemelen bu koloninin tarihsel önemi 220 km. güneydoğusunda yer alan Koloneia (Şebinkarahisar)'a bağlı şap ve maden ticaretine bağlıydı. Giresun Adası ise gemiciler ve seferdeki askerler için barınak ve dini amaçlı kullanıma bağlı yerleşim alanı olmuştur.

3.2. Ares (Giresun) Adası'nın Kuruluş Öyküsü ve Bugünü

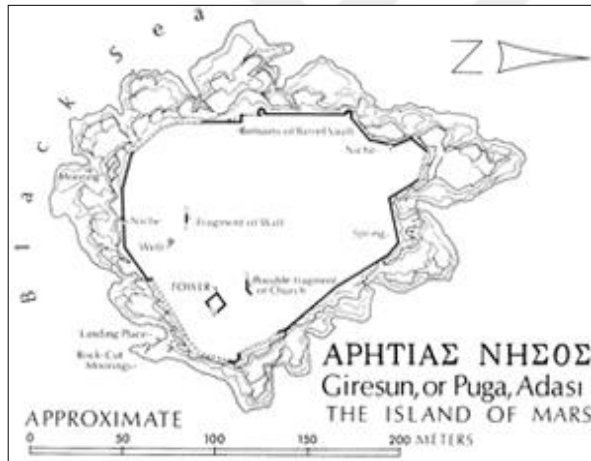
Giresun (Ares) Adası en yüksek yeri yaklaşık 30 m., kıyıya 1,7 km. (20-30 dakika) uzaklıkta ve 40 ha. alan büyüklüğünde olup, altı ülkenin kıyısının bulunduğu Karadeniz'in iskân edilebilir tek adasıdır (Şekil 3.4, 3.5, 3.6). Yalancı maki örtüsüne sahip Adanın etrafı kayalıklarla çevrelidir, kuzey ve kuzeybatıda kayalık alan (40-45 m. kadar) daha geniştir. Güneyde iskele ve arkasında sur üzerinde giriş kapısı bulunmaktadır. Bir söylenceye göre bu ada kentin güney doğusunda görünümü kartal gagasını andıran Gedik kayadan kopan parçanın denize yerleşmesiyle oluşmuştur. Adanın bu özellikleriyle Birinci Derece Tarihi Sit, İkinci Derece Doğal Sit ve Özel Doğa Alanı statüsündedir. Kerasus Kenti ile paralel olarak Arkaik ya da Klasik Dönemde yerleşim alanı olduğu bilinen bu ada, İl Çağda Aretias, Areionesos, Roma Döneminde Nesos, Area, Areos, Chalceritis adlarıyla anılmıştır. Adanın ilk yerleşiklerinin, İskitlere dayandırılan Amazonlar olduğu ileri sürülmektedir¹.

Adada tarihe ve Yunan mitolojisine konu olmuş birçok söylence ve kalıt bulunmaktadır. Mitolojiye göre; Ares Adası Karadeniz kıyısındaki Themiskyra (Terme dolayları) ve Sidene

¹ M.Ö. 7.yy. ilk yarısında İskit baskısıyla Kimmerler, Kafkaslardan geçip Anadolu'ya gelmişler ve Şebinkarahisar ve Yedigöller yakınlarına yerleşip, Terme'de bağımsız devlet kurmuşlardı. Karadeniz'e hâkim olan ve Ares Adasında da yaşayan, cesur, savaşçı kadınlarla (Amazonlarla) kaynaşmışlardı.

(Fatsa dolayları) ile birlikte Amazonlara ait yerleşimlerdi. Amazonlar¹ döneminde Kraliçeleri Otrere ve Antiope tarafından adada, babaları olan savaş tanrısı Ares'e başka bir kaynağa göre kraliçeleri adanan bir tapınak inşa etmişlerdi (Köse, 1991). Adanın ilk yerleşikleri konusunda diğer görüş; Sinop'tan gelerek Kerasus'u kuran Grekler'in adaya yerleşerek, Sinop Piskoposu Agias Phokas'ın adada bir manastır kurmuş olmasıdır.

Adanın yerleşim alanı olarak seçilmesi, kıyıya yakınlığı ve Miletlilerden itibaren daha büyük merkez olan Sinop ve Trabzon arasındaki deniz rotasının ortasında yer alması, liman işlevi gören küçük doğal bir koya ve kuzey ile batı rüzgârlarına karşı teknelerin demirlenebileceği sahile, rıhtıma sahip olmasıyla açıklanabilir (Shaw, 1972). Bu nedenlerle ada, Cenevizliler ve Venediklilerle başlayan Karadeniz'in hâkimiyetinde, stratejik önemini Geç Osmanlı Dönemine kadar korumuştur. Arkeolojik kazı sonuçlarına göre adada Liman, Büyük Sarnıç, Sur/Yerleşke ve Savunma Sistemi ile Taş Ocağı olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 3.4. Pontus döneminde Ares adası

Şekil 3.5. Kale ve adanın konumu
(Aretias-Eski Haritalar, 2014)

Liman: (Şekil 3.6) güneydoğudaki U şeklinde, yaklaşık 14 m. genişliğinde ve 18 m. uzunluğundaki küçük bir doğal koy ile bu koydan kuzeydoğuya doğru devam eden kayalık sahilden oluşmaktadır. Teknelerin bağlandığı denize diyagonal konumda ve kuzeydoğu-güneybatı doğrultusundaki kayalık sahil 85 m. uzunluğunda ve 15 m. genişliğindedir. Küçük koy ve kayalık sahildeki rıhtım özellikle kış aylarında kuzeyden ve batıdan esen güçlü rüzgârlara karşı gemilerin sığınabileceği, demir atabilecekleri doğal bir limandır.

¹ Mitolojiye göre; kolay yay çekmek için çocukken sağ memelerini dağlatan kadın savaşçılara Grekçe "memesiz" anlamındaki "amadsos"dan kaynaklanan *amazon* adı verilmişti. Tek tanrılı dinlerde halklardan söz edilmiş, Yusuf Peygamber Diyarbakır yöresinde bu özelliklere sahip "*Amlak Kızları*" ile karşılaşmıştı. Bu mitolojik motif, Küçük Asya'nın, anaerkil veya Ana Tanrıça döneminde dayalı olabilir (Köse, 1991).

Rıhtımlarının ana kayadan oluşturulması ve palamar bağlama babalarının ana kayadan şekillendirilmesi Helenistik döneme tarihlendirilmektedir. Antik dönemde aynı anda en az 17 adet gemi, küçük koya 3-4 adet orta ölçekli tekne bağlanabilen bu rıhtımlar, balıkçılıkta ve ticaret rotalarında zorunlu demir atma yeri olarak yoğun olarak kullanılmıştır.

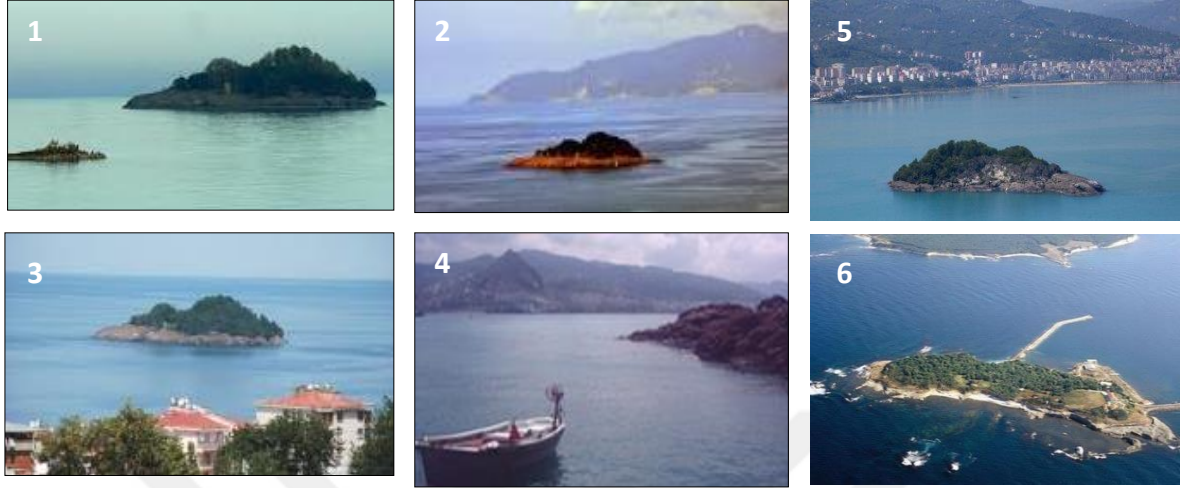

Şekil 3.6. Ares (Giresun) Adası antik limanın konumu ve mezar kalıntıları

Sur/yerleşke ve savunma sistemi; Antik literatüre ve arkeolojik verilere göre, Helen ve Roma İmparatorluk dönemlerinde bu ada, küçük bir yerleşim ve açık hava ya da Kaya Tapınımı ile ilgili kült alanı (kutsal alan) olarak dinsel bir role de sahipti. Geç Klasik ya da Helenistik dönemde düzenlenen liman alanı ve surlar ile Ada, Doğu Pontus ve Kafkas rotasındaki gemilerin konaklama yeri olmuştur. İlk surdan bugüne ulaşan düzgün dörtgen bloklar boyutları (0,50 x 1 m.) ve işçiliği ile bu yapı Helenistik Döneme tarihlenmektedir.

Günümüze ulaşan surların, Geç Antik veya Orta Bizans Dönemlerindeki ilk surlar üzerine, Trabzon Pontus İmparatoru Alexius II Komnenos (1297- 1330) tarafından inşa edildiği düşünülmektedir. Yaklaşık 600 m. uzunluğundaki surun bugüne ulaşan 450 m.'lik kısmının batısında iyi korunmuş, iki yarım yuvarlak kule ve güneydoğuda üçüncü kule, batı, kuzey, kuzeydoğu ve doğuda 7 adet mazgalı vardır. Üste doğru daralan '∩' formundaki bu mazgallar 0,70-0,80 m. genişliğinde, 0,40-0,50 m. derinliğindedir. Adanın batısında gözetleme kulesine ve küçük kapıya yakın, surun dışında ve sura bitişik olarak, topografyaya uygun olarak inşa edilen Büyük Sarnıçta bulunan, seramik kap parçaları, surun daha erken tarihten (11.-12. yy.) yapıldığını göstermektedir. Orta Bizans Dönemine ait kilise kalıntısında bulunan ve M.S. 5.- 6.yüzyıllara tarihlenen ince işçilikli mozaik parçaları da, adanın daha erken dönemlerden itibaren tahkim edildiğini de düşündürmektedir.

ve şimdilik 10.- 11. yüzyıldaki varlığı ifade edilmektedir. (Doksanaltı, Mimiroğlu, 2011). Arkeolojik kazılarda bulunan mezar kalıntıları bu iddiayı doğrular niteliktedir (Şekil 3.6).

Resim 3.2. Giresun Adası (1, 2 denizden bakış, 3. karadan bakış, 4, 5 adadan karaya, 6. havadan adaya bakış)

Bölgenin yoğun yağmurlu ve nemli iklimi Adada atık su şebekesini zorunlu kılmış ve tespit edilen 9 adet kanal ağzı, surla birlikte inşa edilmiştir. Atık sular sur dışına taşan 0,30 x 0,40 m. ölçülerinde, tek parça taştan oyulmuş, kireç taşı oluklarla tahliye edilmiştir.

Büyük Sarnıç; yapım tarihi kesin olarak bilinmemesine karşın içerisinde bulunan Zeuxippus Ware kâse parçaları sarnıcın, sur inşasından sonra 10.-11.yy. inşa edildiğini göstermektedir. Dörtgen planlı (10 x 4,5 m.) ve 3,5 m. yüksekliği nedeniyle Büyük Sarnıç olarak adlandırılmıştır. Duvarları moloz taş ve kısmen kesme blok taştır. Tonoz çatılı üst örtüde (0,40 x 0,40 m.) havalandırma penceresi vardır (Doksanaltı, Mimiroğlu, 2011).

Taş Ocağı; Adanın batı sahilindeki kayalık alanda, yapıların inşası için gerekli olan taş blokların çıkartıldığı taş ocağı tespiti edilmiştir. Kayadan ayırma ve kesme işlemleri halen görünebilir durumdadır. Antik dönem taş ocağı surların batısındaki kapıya sadece 50 metre uzaklıktadır. Adada fırın ve fiçı kalıntıları da bulunmaktadır.

Adaya ait farklı söylenceler ve süregelen bazı ritüeller tarihsel bilgi ile örtüşmektedir. Yunan mitolojisinde Argonautlar ve seferine ait öyküde, Denizler Tanrısı Poseidon, Thrakia'lı Prenses Theophane'ye âşık olmuş ve kızın isteklileri çok olduğu için onu Krimissa adasına kaçırmıştı. Kızın âşıkları izini bulunca Poseidon tanınmasın diye kızı

aşıklarını koyuna, kendisi de görkemli bir koça çevirip, Theophane ile birleşince, meşhur "*altın postlu koç*" doğmuş. Rodoslu Apollonios'a (MÖ 3. yy.) göre; altın postlu koç, Boyotya Kralı Athamas'ın çocukları Phriksos ile Helle'nin savaştan canlarını kurtarmak için Yunanistan'dan Kolkhis (Gürcistan) ülkesine kanatlarıyla kaçırılmış, ancak Phriksos hayvanı Zeus'a kurban etmiş, pöstekisini de Kolkhis Kralı Aietes'e sunmuştur. İolkos Krallığında tahta geçmek isteyen Kralın oğlu İason'a, amcası Pelias, Altın Post'u geri getirmesi halinde tahtı bırakacağını söyleyince, İason, Argo adlı hızlı bir gemi yaptırarak, Tesalya'dan bugünkü Velos Adası'ndan başlayarak Marmara ve Karadeniz'i aşar, Kolkhis'e varmayı başarmış. Kral Aietes, İason'a Altın Post'u bir ejderi öldürmesi koşuluyla vereceğini söyleyince, kendisiyle kaçan kralın büyücü kızı Media'nın yardımıyla ejderi öldürmüş ve Post'u alarak ülkesine dönmüştür. Ancak, amcası tahtı vermeye niyetli olmayınca, Medeia hileyle Pelias'ı öldürdüğü için Pelias'ın oğlu, Media ve İason'u, İolkos'tan kovmuştu. İason'un bu sefere¹ Argonautlar olarak anılan elli kadar (gemi ustası Argos, dümençi Tiphis, ozan Orpheus, İdmon, bilginler Amphiaros ve Mopsos, Boreas'ın oğulları Kabis ile Zetes, Kastor, Polideukes, Peleus, Talamon, Meleagros ve Herakles'tan oluşan) Akalı kahramanla, Argo adlı tek yelkenli ve kürekli tekne ile çıkmıştı. İlk durakları Maryandyn ülkesinde İdmon ve dümençi Tiphys ölmüştü. Sonraki durakları Amazon'ların ülkesinden (Thermodon -Terme Çayı- ve Themiskyra -Terme- arasında) geçerken, bu kadınların vahşiliklerinden korktukları için ses çıkarmadan, Aretias (Giresun) Adasına gelip su ve yiyecek ikmal yapmışlardı. Burada Herakles'in Stymphalos Gölü'nden kovduğu yırtıcı kuşları öldürüp Kafkas Dağlarının görüldüğü kıyılara doğru ilerlemişlerdi.

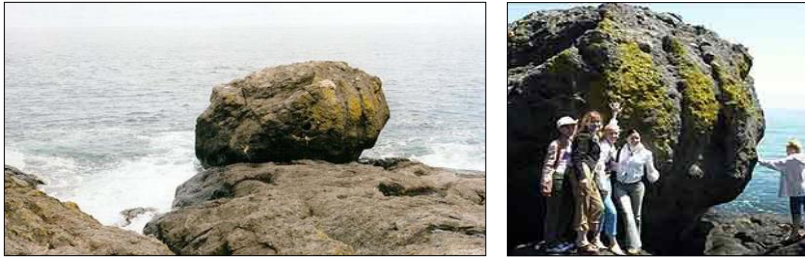
Altın post hakkında diğer bir söylenceye göre; Thabai Kralı Athamanas'ın, Nefele'den olan iki erkek çocuğunu, kurban ederse ülkesinin kıtlıktan kurtulacağına inandırılınca, Nefele çocuklarını bulutlara sarıp, uçan altın bir postla Karadeniz'e göndermişti. Çocuklardan biri Çanakkale'de fırtınadan ölmüş, diğeri mitolojik kahramanlarca Çanakkale Boğazı ile Kafkasya arasında bir yere saklanmıştı. Herakles döneminde Güç Tanrısı Herkül'ün yer aldığı bir grup, Argo gemisiyle, Karadeniz'e açılmış ve altın postun saklandığına inandıkları Aretias adasına gelmişlerdi. Ancak adada Herkül'ün, Stymphales Gölü'nden kovduğu ejderha yapılı kuşlar, tüylerini ok gibi fırlatarak gruba saldırmışlardı.

¹ 8 Mayıs 1984'de Velos Adasından yelken açan Kaptan Tim Severin ile on üç arkadaşı 81 gün süren yolculuklarını aynı koşullarda -Argo gemisinin aynısını hiç çivi kullanmadan yapıp, kürek çekerek- gerçekleştirmişler ve bu seferin olabileceğini kanıtlamışlardır.

Argonautlar, kuşları öldürmüşlerse de altın postu bulamayıp, adayı lanetleyerek ayrılmışlardı (Hooke, 1993, Grimal, 2012, Can, 2011).

Aries teriminin koç, koç burcu, koç takım yıldızı (Asteroid no: 3496) anlamında olduğu düşünüldüğünde, adaya bu adın verilmesinin, mitolojiye dayandığı söylenebilir¹.

Adada Hamza Taşı adıyla anılan, dikit şeklindeki kaya parçası (Resim 3.3.), halkın adak adadığı, dilek tuttuğu bir unsurdur. Taşın adı hakkında farklı söylenceler bulunmaktadır. Kelimenin Latince “doğum” (*Humuza*) (doğum) anlamından geldiği ve zamanla Humza, Hamza’ya dönüştüğü öne sürülmektedir. Bu düşünceyle, anaerkil aile düzenindeki tarih öncesi dönemde adanın Amazonların yerleşim alanı olması nedeniyle Doğum Tanrısı ya da Ana Tanrıça kabul edilen Kibele adına dikilen bir taş olduğu, ocak (aile) kültürünü temsil ettiği iddia edilmektedir (Karadeniz, 2004). Bu taş konusunda diğer bir söylence; bölgeye farklı dönemlerde yerleşenlerin inanışlarıyla yerleşiklerin inanış sistemlerinin kaynaşması sonucu, Müslüman–Türk inanışlarının etkisiyle bu kelime Hz. Hamza ile ilişkilidir. Taş, bir heykelden geriye kalmış insanın belden aşağıdaki kısmını andırmaktadır. Üst kısmı düz olan taş, önceden üzerinde başka taşların olduğunu (Düzgün, 2009). Diğer bir inanışa göre geçmişte çocukları olmayan bir karı-kocanın Mayıs ayının yedisinde (Miladi 20 Mayıs) Aksu Deresinin denize döküldüğü yerde, suya yedi çift taş atmış, sonra sandalla adanın etrafını yedi defa dolaşp, adadaki bir taşın etrafında yedi defa dönüp suda ellerini yüzlerini yıkamışlardı. Evlerine gelince Tanrıya yalvarmış, kurban kesmiş ve bir yıl geçmeden doğan erkek çocuklarına Hamza adını vermişlerdi. Kerametın taştta olduğuna inanan halk, taşa çocuğun adını vermiştir. Günümüzde çocuksuz aileler bu taşın etrafında dönerek dua okuyup, dilek dilemektedirler (Karadeniz, 1994, Düzgün, 2009).

Resim 3.3. Giresun adasındaki hamza taşı

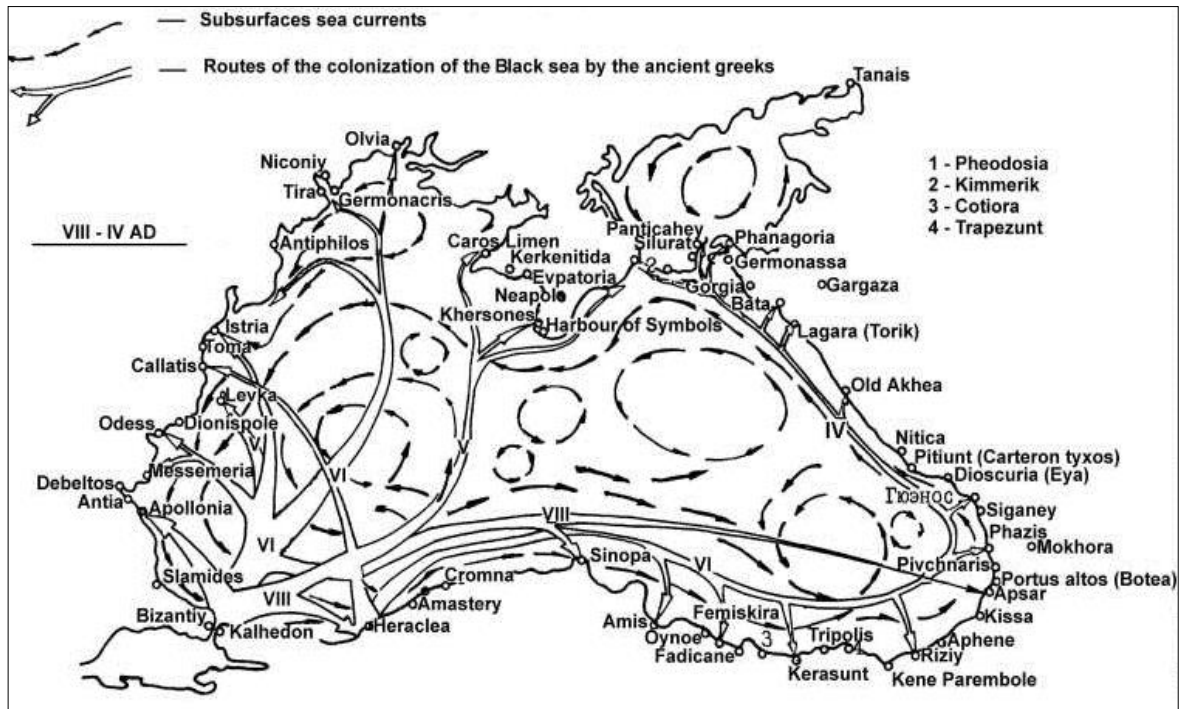
¹ Mitos yazarı Apollonius'un (MÖ. 295-195) Argonautiga kitabına göre; Romalı bilgin Pilius'un Ilistarium Mundi kitabında, adada savaş tanrısı Mars'a sunulmuş açık hava mabedi için " Yunanların Mars'a vakfedilmiş olan Arias'ıdır. Burada kuşların kanatlarını vurarak yabancılarla mücadele eder."

İsrail Oğulları, Hz. Yusuf'un altından heykelini yapmışlar, Mısır'dan göç edip, Filistin'e ulaştıklarında, Hz. Musa'dan bu heykeli Mısır'dan geri getirmesini istemişlerdir. Hz. Musa mucizeyle heykeli Filistin'e getirmişse de Fenikeliler Kıbrıs Adası'na götürmüşlerdi. Yunanlılar da heykeli Kıbrıs Adası'ndan alarak, tanrıların evi Olimpos Dağına yerleştirmişlerdi. Pers İmparatoru Dareios (Dara) Anadolu ve Yunanistan'a hâkim olunca, heykeli Olimpos'tan alıp tekrar Mısır'a geri vermişlerdi. Fenikeliler heykeli tekrar ele geçirip, Aretias Adasına yerleştirmişlerdi. Altın heykeli almak isteyen Yunanlıların bu nedenle adaya kırktan fazla sefer düzenledikleri rivayet edilir (Aretias- Mitoloji, 2014) Hamza Taşının bu heykelin kalıntısı olduğu rivayet edilmektedir.

Günümüzde her yıl Mayıs ayının 20. kutlanan Aksu Şenliklerinde, Giresun Adasının etrafında sandallarla dolaşılıp, doğurganlığın temsili kabul edilen Hamza Taşında dua edilmekte ve dilekler tutulmaktadır. Hamza Taşı, kutsal mekânlarda rastlanan kültürel daireleşmeyi ve aktarımı, ayrıca eski kültürel dokunun yeni kültürel yapı ile gerçekleştirdiği organik bütünleşmeyi açıklamaktadır. Diğer bir deyişle, Giresun Adası'ndaki Hamza Taşı adak yeri, antik dönemden itibaren farklı inançların tabakalaşarak günümüze ulaştığının kanıtlarından biridir.

3.3. Kolonizasyon Döneminde Bugünkü Giresun Kent Merkezi

MÖ. 13. yy. itibari ile Güney Karadeniz kıyılarında MÖ. 11. yüzyılda bölgede yerleşiklerin olması ve doğal kaynaklara su yoluyla ulaşım kolaylığı nedenleriyle kolonizasyona (sömürgeciliğe) konu olduğu bilinmektedir. Ege kıyısındaki başta Milet ve yakın çevresindeki kent devletlerinin topraklarında neredeyse tamamen maden cevherleri olmaması, buna karşın Karadeniz'in güney bölgesinde Akdeniz'e alternatif kaynaklar olarak bakır, altın ve demir gibi cevherler ve tahıl dâhil diğer ürünler, kereste, kömür, balık ve köle bol miktarda bulunduğu için bu bölge ile ticaret önemli olmuştur. Belki de kriz zamanlarında madenler tek kaynak olarak görülmüştü (Bondyrev, 2006; Hionides, 1996: 41). Ege kıyılarında kurdukları kentlerle bir sistem oluşturan Grekler, denizci bir kavim olduğundan, Akdeniz'deki deniz ticaretiyle, Anadolu'nun içlerinden gelen kervan ticaretini de elde tutmuşlar ve liman özellikli yerleşmelere hâkim olmuşlardı. MÖ. 11-10. yüzyılda koloniler kurmak üzere kuzeye doğru, Marmara Denizi ve Karadeniz kıyılarından, Karadeniz'in kuzeyine açılan Grek gemiciler, deniz yolu rotası ve bu bölgedeki yerleşmeler hakkında sonraki gemicilere bilgi kaynağı da oldular (Şekil 3.7, 3.8).

Şekil 3.7. Miletlilerin Karadeniz kıyılarında koloni kurmak için izledikleri deniz yolu rotası ve kolonileri (Hionides, 1996)

MÖ. 8. yy. ortasında bu bilgilerle İstanbul Boğazından geçip esas olarak üç kent/kasaba ya da koloniler (kuzey batıda Appolonya -Apollania, Antheia, bugünkü Bulgaristan kıyısındaki Sozopol kenti-, güneyde *Sinopa* (Sinop) ve *Heraklya -Heraclea Pontica*, (Karadeniz Ereğlisi) kurdular. Ancak, Eski Yunanlı coğrafyacı ve seyyahlara göre; ilk kolonistler, M.Ö. 9 yüzyılda, batıda Karadeniz Ereğlisi'nden (Herakleia Pontika) Sinop dâhil, doğuda Trabzon'a kadar olan kıyı kesiminde, İskitlerden kaçan Kimmerlerin bir koludur (Tarhan, 2002). Bu nedenle, M.Ö. 8. yüzyılda Ege kıyıları kent devletlerinin, Karadeniz'e keşif seyahatleri ve ilk koloni kurma teşebbüslerini Kimmerler engellemiştir. Ancak, bu yüzyılın sonunda Karadeniz'in daha doğusunda koloniler (Apsar, -bugünkü Gürcistan Batum'da Gonio- gibi) kurulmuştur (Şekil 3.8).

Karadeniz'in güneyindeki doğu sahilleri ile ilgili ilk yazılı kayıtların, Urartu dönemi ile birlikte başladığı ve bu dönemin aynı zamanda bölge yazılı tarihinin de başlangıcı olduğu bilinmektedir. MÖ.764 yılında Urartu Kralı olan II. Sarduri Dönemine ait bir kitabede Doğu Karadeniz'de Kolha adlı bir ülkenin varlığından söz edilmektedir (Zehiroğlu, 2000). Aynı yüzyılda yaşamış olduğu varsayılan Grek Ozan Eumelos'un da Kolhis ülkesinden bahsetmesi Greklerin Kolha ülkesinin varlığından haberdar olduklarının göstergesidir.

Şekil 3.8. Karadeniz bölgesinde önemli Grek kolonileri ve toplulukları (Tsetskladze 1998)

Bu dönemde M.Ö. 7. yy. ortalarında Miletlilerle¹ birlikte Korinthos ve Megara gibi kent devletlerinin Kolonizasyon amaçlı tekrar bölgeye yerleşmeye başlamışlardır (Özsait, 1999). Ancak, Miletlilerin MÖ 670'lerde Kerasus dâhil olmak üzere kurmuş oldukları yaklaşık 90 kadar yerleşimin işlevi ve niteliği tam olarak bilinmemektedir. Bu yerleşmelerin bazılarının *emprionlar* (yükleme-boşaltma iskelesi) oldukları ve zamanla bazılarının (Sinope -Sinop, Amisos-Samsun, Kerasos-Giresun, Trapezus-Trabzon gibi) ticaret merkezi- koloni durumuna geldikleri (Şekil 3.8) düşünülmektedir (Tsetskhladze, 1998).

Klasik Dönemin Grek yazarlarına göre böylece MÖ. 7. yy. son çeyreğinde, ilk Grek kolonileri Karadeniz'in kuzey kıyılarında yer almaya başlamıştır. Bu yüzyıl sonrasında bölgeye, Ege ovalarının tarımsal verimliliğiyle gelişen Lidya Krallığı'nın hâkim olduğu düşünülmektedir. MÖ. 6. yy. orta ya da son çeyreğine tarihlenen Karadeniz kolonilerinin yerel yerleşim yerleri üzerine ya da yeni yerleşim alanlarında kuruldukları, kendi alanları ve çevresinde özgür oldukları, fiziksel olarak (özellikle kamusal yapılarıyla) polis özelliği

¹ Dorların baskısı sonucunda Akaların bir kısmı Yunanistan'dan Batı Anadolu'ya göç etmişler ve İzmir çevresindeki (Efes, Milet, Foça, İzmir gibi) yerli halkla kaynaşarak şehir devletleri kurmuşlar, ancak siyasal birlik sağlayamamışlardır. Ön Asya'dan gelen ticaret yollarının bitim noktasında bulunan Grekler, kısa zamanda ileri bir medeniyet kurmuşlar ve koloncilik faaliyetleriyle zenginleşmişlerdir.

gösterdikleri, kendi üretimlerinin olduğu bilinmektedir. Bu nedenle apoikia adı, MÖ. 6. yy. ortalarında geçiş dönemindeki ilk koloniler için kullanılmıştır. Dolayısıyla, Kolha Krallığı döneminde MÖ. 5. yüzyılda ilk Grek apoikiaları (en önemlileri Trapezus -Trabzon-, Dioskuria-Sebastopolis, bazı kaynaklarda Herakleopolis gibi) görülmüştür (Tsetskhladze, 1998). Arkeolojik bulgular da Grek tüccarların, yerli halkla alışveriş yapmak için oluşturdukları geçici küçük pazar yerleri dışında, bölgede kalıcı ticaret kolonileri bu yüzyılda kurduklarını göstermektedir. Geç bronz çağından sonraki zamanlarda da uzunca süre coğrafi izolasyon nedeniyle, nispeten diğer kültürlerden kopuk bir tarih süreci yaşayan Kolha kültürü, oldukça geç dönemlerde dışa açılmaya başlamıştır (Zehiroğlu, 2000).

Karadeniz kıyısı boyunca, Sinope gibi Kerasus da büyük kayalık yarımada olarak sağladığı savunma gücü ve liman ya da demirleme alanına sahip olması önemli görülerek kurulmuştur. Çünkü Kerasus hinterlandı geniş ekilebilir araziye zaten sahip değildi. Muhtemelen bu koloninin tarihsel önemi büyük ölçüde, 220 km. güneydoğusunda yer alan Koloneia (Şebinkarahisar)'a bağlı şap ticaretine bağlıydı. MÖ. 11 yy. hatta MÖ. 13. yy. Argonautların seferlerinde Karadeniz kıyılarında Grekler öncesinde yerleşmelerin olduğu, Greklerin koloni kurmak için Kerasus'ta olduğu gibi genellikle küçük yerleşim alanlarını ve özellikle yarımadaaları seçtikleri anlaşılmaktadır (Arslan, 2006).

Giresun (Kerasus) kent merkezinin bilinen tarihinde ilk yerleşikleri, Hitit İmparatorluğu'na (MÖ 1400-1200) bağlı Hayaşa-Azzi Devleti döneminde yaşamışlardı (Macqueen, 2001). Yazılı kaynaklara göre; MÖ. 1200'lerde Deniz Kavimler Göçleri sırasında Karadeniz Bölgesine dolayısıyla Giresun ve yakın çevresine bazı kavimlerin (İskitler, Kimmerler, Hunlar, Hazarlar, Bulgarlar, Uz ve Peçeneklerin, Orta Asya'dan gelen Tiberanlar, Kalipler ve Mosinekler'in) yerleştikleri ve M.Ö. 1100'lü yıllarda demircilikle uğraştıkları iddia edilmektedir. Bu sürede Giresun ve yöresi, MÖ.1000'lerde Hitit İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla kurulan Frigya Konfederasyonu'na bağlanmışsa da Kimmer ve İskit akınlarıyla Frigya hâkimiyeti sona erdirilmiştir. Grekler ise MÖ. 7. yy. son çeyreğinde Karadeniz'in kuzey kıyılarında, MÖ. 6. yy. son çeyreğinde ya da sonunda da Miletli, Karadeniz'in güneyinde de koloniler kurmuşlardır. Böylece başlayan Kolonizasyon döneminde bölgenin Lidya Krallığı'nın hâkimiyetinde olduğu düşünülmektedir. MÖ 4.-5. yüzyıllara ait Grek kaynaklarında, Pontus (Trabzon ve çevresi) bölgesinin bir parçası olan Kerasus (Kerasos) adlı koloniden (Harita 3.2) söz edilmektedir (Tsetskhladze, 1998).

M.Ö 394'de Helen ordusunun Kolhida ülkesinde, Sinop'a haraç veren Kerasus'ta (Cerasus) 10 gün, 8 300 askerle konakladığının ve ekmek, mısır, turşu, yunus, yunus yağı, kestane ve şarap bulunduğu bilinmesi (Tsetskhladze, 1998:26) bu yerleşimin dönemi itibariyle askeri seferlere lojistik destek verecek kadar gelişmiş olduğunu göstermektedir. Bu dönemde Kerasus da dahil olmak üzere güneydoğu Karadeniz kıyı kentlerinin, Pers hakimiyetinde olmasına karşın, merkezlerinden uzak ve filo dışındaki konumu nedeniyle çoğunlukla bağımsız yaşamış oldukları iddia edilmektedir. Yazılı kaynaklara göre; 4. yy. bölgede yerel krallıkların kontrolünde ve hinterlandında polis olmayan, yerel kıyı yerleşimlerinden biri olan Kerasus'a Miletlilerin tamamen yerleşmiş olmaları (Arslan, 2006, Özsait, 1999) yönetim erkinin zayıflığını dolayısıyla bu iddiayı doğrulamaktadır. Pers Kralı Mithradates Ktistes, M.Ö. 301'de Anadolu'nun kuzeydoğusunda Giresun'u da kapsayan bölgede (muhtemelen Kolha coğrafyası üzerinde) kurduğu ve Helenistik dönemde varlığını sürdüren Krallığa, Pontos adını vermişti¹. MÖ. 183'te Pontus Kralı Farnakes'in (M. Ö. 190-169) Farnakia adlı kaleyi (Resim 3.4) inşa ettiği için Giresun kentine Romalılar Farnakia ve sonrasında Kerasus adını vermişlerdi (Düzgün, 2009).

Son Pontus Kralı Mithridates VI yayılcı siyasetiyle Ege adalarına hatta Yunanistan'a kadar geçmesi, Roma ile Pontus Devleti'ni karşı karşıya getirmiştir. Romalı General Pompeius (*Pompey*) M.Ö. 61 veya 71'de Pontus ordusunu bozguna uğratarak bu devlete son vermiştir. Romalılar Pontus topraklarını Bithynia'ya (Pontus-Bithynia Eyaleti) ve önce Galatia Krallığına, sonra Polemonlar'a. (Polemon Pontus'u) bağlamıştır. Roma İmparatoru Neron Döneminde Pontus, Galatia-Kapadokya Eyaletine bağlanarak, M.S. 64 veya 63'de de bu krallık tamamen ortadan kaldırılmıştır Giresun ve çevresi de Roma hâkimiyetine kadar Pontus Rumları ile alakası olmayan I. Pontus Krallığının yönetiminde (MÖ. 302/281-MÖ.64) kalmıştır (Ascherson, 2001, Arslan, 2006, Bijışkıyan, 1969).

¹ Pontus'un ve Pontusluların Yunanlılıkla ilişkileri yoktur. Zaten Yunanlılar çok sonradan koloni döneminde kıyı şeridinde yerleşerek buranın yerleşik halklarıyla birlikte yaşamaya başlamışlardı (Kılıç, 2011).

Resim 3.4. Giresun kalesi

3.4. Değerlendirme; Kuruluşundan Orta Çağa Giresun Kenti

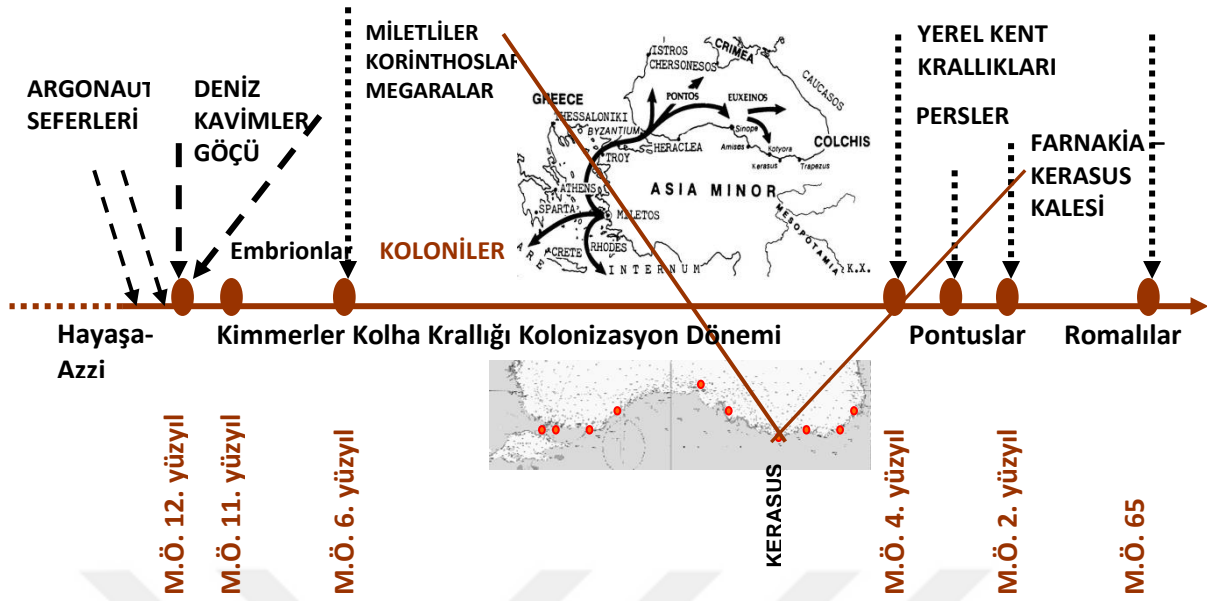
Antik Dönem yazar ve seyyahların bilgileri, mitolojiye ve söylencelere göre Giresun (Kerasus) MÖ. 13. yy. itibariyle yerleşim alanıdır. MÖ. 1200'lerde Anadolu'ya hâkim olan Hayaşa-Azzi Devleti döneminde, Deniz Kavimler Göçleri sırasında Karadeniz Bölgesine ve Giresun ile yakın çevresine bazı kavimlerin (İskitler, Kimmerler, Hunlar, Hazarlar, Bulgarlar, Uz, Peçenekler, Orta Asya'dan Tiberanlar, Kalipler, Mosinekler) yerleştikleri ve M.Ö. 1100'lü yıllarda demircilikle uğraştıkları iddia edilmektedir (Gökdağ, 1996). Yerleşimin yazılı tarihi kolonizasyon dönemiyle başlatılıyorsa da bu dönemi aydınlatacak kesin bilgi ve izler bulunmamaktadır. Bunun nedeni, arkeolojik inceleme yetersizliği ve Arkaik dönem itibariyle deniz seviyesinin artarak ve 1. yy.'dan beri 3-4 m. yükselmesi ve bölgenin dağlık ve ormanlık yapısının kültür tarihini aydınlatacak bilgiye ulaşmayı zorlaması ya da yerleşmelerin bitki örtüsü altında kalmış olmasıdır.

Antik dönemde ilk yerleşim alanı, Doğu Pontus ve Kolkhis deniz rotasındaki gemicilerin ve orduların durak yeri, barınağı niteliğindeki Doğu Karadeniz'in tek adası olan Giresun (Ares) Adasıdır. Adada Klasik-Helenistik ve Roma İmparatorluk dönemlerine tarihlenen, sur kalıntıları, küçük bir yerleşim, liman ve daha sonra manastıra dönüştürülen açık hava tapınağı ve mezarları bulunmaktadır. Ada, stratejik önemi nedeniyle Osmanlı Dönemine değin askeri üs ve dini amaçlı kullanılan bir yerleşim alanı olmuştur. Bu işlevler için Adanın büyüklüğü ve karaya yakınlığı dikkate alındığında, kıyı yerleşiminden lojistik destek alması gerektiği için Kerasus'un bu ada yerleşkesi ile aynı tarih diliminde (MÖ. 400'lerde) Kolonizasyon Döneminde kurulduğu bilinmektedir. Sonuç olarak; Giresun Kentinde, Ares Adası ile kıyı yerleşmesinin çekirdeğini oluşturan yarımadaadaki "kale" ve eğimin olanak tanıdığı ölçüde "yarımada sahili ve arkası" ilk yerleşim alanıdır. Bazı yazılı kaynaklarda Kerasus'un ilk kez bugünkü Giresun merkezinin 2 km. kadar batısında

Çıtlakkale'de kurulduğu iddia edilmektedir. Ancak, Antik kaynaklara göre "*Bronz Duvarlı Kale*" olarak anlatılan Giresun Kalesi, Pontus Kralı I. Farnekes'in egemenliğine girdiği M.Ö. 183'de Pers Savaşlarıyla harap olan kentin 2. km. doğusunda yer alan yarımada üzerinde yeniden kale-kent olarak kurulmasıyla yapılmıştır (Giresun İl Yıllığı, 1973)

Bu bilgiler doğrultusunda kentin kuruluş etkenleri aşağıdaki gibi açıklanabilir;

- Kıyıda konumlanması ve böylece deniz ulaşımına olanak tanınması,
- Dönemin deniz ulaşım teknolojisi koşullarında diğer yerleşimlere olan uzaklığının yol almaya uygun olması, lojistik önemi,
- Doğal limana sahip olması,
- Denize doğru sokulan büyük kayalık yarımadaya sahip olarak sağladığı savunma gücü,
- Kıyıyı kontrollü amaçlı önce savunma ve güvenlik sonrasında yerleşim alanı olacak kale oluşumuna uygun yarımadanın denize hâkim yükseltiye sahip olması,
- Dar kıyı şeridinin düzlük alan olması,
- Ticaret yapılacak kaynak ve değerleri olması, özellikle bugünkü Şebinkarahisar'daki madenleri kıyıya aktaracak kara yoluna uygun doğal yapı koşulları,
- Kamu sermayesine sahip dini kurumların ve yöneticilerin ibadet ve güç merkezi olarak ada yerleşimini tercih etmeleri, sonrasında kıyı yerleşimini aynı amaçla desteklemeleri,
- Ortaçağa doğru Pontus Bölgesinde fındık ticareti ve iç kesiminde yer alan madenleriyle ilişkili Şebinkarahisar (Karahisar-ı Şarkî) ile iyi sayılabilecek yol bağlantısı ile bu bölgenin hububat ve madenlerinin dönemi itibarıyla ihraç limanı özelliği kazanmasıdır.

Şekil 3.9. Giresun kentinin kuruluşundan ortaçağa kadarki süreç

Kuruluşundan Orta Çağa kadarki süreçte Giresun Adası ve Kalesinde yapıli çevre; arkeolojik verilere ve ilgili yazında bu dönemde bu bölgenin özelliklerine göre açıklanabilir;

- Yerleşim alanları kalın sur duvarlarıyla çevrelendirilmiştir. Dönemi itibariyle yerleşim alanı kale yerleşimleridir.
- Doğal koşulların uygun olduğu yerlerde ahşap yanaşma iskelelerinin yapılmasıyla, dönemine göre deniz ticaret mekânları ve lojistik merkez niteliğinde, yerleşimin varlık nedeni de olan liman alanları oluşturulmuştur.
- Bu dönemde Karadeniz halklarının, bölgeden kolaylıkla elde ettikleri kalın ve ince tomrukları, üst üste yerleştirip “çanti” tekniği ile birbirlerine çatılarak inşa duvarların içten ve dıştan sıvandığı ele geçen sıva parçalarından bilinmektedir. Dönemsel olarak aynı tekniğin bu yerleşim alanlarında kullanılarak genelde tek gözlü dikdörtgen planlı yaşam mekânlarının oluşturulduğu söylenebilir.
- Bitişik düzende olmadığı anlaşılan bu yapıların aralarındaki alanların avlu ya da işlik yerleri olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Adadaki son evre kazılarında ortaya çıkan avlulardaki büyük fırınların kale yerleşkesinde de olabileceği düşünülmektedir.
- Bölgedeki arkeolojik kazılarda bulunan çanak, çömleklerin, Güneydoğu Avrupa ve Akdeniz tipleriyle benzerlik göstermesi, büyük olasılıkla Karadeniz kıyıları boyunca var olduğunu düşünülen deniz ticaretinin kanıtları olarak açıklanmaktadır. Bu sürecin Giresun Kentinde de yaşandığı doğrulanmaktadır.

Şekil 3.10. Giresun kentinin kuruluş ve konilizasyon döneminden ortaçağ'a mekânsal tanımlama

Liman

4. ORTAÇAĞDA ve OSMANLI DÖNEMİNDE GİRESUN KENTİNİN MEKÂNSAL YAPISI DEĞİŞİMİ ve ETKENLERİ

Kentin, Roma ve Bizans dönemlerine ait bilgi henüz yok denecek kadar azdır. Kentin Pontus Krallığında yaşanan karışıklık sonrasında, Kral Laodike (M.Ö. 120-111) döneminde Pontusla birlikte Roma İmparatorluğuna bağlandığı bilinmektedir. Roma İmparatoru Diocletianus (285-305) döneminde, Karadeniz bölgesiyle birlikte Kerasus'ta Hıristiyanlık yayılmıştır (Bilgin, 1996). Bu dönemde kentte para basılmış olması kentin ve ekonomik yapısının önemli olduğunu göstermektedir. Roma imparatorluğunun bölünmesiyle kentte Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu hâkimiyeti Kerasus'ta, Orta Çağ koşullarında kıyı ticaretine ve güvenli kale yerleşimine bağlı gelişmenin, Osmanlıların kente hâkim olma nedeni olduğu söylenebilir.

4.1. Kale ve Liman Kenti Olarak Orta Çağda Giresun Kenti ve Mekânsal Yapı

Romalılardan sonra Bizanslıların (M.S. 395-1204) eline geçen kent ve çevresinin bu dönemlerine ait bilgi kaynağı çok azdır. Ancak, 7. ve 8. yüzyıllarda kentte Bizans İmparatorluğuna ait resmi bir ticaret bürosu bulunduğu bilinmektedir. Bizans hâkimiyetinde 9. yy. itibari ile kent, *metropolit* olarak kültürel açıdan önemli din merkezidir (Emecen,1996).

Giresun kentinin kurulduğu yere Türklerin hangi tarihte geldikleri ve bunların kimler olduklarını yanıtlamak zor bir durumdur. İlgili yazında M.Ö. 2000'li yıllardan itibaren Karadeniz bölgesinde yaşadıkları kabul edilen Gaşkalar, İskitler, Kimmer, Kumanlar, Hunlar, Peçenekler, Akhunlar, Sabirler ve Bulgarlar gibi Türk kavimlerinin Giresun ve çevresini de iskân alanı olarak seçerek (Gökdağ, 1996) her dönemde kentte yaşamış oldukları hatta 13. yüzyılda Çepnilerin siyasi güç oluşturdukları kabul edilmektedir. Türklerin bölgedeki siyasi üstünlüğü, 1071'de kazanılan Malazgirt Savaşı sonrasında Anadolu'da devam ettirilen Türk fetihlerinde, Trabzon ve yöresi de ele geçirilmesiyle başlamıştır. Ancak Giresun'un, Selçukluların Anadolu'ya hâkim olduğu bu dönemde Türklerin eline geçtiğine ilişkin kesin belge bulunmamaktadır. Bu tarihlerde Giresun, Trabzon Rum İmparatorluğu sınırları içerisinde Türkler'e karşı bu İmparatorluğun batı ucunda sağlam bir kalesi durumdadır (Emecen, 1996). Kesin tarih bilinmemekle birlikte bu

süreçte Alparslan'ın talimatıyla Danişmend Ahmet Gazi, Amcazadesi Sevlıbey emrine verdiği kuvvetlerin, Şebinkarahisar (Keygune) yakınlarında Pontus Rum Devleti'ne bağlı kuvvetlerini yenerek, Samsun ile Trabzon arasında kalan bölgeyi fethetmesi (Emecen, 1996-a) Giresun'un da Türk hâkimiyetine girdiğini açıklamaktadır. Siyasi ve yönetsel sürekliliğin sağlanamadığı Bizanslıların Anadolu Selçuklu Devleti'ne vergi vermeyi kabul ettikleri bu dönemden sonra Giresun 1244'te Moğolların egemenliği altına girmiştir. Bu dönemde, *Oğuzların Üçok* koluna mensup boylardan olan Çepniler, Ordu ve Trabzon sınırları ile birlikte Giresun'a yerleşmeye başlamışlardır (Emecen, 2009). Böylece, 13. yy. itibariyle Anadolu topraklarının hızla Türkleştirildiği, Giresun çevresine çeşitli Türk boylarının¹ çevre köylere özellikle Çepni oynağının yoğun biçimde yerleştirildiği bilinmektedir. Dolayısıyla, Fatih'in Trabzon Rum İmparatorluğu'nu ortadan kaldırdığı tarihten çok önce Giresun'un batı yarısının Türklerin iskânına açıldığı anlaşılmaktadır.

Bu yüzyılda ve 14. yüzyılda Karadeniz deniz ticaretine hâkim olan Venedik ve Cenevizliler, bu bölgeden Avrupa'ya buğday, deri, çeşitli iplik ve dokumalar, tuz, yağ, şap, gümüş ihraç edip, Avrupa'dan silah, yağ, kalay, şarap ve bakır getirmişlerdir (Akgün, 2000). Bu dönemde Giresun da dâhil olmak üzere Doğu Karadeniz Bölgesi, güç savaşlarına sahne olmuştur. Bu dönem İtalyan haritalarında Giresun, Chirizonda adıyla liman kenti olarak işaretlenmiş, Türkçe kaynaklarda ise Kiresin, Keresun vb. şeklinde anılmıştır (Darkot, 1997; Emecen, 1996-a). Trabzon sarayının resmi tarihçisi olan Panaretos'un verdiği bilgilere göre bu dönemde, II. Pontus Kralları, başta Oğuzların Çepni kolu olmak üzere, Müslüman- Türk akınları karşısında hayatta kalma mücadelesi vermek zorunda kalmışlardır (Emecan, 1997). 1297'de de Ünye yöresine hâkim olan Çepni Türkleri Giresun Kalesi ele geçirmişlerdir. Ancak Tarihçi Panaretos'a göre 1301'de İmparator II. Alexios (1297-1330) Giresun'a gelmiş ve "Koustougans/Kuşdoğan" adlı Türkmen Beyini yenilgiyi uğratmıştır. Bu süreçte 1341'den kısa bir süre önce Giresun bir kez daha Türklerin (Çepniler'in) eline geçmiştir. Bu dönemde 1348'de Giresun'u Cenevizliler yağmalamış ve kale dışındaki yerleşim yerlerini yakmışlardır (Emecen, 1996-Gökdağ, 1996).

¹ Avşar oynağı, Şebinkarahisar'da Tamzara ve çevresine; Karaöylü oynağı, Şebinkarahisar'ın Karlı, Karaköy, Köpekli, Bige, Kezanç, Ozanlı ve Kuzgeçe köyelerine; Kızık oynağı, Şebinkarahisar'da Kızık, Bayhasan, Etir ve Düzgevezit adı ile anılan köylere; Kargin oynağı, Şebinkarahisar'ın Hocoğlu ve Yumurcaktaş ile Koyulhisar'ın Sökün ve Kargin köyelerine; Kınık oynağı, Kınıklar köyü ile Dikmen Tepesi çevresindeki köylere yerleşmiştir.

Giresun, Komnenosların iç çekişmeleri sırasında hanedan mensuplarının uğrak ve sığınak yeri, bazı dönemlerde de yönetime isyan edenlerin merkezi konumuna gelmişti. Haziran 1354'te Skolarlılar'ın başı Grandük Niketas tarafından sığınak ve üs olarak kullanılmıştır. Niketas topladığı kuvvetlerle Trabzon'a hücum etmiş, ancak başarısız olunca Giresun'a geri çekilmiş, İmparator İmparator III. Alexios (1349-1390) Skolarlıları yenmiş ve Giresun'u geri almış ve 1356'da yılbaşını Giresun'da geçirmiştir (Emecen, 1996). 1368 Temmuzunda Osmanlı denizcileri Giresun'a hücum etmiş ve teçhizatlı azap ve sipahilerden oluşan Osmanlı askerleri Giresun adasına çıkmışlardı. 1379'da III. Alexios, kızı Eudokia'nın Niksar hâkimi Taceddin Bey'le nikâhı için Giresun'a gelmiş, Trabzon'da çıkan karışıklıklar üzerine kızını Giresun'da bırakarak Trabzon'a dönmüştü. Ancak, şehrin art bölgesinde ve etrafındaki Çepni grupları iskân etmişler, Kelkit vadisinden gelip Harşit vadisine yerleşerek sahile de inmişlerdi. İmparator III. Alexios, Şubat 1380'de Tirebolu'da bu Çepni gruplarının üzerine yürümüş ve bölgeyi geri almıştır. 1397 ilkbaharında sağlamlığı ve alınmazlığı ile ünlü, tekfurların kaynağı ve başkenti Trabzon'a bağlı olan Giresun Kalesi, Hacı Emîr'in oğlu Süleyman Bey tarafından alınmıştır. Katalan Elçisi Clavijo, bu dönemde (9 Nisan 1404) gördüğü Giresun'un, sahilde yer alan küçük bir kent olduğunu ve 10 000 kadar atlı askeri olan Türk Beyi Hacı Emir'in kontrolünde olduğunu yazmıştır. Bu açıklamalardan 14. yy. sonlarında Giresun'da sivil yerleşmenin bulunduğu ve kalenin doğusunda denize inen yamaçta limana doğru evlerin sıralanmış olduğu anlaşılmaktadır (Emecen, 1996). Giresun'u, Trabzon Rum İmparatorluğu'nun tekrar ne zaman eline geçirdiği bilinmemektedir.

Bu bilgilere göre ortaçağ'da Kentin ortaçağdaki mekânsal yapısı şöyle açıklanabilir

Ortaçağda Giresun, Pontus bölgesinde fındık ticareti ve Şebinkarahisar ile kara yolu bağlantısıyla iç kesimdeki madenlerle (bakır, gümüş ve demir) özellikle Şebinkarahisar'da çıkarılan şapla birlikte yörenin tarımsal artı ürünün ve kentte üretilen dokumaların ihraç limanı, korunaklı limanı ve sağlam kalesi ile Doğu Karadeniz'deki birkaç askeri üstten biridir. Tahrir defterlerinde Şebinkarahisar yolu için yol kirasının (*volbacı*) kaydedilmiş olması, faaliyetin yoğunluğu ve ekonomisi hakkında fikir vermektedir (Emecen, 1996).

Dünya deniz ticaret yolu güzergâhının farklı nedenlerle değişmesi ve Karadeniz'in önem kazanmasıyla ortaçağda Giresun, dönemi itibarıyla liman işlevleriyle gelişmiştir. Haçlı Seferleri Doğu Akdeniz ticaretine canlılık getirmesi, Moğolların bu bölgeye yerleşmeleri

ve uyguladıkları ekonomik politikaların bu gelişmede önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Moğolların Karadeniz'in kuzeyi, Kafkasya, İran ve Anadolu'yu kontrolleri altına almaları ve Hıristiyanların Memlûklular aleyhine anlaşmalar yapmaları, Karadeniz'in uluslararası ticarete açılmasında etkili olmuştur. Haçlı Seferleri ticaret yollarında bazı değişikliklere neden olmuş, abluka altına alınan Suriye ve Mısır limanları yerine Karadeniz limanları, Ortadoğu'da alternatif ticaret merkezi olarak gelişmeye başlamıştır. Trabzon- Şam, Trabzon- Basra ve Trabzon-Tebriz yolları, 12. ve 13. yüzyıllarda Ortadoğu'daki siyasi kargaşa ve güvenliğin sağlanamamasıyla tüccarların, gezginlerin ve resmi elçilik heyetlerinin tercih ettikleri yollar olmuştur. Bu yüzyıllarda Kırım-Astarhan-Orta Asya yolunun önemini kaybetmesiyle buradaki ticaret hacmi de Trabzon'da yoğunlaşmaya başlamıştı. Bu nedenle, 1300'lü yıllarla Avrupa ile deniz ticaret nakliyatının büyük bir bölümünü ellerinde tutan Cenevizliler ile Venediklilerin Trabzon gibi sahil kentlerine yerleşmeleri (Atalar, 1999) bölgede dolayısıyla Giresun'da da deniz ticaretine bağlı ekonomik gelişme sağlanmıştır. 13. yy. ve 14. yy.'da Karadeniz ticaretinin milletlerarası bir nitelik kazanmasında, İtalyan şehir devletleri özellikle Cenevizliler ile Venediklilerin öncülüğündeki örgütlü ticaret faaliyetleri, Güney Fransa'dan başlayarak Karadeniz limanlarında sonlanmaktaydı. Bu liman ya da kıyı pazarları Asya ve Akdeniz ürünlerinin değiş-tokuş merkezleri olarak bölgedeki birçok şehir ve kasabanın dolayısıyla Giresun'un gelişmesine katkıda bulunmuşlardı (Aygün, 2009).

Ortaçağ'da deniz ticaretine bağlı ekonomik gelişme kentin mekânsal yapısında izlenebilmektedir. Yerleşme alanı, kalenin hemen etrafında özellikle doğu yamacına doğru gelişmeye başlamıştır. Bu dönemde denizden 100 m. kadar yükseklikte volkanik kayalar üzerinde, kıyıya dolayısıyla limana egemen tepedeki Giresun Kalesi iç ve dış kale olarak iki bölümden oluşmaktadır. Güneybatıdan başlayan büyük kaba taşlarla örülü kale duvarları, yerleşim alanını çevreleyerek kuzeydoğuya uzanmaktadır. 9. yy.'da iç kalede kilise ve saray bulunduğu, kale içi yerleşmenin kuzeyindeki büyük mağaraların sığınağa dönüştürüldüğü, dış kalenin de yerleşme açıldığı bilinmektedir. Yazılı kaynaklara göre tepenin batısındaki kayalarda bulunan küçük bir at kabartmasının, Ayios İlyos'un (Aziz İlyas) gömütü üzerinde bulunduğu söylenmektedir. Daha aşağı kottaki kayadaki Bizans yazısına göre küçük bir kilise de burada bulunmaktadır. Kalenin kuzeyinde çok büyük mağara sığınakları vardır. Bu buluntular bu yüzyılda Giresun'un Hıristiyanlığın yaygınlaştırıldığı bir limana bağlı kale-kent olduğunu göstermektedir.

Liman işlevleri artıkça ve ticaret hacmi büyüdükçe 12. yy. itibariyle yarımadaanın doğusundaki küçük doğal liman da kullanılmaya başlamıştır. Bu liman adadan ulaşımı da sağlamıştır. Büyük liman arkasında ticaret merkezi topografyanın olanak tanıdığı ölçüde kale yerleşkesini güneyden sararak gelişmeye başlamıştır. Bu gelişme kale dışı yerleşime ivme kazandırmış, artan nüfus küçük liman gerisine yerleşmeye başlamıştır (Şekil 4.1). Böylece kent liman, ticaret merkezi, askeri üs ve metropolit kimliği kazanmıştır.

Şekil 4.1. Ortaçağda Giresun'da mekânsal gelişme

4.2. Osmanlı Döneminde Batılılaşma Öncesi Kentin Yönetsel, Ekonomik, Toplumsal Yapısı ve Değişim Etkenleri

Anadolu'daki birçok kentte olduğu gibi Giresun'da da mekânsal strüktür ve yapılı çevre, Osmanlı Dönemi'ne temellendiği için bu dönemde kentin mekânsal yapısı, gelişmesi ve değişmesi bugünkü yapısal durumu çözümlenmede en önemli bilgidir. Bu dönemin kentsel mekânsal özelliklerini tanımlamak için Osmanlı İmparatorluğunun yerleşme ve mekansal gelişmenin ilke ve politikalarının, yönetim ve yaşam biçiminin bilinmesi gerekmektedir. Osmanlı hukukuna göre bir yerleşmenin kent sayılabilmesi için, o kentte devamlı ticaret yapılan bir ticaret mekânının bulunması ve cuma namazı kılınır camisinin olması gerekmektedir. Kentsel mekânsal yapının biçimlenmesinde esas olan bu ilkelerle biçimlenen Osmanlı Kentleri, bugünün Anadolu kentlerinin çoğunluğunda mekânsal strüktürün esas dayanağı olmuş ve birçok sivil mimarlık örneği ile birlikte bugüne değin

varlığını sürdürmüştür. Kuramsal yaklaşımlarla desteklendiği gibi Osmanlı Döneminde kent; üretimin organik enerjiye, ulaşımın insan ve hayvan gücüne dayandığı sanayi öncesi kenttir. Kentin mekânsal strüktürünün, dini inanç ve yapılarıyla belirlenmesi, sosyal tarihçiler tarafından geliştirilmiş İslam kenti modeliyle de benzerlikler göstermektedir (Aktüre, 1981, Yerasimos, 2000). Bu konuda, Türklerin İslam Kentine, Orta Asya kentçilik anlayışından alınmış yeni öğeleri taşımış olduklarını savunan farklı görüşler de vardır (Cerasi, 1999, Kuban 1986, Kuban, 1995, Eldem, 1984). Ancak, Anadolu'daki kentsel yapı, dinî, coğrafi, siyasî, kültürel ve toplumsal karakteristikleriyle Osmanlı Dönemindeki benzerlerinden ve diğerlerinden (Endüstri öncesi kent, İslam Kenti ve Türk Kenti'nden) ayrılmakta ve kendine özgü nitelikler taşımaktadır. Bu nedenle Anadolu kentlerini tanımlamada, kültür katmanlarını yadsıyarak genelleme yapmak doğru olmayacaktır. Bu tez çalışmasında ise yerleşik kültürün en temel ürünleri olan kentlerin, farklı yönetim dönemlerinde de kendi tarihi ve kültürel birikimleriyle varlığını sürdürdüğü kabul edilmiştir. Bu yaklaşımla, Osmanlı Döneminde Giresun'daki yerleşme, cami ve çarşısına göre kentsel yerleşme niteliğinde mekân yapısı, bu dönemin (üç ana işlevsel bölge olan konut, ekonomik, dini ve kültürel etkinliklerle tanımlanmış) yerleşme ilkeleriyle ve kentin iç ve dış dinamiklerini belirleyen etkenlerle (idari, siyasî, sosyal, kültürel, vb.) oluşturulmuş taşra liman kentidir.

Giresun Kenti, 1461 tarihinden Cumhuriyet dönemine kadar yaklaşık 500 yıl Osmanlı hâkimiyetinde varlığını sürdürmüştür. Osmanlı Dönemi öncesinde ortaçağın sonundan 16. yüzyıla kadar kentte yerleşim öğeleri, antik çekirdek olarak kale, kaleden yamaca geçiş, kıyıda liman ve liman gerisindeki düzlüğe tutunan küçük ticaret mekânlarıdır. Bu yüzyılla birlikte İslamiyet'in yaygınlaşması ve bu yüzyılın ikinci yarısında liman faaliyetlerinin artmasıyla yerleşim alanında, bu şema esas olmak koşuluyla genişleme ve saçaklanmayla yeni mahalleler kurulmuştur. 17. ve 18. yüzyıllarda diğer Anadolu Kentlerinde olduğu gibi ayaklanmalar ve iç ve dış ticaretin kural ve güzergâhlarının değişimi, deniz yolu ile demir yolu rekabeti mekânsal yapıda da değişimi başlatmıştır. 19. yüzyılda batılılaşma adıyla tanımlanan modern devlet amacıyla başlatılan yeniden yapılanmanın uzantısı olan kentsel mekânda radikal değişimler yapılmıştır.

Giresun'da olduğu gibi taşra kentlerinde özellikle demiryolunun ulaşmadığı kentlerde, batılılaşmayla da örtüşen dönemde, deniz ticaretine bağlı mekânsal gereksinimlerle kentsel yerleşme, doğal yapının tanıdığı olanakları doğrultusunda yeniden biçimlendirilmiştir.

Eşdeyişle, batılılaşma öncesi ve sonrasında da mekânsal yapı değişim ve gelişiminde, liman ve liman gerisi işlevler diğer değişkenlere (yönetsel ve ekonomik yeniden yapılanma, yabancı, azınlık imtiyazları, vb.) göre daha etkin olmuştur. Bu nedenle, bu tez çalışmasında mekânsal çözümlene, deniz ticaretinin etkileri önemsenererek olgusal içerik ve/veya yapılaşma üzerinden art planda nüfus-toplumsal yapıyla mekânsal yapı etkileşimiyle birlikte yapılmıştır.

Giresun Kenti, 15. yy. ilk yarısında Pontus Rum İmparatorluğunun idaresinde Trabzon Limanının hinterlandında liman ve güçlü bir kale durumundadır. Fatih Sultan Mehmet'in, 15 Ağustos 1461'de Trabzon'u fethi ardından, geri dönüşte Giresun Kentinin direnmeden teslim olduğu tarihten Cumhuriyet dönemine kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetiminde kalmıştır. Bu süreçte yönetim ve ekonomik gelişmelere bağlı toplumsal yapı değişiminin ardından mekânsal yapı değişiminde batılılaşmaya kadarki süreçte önemli kırılma noktaları aşağıdaki bölümlerde açıklanmaktadır.

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'un imarı ve imparatorluğun yaşesini sağlamak için bölgenin kaynaklarını ve ticaret gelirini kontrol altına almak amacıyla 1451'de tahta çıkınca inşa ettirdiği Boğazkesen Hisarıyla başlattığı politika, İmparatorluğun her döneminde olduğu gibi 15. yy. sonunda da geçerli olmuştur. Osmanlı döneminde imparatorluk başkenti İstanbul'un 16. yüzyılda Avrupa'nın en kalabalık kenti olacak kadar görülmemiş hızla büyümesinde Güney Karadeniz bölgesinden düşük fiyatla sağlanan buğday, et, tuz ve madenlerin katkısı bu politikanın başarısıdır. 1479'da yapılan ve 1482'de II Bayezid tarafından yenilenen antlaşma ile Venediklilere daha önceki ayrıcalıklarıyla birlikte Trabzon ve Kefe'nin de bulunduğu limanlarda ticaret hakkı verilmesi, Karadeniz ticaretini ele geçirene kadar bölgenin ticaret potansiyellerinden yararlanmak da aynı politikanın uygulanmasıyla açıklanabilir (İnalçık, 2000). Bu ortamda Trabzon Limanının artalanı olan Giresun Limanı da Anadolu ve İpek yoluna karadan bağlantısıyla yiyecek ve özellikle maden (şap ve simli kurşun) ikmalinde, İmparatorluğun alt ölçekli ve büyük ölçüde Trabzon bağlantılı lojistik merkezi olarak deniz ticaretinde öne çıkmıştır. Bu nedenle Giresun'un yönetimi ve imarı önem kazanmıştır.

13. yüzyıldan 14. yüzyılın ikinci yarısına kadar Avrupa'nın şap ihtiyacının büyük bir kısmı Anadolu'dan sağlanmıştır. Bu dönemde Şebinkarahisar, şap madeninin merkezidir. Fatih Sultan Mehmet Döneminde, bu şap ocakları devlet hazinesine (*beytülmal*) kaydettirilmiştir,

daha sonra iltizama verilerek, geliri ile Giresun Kalesi muhafızlarının maaşları karşılanmıştır. 15. yy. ortalarında, boya sanayinde yeni tekniklerle başta Girit olmak üzere Venedik'e ait şap ocaklarının işletmeye açılmasıyla, Avrupa ülkelerinin Anadolu şapına ihtiyacı azalmıştır. Ancak, bu yüzyılın sonunda Kırım-Kefe ile gelişen ticaret bağlantılarıyla Giresun, iç kesimlerle özellikle Şebinkarahisar yol bağlantısıyla bu bölgenin hububat ve madenlerinin ihraç limanı niteliği sürdürmüştür (Ersan, 2000).

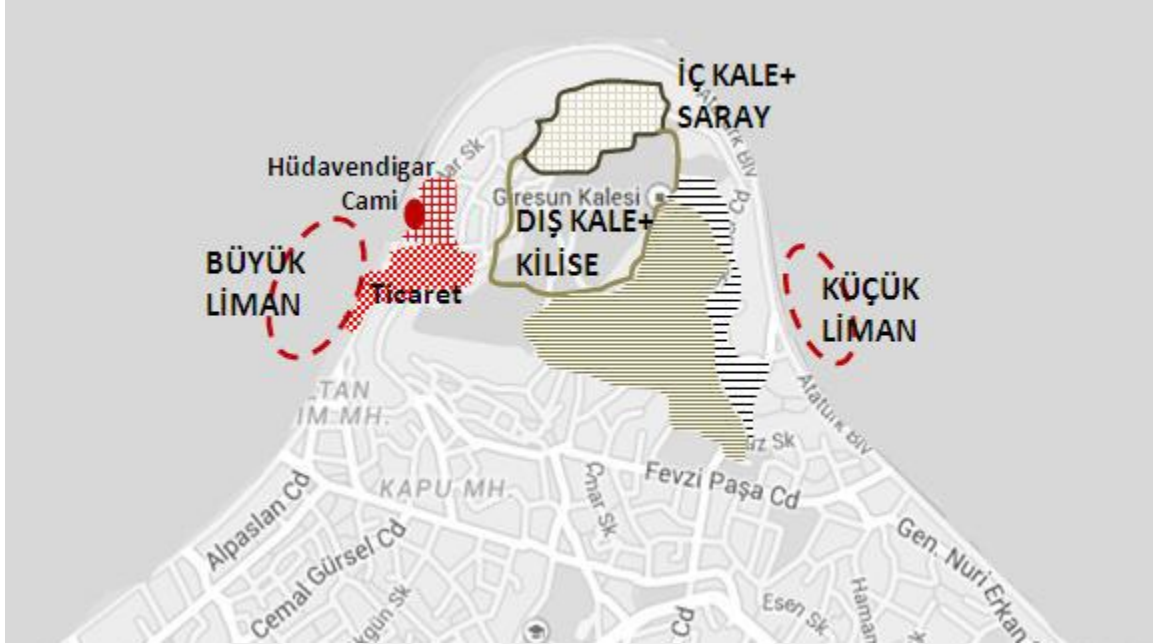
15. yüzyılın ortalarından 16. yüzyıla kadarki dönem; Doğu Karadeniz'in Osmanlı'nın iâşe ve lojistik merkezi olmasıyla Trabzon Limanı hinterlandında iç kesimlerin hububat ve maden ticaretinin limanı Giresun

Giresun, Trabzon Sancağına ait 1486 tarihli ilk tahrir defterine göre; fethedildiği tarihte Trabzon Sancağına bağlı kaza merkezi, kısa süre sonra bu sancağına bağlı Ze'amet-i Kürtün adlı idarî bölgenin merkezi yapılmıştır. Aynı deftere göre bu tarihte Giresun 114 nefer ve yirmi iki dul (*bîve*) Hıristiyan olan nüfusa sahiptir. Bu nüfus kaleyi tamir etmek, Giresun'dan geçen gemilere kılavuzluk yapmak koşulu ile her türlü vergiden muaf tutulmuşlardı. Kılavuzluk işinin ayrıcalığı, deniz yolu ve ticaretinin önemini göstermektedir. Kalede Kale Ağası (*Dizdar*) Kalkandelenli Yusuf'un idaresinde, kayıtlara göre Giresun hatta Karedeniz dışından (Niğbolu, Manastır, Üsküp, Sofya, Semendire, Selanik, Kesriye ve Kefe) gelen otuz kadar muhafız görev yapıyordu. Muhafızlar dışında eski timâr sahibi dört sivil Müslüman'ın adı da (Çepni Ali, Çankırlı Hamza, İbrâhim, İsâ oğlu Ali) bu deftere kaydedilmiştir (Bekdemir, ve arkadaşları 2000).

1470-1520 tarihleri arasında Trabzon'da Sancakbeyi olan Şehzade Yavuz Sultan Selim tarafından yeniden inşa ettirilen Hüdavendigâr (Fatsa, 2010) camii ve bu camii vakfı da kurularak, Giresun'un Türk-İslam kenti olarak gelişmesine katkı sağlanmıştır. Bu vakıf, Doğu Karadeniz'de külliye tipi vakıf örneği olarak dükkân, han, hamam, bedesten, değirmen, ekilebilir arazi ve çayırliklara sahip olan büyük vakıflar¹ arasında yer almaktadır (Aygün, 2009). Ancak, Doğu Karadeniz'in, tarım ve sanayi gelirlerinin azlığı ve zenginlikleri bölge ticaretinin istikrarsız yapısına bağlı olmasıyla varlıklarını uzun yıllar sürdüremeyen yerel ayân ve eşrâfın büyük imar yatırımlarına katkıları sınırlı kalmıştır.

¹ 15. yy. sonu ve 16. yy. başlarında Doğu Karadeniz'de bulunan büyük vakıflar (Trabzon ve Kürtün haricinde) Giresun Kazasındaki Hüdâvendigâr (Sultan Selim) Camii, Yakûb Dede Hânedânî Camii, Yağlıdere'de Hacı Abdullah Halife Tekkesi ile Melik Ahmed Bey Zâviyesi Vakıflarıdır (Aygün, 2009-b).

Ayrıca, Anadolu'nun diğer yerleşimlerine göre sahil ile iç kesimlerdeki bazı yerleşmeler hariç, bölgenin geç İslâmlaşması ve kent kültüründen uzak duran yarı göçebe Türk kökenli gruplar böyle bir sonucun ortaya çıkmasında etken olmuştur (Aygün, 2009).

Şekil 4.2. 15. yy. sonunda Giresun kentinde yerleşim alanlarının konumu (Kaleiçi ve Taşbaşına doğru gelişme)

16. yüzyıl; coğrafi keşiflerle uluslar arası deniz ticaret güzergâhının Karadeniz'den Akdeniz'e kayması ve Osmanlı'da timâr sisteminin bozulmasının Giresun'a etkileri

16. yy. ile dünyada coğrafi keşiflere bağlı olarak ticaret rotalarının değişmesi ve böylece Karadeniz'in uluslar arası deniz ticaretinde önem kaybetmesi ile birlikte imparatorlukta yönetim sisteminin zayıflamasıyla ortaya çıkan güvenlik ve ekonomik sorunlar, Giresun'u da etkilemiştir. Bu yüzyılda Karadeniz'deki ticaret, coğrafi keşiflerle daha güneye önce Akdeniz'e, sonra Atlas -Ümit Burnu- ve Hint Okyanusu rotasına kaymıştır. Böylece, Karadeniz'in önemli limanı olan Trabzon, transit ticaret merkezinden yerel ihtiyaçları karşılayan limana dönüşmüştür. Bu ortamda Giresun'da dâhil olmak üzere Karadeniz'deki limanların keşifler öncesindeki limanlarla olan ticari ilişkileri sürmesine karşın Karadeniz ticareti iç ticaret niteliğinde görünmekteydi. Bu süreçte Kefe-Kırım Karadeniz ticaretinin önemli bir merkezi biri olmuştur. Kefe, Kuzey Karadeniz'in buğday, hayvanî ürünler, tuzlanmış balık, havyar ve bal gibi besin maddeleri ile deri, post, ham demir, balmumu ve köleler ihracatının limanı olmuştur. Anadolu'dan pamuklu ve ketenli kumaşlar, Bursa'dan

ipekliler, Avrupa'dan yünlü dokumalar, Kuzey Anadolu'dan şap ve bakır, Ege'den kuru üzüm, incir ve zeytinyağı Kefe'ye ihraç edilmiştir (Aygün, 2009). Bu işleyle Giresun, Şebinkarahisar üzerinden İç Anadolu'nun Kefe bağlantılı ihraç limanıdır.

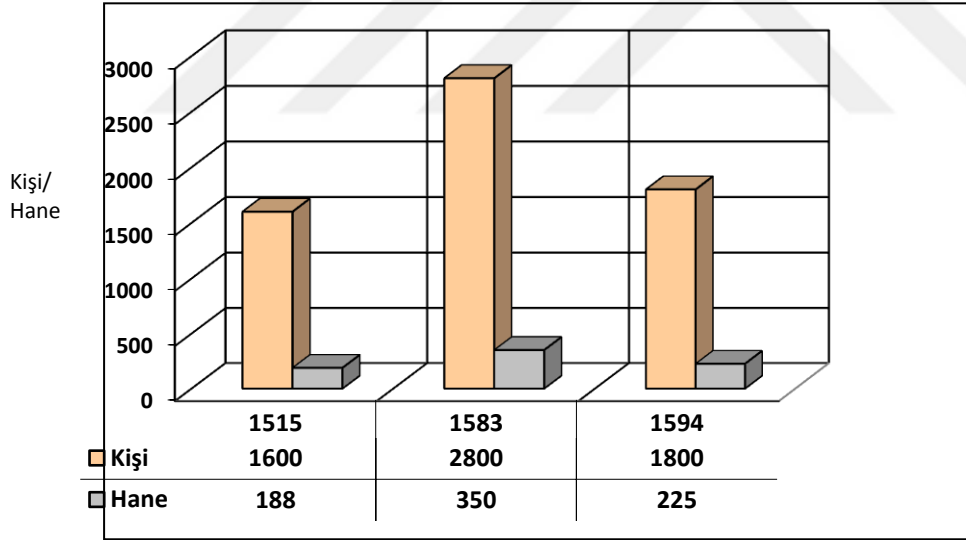
16. yy. ortalarında timâr sisteminin bozulmasıyla Tanzimat'a kadar süren yeni iltizam usulünün getirilmesi, taşrada merkezi denetimi zayıflamıştır. Yeni sistemde beylerbeyiler, kurdukları “kapı halkı” adlı askeri güvenlik birimleriyle merkezden bağımsız hareket etmiş ve sancak beylerine müdahale etmişlerdir. Bu süreçte beylerbeyilik¹ için gerekli olan vezirlik rütbesindeki artışla bazı sancaklar eyaletlerden ayrılmış, ancak bu sancaklara atanan beylerbeyiler görev bölgelerine gitmemişler ve yerlerine yörenin tanınmış ailelerine mensup kişilerden *mütesellimler*² atamışlardır. Böylece yerleşiklerin ekonomik sıkıntıları ve güvenlik zafiyetleri, Giresun kentinde de yaşanmıştır. 1515'e doğru ihraç limanına bağlı ticaretle göç alan kentte nüfus artmıştır. Bu tarihte Giresun, 33 hâne, 13 bekar Müslüman, 214 hâne, 94 bekar Hıristiyan nüfusa sahipti. Kente yakın çevreden doğudan; Çepni, Trabzonlu, Bayramlı kökenli ve çoğunluğu Müslüman olan (26 hane, 5 bekâr, 2 emekli sipahiden oluşan) gruplar yerleşmiştir. Aynı tarihte kentte yaşayan Hıristiyanlar üç farklı grup olarak kayıt edilmiştir. İlk grup, eskiden beri kentte ikamet eden (kadîmî raiyet-devamlı oturan) 103 hâne, otuz altı bekâr ve kırk dul'dan oluşmaktadır. 63 hane olan ikinci grup sonradan gelip buraya yerleşmişti. 55 hanelik diğer grup ise eski Hıristiyan halka hizmet etmek üzere (Trabzon, Rize, Akçaabat, Sürmene, Of, Yomra, Pazar gibi yerlerden) sürülerek iskân ettirilenlerdir. Bu grup Giresun'u ekonomik bakımdan desteklemek üzere Yavuz Sultan Selim'in Trabzon'daki sancak beyliği sırasında getirilmiş³, köle statüsünde iken bağışlanmıştır. Bazı kayıtlara göre kölelerin bazıları Rus kökenlidir. Aynı tarihlerde Giresun'un dağ köylerinde yaşayan Çepnilerin bir kısmı Safevî propagandasıyla İran'a göç etmiş, ancak Osmanlı Devletinin aldığı tedbirlerle bazıları geri dönmüştür (Emecen, 1999).

¹ 16. yüzyılın sonundan itibaren Eyalet, Beylerbeyilikle birlikte kullanılmaya başlanmış beylerbeyine ise mir-i miran, emir'ül-ümera ve 18.yüzyıldan itibaren de vali denilmiştir.

² Mütesellim 17. yüzyıldan itibaren görevli vezirler ve mevalinin (görevli ilim adamları) kendilerine tahsis edilen has'a gitmeyip, bu yerlerin kendilerine ayrılan gelirlerini toplamak için görevlendirdikleri vergi memurudur. Mütesellimlerin sicilleri, azil ve tayinleri ile ilgili defterler, reisülküttab kaleminde yapıldı. Sultan II. Mahmud Döneminde 1826'dan sonra Mütesellimlik kaldırılmış, merkezi sistem hâkim kılınmıştır.

³ Bu tarihlerde babası ile anlaşmazlığa düşen Yavuz Sultan Selim, oğlu Süleyman (Kanûnî) için sancak istediğinde, teklif edilen Giresun, Kürtün ve Şiran'ın gelirlerinin düşük olduğunu, Giresun'un bir kaleden ibaret olup has (yüksek) gelirlerine yarar bulunmadığını belirtmiştir.

16. yy. ikinci yarısından sonra limanın daha faal duruma gelmesiyle kent göç almaya devam etmiştir. 1554'ten sonra Hıristiyan nüfus 304 kişi iken 41 kişi daha yerleştirilmiştir. 1571 kayıtlarındaki şehir ve ticaret kültürüne uzak olup göçebe izlerini taşıyan Müslüman Türklerin henüz mahalle oluşturamamış olmalarına karşın (Özkaya, 1997) 1583 kayıtlarına göre camilerin etrafında Müslüman mahalleleri mevcuttur. Ancak, 1594'deki eşkıyalık hareketleri (200 hanenin bölgeyi terk etmesi gibi)¹ kentsel gelişmeyi olumsuz etkilemiştir. 16. yüzyılla Çepni Vilâyeti tanımı yerini Giresun Kazasına bırakmıştır II. Beyazıt Döneminde Trabzon'un Şehzade Sancağı olmasıyla bu sancağa bağlı Giresun Kazasının imarı önemsenmiş ve böylece kentin nüfusu artmaya başlamıştır. Kentin nüfusu (Şekil 4.2) 1515'de 1500 kişiye, 1583'lü yıllarda da 2800 kişiye kadar ulaşmıştır (Emecen, 1989). 16. yy. sonuna doğru kent nüfusunun azalması (Şekil 4.3) yakın yerleşmelerde genellikle kırsal alanda ve dağ köylerinde yaşayan Çepnilerin isyan ve eşkıyalıkları nedeniyle kentten dışarıya başlayan göçlerle açıklanabilir. Bu süreçte birçok köyle birlikte kentin de Çepniler tarafından yağmalandığı ve yerleşiklerin göçe zorlandığı bilinmektedir.

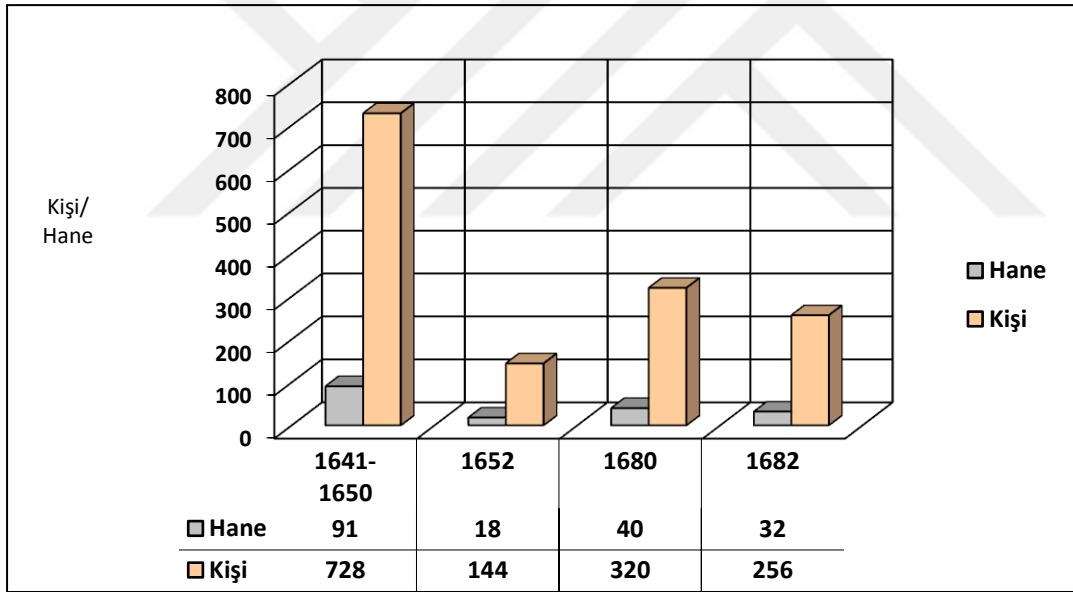

Şekil 4.3. 16. Yüzyıl ortasından sonuna kadarki süreçte Giresun kent nüfusu

Bu Şekil, bilinen kişi sayısına göre; hane büyüklüğü sekiz kişi kabul edilerek hazırlanmıştır. 17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadarki dönem; kaos ortamına rağmen kaza merkezi ve liman kenti olarak gelişen Giresun

¹ 1574 yazında Pazarsuyu kazasında toplanıp Giresun'u yağmalayan otuz kadar medreseli/suhte ortadan kaldırılmış. 17. yüzyıl başlarında da yine Çepni halkından olduğu düşünülen Hacı Şamlu adlı asi, Giresun'u ve köylerini yağmalayınca, halk kaleye sığınmış, asiler de kaleyi yirmi gün muhasara altında tutmuştur.

17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadarki süreçte, Karadeniz ticaretinin İstanbul'a odaklanması ve yabancılara verilen ekonomik imtiyazlarla önem kazanan Giresun'da aynı dönemde savaşlarla, eşkıyalık hareketleri ve salgın hastalıklarla nüfus azalmıştır. 17. yy. yarısından sonuna kadarki süreçte, Trabzon Eyaletinin batı ucunda Batlama Deresinin doğusunda yer alan Giresun, Avârızhâne İcmal Tahrir Defterlerine göre 1641-1650 tarihleri arasında bu eyaletin 10 kaza merkezinden vergilendirilebilir nüfus (avârızhâne mükellefi) bakımından 91,75 hâne ile ikinci büyük kazadır (Gökbilgin, 1962). 1652'de (73 hane azalmayla) 18,75 hâne olan vergi mükellifi 1681 yılına kadar, önce 40,25 hâne sonra 32,75 hâne azalmıştır. Kasım 1682 tarihli bir Avarız Tahrir Defterine¹ göre; kentte beşi Müslüman, biri Hıristiyan olmak üzere altı mahalle bulunduğu ve bu yüzyılda kentte ticaretin liman işlevleriyle geliştiği belirtilmektedir (Demirci, 2012) (Şekil 4.4). Vergi mükellifi hâne sayısının azalması (Seyyid'ler², Gayrimüslimler gibi) vergi muafiyetlerine bağlanabilir.

Şekil 4.4. 17.yüzyıl ortasından sonuna kadarki süreçte Giresun vergi mükellifi hane sayısı ve nüfusu

Bu Şekil bilinen kişi sayısına göre; hane büyüklüğü sekiz kişi kabul edilerek hazırlanmıştır.

¹ Avarız; Tanzimata kadar savaş giderlerini karşılamak için padişahın emriyle halkın devlete verdiği her türlü (Avarız-ı Divaniye, Tekalif-i Örfiye) vergilerdir. Avarız defteri; timâr sisteminde vergilendirilebilir ekonomik faaliyetlerin ve insanların sayısal kayıtlarıdır. Bu vergiler 15. ve 16. yüzyıllarda tahrir defterlerinden ayrı defterlerle düzenlenmemiş, 17. yüzyılda Celali isyanları ve timâr sisteminin bozulmasıyla tahrirler yerine "Avarız ve Cizye Tahrirleri" yapılmıştır (Gençoğlu, 2011).

² Seyyid; Hz. [Muhammed'in](#) kızı [Fatıma'nın](#) çocukları Hasan, Hüseyin, Zeynep, [Ümmügülsüm](#), Rukiyye'nin soyundan olan erkekler *Seyyid*, kadınlara *Seyyide*'dir. [Sünniler](#), Hüseyin'in soyuna [Hüseyini](#), Hasan'ın soyuna [Hasani](#) de demektedir. Osmanlıda bu ailelerin birliğini [Nakibu'l-Eşraflık Kurumu](#) sağlamıştır.

Müslüman mahalleleri olan Câmî-i Kebîr (Sultan Selim Cami), Kapu (Seyyid Paşa) Cami, Elhâc (Hacı) Hüseyin, Hacı Miktaç, Hacı Sıyâmi Mahallelerinde 116, Hıristiyan mahallelerinde 65 avârız vergi mükellefinin adı kaydedilmiştir. Civar köylere kayıtlı olup şehirde yaşayanlar, askerî zümre ve seyyid, imam, hatip gibi din görevlileri bu kayıtlara dâhil olmadığına göre Giresun'un toplam nüfusunun 1000-1500 kişi olduğu düşünülebilir (Emecen, 1996).

17. yüzyılda kent hakkında seyahatnamelerden de bilgi edinilmektedir. Kâtip Çelebi, Cihannümasında Giresun'u kısaca dağ üzerinde harap durumda bir kalesi olan ve deniz kıyısında akik taşı çıkarılan bir kaza olarak bahsetmektedir. Evliya Çelebi, cami ve mescidi, han, hamam ve pazarı olan küçük bir kasaba olarak anlatmaktadır (Demirci, 2012).

18. yüzyılda Osmanlı devletinin iâşe politikasına bağlı olarak Karadeniz ticaret güzergâhının İstanbul'a yönlendirilmesiyle Karadeniz ve çevresinde üretilen malların İstanbul'a akmasını ve bölgedeki liman şehirlerinin genelde İstanbul ile bağlantılı kalmasını sağlamıştır (Aygün, 2009). Özellikle 1723'te başlayan ve aralıklarla 1746'a kadar süren Osmanlı-İran Savaşlarının sefer güzergahı üzerindeki Doğu Karadeniz limanları, mühimmat ve asker naklinin merkezleri olarak hareketlenmiş ve bu durum ekonomiyi canlandırmıştır (Emecen, 2001). Giresun kentinde de bu süreç yaşanmıştır (Asker nakli ve limanda asker uğurlama ritüeli her dönem geleneksel olarak sürdürülmüştür, Resim 4.1)

Resim 4.1. Giresun limanından asker nakli-1940 (Işık, 2011).

Ancak, 18. yy. ilk yarısında özellikle yeni bir ekonomik güç olarak beliren Avusturya'nın Balkanlarda üretimi yaygınlaşan ürünlere olan talebinin artması, Balkanlarda üretim ve

ticaret ilişkilerinin farklılaşmasıyla birlikte İstanbul ve Karadeniz limanlarının Balkanlar ile olan bağlantıları eskiye oranla önem kazanmıştır. 18. yy. sonlarına doğru, Rusya (1774), Avusturya (1784), İngiltere (1799) ve Fransa'ya (1802) Karadeniz'de serbest ticaret yapma hakkı verilmesi bölgedeki siyasî ve iktisadî yapıyı etkilemiştir. Bu gelişmede, 18. yüzyılda Balkanların kaba yünüleri, tütün ve hırdavat ürünleri başta Samsun, Giresun ve Trabzon olmak üzere Karadeniz limanlarına ve bu limanlardan fındık, bakır ve keten ile Anadolu içlerinden ulaştırılan pamuk-yün ağırlıklı dokumalar Balkanlara aktarılmıştır. Giresun ise başta Şebinkarahisar olmak üzere İç Anadolu'nun ihraç limanı işlevini sürdürmüştür (Karaman, 1999).

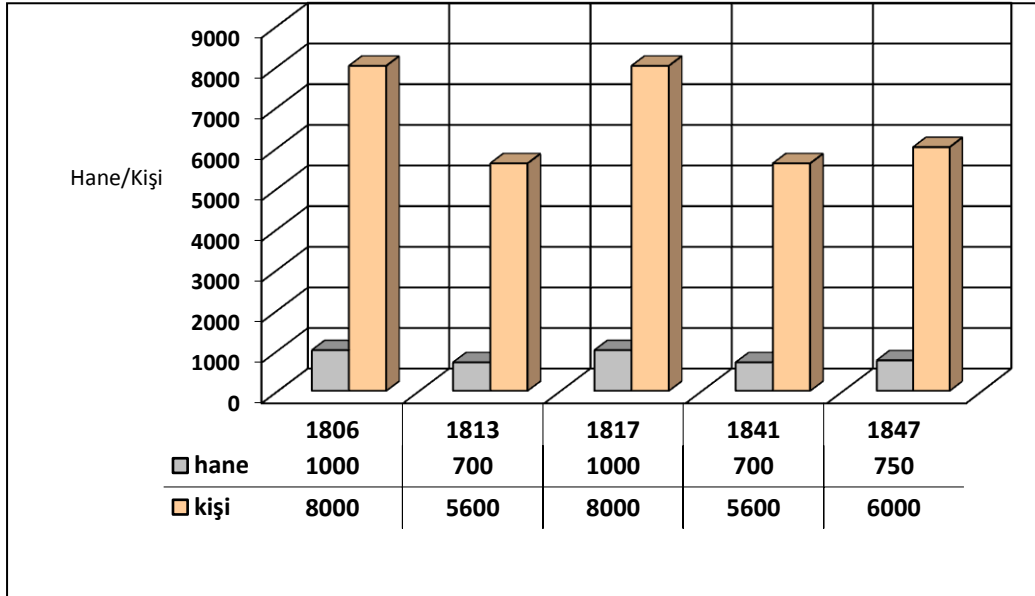
18. yy. sonu itibariyle Osmanlı Devletinin deniz ticareti politikalarına bağlı olarak Giresun Kentinde ekonomide, çokkültürlü toplumda farklı grupların rolleri dolayısıyla payları farklıdır. Gayrimüslim toplum tanınan imtiyazlarla, ticaretle zenginleşmiş ve kentin elit grubunu oluşturmuştur. Gayrimüslimler, Hz. İsa'nın havarilerinden Andreas bölgeye gelerek Hıristiyanlığı yaydığı dönemlerden (0-100) itibaren bu dini ilk kabul edenler Rumlar ile Trabzon ve art-alanı Giresun'un İmparatorluğun doğu kapısı olmasıyla gelişen ticaret nedeniyle gelen Hıristiyan Ermenilerden oluşmaktaydı. Türk Müslüman nüfus ise fetih sonrası hızla artan en büyük gruptur. Müslümanlar, Sünni ve Hanefî mezhebindedir. Hıristiyanlarda ise Rumlar Ortodoks, Ermeniler çoğunlukla Gregoryen, bir kısım Katolik ve Protestan mezhebindedir. Bölgede Yahudi yoktur (Kılıç, Topal, 2004) .

18. yy. sonlarında 1796'da yaşanan veba (*davun*) salgını, birçok köyün yok olmasına, kentte nüfusun can kaybı ve göçlerle azalmasına neden olmuştur. Bu salgının korku izleri günümüze değin "davun çıksın" gibi beddualarla sürmektedir. 19. yy. başından bu yüzyılın ortalarına kadarki süreçte tespit edilebilen ve aşağıda açıklanan bilgilere göre çok kültürlü kent nüfusunun (% 30 oranında) azaldığı anlaşılmaktadır (Şekil 4.4);

- 1806 tarihli Coğrafya adlı eserinde İnciciyan'a göre; Giresun merkezde 30'u Ermeni olmak üzere toplam 1000 hane bulunmaktadır (Bıjişkyan, 199).
- 1813 yılında kentte 500 hane Türk, 150 hane Rum, 50 hane Ermeni olmak üzere toplam 700 hane olduğu bilinmektedir (Kinneir, 1818, Aktaran, Yılmaz, 2008).
- 1817 yılında kentte bulunan 1000 kadar evde 40 hanenin Ermeni olduğu iddia edilmektedir (Bıjişkyan, 1998).

- 1831 genel nüfus sayımında Giresun ve Keşap Kazalarının merkezlerinde toplam 8.785 kişi Müslüman'dır (Karaman, 1999).
- 1841 yılında kentteki 700 hanenin 200 hanesinin Rumlara ait olduğu söylenmektedir (Fallmeraver, 2002).
- 1847 yılında kentteki 750 hanenin yarısının Müslüman yarısının Hıristiyan olduğu belirtilmektedir (Emecen, 1996).

18. yy. sonundaki kentteki nüfus artışı Karadeniz'de yabancılara (Rusya, Avusturya, İngiltere ve Fransa'ya) serbest ticaret yapma hakkı tanınmasıyla artan ticaret hacmi ile açıklanabilir. 1813 tarihine ait verilerde nüfusun 300 hane (yaklaşık 1500 kişi) azalmasının nedeni 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı'nın nüfus kaybı ile Karadeniz ticaret hacmini daraltması ve asayiş sorunlarının -özellikle Tuzcuoğlu isyanının- sonuçları olarak açıklanabilir. Nüfusun 1817'deki artışın nedeni Kafkasya'dan göçe zorlanan Çerkez ve Abazaların Karadeniz kıyıları boyunca dolayısıyla Giresun'a yerleştirilmeleridir. Yüzyılın son yarısına doğru 1840'lardan sonra Osmanlı devletinin uluslar arası ticaret hukukunu ve anlaşmalarındaki yeni oluşumlarla ticaretin yeniden canlanması nüfus artışını sağlayan en önemli etkidir (Şekil 4.5).

Şekil 4.5. 19. yüzyıl başından ortalarına kadarki süreçte Giresun kent nüfusu

Bu Şekil, bilinen kişi sayısına göre; hane büyüklüğü sekiz kişi kabul edilerek hazırlanmıştır.

4.3. Osmanlı Dönemi Batılılaşma Öncesi Mekânsal Yapı ve Değişimi

Osmanlı Döneminde 19. yy. ortasına kadarki süreçte Giresun'da yukarıda açıklanan yönetsel, toplumsal ve ekonomik bağlamlardaki gelişmeler ve etkenleri, kentin mekânsal yapısını, gelişim ve değişimi de belirleyici faktörlerdir. Bu dönemde -Pontus Döneminin izleri üzerine kurulan- kentin mekânsal strüktürü, liman, ticaret merkezi ve konut alanlarından oluşturmaktadır. Bu strüktürün çözümlenmesinde, kentin varlığı ve gelişme sürekliliği deniz ticareti ile liman ve hinterlandının ihraç mallarına ve limana erişimi sağlayan karayolu ağına bağlı olduğu liman ve liman gerisi öncelikli alandır.

4.3.1. Liman ve liman gerisi işlevlere göre yapılaşma ve düzeni

Giresun'da kuzeye Karadeniz'e doğru uzanan yarımada'nın doğusunda ve batısındaki iki koy, liman kullanımına uygun olduğu için kent kuruluşundan itibaren her dönemde liman kenti olarak varlığını sürdürmüştür. Ancak bu koylar, Karadeniz'in fırtınalarına karşı korunaklı değildir. Batıdaki limanın daha korunaklı olan liman, daha yoğun kullanıldığı için kentsel gelişmeyi yönlendirici olmuştur. 19. yy. ortasına kadarki süreçte limana bağlı gelişme aşağıda açıklanmaktadır;

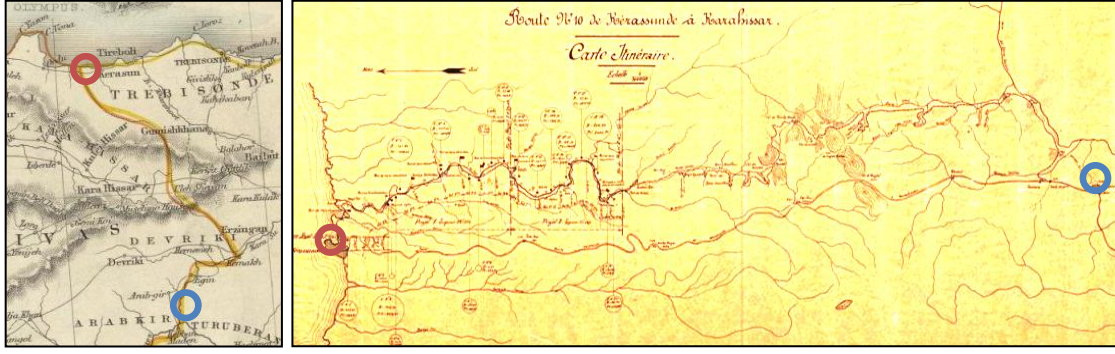
- Kentin Osmanlı egemenliğine geçtiği 15. yy.ın ikinci yarısında liman yakın çevrenin kalay ve gümüşü ile Şebinkarahisar'dan çıkarılan şap madeninin ihraç limanıdır. Bu dönemde kale içi askeri karargâh, kaleden sahile uzanan yerleşim küçük bir liman yerleşimidir. Limanın hemen gerisinde düzlüğe tutunan küçük ticaret mekânları ve işlikler yer almaktadır. Bu dönemde liman faaliyetlerinin artmasıyla, ticaret merkezinin etrafında genişleme ve saçaklanmayla yeni mahalleler kurulmuştur.
- Osmanlıların fetih sonrası Trabzon'u iâşe ve doğu seferlerinde askeri lojistik merkezine dönüştürmesiyle başta İran'a olmak üzere doğu seferlerinde, İstanbul'dan gemilerle yollanan malzemeler Trabzon Limanına ulaştırılarak ordunun ihtiyaçları temin edilmiştir. Bu politika ve işleyişi, Trabzon'un hinterlandındaki Giresun Limanına Şebinkarahisar yolu ile ulaştırılan Anadolu'nun maden, tarım ve dokuma ürünleriyle desteklenmiştir. Bu nedenle, Giresun Limanı İç Anadolu'dan kervanlarla gelen yük ve yolcuları başta İstanbul olmak üzere başka yerlere ulaştıran vapur, kayık ve mavna gibi deniz araçlarının uğrak yeridir. Limanın yoğunluğuna bağlı olarak 16.

yüzyılda kent merkezi, limanına dik bağlanan Şebinkarahisar Caddesi üzerinde gelişmeye başlamıştır.

- 16. yy.'da kıyıda küçük gemi ve sandal yapım tezgâhları ile deniz ürünlerinin korunduğu fiçilerin (depo) bulunması ve limana gelip-giden mallardan alınan vergilerin yüksekliği (Emecan, 1989) Giresun Limanının 16. yüzyıldan itibaren ticari bir liman olarak gelişmeye başlamış olduğunu göstermektedir.
- 17. yy. başlarında deniz ticaretinin Akdeniz'e kayması, Kazak ve korsan yağmalarıyla güvenliğin zayıflaması Karadeniz'in ticaret hacmini daraltmış (Akgün, 2000), liman gelirlerinin azalmasıyla liman ve yerleşim alanı köhneleşmiştir. Joseph Piton de Tournefort 1701 tarihli gravüründe bu durumu belgelemektedir (Şekil 4.6).
- 18. yüzyılda geçmiş dönemlerdeki gibi Şebinkarahisar'dan şap madeni, Gumbet Yaylası üzerinden Giresun Limanından (Şekil 4.7) İstanbul'a ve Avrupa'ya ulaştırılmıştır. Bu güzergâhla önemi giderek artan Giresun Limanı, artalanındaki yetişen diğer ürünlerin de ihraç merkezi özelliğini sürdürecektir (Karaman, 1999).
- 19. yy.ortasında, deniz ticaretinin gelişmesiyle biri yarımadaının doğusunda Demirkapı (Resim 4.2) diğeri batıda ancak kışın emniyetli olmayan Lonca olmak üzere iki liman bulunmaktadır (Bekdemir, Güner, 2000). Bu dönemde Giresun'da üretilen birçok ürün kentin ihtiyacını karşılamakla birlikte ihraç mallarıdır. Örneğin; Giresun, 1840'da Trabzon Vilayetinin en değerli ürünü olan ipekleriyle ünlüdür (Fallmerayer, 2002).

Şekil 4.6. Joseph Piton de Tournefort 1701 tarihli gravüründe Giresun'a denizden bakış (Anonim)

Şekil 4.7. 18. yüzyıldan 19. yüzyıla Giresun Limanı-Şebinkarahisar arasındaki bağlantı (Johnston, 1861).

Resim 4.2. Kumyaka'dan Liman ve Kaleye bakış (Işık, 2011)

4.3.2. Merkez ve ticaret merkezinin konumu ve mekânsal gelişmeye etkisi

Osmanlı kentleri, yerleşimin büyüklüğüne eşdeğer ibadet yapıları (külliye/cami/mescit, katedral/kilise/şapel, sinagog/havra gibi) ile kale ve çarşı etrafında, kıyı kentlerinde ise iskele ya da limana odaklı gelişmektedir. Kent dışından gelen yollarla kent içi yollar kale ile konut alanları arasında birleşerek merkezi belirlemektedir. Kıyı kentlerinde bu birleşme noktası limanla bağlantılıdır. Giresun'da batılılaşmaya kadarki dönemdeki mekânsal kurguda, merkezin konumu, gelişimi ve öğeleri bu şemaya göre şöyle oluşturulmuştur;

- Kentin Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle 1486 ve 1515 tarihli tahrir defterinde, Giresun'da bakırcı esnafın bir arada bulunduğu –Sultan Selim Mahallesiindeki- bölge, Hüdavendigâr Cami (Resim 4.3) ve mahallesi olarak anılmaktadır
- Bu tarihte limanla sınırdaş ve kale dışındaki tek olan bu caminin hemen yakınında bakırcıların yer alması, bu dönemde çarşının dolayısıyla yerleşim merkezinin konumunu tanımlayan önemli bir veridir. Çeşitli meslek gruplarının fonksiyonlarına

göre merkezden kademeli olarak merkez dışına doğru yer aldığı, deniz ticaretine ilişkin işyerlerinin de limana yakın konumlandığı anlaşılmaktadır. Bugünkü sokak düzenine ve adlarına bakıldığında; kent çevresindeki kırsal alana da hizmet veren demirciler, neccarlar gibi bakırcıların daha dış halkadaki konumu, bu dönemde kentin mekânsal kurgusunu açıklayan işaretlerdir.

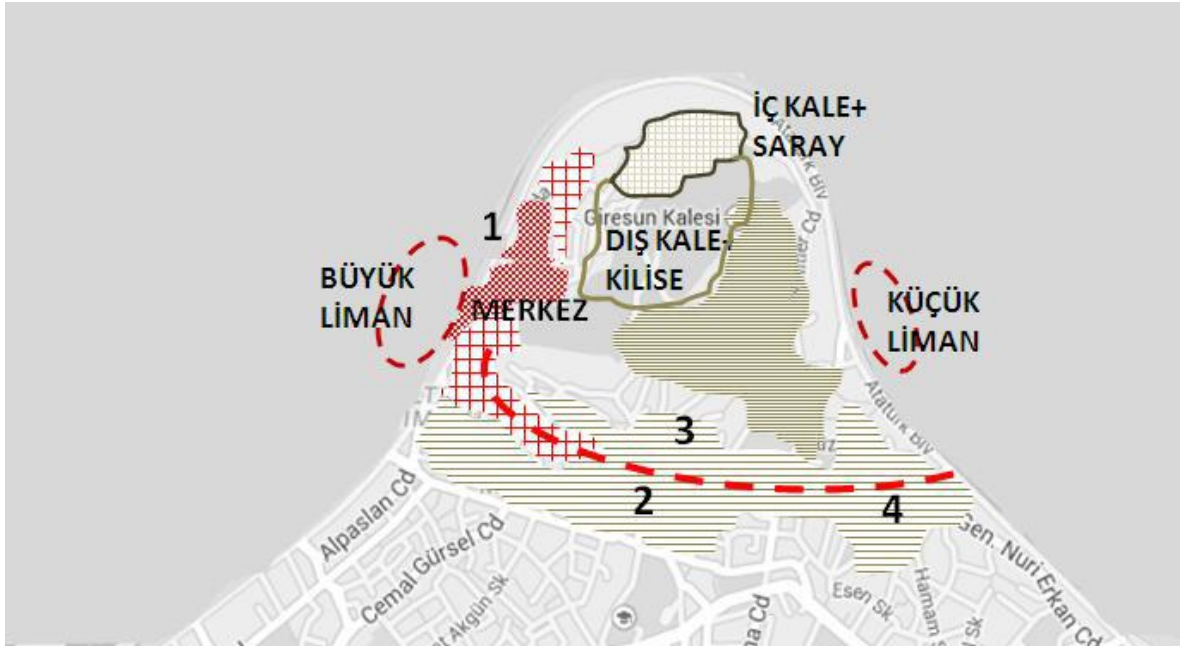
Resim 4.3. 18. yüzyıl sonunda Kazancılar çarşısı (Giresun Eski Resimleri)

Kentin antik çekirdeği, yarımadaının ve yerleşimin en üst kotundaki Kale içi yerleşimdir. 17. yüzyıla kadar Karadeniz Havzasının Dünya ve Osmanlı İmparatorluğunun deniz ticaretindeki önemine bağlı olarak yerleşim alanı kale çevresinde gelişmiştir. Topografyaya bağlı olarak gelişme, kuzey yönünde kale yerleşimi ile kıyı arasındaki alanın sarp ve dar olması nedeniyle güney yamacı çevreleyecek biçimde doğudan batıya uzanan dairesel yol ağı üzerinde olmuştur (Resim 4.4).

Resim 4.4. Yarımadaının güneyinde topografyanın kısıtlarına uygun kentsel gelişme (Giresun Eski Resimleri)

Kent merkezi bu anayolun (Fevzi Paşa Caddesi'nin) batısında, kalenin kuzeybatısında büyük koyu (liman) çevreleyen alanda yer seçmiş ve kentin ticaret ve imalat alanları bu bölgede oluşturulmuştur. Böylece çarşının, limana ve kaleye sınırdaş yer seçimiyle limana bağlı ticari faaliyetlere yakınlık ve tehlike karşısında ticaret mallarının kaleye kolaylıkla taşınması ve güvenilir kent merkezi yaratılmıştır (Şekil 4.8).

Şekil 4.8. 16. yüzyıl sonunda Giresun'da merkezin konumu 1.Hüdavendigar Cami 2. Çınarlar Cami 3. Kapu- Hacı Seyyid Cami 4. Hacı Hüseyin Cami

16. yy. itibariyle çarşı örgütlenmesi ile arastaların, *Esnaf Loncaları* tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Arastalar aynı yerlerde toplanan üretim ve zanaatkârlıkla (Demirciler, Bakırcılar Çarşısı gibi) anılmışlardır. Kentin bu kurgusunda günlük gereksinimleri karşılayan ticaret mekânları mahalle içlerinde yer almıştır.

17. yüzyıla kadar Trabzon Limanının hinterlandında, İç Anadolu karayolu bağlantısıyla uluslar arası deniz ticaretine açılan Giresun, bölgenin ihracat ve ithalat merkezidir. Bu işleviyle yerli ve yabancı tüccarların buluşma yeridir. Bu işleviyle 16. yy. itibariyle limanda çevresinde hanlar yer almıştır.

Giresun Limanı 19. yy.'da büyük deniz araçlarının yanaşabileceği derinliğe ve korunağa sahip değildi. Büyük gemiler açıkta demirleyerek, yolcular ve ticari mallar (tekne, mavna gibi) küçük deniz araçlarıyla gemilere/karaya ulaştırılıyordu (Resim 4.5). Ticaret işlemleri

ise yarımada'nın batısındaki İskele Caddesi üzerinde 15. yy. sonu itibariyle inşa edilen hanlar ve gümrük binasında yapılmaktaydı (Resim 4.6).

Resim 4.5. 18. yüzyıl sonu Giresun Limanına yanaşan deniz araçları (Işık, 2011).

19. yy. limana bağlı olarak -Atapark, Belediye Binası ve Osmanağa Hanı arasında- büyüyen ticaret merkezinde arastalar (Yağcılar, Çapulacılar Arastaları gibi) han, mağaza, fındık içhanesi gibi çok sayıda ticaret yapısı yer almıştır. Temmuz 1834 tarihli –esnafın ödeyeceği verginin kayıt edildiği- rüsumat defterinde 50 kadar meslek grubu (ekmekçi, berber, bakkal, duhancı –tütüncü-, mumhane, terzi, abacı, kazgancı-, boyahane vb.) ile misafirhane, hamam, han gibi iş yerleri bulunmaktadır.

Resim 4.6. Giresun–Demirkapı-Limanı gümrük binaları ve hanlar (Işık, 2011).

4.3.3. Mahalle oluşumları

Osmanlıda mahalleler; sınırları genellikle cadde veya sokaklarla belirlenmiş, merkezinde cami veya mescid bulunan yerleşim alanıdır. Genelde cami, şehrin merkezini oluşturan bir veya birkaç mahallede bulunur; diğer mahallelerdeki insanlar da cuma namazı için buraya gelir. Cami çevresinde -yukarıda 4.2.2’de açıklandığı gibi- ayrıca alış-veriş merkezleri

bulunur, pazarlar da buralarda kurulur. Böylece cuma günleri kent merkezindeki (Cuma ya da Ulu) camide toplanan halk birbirleriyle görüşür ve haftalık ihtiyaçlarını temin eder. Merkez dışında mahallelerdeki bakkal, kasap, terzi, ayakkabıcı vs küçük esnafa ait dükkân ve işyerleri, mahallelinin günlük ihtiyaçlarını karşılar. Aynı ilkelerle ve Osmanlı'nın toleransıya Gayrimüslim de cemaatin yaşadığı mahallelerde hem mescit, hem kilise, hem havra olabilmıştır. Cami ve imaretler, Osmanlı'nın yerleşme özellikle yeni yerleşme alanları ve/veya mahalleleri kurma politikasının esas uygulama araçlarıdır. Bu yöntem batılılaşma öncesi süreçte Giresun'da da geçerli kılındığı için mahalle oluşumları ibadet yapıları ile birlikte ele alınmaktadır.

M.Ö. 180'lerde bölgeye egemen olan Pontus Kralı I. Pharnakes tarafından savaşlarla yıkılan ve yeri kesin olarak bilinmeyen eski kentin kalıntıları üzerine, yarım adada kent yeniden kurulmuştur. Bugünkü Giresun Kentinin aynı alanda konumlandığı dikkate alındığında, kentin bugünkü strüktürü, Pontus döneminin izleri üzerine Osmanlı dönemine dayanmaktadır. Giresun Osmanlı hâkimiyetine girdiği 15. yüzyıl ikinci yarısında, yarım adadaki kale içinde ve kalenin hemen civarında sahile doğru uzanan, Trabzon limanı hinterlandında küçük bir liman yerleşimidir. 1486 tarihli tahrir defterine göre yerleşme alanı kale içinde ve hemen civarında olan kent, kalesiyle askerî açıdan da önemlidir. Kentte 600-700 kişinin yaşadığı tahmin edilmektedir. Kentin ve Trabzon bağlantılı transit deniz ticaretinin güvenliği açısından her dönem atanan yöneticilerin ve diğer kamu görevlilerin ikamet ettikleri yer kale içi olmuştur.

Osmanlı Döneminde 15. yy. sonu itibariyle Kaleyi saran ilk kuşakta dış surlara kadarki alanda, limanın arkasında ticaret mekânları ve küçük işliklere sınırdaş konumda esnaf ve zanaatkârların ikamet alanları, kalenin arkasında topografyanın olanak tanıdığı yamaçlarda ise halkın diğer kısmı ikamet etmiştir. Sanayileşme öncesinde konut ve işyeri farklılaşmadığı için kent merkezi, işyerleriyle birlikte yönetim, denetim ve ticaretle uğraşanların konut alanıdır. Mekânsal bu kurgu, dönemine göre kentsel yerleşim özelliklerini taşımasına, ekonominin deniz ticaretine dayalı olmasına karşın, nüfusun çoğunluğunu oluşturan Türk kökenli grupların yarı göçebe yaşamları nedeniyle Giresun, 16. yy. kadar kent niteliğine kavuşmamıştır. 1515 tarihli tahrir defterine göre kent iç ve dış surlarla çevrili, nüfus ve fizik bakımından gelişme gösteren bir merkezdir. Kale tehlike anında 5-10 bin kişi barınabilmekteydi (Özkaya, 1997).

Osmanlılar fethettikleri yerlerde, cami veya mescitlerin her biriyle yeni mahalle oluşturma politikasıyla, Trabzon Sancakbeyi Şehzade Yavuz Sultan Selim'in yeniden inşa ettirdiği (Taşbaşı'ndaki) *Hüdavendigâr (Sultan Selim) Cami*'ye (Resim 4.7) odaklı yeni mahalleye şehzadenin adı verilmiş ve imar hareketleri hızlandırılmıştır.

Resim 4.7. Hüdavendigâr (Yavuz Sultan Selim) Cami ve medreseler (yıkılmadan önce)
(Anonim)

Giresun'da 15. yüzyıldan itibaren, her mahalle hatta her köy için cuma camileri olarak tanımlanabilecek bu camilerin yanında en az bir tane muallimhâneler ve sıbyân mektepleri¹ yer almış ve ilköğretim ihtiyaçlarını karşılamıştır. Giresun sıbyân mektepleri tek muallimli olup, çok azı vakıflarla desteklenmiştir. Aynı yüzyıldan itibaren Hüdavendigâr (Yavuz Sultan Selim) Cami yanında eşzamanlı kurulan medrese² ile birlikte Giresun'da medreseler açılmaya başlanmıştır (Yılmaz, 2013).

Yavuz Sultan Selim Cami ile birlikte caminin yanında kentteki hayırsever halk tarafından yaptırılan ilk medrese *Taşbaşı Ali Efendizâde Mustafa Efendi Medresesi*, Taşbaşı'ndaki dört medresenin en eski tarihli olanıdır (Resim 4.7).

¹ Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemine kadarki süreçte beş-altı yaşlarındaki kız ve erkek çocukları için açılmış okullara Osmanlı Devleti'nde muallimhâne veya sıbyân mektepleri denilmiştir. Bu okullar vakıflar aracılığıyla, yerleşim alanlarının ileri gelenlerinin ikamet ettikleri mahallelerdeki camilerin bitişiğine inşa ettikleri binanın giderleri için yeterli miktarda meblağı vakıf senetlerinde kayıt altına alınarak varlığını sürdürmüştür. Fatih döneminde inşa edilen medreselerin yanına yetim ve öksüz çocukların eğitimi için sıbyân mektepleri yaptırılmıştır. II. Mahmut dönemine kadar sıbyân mekteplerinde camide imam veya müezzin olan ve pedagojik eğitimi bulunmayan medrese mezunları eğitmenlik yapmıştır.

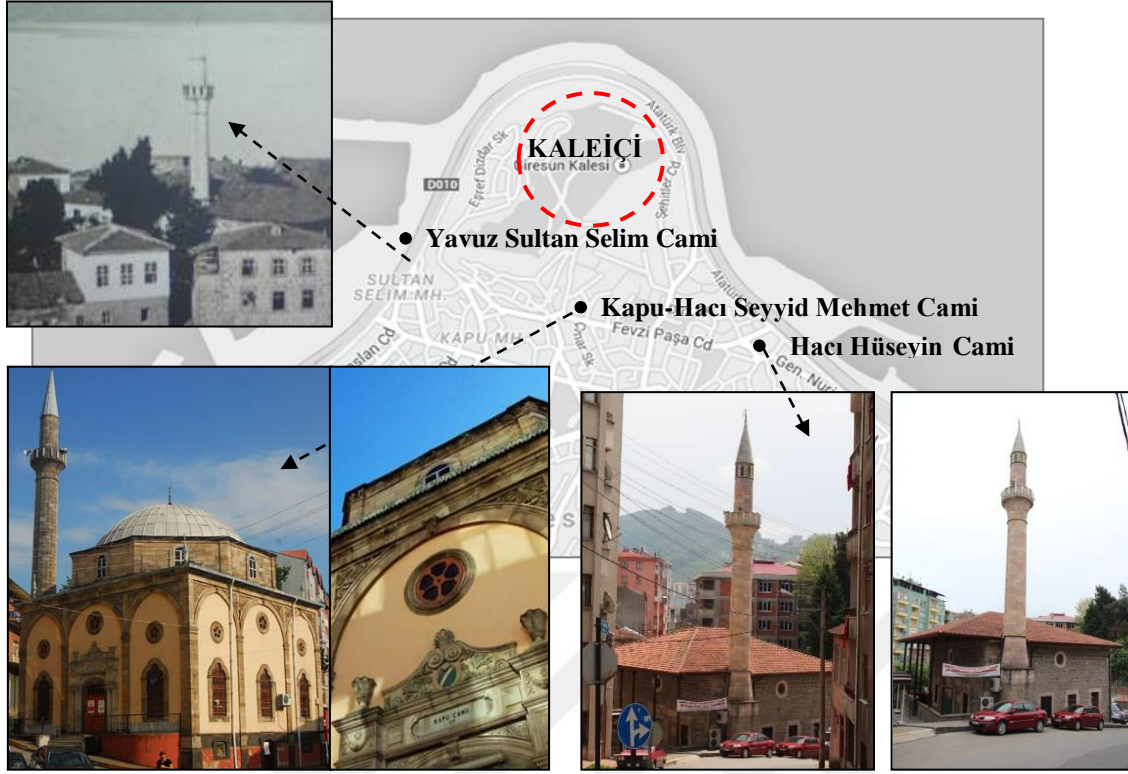
² *Medreseler*; 16. yüzyıla kadar adli ve ilmi alanlarda insan kaynağını karşılamak için Sıbyân mektebi mezunu ya da özel öğrenim gören erkek öğrencilerin kabul edildiği eğitim kurumlarıdır. 16. yüzyıldan sonra sekiz-dokuz yıl olan eğitim süresi 19. yüzyıl ortalarına kadar azaltılarak üç-dört yıl eğitim vermişler, Öğrenci sayısı 30-40 olan bu kurumlarda öğrenci ibâde ve iâsesi parasız olarak karşılanmıştır. Öğrenci sayısı fiziksel mekân koşullarına göre 30-40 arasında değişmiştir.

Kentte nüfusunda 1580'den 1682'e kadar önemli bir değişiklik olmamışsa da kale dışında Müslümanlar ve Rumlar yeni mahalleler oluşturmaya başlamasıyla kentin fizikî ve sosyal yapısı değişmiştir (Emecen, 1996).

16. yy. sonuna doğru nüfus artışına bağlı olarak yarımada'nın güneydoğusundaki yeni camiler ile etrafındaki medrese ve hamam gibi yapılar yeni mahallelerin oluşumunu yönlendirmiştir. Yarımada'nın doğu kıyısına yakın -Gemilerçekeği Mahallesi- banisiyle anılan *Hacı Hüseyin Cami*¹ (1594) ve kalenin güney yamacında -Fevzi Paşa Caddesi ile Kayrak Sokak köşesi- banisiyle anılan *Seyyid Mehmet Paşa (Kapu) Cami*² (1607-1618) kentte fiziksel ve mekânsal gelişmeye öncülük etmişlerdir. Böylece kentsel alan yarımada'yı saracak biçimde güneye ve doğuya doğru genişlemiştir (Şekil 4.9). Kentsel yayılmada yer seçimini kıyı ile kurulan ilişki ile birlikte esas olan doğal yapı olmuştur.

¹ *Hacı Hüseyin Cami*; 1861'de yıkılınca Dizdarzâde Ayşe Ematullah Hatun tarafından yeniden yaptırılmıştır. Kare planlı, içten tek kubbeli, dıştan semerdam çatılı olan cami kesme taştan inşa edilmiştir. Yapının kuzeyinde iki yanı sütünceli tek kapı, üç cephesinde dikdörtgen pencereler bulunmaktadır. Dış cephesi sade, iç mekân barok üslubuyla bezelidir. Tek şerefeli kesme taş minare, caminin kuzeybatısındadır. Son cemaat mahallinin üzeri düz çatılıdır. 2008'de restorasyonu tamamlanmıştır (Fatsa, Sarıtaş, 2012).

² *Seyyid Mehmet Paşa (Kapu) Cami*; Mutasarrıf Seyyid Mehmet Paşa tarafından yaptırılmıştır. Doğu cephesine yakın medrese uygulama cami olarak da kullanılmıştır. Kalenin giriş kapısına yakın konumu nedeniyle "Kapı Cami" olarak anılmaktadır. Cami 1896'da yıkılınca Karamustafazâde Mahmut Efendi tarafından yeniden inşa ettirildiği için 19. yy. mimari özelliklerini taşımaktadır (Fatsa, Sarıtaş, 2012).

Şekil. 4.9. 16. yüzyıl sonuna kadar kentsel gelişmeye ivme kazandıran camiler

Bu gelişme, kentin mekânsal strüktürünün, Osmanlı yerleşme sisteminde kale-içinden ovaya ya da yerleşim alanının dağ eşiğine (güney yamaca) genişlemesiyle, açık kent (sur dışı) sistemine geçişin göstergesidir. Yerleşmenin alansal olarak gelişmesinde (genişlemesinde) imaret(ler)in ya da mabetlerin (cami, mescit gibi) kıyı yerleşimi de olda kentsel gelişme aracı olarak kullanılmasının kanıtıdır. Giresun kentinde kıyıya paralel biçimde yer alan yükseltinin kısıtladığı dar kıyı şeridinde bu nedenle sıklıkla cami ve mescitlere rastlanmaktadır.

16. yy. coğrafi keşiflerle Karadeniz’de ticaretin önem kaybetmesi, bu yüzyıl ortasından itibaren timâr sisteminin bozulması, merkezle ayanların iktidar mücadelesi ve ayanların madenleri ele geçirmeleri ve eşkıyalık hareketleri, kentin ekonomisini etkilemiş, fiziksel yapı harap olmuştur. Ancak, Kefe/Kırım’a Kuzey Anadolu’nun maden ve tarım ürünlerinin ihracatıyla bu yy. sonunda kent nüfusu yaklaşık % 86 oranında artmıştır. Bu nedenle iskân alanı -Kalenin dış surları kuzeyde kıyıya kadar indirilerek- büyütülmüş ve güvenlik sağlanmıştır. Kent bu yüzyılda da surlarla çevrili yerleşim biçimindedir.

Bu dönemde kentliler inanç gruplarına göre kümeler halinde cami ya da kiliselerin merkez olduğu mahalleler kurmuşlardır. Müslümanlar çoğunlukta oldukları için kurulan yeni mahalleler de çoğunlukla Müslüman mahalleri olmuştur (Şekil 4.10).

17. yüzyılda ticaretle gelişen ve böylece Trabzon Eyaletinin ikinci büyük kaza merkezi olan Giresun kent nüfusu yaklaşık 10 000-15 000 kişidir. Çoğunlukta olan Müslümanların yaşadığı beş, Hıristiyan'ların yaşadığı bir olmak üzere altı mahalle bulunmaktadır.

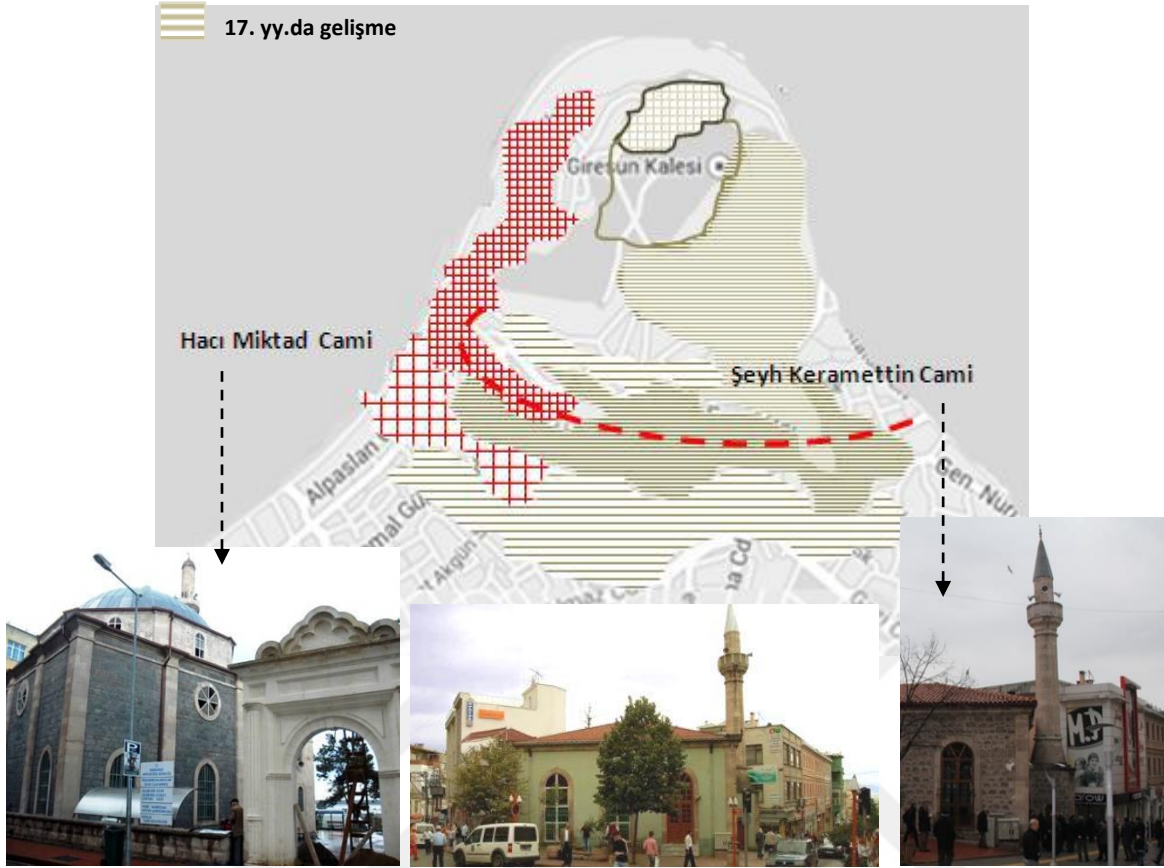

Şekil 4.10. 16. Yüzyılda mahallelerin konumu 1. İçkale (Kale) Mahallesi 2. Lonca (Kumyalı/Şih) Mahallesi 3. Uğrukapı (Kapukahve) Mahallesi 4. Yukarı Gogora Mahallesi 5. Penbedüz ve Perçin Mahallesi

17. yy. ortalarında kentin sosyal ve fiziki yapısı sur dışındaki mahallerle değişmiştir. Bu yy. başında 1613'de -Gazi Paşa Caddesi'nde- yaptırılan banisiyle anılan ve çeşitli tarihlerdeki restorasyon çalışmalarıyla bugüne ulaşan *Şeyh Keramettin (Şih) Cami*¹ ile kentsel gelişme yarımada'nın güneyine doğru yönlendirilmiştir. Bu yüzyılın sonlarına doğru 1661'de -Alpaslan Caddesi'nde- yaptırılan ve günümüze de ulaşabilen, banisiyle anılan *Hacı Miktad Cami*² ile kentsel yerleşme alanı, limanın güneyine doğru kıyı boyunca gelişmeye başlamıştır. Seyyid Mehmet Paşa (Kapu) Cami'nin de konumlandığı biçimde bu cami de dar kıyı şeridinde yer almaktadır (Şekil 4.11).

¹ *Şeyh Keramettin (Şih) Cami*; kargir sistemde ve uzunlamasına dikdörtgen planlı olarak yapılmıştır. Beden duvarları sıvalı yonu bazalt taşla, söve, silme ve saçakları kesme andazit taşla yapılmıştır. Son cemaat yer yoktur. Kuzey cephesinde ortada basık kemerli, dikdörtgen formu, üzerinde kademeli silmelerden oluşan üç alınlıklı giriş kapısı bulunmaktadır. Cami içten ahşap tavan, dıştan dört omuzlu kırma çatı ile örtülüdür. Kuzeybatıdaki minaresi kare kaideli, çokgen gövdeli ve tek şerefelidir. Harim'e kuzey duvarındaki yuvarlak kemerli ve çift kanatlı ahşap kapı ile girilir. Mihrabı özgündür. Mimberi sonradan yapılmıştır.

² *Hacı Miktad Cami*; 1841'de Hacı Çalık Kaptan yenilemiş, 1889'da Alemdarzâde Hacı İsmail Efendi yeniden yaptırtmıştır. Cami, kareye yakın planlı, kesme taştan tek kubbelidir. Yapı önündeki son cemaat mahalli yüksek kemerli, dört kesme taş sütunla, pencereler üçgen alınlıklı süslüdür. Kesme taş, tek şerefeli minaresi kuzeybatıdadır. İbadet mekânına kitabeli, basık kemerli kapı ve doğuda basık kemerli taş lentolu ve kitabeli ikinci bir kapı ile girilmektedir. Mihrap ve ahşap minberi özgün değildir (Fatsa, Sarıtaş, 2012).

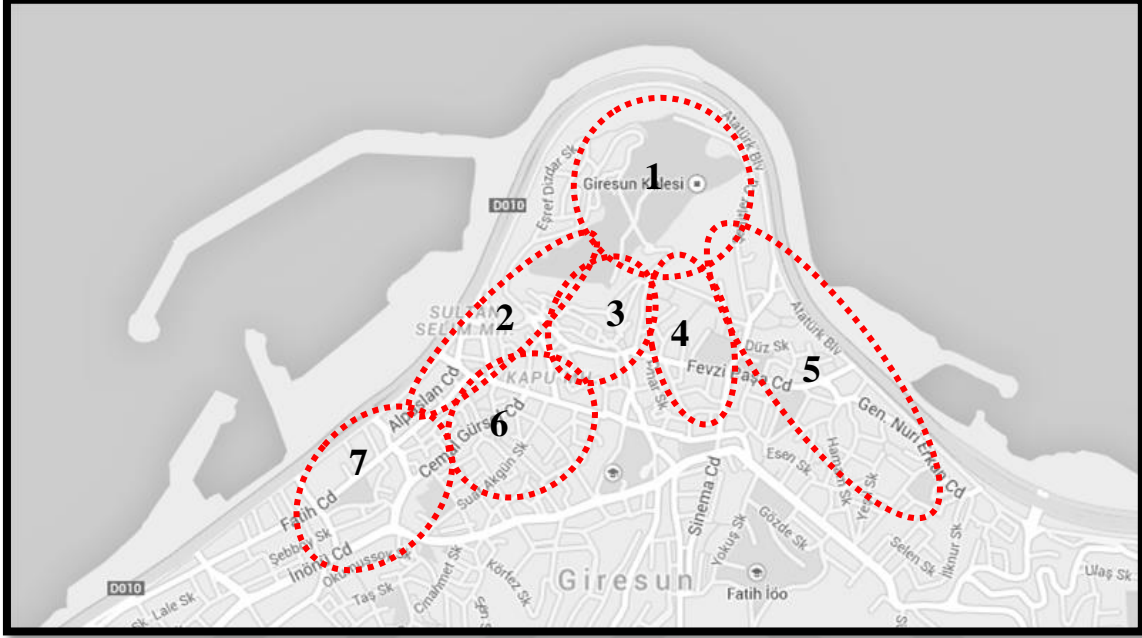

Şekil 4.11. 17. Yüzyıl sonunda kentsel yerleşme gelişme yönü

17. yy. sonundan itibaren yarımada'nın ve Kalenin doğu eteklerinde çoğunlukla Hıristiyanların yerleştiği Gogora (Zeytinlik) Mahallesi prestij konut alanıdır. Yamaç yerleşimi olan bu alanda eğime paralel sokaklar, denize dik sokaklarla ve merdivenlerle birbirine bağlanmaktadır. Deniz manzarasına yönelen konutlar, birbirlerinin görüşünü, güneşlenmesini ve hava sirkülasyonunu engellemeyecek biçimde konumlandırılmıştır.

18. yy. itibariyle kent merkezi ile birlikte nahiyelerde (Akköy, Kırık, Keşap gibi) âyanlar, bürokratlar ve eğitim gönüllüsü hayır sahipler yüzü aşkın medrese yaptırmış ya da mevcut medreseleri onartmışlardır. Bu yy. sonuna doğru kentte medrese sayısının artması ve kırdan gelen öğrencilerin çoğunlukta olmasının nedeni, devam eden Rus Savaşlarına medrese öğrencilerinin asker olarak alınmamasıdır. Medreseler genellikle mahalleyi kurucu öge olan Cuma Camilerinin yanında yapılmıştır. Hâsiye-i Tecrîd, Miftâh ve Telvîh Medreseleri olarak kabul edilen Giresun medreseleri, medrese öğretiminin ilk aşamasında somut öğrenmeye dayanan ve bir üst öğrenime öğrenci hazırlayan kurumlardır. Bu medreseler tek müderrisle toplulaştırılmış, dil ve düşünce eğitiminin uygulandığı örgün eğitim kurumlarıdır. Hâsiye-i Tecrîd medreselerinden başarıyla mezun olanlara diploma

verilerek Dânişmend olarak bir üst medreseye devam hakkı tanınmıştır. Giresun medreseleri mezunları da bir üst öğrenime devam etmişler ya da müderris, imam veya sibyân mektebi muallimi olmuşlardır.

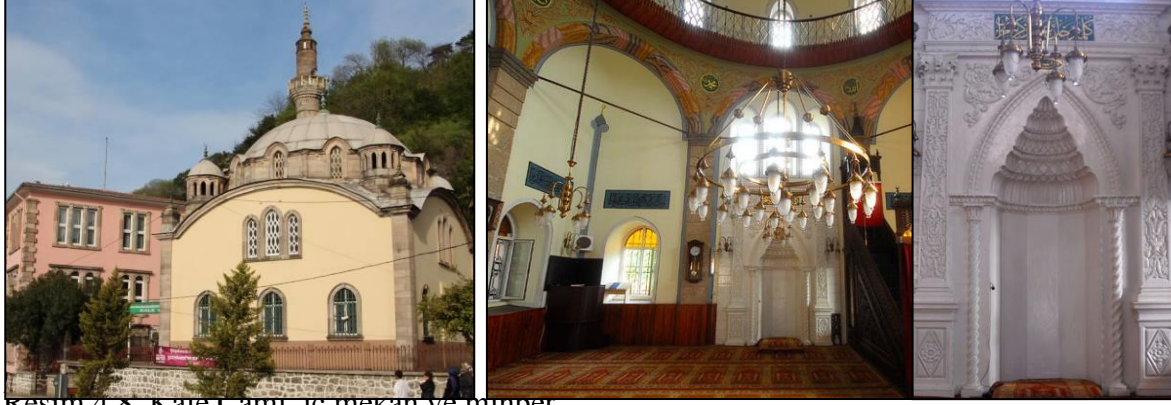

Şekil 4.12. 18. yüzyıl ortalarında mahallelerin konumu 1. İçkale (Kale) Mahallesi 2. Yavuz Selim (Kumyalı) Mahallesi 3. Kapu (Kapukahve) Mahallesi 4. Çınarlar Mahallesi 5. Hacı Hüseyin (Gogora) Mahallesi 6. Şeyh Keramet'in Mahallesi 7. Hacı Mikdat Mahallesi

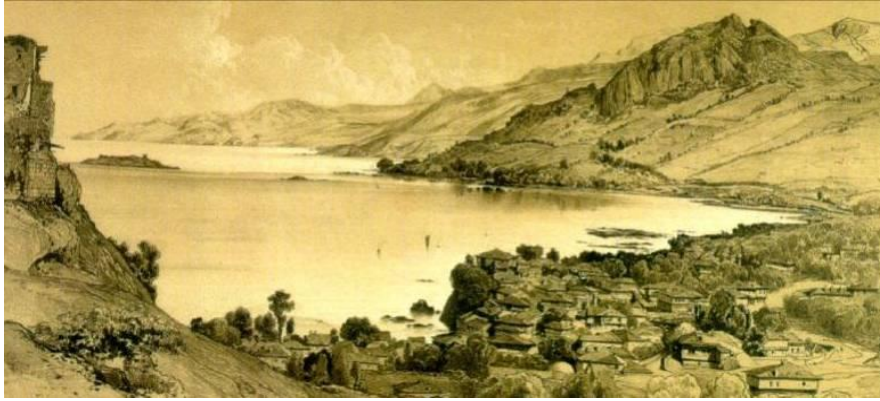
18. yy. ortalarında kente yer alan medreseler şunlardır;

- Mahalli âyan ailesine mensubu ve Trabzon Valisi (1734-1742) olan Üçüncüoğlu Ömer Paşa, bu görevi sırasında Sultan Selim Cami yanında kendi adını verdiği bir medrese yaptırmıştır. Bu medrese 1904 yılında kapanmıştır.
- Hacı Mikdat Cami'nin güneybatısında halk tarafından "Giresun Hacı Mikdat Mahallesi Medresesi" yaptırılmıştır. 1739 tarihli ilgili vakfın hurufât defterinde Osman Efendi'nin müderris atanması kaydı, yapım tarihi olarak kabul edilmektedir.
- 1739 yılında -yapım tarihi kesin olarak bilinmeyen- Giresun Taşbaşı Ali Efendizâde Mustafa Efendi Medresesi, vakfın hurufât defterinde yeni yapılan kaydı, yapının onarım tarihi olarak düşünülmektedir.
- 1755 yılında Voluduzâde Mehmet Efendi, Kapukahve Cami'inden eski valilik binasına giden yolun kısmında kendi adını verdiği medreseyi yaptırmıştır. Yapının kalıntıları günümüze ulaşmaktadır (Yılmaz, 201).

- Aynı dönemde kentin kıyıya paralel gelişmesi, 1830'da liman arkasında –İnönü Caddesinin arkası Taş Sokak üzerinde- yaptırılan *Kale Cami*¹ ile olmuştur (Resim 4.8). Caminin 2. kitabesine göre 1911-1912 yıllarında Sarı Mahmutoğlu Hacı Mustafa Efendi tarafından yaptırılmıştır. Ancak kentsel gelişmeyi yönlendirdiği dönem kent strüktürüne etkisi dikkate alınarak ilk yaptırıldığı tarihe göre değerlendirilmiştir.

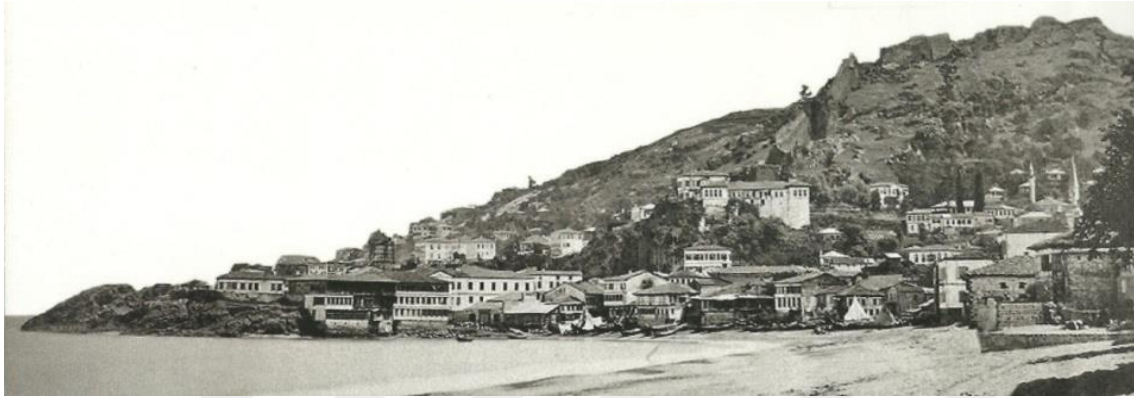
Resim 4.8. Kale Camii, iç mekân ve minare

Şekil 4.13. 18 yüzyıl ortalarında kentin, limanın ve Gedikkaya'nın resmi (Giresun Eski Resimleri)

¹ *Kale Camii*; kargir sistemle inşa edilmiştir. Yapı 9 m. çapındaki kubbesi sekiz yuvarlak ve sağır kemere taşınmıştır. Yapının köşelerinde, ağırlık kulelerinde, kubbe kasnağında, saçaklarda kapı ve pencere sövelerinde kesme andazit, beden duvarlarında sıvalı yonu bazalt taş kullanılmıştır. 14 kenarlı minaresi tek şerefeli ve şerefe altı mukarnaslı, şerefe korkuluğu barok üslubuyla kıvrık dal motiflidir. Caminin son cemaat yeri yoktur. Kuzey cephesindeki 1900'lü yıllarla giriş mekânı eklenmiştir. Girişin kuzeyinde ve üzerinde kitabe bulunmaktadır. Cephesi diğer camilerden ayrılmaktadır. Basık kemer şeklinde, üç kademeli silmeli saçakları yapıya ayrıcalık tanımaktadır. Batı cephesindeki üç, diğer cephelerdeki ikişer adet altılı pencerelerinin sivri kemerli formu, demir şebekesi ve kilit taşları dikkat çekicidir. Harime kuzey cephe ortasında yer alan iki kanatlı bir kapı ile geçilmektedir. Basık kemerli giriş açıklığının iki yanında kübik kaidelere oturan iyon başlıklı birer sütünce vardır (İltar, 2014; 25).

18. yy. ortalarından itibaren Gayrimüslimler Osmanlı Devletinin tanıdığı haklarla ibadet ve okul yapıları yaptırabilmişlerdir. Bu haklar Giresun Kenti'nde de kullanılmış ve Hristiyanların farklı mezheplerine mensup olanlar, nüfus açısından çoğunlukta oldukları mahallelerde kilise ve okul gibi kamusal binalar yaptırmışlardır. Böylece kentin fiziksel ve mekânsal yapısı ve sulieti, anıtsal nitelikli bu yapılarla farklılaşmıştır. Hristiyanlığın ilk dönemlerine ait olup kale surlarının altında kalıntıları bulunan kilise ile günümüze ulaşan Gogora Kilisesi, Katolik Kilisesi, yıktırılan Metaformoz Kilisesi ve yeri bilinmeyen bir kilise ile kentte beş adet kilise bulunmaktadır.

Resim 4.9. 19 yüzyıl başında Kale Mahallesine denizden bakış (Işık, 2011)

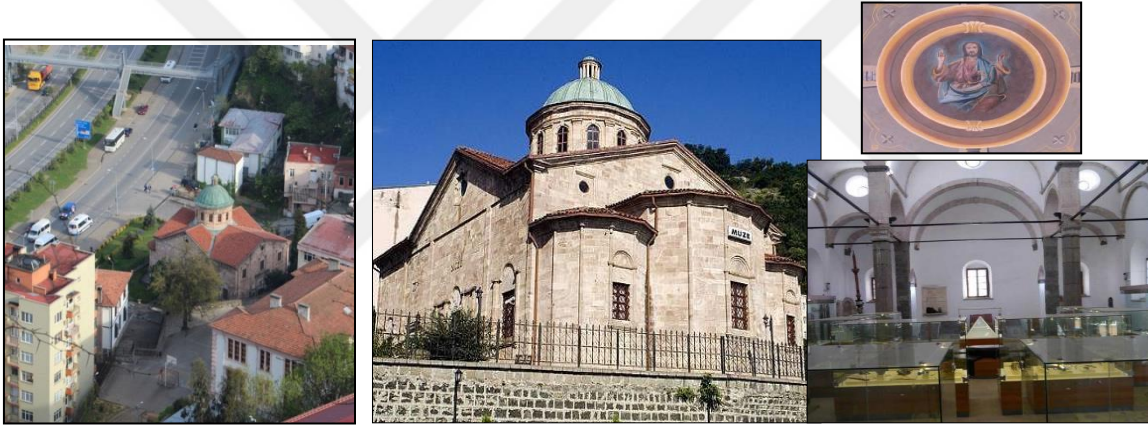
Gogora Kilisesi¹ ve kompleksi; 18. yüzyıl ortalarında yaptırılan Gogora Kilisesi, papaz evi, okul, mahzen binası ile Ortodoks Rumların sosyal yaşam alanıdır (Resim 4. 9). Bu kilise geçmişte Rum Mahallesi'nin günümüzde ise Zeytinlik mevki olarak adlandırılan bölgenin odak noktasıdır (Özcan, 1994). Kentin konumlandığı yarımada güney yönünde karadan saran yerleşme biçiminin yarımadanın doğusunda kıyıya paralel biçimde gelişmesinde bu kilisenin, Osmanlı yerleşme sistemine uygun olarak öncülük ettiği anlaşılmaktadır.

¹ *Gogora Kilisesi*; bazilikal planlı binanın batısında giriş kapısı ve narteks bulunmaktadır. Bina iyon başlıklı iki sütun dizisi ile üzeri beşik tonozlu üç sahına ayrılmıştır (Resim 5.9, 10). Ana apsis ve iki yanındaki çıkıntılar dış cepheyi hareketlendirmektedir. Sütunlarda ve iç duvarlarda siyah volkanik (bazalt) taşı kullanılmıştır. Tali kuzey kapısında "S" kıvrımlı sahte kemer uçları ile dış kesimi süsler, güney kapısında burç motifi vardır. Kıрма çatının ortasında kasnaklı, 12 pencere ve üzeri bakır kaplı kubbe bulunmaktadır.

Resim 4.10. Gogora yapı kompleksinin konumu (18. yy. sonu ve bugün)

1924'e kadar işlevini sürdürmüş, mübadeleden sonra terk edilerek 1948'e kadar boş bırakılmış, 1948-1967 yılları arasında kısmen onarılıp hapishaneye, 1982-1988 yılları arasında restore edilerek müzeye dönüştürülmüştür (Resim 4.10, 4.11).

Resim 4.11. Gogora Kilisesinin kıydan görünüşü, iç mekânı ve tavan freski

Papaz Evi; kilisenin yaklaşık 30 m. kuzeyinde, kilise ile aynı tarihte yapılmış olan bu bina 110 m² taban alanında, bodrum+üç katlıdır. Bodrum ve birinci katın dış duvarları taş, diğer katlar kargirdir (Resim 4.11). 1980'e kadar kullanılan bina 1988'de taş kısımları hariç yıkılmıştır. 1993 yılında onarılarak, müzenin idari binası olarak hizmete açılmıştır.

Mahzen; Papaz evinin arkasında, batı duvarına bitişik olarak inşa edilmiş birbirine paralel iki galeriden oluşan, yarısı yer altında kalan bir binadır. Zamanla bakımsızlık ve özellikle definciler tarafından tahrip olan yapının restorasyonu 2002 yılında tamamlanarak günümüzde müzenin teşhir alanı olarak kullanılmaktadır¹ (Resim 4.12).

¹ *Mahzen*; dış duvarları (0.70 m.) moloz, tonoz kemerleri kesme, kemer araları kaba yonu taştır. Güneydoğudaki kapıyla girilen ilk galerinin uzunluğu 16.40 m., genişliği 2.54 m. yüksekliği 2.15 m.'dir. Bu galerinin üzeri 0.80 m. aralıklarla ve 0.50 m. genişliğinde 10 adet kesme taş kemerle kapatılmıştır. İkinci

Resim 4.12. Mahzenin girişi ve iç mekânı

Kentteki kiliselerin yapımına 19. yy. başlarında yapılmaya devam etmiştir. Bu artışın Tanzimat sonrası yapılan azınlık hakları ile ivme kazandığı düşünüldüğünde yapım tarihi bilinmeyen kilise ve okul binalarının Tanzimat sonrasına tarihlenmesi doğru olacaktır.

Katolik Kilisesi: dönemin ana yolunun (Fevzi Paşa Caddesi) güneyinde, Çınarlar Cami'ye yakın konumda 19. yüzyıl başlarında yapıldığı tahmin edilmektedir. Cami ile kilisenin yakınlığı Osmanlı'da Müslüman ve Gayrimüslimler arasındaki iyi komşuluk ilişkilerinin ve din, kılık ve kıyafet gibi temel hak ve özgürlüklerdeki toleransın göstergesidir. Bu kilise Fransızlara ait olup, Kapusen rahiplerine bağlıdır. Fransa'nın İstanbul Büyükelçisi Giresun'da yaşayan Kapusen rahiplerinin bu mahallede bir çan kulesi, bir kilise ile rahiplerin ikametine mahsus bir manastırın giderleri rahipler tarafından karşılanmak üzere inşa edilmesine izin verilmesi için 8 Ekim 1910'da Hariciye Nezaretine başvurmuştur. Haziran 1911 tarihli irade ile 18 m. yüksekliğinde bir çan kulesi, 23 m. uzunluğunda, 10 m. eninde ve 13 m. yüksekliğinde bir kilise ile 22 m. uzunluğunda, 9 m. eninde ve 14 m. yüksekliğinde bir manastır inşasına izin verilmesi üzere kilise yaptırılmıştır. Katolik Kilisesi, dikdörtgen planlı, ana cephesi, üçgen alınlı tasarlanmıştır. Girişin üzeri dört köşeli sütunla taşınan yuvarlak kemerli kırma çatıyla portikle örtülüdür. Köşelerde taştan yivli kolonlar bulunmaktadır. Bu kilise 1967'den itibaren Çocuk Kütüphanesi olarak kullanılan bu binanın (Resim 4.13).

kemerin ortasına balık figürü vardır. Bu galerinin ortasından 1.85 m. yüksekliğinde, kemerli ikinci kapıyla geçilen ikinci galerinin uzunluğu 5.30 m., genişliği 2.54 m., yüksekliği 2.15 m.dir. Bu galerilerin üzerinde 9 adet kemer bulunmaktadır. Her iki galerinin üzerinde havalandırma bacaları vardır.

Resim 4.13. Katolik Kilisesi (Çocuk Kütüphanesi)

Bu kilise yapımından iki sene sonra yaklaşık aynı mahallede Soeurs de St. Joseph de L'Apparition rahibeleri için bir mektep ve manastır inşasına izin istendiği görülmektedir. (Bostan, 1997). Bu yapının projesi hazırlanmışsa da I. Dünya Savaşının başlamasıyla gerçekleştirilememiştir.

Transfiguration (Metamorfoz), Aziz Nicolas Kilisesi: Gogora (Çınarlar) Mahallesiinde yarımadanın batısına kıyıya doğru yönelmiş bir yapıdır. Yapım tarihi bilinmemektedir. Ancak, yapının 1930'lu yıllarda yıktırıldığı bilinmektedir.

Resim 4.14. Metamorfoz Kilisesi ve Kaptan Yorgi'nin Anıt-Mezarı (Işık, 2011).

19. yy. itibariyle kentte ve yakın çevredeki nahiye merkezlerinde Gayrimüslim okulları yer almaya başlamış, görkemli bu yapılar kent sulietini değiştirmiş ve günümüze ulaşabilenler kentin kimlik öğeleri ve belleği olarak yer almıştır. 1901 tarihli Maârif Salnâmesinde Giresun kazasında 32 Rum okulundan konu edilmesine karşın, bu okulların yeri ve niteliği hakkında yeterli ve kesin bilgi günümüze ulaşmamıştır. Bugüne ulaşan okul binalarına ve erişilebilen ya da çevirisi yapılabilmemiş resmi belgelere göre kentte, Tanzimat öncesinde iki adet Gayrimüslim okulu tespit edilebilmiştir.

Giresun Gogara Mahallesi Rum Mektebi: Gogora Kilisesinin yanında daha sonra (1930'larda) yıkılarak üç katlı olarak yeniden yapılan okul binasının (Mehmet Akif Ersoy İlköğretim Okulu) yerinde olduğu düşünülmektedir.

Giresun Kumyalı Mahallesi Ermeni Mektebi: Bu okula ait ilk belge Tanzimat Fermanı sonrasındaki tarihte 1851 yılına ait olup, Ermeni cemaati ileri gelenlerinin bir kilise, keşişhane ve yanına mektep yapılması için merkezi hükümetten izin talebi yazısıdır. Bu talebin olumlu karşılandığı ve bu okulun diğer Gayrimüslim Okullarıyla birlikte daha sonra 19. yy. sonuna doğru yapıldığı bilinmektedir (Bkz. Bölüm. 5.2.2).

19. yy. başında kentin gelişmesi ve genişlemesiyle kamu yapılarıyla birlikte kentsel alt yapıya (limanların büyütülmesi, temiz su-pis su, yol gibi) da önem verilmiştir. Kentte – aşağıda belirtilen- korunma statüsünde tescilli olan su yapıları (sekiz adet çeşme ve hamam) bu önemi göstermektedir. Bu yapılardan çeşmelerin çoğunluğu Tanzimat Döneminde, Belediye' teşkilatının teşvikleriyle hayırseverler tarafından yaptırılmıştır. Tanzimat Dönemi öncesine ait olduğu tespit edilebilen çeşmeler şunlardır.

Mahzen (Gogora Kilisesi Bahçe) Çeşmesi; Papaz Evinin arkasında mahzenin kuzey ucunda yer almaktadır. Çeşme bu konumu ile mimari açıdan bir yapıya bağımlı olan çeşme tipolojisinin örneğidir. Tek kurnalıdır. Gri renkli kesme taştan, köşeleri sütüncelidir. Ön cephesinde dikdörtgen çerçeve içerisinde kabartma gül bezek ve geometrik süslemeler vardır. Kalenin eteklerinde yer alan bu çeşmelere kaleden toprak borularla su getirilmiştir.

Hacı Hüseyin Hamamı; Hacı Hüseyin Mahallesi'nde (193 ada 1 nolu parsel) Gazi Paşa caddesi ile Fevzi Paşa caddesi arasında adını verdiği Hamam Sokak'ta (no.23) yer alan tarihi hamamın yapım tarihi bilinmemektedir. Günümüze sadece kalıntıları ulaşan hamam yeniden kazanılması için 2014 yılında mülk sahibi tarafından Giresun Belediyesi'ne bağışlanmıştır (Resim 4.15) Yapının yapım yılı ve mimari özellikleri restitüsyon projesinin tamamlanmasından sonra belirlenebilecektir.

Resim 4.15. Hacı Hüseyin Hamamının kalıntıları

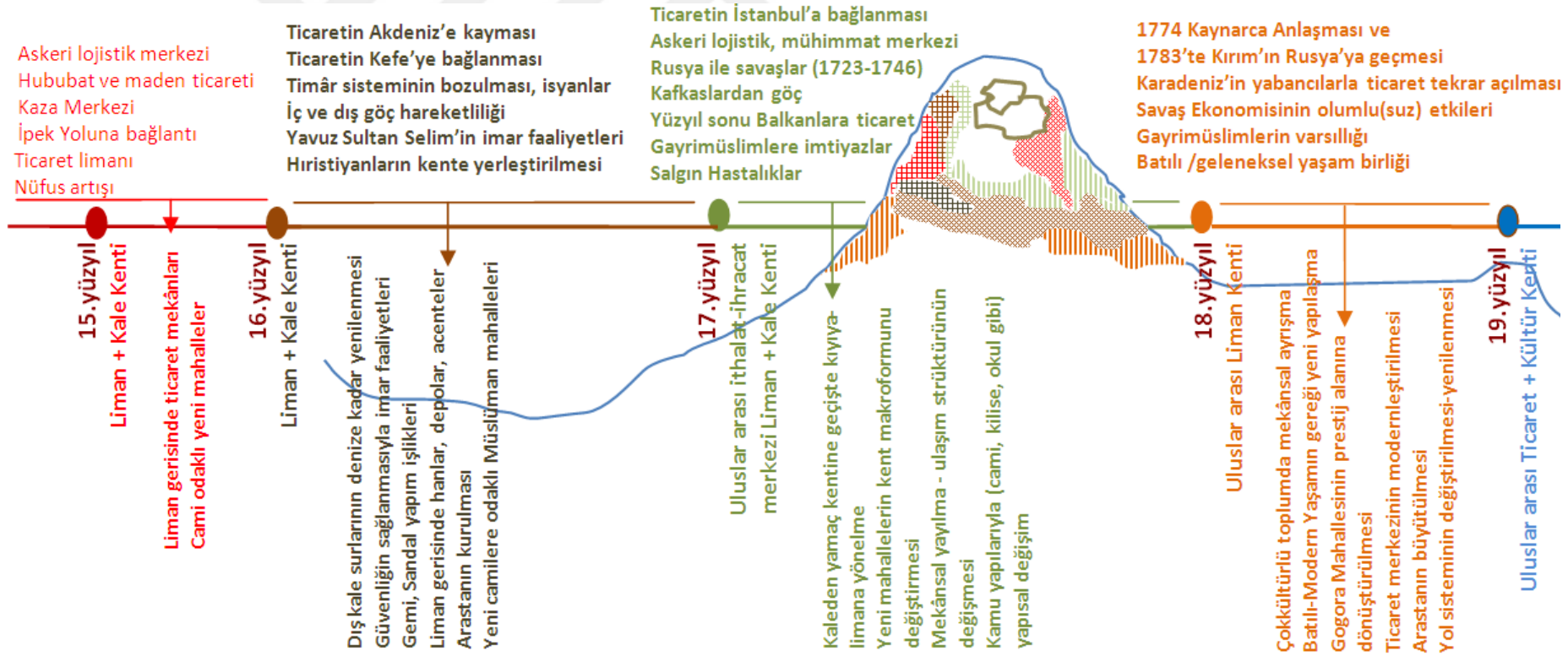
4.3.4. Değerlendirme; 19. yüzyıl ortasına kadarki dönemde kentsel mekânsal yapı

Giresun Osmanlı hâkimiyetine girdiği 15. yüzyıldan 16. yüzyıla kadarki sürede önceleri güçlü bir kale ve Trabzon Hinterlandında liman yerleşimi iken Anadolu'nun içlerine dolayısıyla ipek yoluna karayolu bağlantısıyla özellikle şap madeninin ve yakın çevresindeki simli kurşun madeninin ihraç limanıdır. Bu ekonomik ve coğrafi konum önemiyle kaza statüsü verilmiş ve böylece kentin imarı önemsenmiştir;

- 16. yüzyılda coğrafi keşiflerle Karadeniz ticaretinin Akdeniz'e kaymasıyla Doğu Karadeniz uluslar arası ticarete kapanmış ve liman kentleri yerel ihtiyaçları karşılamaya yönlendirilmiştir. Trabzon ve artalanındaki Giresun İmparatorluğun iâşe alanı ve ordu için önemli lojistik merkezi olmuştur. Ancak Giresun Limanı, şap madeninin ihraç limanı ve ticaret rotasında Kefe ile uluslar arası ticaret limanı özelliğini koruyarak, devam eden Doğu savaşlarının ve timar sisteminin bozulmasının neden olduğu ekonomik sıkıntılara karşın göç almaya başlamıştır. Artan nüfusla cami odaklı kurulan yeni mahallelerle yerleşim alanı genişletilmiştir.
- 17. ve 18. yüzyıllarda Anadolu Kenti farklı birçok nedenle (iç ve dış ticaretin değişimi, Demiryolu ulaşımının kentlerin ticaret işlevlerine etkileri gibi) değişmeye başlamıştır. Bu değişim Giresun'da deniz ticaretiyle gelişme yönlü olmuştur. Ancak 17. yy. başında güvenlik ve özellikle iç isyanlarla asayiş sorunları ve salgın hastalıklar özellikle veba, kısa aralıklarla -göç veren kentte- nüfusun azalmasına neden olmuştur. Bu yüzyılın sonunda Giresun tekrar uluslar arası ticaret açılmış ve böylece artan nüfusla birlikte kent yarımadayı güneyden saran alanlarda gelişmeye başlamıştır.

4.4. Batılılaşma Döneminin Kent Merkezine Etkileri

Batılılaşma Dönemi, 1839 Tanzimat Fermanı ilanı başlayan Cumhuriyete kadarki süreç olarak kabul edilmektedir. Tanzimat dönemi olarak da adlandırılan bu süreçte -aşağıda açıklanan- yeniden yapılanmaya bağlı gelişmeler taşradaki kıyı kentlerini ve özellikle Karadeniz'deki liman kentlerini dolayısıyla bu kentlerdeki gelişme ve değişmelerle mekânsal yapı özellikleri de radikal biçimde değişmiştir. Ancak 20. yüzyıla başlayan dünya savaşları ve Osmanlı Devletinin çöküş süreci kente müdahaleleri ve gelişmeyi etkilediği için farklı bir dönem olarak değerlendirilmektedir (Bölüm 5.3).

Şekil 4.14. Batılılaşma öncesi mekânsal yapı oluşum ve değişim etkenleri

Batılılaşmayı hazırlayan ve/veya dönemi belirleyen, İmparatorlukta dolayısıyla Karadeniz Havzası'nda, Doğu Karadeniz liman kentlerinde ve hinterlandında etkilediği süreçleri ve değişimleri belirleyen etkenler aşağıda kısaca açıklanmaktadır;

- 18. yy. sonlarında 1774 tarihli Kaynarca Anlaşması ve 1783'te Kırım'ın Rusya'nın eline geçmesiyle, Karadeniz'in yabancılara yasaklı “*kapalı deniz*” statüsü sona ermişti. Osmanlı, Rusya'nın Karadeniz'de artan gücünü engellemek için Karadeniz ticaretini birçok yabancı devletlere açarak (Akgün, 2000) rekabet ortamını hazırlamıştır.
- 1836'da buharlı gemiler Karadeniz'de çalışmaya başladığında Akdeniz'in transit nakliyatı da Karadeniz limanlarına özellikle Trabzon limanına kaymıştır (Goloğlu, 1975). 19. yy., Karadeniz'de Trabzon limanının yükselişe geçtiği dönemdir. Bu yüzyılda yükselişin en önemli nedeni Avrupa ve Doğu arasında süren ticarete transit geçiş merkezi olmasıdır. Ayrıca 19.yüzyılda da İngiltere ve Rusya arasında artan rekabette, İngilizleri ve müttefiklerini Trabzon limanını kullanma konusunda teşvik etmişlerdir. Bunun nedeni İngiltere, Avrupa Transit yolunu Rusya'dan kendi kontrolündeki Pazar ülkesi olan Osmanlıya kaydırmaya çalışmasıdır (Kaleli, 2003).
- 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılması ile Trabzon limanındaki transit ticaret, bir başka Basra-Bağdat-Kirmanşah-Tahran yoluna kaymıştır. Rusya'da Gürcistan üzerinden yeni bir transit yolu devreye sokmuştur (Yılmaz, 2006).
- 93 Harbi (1877-1878) bölge ticaretini ve ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Bu savaş sonunda Batum'un Rusya'ya bırakılması Doğu Karadeniz kıyılarında Rus tehdidini arttırmıştır. Aynı süreçte Osmanlı'nın, transit malları Trabzon limanından İran'a taşıyacak olan Trabzon-Tebriz karayolunu iyileştirememiştir. Bu güzergâhta taşımacılık at, katır ve merkeple yapılırken, devlet ordu ihtiyaçları nedeniyle bu hayvanlara el koyunca çoğu savaşta telef olmuştur. Bu nedenle deve kullanılmaya başlanmışsa da bu yol deve kervancılığına uygun olmadı için verimli olamamıştır (Kazgan ve Tokdemir, 1997). Böylece 19.yy. sonlarında Trabzon Limanı ve hinterlandındaki Giresun Limanındaki ticaretin bir kısmı Rusya'ya ve Akdeniz'e kaymıştır.
- Savaşların ardından çoğunlukla Kafkasya'dan Doğu Karadeniz'e yerleşen göçmen gruplar, bu coğrafyada çokkültürlü toplumsal yapıya eklemlenmiş, göç alan yerleşimler büyümüş ya da yakın çevrelerinde yeni yerleşim alanları kurulmuştur.

Tanzimat ilanıyla başlayan ve 20. yy. başına kadarki süreçte Karadeniz Kıyı Bölgesini etkileyen –yukarıda açıklanan- ekonomik, ticari, yönetsel ve toplumsal değişimin Giresun Kent Merkezinin mekânsal yapısındaki etkinliği aşağıdaki bölümlerde ele alınmaktadır.

4.4.1. Ticaret ve ekonomide gelişme ve mekânsal yapıya yansımaları

19. yüzyılla Batılılaşma süreciyle örtüşen dönemde, Osmanlı Devletinin bazı karar ve yaptırımları ile uluslar arası ölçekteki ticarete mal ve güzergâh değişiklikleri, Doğu Karadeniz’de dolayısıyla bu yüzyılda da liman kenti olan Giresun’da -mekânsal yapı değişiminin en önemli belirleyicisi olan- ticaret ve ekonomiyi etkilemiştir.

19. yüzyıl ortasından 19. yüzyıl sonuna kadarki süreçte ticarete ve ekonomide gelişmeler;

- Osmanlı Devletinin Karadeniz ve çevresini İstanbul’un besin ambarı olarak görmesiyle bölgede üretilen malların çoğunlukla İstanbul’a aktarılmasıyla Karadeniz ticareti uluslar arası özelliğini kaybetmiştir. Ancak, 19. yy. ortalarına doğru (1829’da) Ruslar ile yapılan Edirne Antlaşması’yla Karadeniz’in bütünüyle uluslar arası ticarete açılmasıyla ve Rus, İran ve Osmanlı Devletlerinin bölgede ticari avantaj elde etme çabaları artmıştır.
- Rusya ve İran ile kuzey ve doğu sınırlarındaki savaşların yarattığı karmaşa ortamı ticaret ve ekonomiyi olumsuz etkilemiştir. Ancak savaş ekonomisi liman kentlerinde dolayısıyla Giresun’da ticareti ve böylece ekonomik düzeyi artırmıştır.
- 1830’lardan sonra deniz taşımacılığında buharlı gemilerin yer alması, 19. Yüzyıl ortasından itibaren Karadeniz ticaretini kökten değiştirmiştir. Bu dönemde, İngilizlerin İran ile ticaret yapmak için daha ucuza mal olan Tebriz-Erzurum-Trabzon kervan yolunu kullanmaya başlamaları, Karadeniz ticaretini tekrar önemli kılmıştır. Rusların, İngiliz ve İran ticaretini kendi üzerine çekmek için Gürcistan’dan Tiflis ve Tebriz’e kadar kara ve demir yolları girişimleri, Osmanlıların da 1875’lerde Trabzon- Erzurum kara yolunu daha iyi koşullarla ulaşım açmalarına aracı olmuştur. Karadeniz ve çevresinde gerçekleşen bu faaliyetler konaklama, ulaşım ve yiyecek temini açısından bölge halkının yararına olumlu gelişmelerin kaynağıdır.
- 19. yy. ilk yarısı itibariyle güçlü devletlerin Osmanlı Devletinin iç işlerine müdahale dolayısıyla ticarete imtiyaz kullanmada ilk kez Trabzon’da açılan konsolosluklar aracılığıyla *Himaye Sistemi* geliştirilmiştir. Bu sistem elçilerin ya da konsolosların

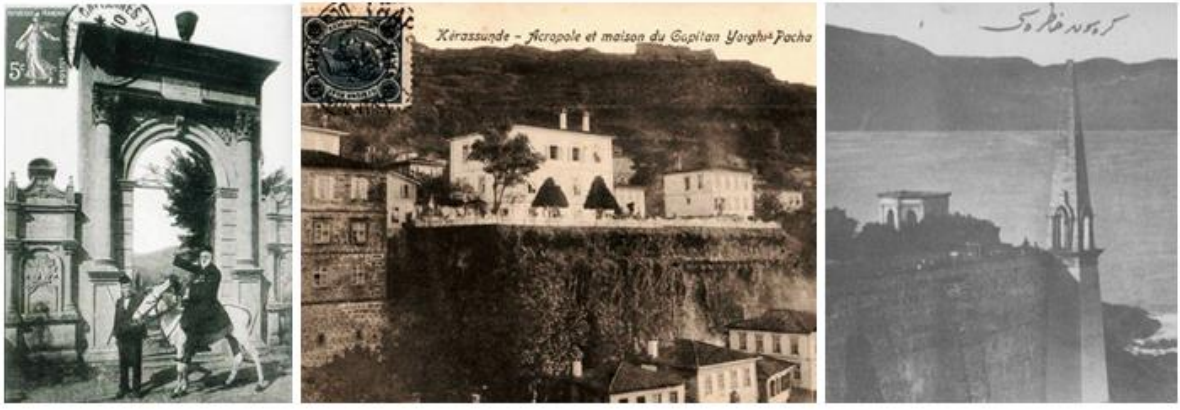
değişiminde kendilerine ve çalışanlarına verilen ayrıcalık beratlarını Rum, Ermeni ve Yahudi reayaya ve yabancılara devretmeleri ya da satmalarıdır. Bazı varlıklı Gayrimüslimlerin bu sistemden yararlanmaları için kendi cemaatlerini destekledikleri ve maddi yardımda buldukları bilinmektedir. Böylece yaratılan ve beratlı denilen özel ayrıcalıklı grup, ticari faaliyetlerde vergi muafiyeti ve ayrıcalıklı işlem hakkı elde etmişlerdir. Bu uygulama ile Giresun'da Trabzon'da olduğu gibi binlerce yerli Hıristiyan, Avrupalı güçlerin ve Rusya'nın koruması altına girmiştir. Bu ortamda Müslüman Türklerin ticarete bu grupla rekabet etmesi mümkün olamamıştır. Kırım Savaşıyla yoğunluk kazanan bu sistem daha sonra İmparatorluğun her vilayetine yayılmıştır. 1830'lu yıllarla İngiltere ile Rusya arasındaki yeni rekabet döneminde, Karadeniz ticaretinde Giresun'da da olduğu gibi Gayrimüslimler ve yabancılar bu sistemle zengin olmuşlardır (Aydın, 2008).

- 1869 yılında İngiltere'nin Mısır'ı işgal etmesi ve Süveyş Kanalı'nın açılması ve Uzak Doğu ticaret ulaşımında bu kanalın kullanılması, Karadeniz ticaretinin yeniden önem kaybetmesine yol açacaktır. Bu ortamda Rusya, Avusturya, Fransa ve İngiltere ile olan iktisadî ilişkiler savaş dönemleri dışında önemli bir seviyede devam etmiştir.
- 1898 yılında Trabzon iskelesinden (85 milyon kuruş) ve Samsun iskelesinden (23 milyon kuruş) sonra en fazla ihracat Giresun iskelesinden (10 milyon kuruş) yapılmıştır. Bu veriler Giresun iskelesinin 19. Yy. sonlarında ihracat limanı olduğunu biçiminde değerlendirilebilir.
- Tarıma dayalı Osmanlı ekonomisi 19. yy. ile dış ticaretin hızla genişlemesiyle tezgâh üretimine dayalı yerli ürünler, ithal fabrika ürünleriyle rekabette zorlanmıştır. Ancak, orta ve alt sınıflara hitap eden yerli dokumacılık ve diğer geleneksel zanaatlar, Avrupa malları karşısında direnç göstermiş ve Osmanlı devleti yıkılana kadar sürekliliğini Giresun ve art alanında da korumuştur.

19. yüzyıl ortasından 19. yüzyıl sonuna kadarki süreçte kentin mekânsal yapısı ve değişimi açısından bu dönemin değerlendirilmesi

Bu dönemde kentin mekânsal yapısının -batıya öykünen biçimde radikal olarak değişiminde belirleyici olan etkenler aşağıda açıklanmaktadır.

885’de Belediye Başkanı seçilen *Kaptan Yorgi Konstankilidis* –sivil Paşa-¹ (Resim 4. 16), başkanlığı öncesinden itibaren yol yaptırmak, Rumlara okul açmak ve kazaya su getirmek gibi kamu işlerinde yararlılık göstermiştir. Kaptan Yorgi, hayatını, zamanını ve servetini kentin bayındırlığına adanmış, yeniliğe karşı olanlarla yıllarca mücadele etmiş, ağır borçlar ve bu fedakârlıklarla kentin bugünkü mekânsal strüktürünü ve yapısal imajını oluşturmuştur. Kaptan Yorgi 18 yıllık Belediye Başkanlığında, yollara Arnavut kaldırımını ilk kez döşetmiş, caddeler, kamusal bahçeler ve çeşmeler yaptırmış, kentin ekonomik olarak gelişmesinde de etkin rol oynamıştır (Balci, 2012).

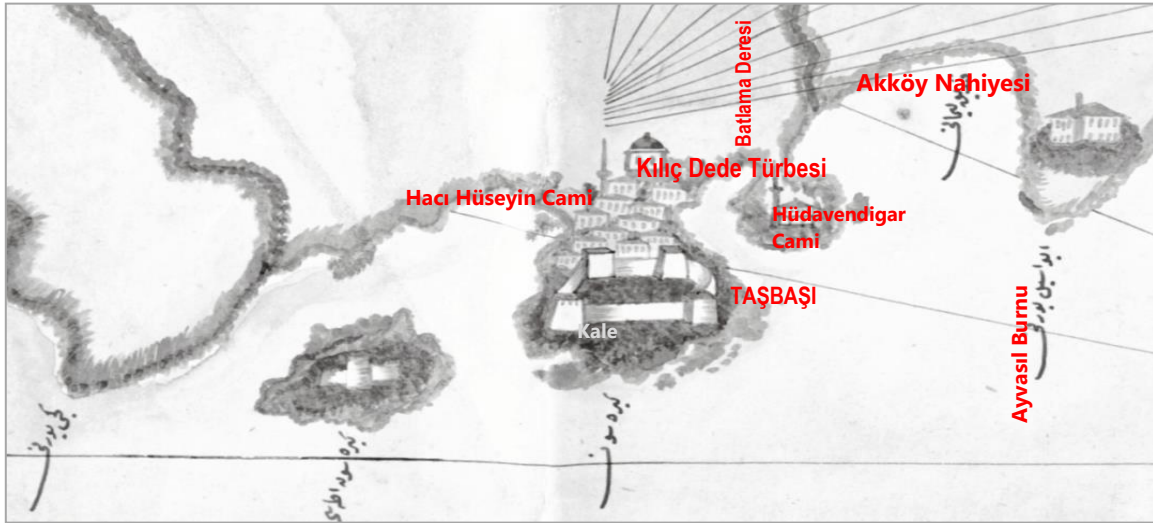

Resim 4.16. Kaptan Yorgi, evi ve anıt mezarı (Işık, 2011; Eski Giresun Resimleri)

1852 tarihli bir haritada (Şekil 4.15) 19. yüzyıl ortalarında Giresun sahillerinin durumu belirtilmektedir. Solda Ayvasıl Burnu ile Akköy Nahiyesi (Batlama ile Pazarsu arasında) yer almaktadır. İdarî bu merkezdeki Karaibrahimzadelere ait konağın bulunduğu yer Konakyanı olarak adlandırılmaktadır. Ayvasıl Burnu’ndan sonraki küçük koy Fındık Limanı olarak belirtilen *Eriklimanı*’dır. Bu limanın sağındaki yarımada (bugün Liman içinde kalan) *Taşbaşı*’dır. Taşbaşı’ndaki Yavuz Sultan Selim Cami, minaresi ve revakları belirtilerek çizilmiştir. Giresun Kalesi bir kaya kütesinden oluşan yarımadaı çevirmektedir. Kalenin, konumlandığı topografyaya uygun olarak eğimi kıyıya doğru

¹ 19. yy. kadar devlet hizmetinde kendine yer bulamayan gayrimüslimler bu yüzyılda gerçekleşen Tanzimat ve Islahat Fermanları’nın ilanları ve ardından da Kanuni Esasi’nin ilan edilmesiyle birlikte devlet kademesinde yer almaya başlamışlardır. Bu dönemde yabancı dil bilgisinin önem kazanması gayrimüslimlerin devlet kademesinde hızla yükselmesini de beraberinde getirdi. Aynı zamanda gayrimüslimler yerel idareler olan belediyelerde de yer almaya başlamıştır. Kaptan Yorgi Paşa, Belediye Başkanlığı ile birlikte uluslararası ticaret de yapmaktadır. 1830’da Gümüşhane’den göçen Rumlardan, Kopuz Köylü madenci bir ailenin çocuğu olarak 1829 yılında Giresun’da doğmuştur. Küçük yaşta babasız kalınca denizcilik ve gemicilikle ilgilenmiş ve kısa sürede Kaptan olup Karadeniz ve Rusya sahillerinde ticaret yapmaya başlamıştır. Trabzonlu armatör Hatzikakouloğlu ailesinin kızı Elizabeth ile evlenmiş ve üç kızı bir oğlu -Konstantin Konstanidinis- olmuştur. Kaptan Yorgi Giresun’un varıl ve saygın tüccarlarından olup ticari faaliyetleri Giresun ve Karadenizden Marsilya’ya kadar uzanmaktadır (Balci, 2014; 241-248).

azalan alanda U biçimindeki surlarla çevrildiği görülmektedir. Surların denize en yakın yerindeki iki kule arasında -Vali Konağı'nın altında restorasyonu yapılan kalıntılar- denize paralel bir sur bulunmaktadır. Yerleşim alanının doğusundaki Hacı Hüseyin Cami yerleşimin ikinci önemli camisidir. Yerleşimin güneyinde (Seldeğirmeni Mevkide) günümüze ulaşamayan Kılıç Dede Türbesi yer almaktadır. Bu haritada kiliselerin görünmemesi Hıristiyanların bu tarihte topluluk oluşturamadığı, bu mabetlerin inşa edilmediği veya çizerin yok sayması olarak değerlendirilebilir (Fatsa, 2012).

Şekil 4.15. 19. yüzyıl ortasında Giresun sahilini gösteren çizim (Fatsa, 2012).

19. yy. sonunda Giresun'un Karadeniz vapur güzergâhında olmasıyla, limana uğrayan gemi sayısı ve yabancı bandıralı gemilerin çokluğu ile ihraç ve ithal mallarının niteliği ve çokluğu, kentteki gemi acenteleri ve yabancı tüccarlar, limanının uluslar arası nitelikte olduğunu göstermektedir. 1869'dan itibaren Trabzon'da tutulmaya başlanan Vilayet Salnamelerinin¹ ilk sayısındaki –aşağıdaki- bilgiler bunu doğrulanmaktadır.

Vapurların kumpanyaları ve seferleri: Fevâid-i Osmâniye Kumpanyası (Çarşamba İstanbul'dan Pazar Giresun'a aynı gün Trabzon-Rize- Batum'a, Çarşamba Batum'dan aynı güzergâhla İstanbul'a), *Rusya Kumpanyası* (Cumartesi İstanbul'dan Pazar Batum'a gidiş ve aynı gün dönüşte Giresun), *Fransız Kumpanyası* (Pazartesi İstanbul'dan çıkış rotasında

¹ Farsça sal(yıl) ve name (mektup, kitap) kelimelerinden oluşmuştur. Türkçede "yıllık" anlamındadır. Salnameler, ait olduğu yılın gelir ve giderleri, ekonomik durumu vs. gibi konularda yerleşimin son durumu bildirir ya da belli bir konu ve amaç için hazırlanır. Salnameler resmi olarak devlet, nezaret ve vilayet salnameleri olarak üç şekildedir. İlk vilayet salnameleri 1865 tarihlidir.

Giresun'dan Perşembe Trabzon'a gidiş ve Cumartesi Trabzon'dan dönüşte Giresun), *Avusturya Kumpanyası* (Cuma İstanbul'dan, Pazartesi Trabzon'a gidiş, Perşembe dönüşte Giresun) (Yılmaz, 2006).

1896 yılı itibariyle Giresun'a uğrayan gemi sayısında ilk sırayı Osmanlı gemileri yer almaktadır. 1898'de limana uğrayan buharlı gemiler; Osmanlı (140 gemi), Avusturya (105), Yunanistan (96), Rusya (53) ve İtalya (47) bandıralıdır (Aygün, 2009).

1890'larda şehirde dört ticaret acentesi faaliyet gösteriyordu. 1895 ve 1896 tarihli Trabzon Vilayet Salnamelerine göre; Giresun, Trabzon Vilayetinin Samsun'dan sonra en önemli iskelesidir. Her hafta çeşitli posta vapurlarından başka birçok yük vapurları ve yelkenli gemiler de limana uğramıştır. Yılda 379 vapur (391522 tonilato hacminde) ve 102 yelkenli gemi (2873 tonilato hacminde) Giresun limanına uğramaktadır. Limana mensup deniz nakil vasıtası da 289'dur (Kılıç, Topal, 2004). 1893'te haftada beş altı vapur limana uğramaktaydı. 1898'de limana bağlı kırk iki mavna, 195 küçük gemi ve dört de büyük gemi vardı. 1898-1899'da Giresun limanına 3165 yelkenli, Rus, Alman, Avusturya, Fransa, İtalya ve Yunan bandıralı vapurlar dâhil 140 vapur uğramıştır.

İhraç malları arasında özellikle pamuklu dokuma, madenî eşya, bıçak, un, maden (gümüş, bakır), bakırcılık ürünleri, kilim, aba, şal, peşkir, tire gibi dokumalar bulunmaktaydı. Ekonomik değere sahip bu mallar 1890'da Mısır'a, Trieste'ye, Marsilya'ya ve Rus limanlarına gönderilmişti. Limana gelen mallar; başta hububat sonrasında genelde kahve, şeker, pamuklu ürünler ve basmalar, reji/tütün mamulleri, cam, sabun, tuz, zeytinyağı, kibrit, demir, çelik, çivi ve kalaydır (Aygün, 2009).

Limandaki bu ticari hareketlilik (Resim 4.17) liman arkasında İskele Caddesi ile meydanındaki ticaretin gelişmesiyle birlikte kentsel ölçekte ticaret mekânlarındaki (han, dükkân, mağaza vb.) artışla kentin mekânsal yapısı değişmiştir.

Resim 4.17. 19. yüzyılda Giresun -Demir, Büyük- Limanı (Anonim).

19. yüzyılda Giresun Limanı uluslar arası niteliği ile birlikte Şebinkarahisar Sancağıyla Kemah ve bölgedeki diğer yerlerin de iskelesi durumundadır. Bu nedenle kentte kayık ve sandal imalatı ve tamiratı ile birlikte diğer deniz araçlarının bakım ve onarımı da yapılabilmekteydi (Emecen, 1996).

19. yüzyılın ortalarından itibaren Giresun'da üretilen birçok ürün ekonomik değeri olan ihraç mallarıdır. 1879 tarihli Trabzon Vilayeti Salnamesine göre Giresun kuyumculuk, bakırcılık gibi sanayi dallarının ürünleri özellikle gümüş çatal ve bıçak takımları, kara keten bezi ve peşkir dokumaları ünlenmiş ve çeşitli vilayetlere ve yurt dışına satışı yapılmıştır (Emecen, 1996).

1879, 1888, 1899, 1892, 1894, 1903, 1904 ve 1905 tarihli Trabzon Vilayeti Salnamelerine göre; Giresun Kazasının yer altı zenginlikleri olan ve yakın çevreden elde edilen Kurşun (Keşap Nahiyesi Bedincek Köyü, Akköy Nahiyesi Ada Köyü), Simli Kurşun (Piraziz Nahiyesi/ Bozat Köyü, Keşap Nahiyesi Valid, Yivdincik, Civriz, Baya Köyleri, Akköy Nahiyesi Yaşlıbağçe ve Yağmurca köyleri), Bakır (Piraziz Nahiyesi Bozat Köyü) ve yakın çevredeki Manganez ve Demir madenleri ihraç edilmektedir. Giresun'un Kırık ve (Kulakkaya Mevki) Bulancak Nahiyelerindeki fabrikalarda imal edilen kereste de önemli ihraç malıdır. Bu salnamelere göre bölgeye ait yer altı kaynaklarının işletmesinin tamamı ile ihracatın büyük oranı gayrimüslimlerin elindedir (Emecen, 1996).

Giresun Limanından, kazada yetiştirilen tarımsal ürünler de ihraç edilmektedir. 1903 tarihli Trabzon Vilayet Salnamesine göre; kazada tarıma uygun olmayan iç bölgelerdeki eğimli arazide ilk sırada çok miktarda fındık biraz buğday, arpa, fasulye, nohut ve bakla, sahilde ise en fazla pirinç ve mısır yetiştirilmektedir. Sivri ve tombul olmak üzere iki çeşit yetiştirilen fındık bölgede yetiştirilenlerden değer ve lezzet bakımından üstündür. Bölgede meyve ağaçları –özellikle ceviz, kiraz- çöktür. Yükseklerde geniş yayla, meralar ve ormanlarda hayvancılık yapılır. Hayvancılıktan elde edilen tereyağı, peynir, balmumu, yapağı, keçi kılı ve deri gibi mahsullerden her sene bir miktar ihraç edilmiştir (Aktaran, Kaynar, 2012, Kılıç, Topal, 2004).

Kırım Savaşı (1853-1856) sonrası gelen göçmenler yeni tarım alanları açmışlar ve tarımsal ürünü fındık olarak değiştirmişlerdir. 1858’de ihraç edilen fındığın (22,000 ton) on yıl öncesinin on katına ulaşması, göçmenlerin üretime katkısını ve kent ekonomisinde fındığın önemini açıklamaktadır. 19. yy. ikinci yarısından itibaren fındık ihracatı doğrudan Giresun Limanından yapılmış ve 1879’da İngiltere’ye ihracatın yaklaşık % 80’i fındık olmuştur. 1897’de Trabzon sancağında elde edilen (30.083 ton) fındığın büyük bir kısmı Giresun kazasında (20,304 ton) yetiştirilmiştir (Kaynar, 2012).

Rusya ile savaş yıllarında Karadeniz’de yasal deniz ticaretinin de durmasıyla, Anadolu kıyılarından Rusya’ya ana limanlar kullanılmadan, Giresunlu Rumlar küçük iskelelerden kaçakçılık yapılmıştır. 1854’de Kaptan Yorgi’nin, Yunan ve Danimarka bandıralı gemilerle Rusya’ya kaçak ihracat yaptığı bilinmektedir (Kaynar, 2012; 36).

1889’de fındığı kırarak, iç fındık halinde ilk ihraç eden Kaptan Yorgi olmuştur. Fındık tahta tokmaklarla (5 kıyyesi¹ 40 paraya) ya da mısır ve buğday öğütülen değirmenlerde kırılıp iç fındık haline getiriliyordu. Kaptan Divanis, Giresun’a ilk fındık kırma makinesini getirince, iç fındık üretimi kolaylaşmış, makinelerle günde 150 kantar² fındık kırabilmiştir. Evlerde fındık kırmak için kullanılan küçük değirmen makineleriyle halk fındık kırarak gelir elde etmeye başlamıştır (Kaynar, 2012, 1898’da Giresun Limanından bir yılda ihraç edilen malın % 87 oranında fındık olması, fındığın Giresun kentinin ve çevresindeki kırsal alanın en önemli geçim kaynağı olduğunu göstermektedir (Ortaylı, 2004).

¹ 1 kıyye = 1 okka = 400 dirhem = 1,2828 kg

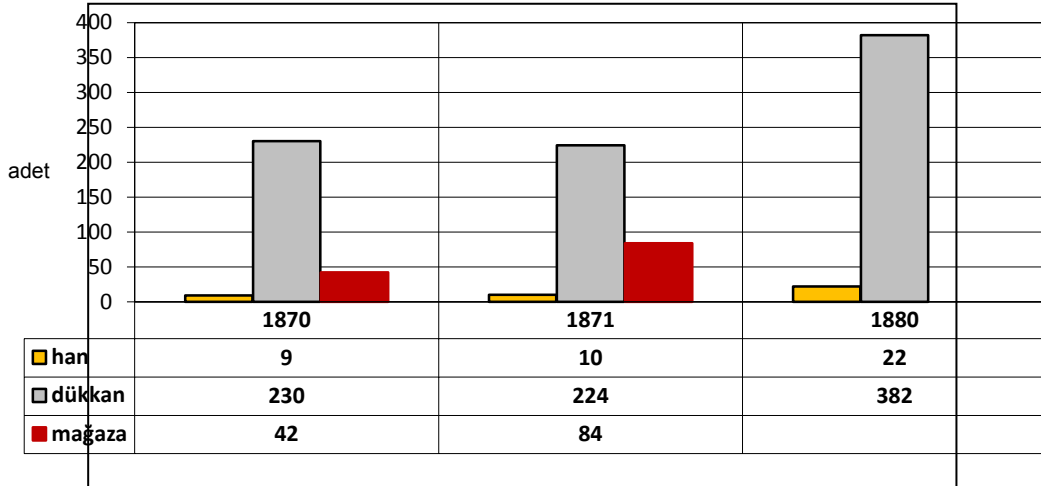
² 1 kantar = 44 okka = yaklaşık 56.44 kg

Limana bağı hareketli ticaret ve ticaret işlemlerinin gereğı mekan ihtiyacı, 19. yy. sonlarına doğru kentin fizikî yapısını da etkilemiştir.

1870'te 9 han, 230 dükkân, 42 mağaza, 4 boyahane, 2 basmahane varken 1871'de bir gümrük, bir telgrafhane binası, 10 han, 84 mağaza, 224 dükkân, hükümet konağı ve 968 hânenin barındığı konutlar kentteki yapılaşma yoğunluğunu açıklamaktadır.

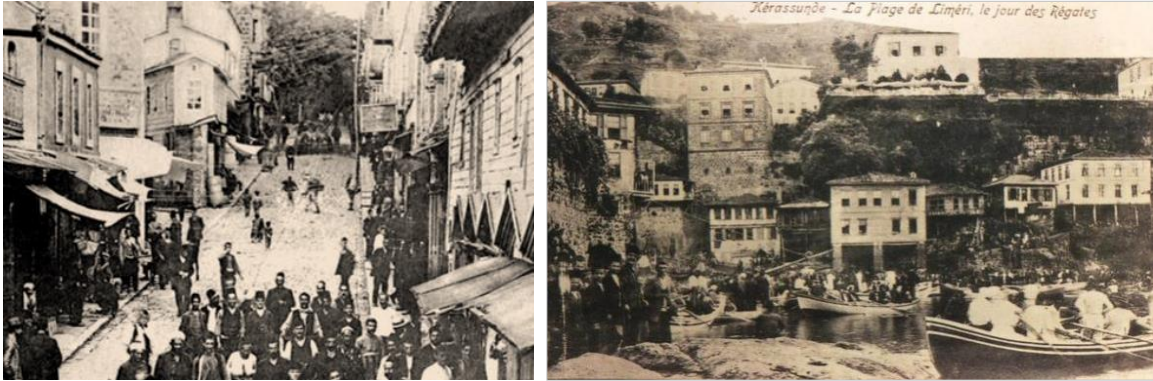
1871-1873 tarihli Trabzon Vilayeti Salnamelerine göre; kent merkezinde yaşayan 968 hanenin değışen sosyal hayatının gerekleri olan 44 çeşme, 2 şadırvan, 65 oda, 3 hamam, 17 fırın, 10 han, 84 mağaza, 224 dükkân, 17 kahvehane ve 3 boyahane ile postane, gümrük, fener, karantina, hükümet konağı, karakol binaları yer almaktadır (Kılıç, Topal, 2004).

Ticarette hızlı gelişme ile on yıl sonra 1880'lerde kentteki ticaret mekânları (22 han, 392 dükkân) sayısı yaklaşık iki kat artmıştır. Ayrıca 8 cami, 4 mescid, 5 Rum, 1 Ermeni kilisesi, 2 medrese, altısı Müslümanlara, ikisi Rumlara ait 8 mektep, 1 rüştiye, 3 hamam, 17 fırın vardı (Emecen, 1996). Aynı tarihte diğeri bir kaynağı göre; kentte 15 han, 464 dükkân, 8 cami, 4 mescit, 5 Rum, 1 Ermeni Kilisesi, 2 medrese, altısı Müslümanlara ikisi Rumlara ait 8 mektep, 1 rüştiye, 3 hamam, 17 fırın (Şekil 4.16) bulunmaktaydı (Cuinet, 1892). Kamusal yapılarla birlikte ticaret mekânları ve yapıları ile çeşitlerinin sayısal verileri, ticaretin kentsel mekânı biçimlendirmedeki etkisinin göstergesidir.

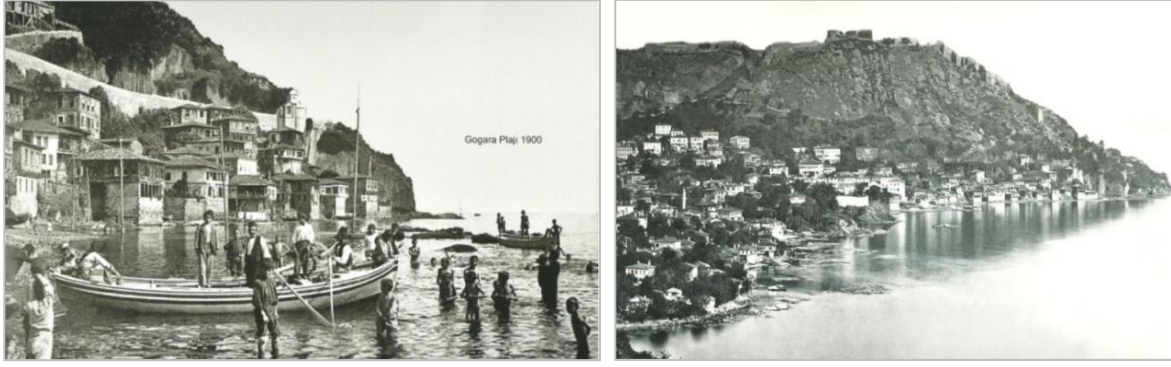
Şekil 4.16. 19. yüzyıl ortalarında-sonuna ticaret yapılarının artışı

Kent ekonomisindeki gelişmeyle ticaret yapıları, limana bağlanan yol üzerinde artmış ve oluşturduğu yoğunluk kentin ticaret aksını belirlemiştir. Böylece bugünkü Gazi Paşa Caddesi (Resim 4.18) kentin ticaret merkezi olarak gelişmiştir. Bu caddenin kıyıya yakın kısmı liman arkası işlevlere, yol boyu dizilen dükkânlar kentlilerle birlikte kırsal artalana, şık mağazalar da elit gruba hizmet vermiştir.

Resim 4.18. 1900'lerde kentin ticari yüzü- Gazi Paşa Caddesi ve Lonca Limanı (Anonim)

Bu dönemde genellikle Rum ve yabancı olan varlıklı tüccarlar, maden işletmecileri ve yabancı misyonerler Gogora Mahallesinde, Ermeniler ise Subaşı mahallesinde ikamet etmişlerdir. Bu yaşam alanı tercihiyle Gogora Mahallesi prestij konut alanına dönüşmüştür (Resim 4.19). 1800'lerle başlayan kentteki bu mekânsal ayrışma ekonomik ayrışmayla birlikte bu dönemde daha keskinleşmiştir. Okul, Kilise gibi bu dönemde yapılan kamu yapıları geçmişte hissedilmeyen sosyal ayrışmayı beraberinde getirmiştir.

Resim 4.19. 1900lerde Gogora Plajı (Lonca Limanı) ve Mahallesi (Işık, 2011).

4.4.2. Yönetmel ve nüfus-toplumsal yapı değişimi ve mekânsal yapıyı biçimlendirme

Osmanlı'da kent; ideolojik, kültürel, tarihi, teknolojik ve coğrafî birçok faktörler arasında duvarlarla çevrilmemiş açık bir kent olarak tanımlanabilir. Osmanlı kentinin bu temel özelliği dikkate alındığında, her ne kadar kentsel yerleşmenin fiziksel, mekânsal gelişme koşullarını belirleyen örf-i ve şer-i kurallar olsa da (Cerasi, 1999) arazi kullanım biçimi veya makro formu 'doğallık' anlayışıyla –doğal koşullara uyum, doğal eşikleri aşma, doğa ile iç içe yaşama gibi- oluşturulmuştur. Osmanlı kenti, antik çekirdek kalenin dışına gelişme sürecinde bir yamaç kenti olarak, yerleşim formu ve deseninde topografya temel belirleyicidir. Dolayısıyla eğimin olanak tanıdığı ölçüde, topografyaya uygun olarak kurgulanan ulaşım strüktüründe, yerleşim deseninin düzgün bir geometride değildir. Böylece yerleşim deseni 'kendiliğinden' değil, 'doğallık' anlayışıyla –doğal koşullara uyum, doğal eşikleri aşma, doğa ile iç içe yaşama gibi- oluşturulmuştur.

19. yy. ilk yarısında 1839 Tanzimat fermanının ilanı Osmanlı imparatorluğu için batılılaşma sürecinin başlangıcıdır. Batılılaşma imparatorluğu çöküşten kurtarma amacını taşımış ve Osmanlı kamu yönetimi ile birlikte kent yönetiminde de köklü değişiklikleri öngörmüştür. Taşra örgütlenmesi 19. yüzyılda yapı ve işleyiş yönünden tamamen değiştirilmiş, Fransız "département" sistemi uygulanmaya başlanmıştır. 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi ile "il sistemine" geçilmiş ve il yönetimi genel ve özel olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Böylece, eyaletlerde merkezi denetimle yerel otoriteyi birleştirmek, eyalet başkentinde kamu işlerinin yürütülmesini çabuklaştırmak, milletin temsili özelliğini geliştirmek amaçlanmıştır. Ülke; vilayet, sancak, kaza, karye ve köylere ayrılmıştır. Üç yüksek kademedeki her birimde her vilayet, sancak ve kazanın mülki amirine bağlı bir

idare meclisi ve her meclisin üyeleri içinde mevkilerine göre seçimle gelen yerel memurlar görev almıştır (Demokaan, 2011). İdari hiyerarşiye yeni bir birim olarak, nahiyeyi kaza ile köy arasında tanımlayarak eklemektedir. Nahiye örgütü ise kaza sınırları içindeki köy ve çiftliklerin yakınlıkları ve ilişkilerine göre bir veya birkaç daireye ayrılmasıyla oluşmaktadır (Çadırcı, 1985). Aynı nizamname ile taşra kentlerinde modern belediye örgütlenme başlatılmış, 1871 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayat Nizamnamesi ile yasal temeli oluşturulmuş, 1877 tarihli bir başka nizamname ile taşrada belediye oluşumu yaygınlık kazanmıştır. Ancak, kentlerin özellikle taşrada az gelişmiş olması nedeniyle Belediyeler kentsel hizmetleri sunan örgütler tam olarak örgütlenmemiş ve eski örgütler de ortadan kalkmamıştır. Merkezi yönetimin kentsel hizmetleri desteklemesi 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi ile il özel idareleri kurulmuştur (Demokaan, 2011).

19. yy. ortalarından itibaren batılılaşmayla devletin yeniden yapılanma politikası, sanayi devriminin ürünlerinin (otomobil, buharlı tren vb.) kentsel yaşama eklenmesi ve uluslar arası ticaret biçim ve güzergâhının değişmesi, savaş ve eşkıyalık hareketleri ve salgın hastalıklar, nüfus ve toplumsal yapıyla birlikte kentlerin mekânsal strüktürü ve yapılaşma biçimi değişmeye başlamıştır. 19. yy. başında Güney Karadeniz limanlarının kuzeydeki limanlar ile olan ticaret ilişkilerinde Osmanlı Devletinin yabancılara (Rusya'ya 1774, Avusturya'ya 1784, İngiltere'ye 1799 ve Fransa'ya 1802) Karadeniz'de serbest ticaret hakkı verilmesi, bölgedeki siyasî ve iktisadî yapıyla birlikte mekânsal yapıyı değiştirmiştir. Tanzimat Fermanı ile Gayrimüslimlere tanınan imtiyazlarla da bu grup yabancılarla birlikte Giresun'da ekonomik yaşamda ağırlıklı olmuştur.

19. yy. sonlarına doğru Osmanlı Devletinde idari yeni yapılanmada Giresun'un -1864 tarihli Vilayet Nizamnamesine göre- Trabzon Vilayeti, Merkez Sancağına bağlı kaza yapılarak merkezi yönetimin gücüyle ve iyileştirmelerle sağlanan güvenlik ve huzur ortamı ekonomik gelişmenin güvencesi olmuştur. 1871 tarihli Vilayet Nizamnamesi ile ilk belediye teşkilatının kurulmasıyla, yerel yönetimin kentsel mekânı iyileştirmesi de hem ekonomik gelişmenin sonuçları hem de yönetimin erkinin göstergesidir.

Batılılaşma döneminde batılı devletlerle yenilenen ticaret anlaşmalarıyla; 'dış pazarlara açılma', ulaşım ağının kırılma noktaları olan liman şehirleri lehine bozulmasına karşın, yerel merkez niteliğindeki yerleşmeler nüfus kaybederken liman şehirlerinin kontrol alanlarını (hinterland) genişlemesine ve nüfus kazanmalarına yol açmıştır (Aktüre, 1975).

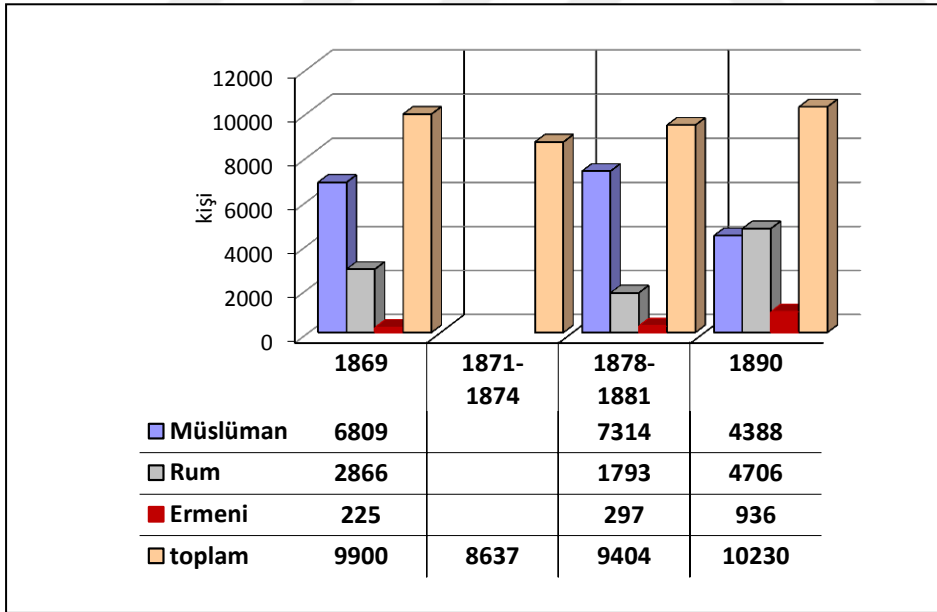
Böylece, kentte ekonomik gelişmeyle birlikte Giresun kentinin artalanından ve ülke dışından göçle kentte nüfus artışıyla çokkültürlü toplumun yeni kamusal düzenle birlikte sosyal yaşamı modernist kalıplarla değiştirmesi mekânsal yapıyı da değiştirmiştir. Diğer bir deyişle, kentsel mekânsal yapı değişimini, kentte ve art-alanındaki nüfus büyüklüğü ve göçlerle değişen toplumsal yapı özellikle 20.yy. başlarına doğru Gayrimüslim nüfusun artışı ve böylece kentsel yaşam normlarının da değişmesi belirlemektedir. Böylece, kentte - okul, kilise, telgrafhane, hanlar, mağazalar gibi- yeni yapılaşmayla birlikte yapı yoğunluğu artmış, kurumsal-yönetimsel yeniden yapılanmanın gereği yeni kamu yapıları, park ve yollarla, mekânsal strüktür radikal biçimde değişikliğe uğramıştır. Bu süreç 1914'te başlayan I. Dünya Savaşına kadar devam ettirilmiştir.

19. yüzyıl sonlarına doğru nüfus artışı, yapısı ve yeni-modern kentsel yaşam normları

19. yy. ikinci yarısından itibaren 20. yüzyıla kadarki süreçte, yüzyılın ilk yarısına göre nüfus büyüklüğü (Şekil 5.17) ve yapısı değişmiş ve bu durum mekânsal yapıyı da değiştirmiştir. Bu döneme ait erişilebilen nüfus bilgileri şöyledir;

- 1869 tarihli Trabzon Vilayet Salnamesi'nde Giresun kazasında (Keşap ve Akköy nahiyelerinin toplamı 19 741 kişi dâhil) 6 809 kişi Müslüman erkek ve (Keşap ve Akköy nahiyelerinin toplamı 409 kişi dâhil) merkezde 2 856 kişi Rum, 225 kişi Ermeni olan Gayrimüslim erkek nüfusu 3 081 kişidir. Aynı tarihte merkezde 2616 hanede (1937 Müslüman, 679 Gayrimüslim) 225 kişi Ermeni, 2866 kişi Rum ve 6809 kişi Müslüman olan 9.900 erkek nüfus yaşamaktadır (Kılıç, Topal, 2004).
- 1871-1874 yılları arasında Giresun merkezde 968 hanenin ikamet etmektedir (Kılıç, Topal, 2004). Trabzon Vilayet Salnamesine göre aynı tarihte Giresun Kazasında 2 296 hane ve toplam 8,637 erkek yaşamaktadır (Karaman, 1999).
- 1869-1880 döneminde ise merkez nüfusu yaklaşık 9400-9800 kişidir (Bekdemir, vd. 2000).
- 1878/79, 1880/81 yıllarında Giresun merkezde 2,882 hanede, 297 kişi Ermeni, 1,793 kişi Rum ve 7,314 kişi Müslüman olmak üzere toplam 9 404 erkek nüfus yaşamaktadır (Kılıç, Topal, 2004).
- 1881-1882 yılları arasında Giresun Kazasında Müslümanlar (27 877 kadın ve 28 907 erkek olmak üzere) 46 884 kişi, Rumlar (5118 kadın ve 6251 erkek olmak üzere) 11 369 kişi, Ermeniler (610 kadın ve 629 erkek olmak üzere) 1 239 kişidir (Karpat, 2003). Kazasının toplam nüfusu 59 4921 erkek kişidir.

- 1882-1893 nüfus sayımında Giresun Kazasında (56 784 kişi Müslüman, 11 369 kişi Rum, 1 239 kişi Ermeni) 69.392 kişi yaşamaktadır (Okur, Usta,1997). Aynı tarih için 1890'larda Cuinet, Giresun merkez nüfusunun (4.388 kişi Müslüman, 4.906 kişi Rum ve 936 kişi Ermeni) 10 230 kişi olduğunu belirtmektedir (Cuinet, 1892). Bu verilere göre kent nüfusunda Gayrimüslim nüfus ile Müslüman nüfus eşitlenmiştir. Ancak aynı verilere göre kaza geneli nüfusu yaklaşık 70.000 kişi iken aynı döneme ait Ali Cevad'ın aktardığı bilgiye göre kaza geneli nüfusu yaklaşık 65.000 kişidir. Bu noktada yabancı seyyahın misyonu gereği tarafsız olmadığı düşünülebilir.
- 19. yy. sonunda, Ali Cevad'ın 1895–1898 tarihlerinde hazırladığı Memalik-i Osmaniyye'nin, Tarih ve Coğrafya Lügati'ne göre; Trabzon Vilayetinin nüfusu (36 700 kişi Müslüman, 193 000 kişi Rum, 44.100 kişi Ermeni ve diğerleri farklı milletlerden olan) 1 477 700 kişidir. Aynı esere göre; Giresun Kazasında 51 764 kişi Müslüman, 11 884 kişi Rum ve 938 kişi Ermeni olmak üzere toplam 64 526 kişi yaşamaktadır. Görülmektedir ki; bu dönemde kaza genelinde Müslüman nüfus Gayrimüslim nüfusun yaklaşık beş katıdır.

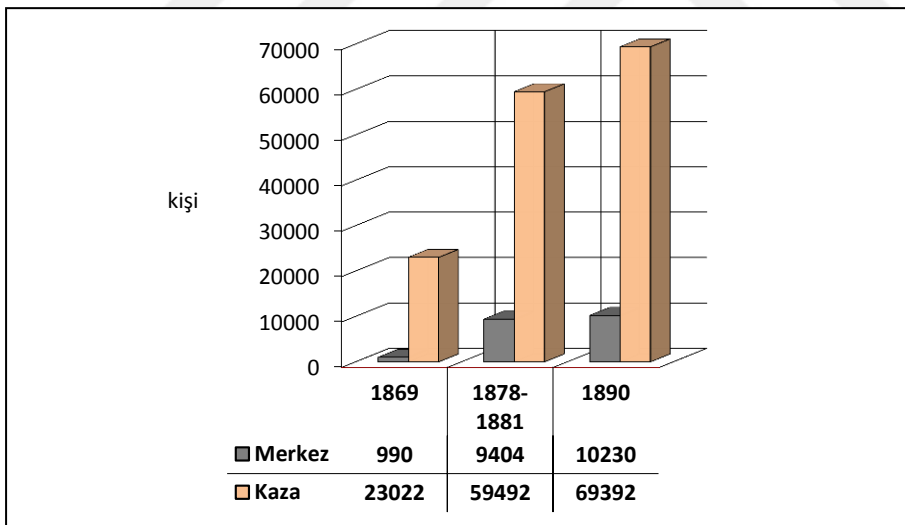
Şekil 4.17. 19. yüzyıl ikinci yarısında Giresun Kenti nüfusu ve yapısı

19. yy. ikinci yarısında Giresun Kazası ile Giresun Merkez nüfusu (Şekil 4.18) değerlendirildiğinde;

- 1878-1881 yılları arasında kaza genelindeki nüfus artışını merkeze göre daha yüksek olması, Kırım ve Kafkasya'dan göçe zorlanan Türk ve Müslüman grupların çoğunlukla

kırsal alana yerleştirilmeleriyle açıklanabilir. Böylece artan kaza nüfusu benzer bir oranla yüzyılın ortasında sabitlenmiş görünmektedir. Göçmenlerin iş gücüne katkısıyla artan fındık üretimi ise merkeze ihracat oranında artış olarak yansımıştır.

- Gayrimüslimler bu yüzyılda Rus Çarı ile Eflak ve Boğdan Beylerinin Ortodoks mezhebinde inanç birliğine dayalı himayeci tutumlarıyla Karadenizli Rumlar büyük avantaj kazanmış hatta bazı Rum tüccarlar Rus vatandaşlığına girmişlerdir. Müslüman tüccarlar ise Karadeniz kıyılarından ayrılmaya başlamışlardır. Anadolu'nun batı kesimlerinde yabancı tüccarlara tercüman ve simsar olarak aracı olan Osmanlı vatandaşı Rum ve Ermeniler; Karadeniz ticaretinin yabancılara açılmasıyla önce yabancı tüccarların aracı, sonraları doğrudan müteşebbis olmuşlar, yabancılarla birlikte madenleri işletme imtiyazlarını, vapur acenteliklerini ve yöneticiliklerini ele geçirmişlerdir. Böylece, bölge genelinde yabancılar ve % 20-30'lar oranındaki nüfuslarına rağmen Gayrimüslimler siyasî ve ekonomik alanlarda Müslümanların önüne geçmişlerdir (Aygün, 2009). Bu durum, prestij alanına dönüşen Gogora Mahallesinde ve kent ticaret merkezinde izlenebilmektedir.

Şekil 4.18. Giresun Merkez ve Giresun Kazasında 19. yüzyıl ikinci yarısında nüfus artışı

19. yy. ikinci yarısında Giresun merkez nüfusundaki farklı nedenlere bağlı değişimler farklı sonuçlara neden olmuştur

Osmanlı-Rus Savaşlarında (1806-1812, 1828-1829 ve 1877-1878) güvenlik, salgın hastalıklar –veba- nedeniyle 1870-1874 yıllarında bazı kentliler kenti terk etmiştir.93 harbi olarak bilinen 1877’de başlayan savaşta bölgeden çok sayıda asker toplandığı için birçok

Müslüman-Türk ailesi yoksullaşmış, bölgede sosyo-ekonomik sıkıntılara neden olmuştur. Askere alınmayan Gayrimüslimler de ticareti ele geçirmişlerdir.

II. Mahmut Dönemiyle (1785 –1839) birlikte merkez-taşra arasındaki iktidar mücadelesinde yönetimde yeniden yapılanma ile sağlanan asayiş ve güvenlikle birlikte yeni yasal düzenlemeler ve imtiyazlarla deniz ticaretinde canlanma nüfusun artışına neden olmuştur.

Güney Karadeniz'in uluslar arası ticarete açılması ve özellikle buharlı gemi taşımacılığı Karadeniz ticaretini kökten değiştirmiş ve Osmanlı'nın Doğu Karadeniz kentlerinde toplumsal yapı ve ilişkilerinin de yeniden biçimlenmesine yol açmıştır. Böylece, konut ve kamusal alanlarda radikal değişimler gerçekleşmiştir.

Aynı dönemde -1870'lerde- Giresun Kazası genelinde (yetişkin erkek) Müslüman nüfusun, Gayrimüslim nüfusunun en az 3 kat fazla olduğu görülmektedir. Yüzyılın sonlarına doğru -1890'lardan itibaren- kaza genelinde Müslümanlar yaklaşık 5 kat Gayrimüslimlerden fazla iken kent merkezinde Müslümanlarla Gayrimüslim nüfus büyüklüğü eşitlenmiş görülmektedir. Bu durum Tanzimat Fermanıyla Gayrimüslimlere tanınan hakların 1856 Islahat Fermanıyla getirilen yeni haklarla ve ekonomik göçle artan nüfus artışıyla açıklanabilir. İlgili yazında ve siyasi söylemlerde toprak hakkını bugüne taşımak amacıyla sıklıkla kullanılan Pontus Bölgesi, Osmanlı Döneminde Trabzon, Gümüşhane, Lazistan, Samsun Sancaklarının bağlı olduğu Trabzon Vilayetini kapsamakta ve bu bölgede yaşayan Hıristiyanların çoğunluğunu oluşturan Ortodokslar (Pontuslu) Rum olarak anılmaktadır. Bu adlandırma Pontus-Rum İmparatorluğuna referansla kullanılmasına karşın Pontusluların Rum olmadıkları, güçlerini birleştirerek Rumlarla birlikte kurdukları devlete bu adın verildiği bilinmektedir. Ayrıca bu bölgede yaşamış Rumların da Yunanlı olduklarını söylemek doğru değildir¹ (Yerasimos, 2000). 16. yy. başında bölgedeki sosyal ve iktisadi değişimler nedeniyle Rumların denize bakan kasaba ve köylere göç ettikleri bilinmektedir. Bu göç dalgasında Giresun merkezine yerleştirilen 108 hane ile toplam 211 hane, otuz altı bekâr ve kırk dul (bive) olan Hıristiyan nüfusun, 19. yy. sonunda 5.642 kişi

¹ Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Telliöğlü, İ. (2005). "Doğu Karadeniz Bölgesinin Bugünkü Etnik Yapısına Tesir Eden Göçler", *Karadeniz Araştırmaları*, 5(5): 1-10, Telliöğlü, İ. (2007) "Doğu Karadeniz bölgesinin Türk yurdu haline gelmesi hakkında bir değerlendirme", *Turkish Studies Academic Journal*, 2 (2): 654-664, Telliöğlü, İ. (2011). "Pontus Meselesini Çözumsuzlüğe İten İddia ve Talepler", *Turkish Studies Academic Journal*, (6)1: 529-543.

erkek (yaklaşık 1 000 hane) nüfusa ulaşması yaklaşık 200-250 yıllık zaman içerisinde doğal nüfus artışıyla açıklanamaz.

19. yüzyılla yeniden önem kazanan başta Gümüşhane madenleri olmak üzere Giresun'un art-alanındaki madenci köylerine toplanan Hıristiyanlar, bu yüzyılın ortalarına doğru güvenlik sorunları (özellikle eşkıyalık) ve en önemlisi madenlerin atıl duruma düşmesiyle sahil bölgelerine dağılmışlardır. Özellikle 1877'de başlayan göçlerde Ortodoks Rumların çoğunluğu kent merkezine yerleşmişlerdir.

Bu süreçte Islahat Fermanının tanıdığı haklar ve Meşrutiyeti de avantaja çeviren Rumlar, maraba oldukları köylerde, Rum ve Yunanlı işadamlarının destekleriyle Türklere ait arazileri ve gayrimenkullere sahip olmuşlardır. Kente yerleşenler ise Giresun'da da olduğu gibi liman kentlerinde *himaye sistemi ve vergi ayrıcalıklarıyla* deniz ticaretini ve fındık ihracatını ele geçirmişlerdir. Böylece zenginleşmelerinde ve nüfuslarının artışında, I.Dünya Savaşı öncesi Ruslarla aralıklı olarak süren savaşlarda Gayrimüslimlerin askere alınmamaları da önemli faktördür (Yüksel, 2004).

Rumların Doğu Karadeniz Bölgesindeki sosyo-ekonomik üstünlüğü 19. yy. sonu itibariyle bazı siyasi istekleri özellikle Pontus Devletini yeniden kurma çabalarını beraberinde getirmiş, Giresun'da yarattıkları Rum burjuvazisi de bu çabaları desteklemiştir. Doğu Karadeniz'de yerli halkların ve geçmişte kurulan devletlerin Yunanlılarla ilgisi yoktur. Ancak, bu bölgede yaşayan Ortodoks Hıristiyan nüfus, 20. yy. başında başta Rusya, İngiltere ve Yunanistan'ın destekleriyle ve yeni bir canlanma sürecine giren kilise ve yeni burjuvazinin birlikte Osmanlı olmayı ret etmişlerdi. Farklı kökenli olup Anadolu'da yaşayan, Türkçe ya da Rumca konuşan Ortodoks Hıristiyanlar, Yunan ulusuna ait olma duygusunu benimsemeye başlamışlardı (Yerasimos, 2000). Bu durum Giresun'da yaşayan Ortodoks Hıristiyanları da etkilemiştir. Tanzimatla tanınan haklarla kentte-okul, kilise gibi- kendi yaşam alanlarını oluşturmuşlardır. Hatta Zükûr (Erkek) Rum Mektep Binasının gerçekte okul değil yeniden kurulacak Pontus Devleti'nin hükümet merkezi olacağı düşünüldüğü iddia edilmektedir.

Konut alanları-yeni mahalle oluşumları ve mekânsal ayrışmanın başlaması

Osmanlı döneminde kentsel yerleşmelerde mahalleler genellikle sosyal dayanışma yönünden aynı inanişaya sahip topluluklarının bir araya gelmesiyle düzenlenmiştir. Ancak, bu genel kanaate karşın Giresun kentinde 19. yy. ikinci yarısı incelendiğinde, Müslüman ve Gayrimüslim mahallelerinin sayısı çok az olup, kent genelinde farklı inanç gruplarının birlikte yaşadığı -karışık- mahallelerden oluşmaktadır. Bu nedenle belgelerde, tek bir mahalle adı ayrı etnik gruplar için farklı kullanılmıştır. Kumyalı Mahallesi, Kumyalı-Rum ve Kumyalı-Ermeni Mahallesi, Çınarlar Mahallesi, Çınarlar Rum ve Çınarlar İslam Mahallesi gibi iki ayrı isimle anılması, bu kullanımın -karışık mahalle- oluşumunun örneğidir. Bu tanımlama, Çınarlar Mahallesi, Müslümanların, Hacı Hüseyin Camii etrafında Hıristiyanların ise Gogora Kilisesi kompleksi ve Rum Mektebine odaklı yer seçerek aynı mahallede mekânsal olarak ayrışmalarına dayanmaktadır. Zeytinlik -kentsel sit alanı- olarak bilinen bölge günümüzde de Çınarlar, kısmen Kale, Hacı Hüseyin ve Sokakbaşı Mahallesi sınırları içerisinde bulunmaktadır. Bu bölge kale eteğindeki en üst kotta Kalebayırı Sokak'tan başlayıp eğimin en dik olduğu Sokakbaşı Mahallesi Dik Sokakla sonlanmaktadır.

18. yy. ilk çeyreği itibariyle farklı din ve milletlere mensup kentlilerin birlikte yaşadığı bu mahallede, 19. yüzyıla varsıl Rum Ortodoksların ve Ermeni Katoliklerin çoğunlukta olduğu bilinmektedir. 19. yy. ortalarından itibaren fındık ticaretine dayalı ekonomik zenginlik, kentte yeni-modern yaşam biçimi ve buna bağlı yeni konut tipi ortaya çıkararak ikili fiziksel-mekânsal yapıya neden olmuştur.

Çoğunlukla Ortodoks Rumların konut alanı; zeytinlik mahallesi (Mevki)

Zeytinlik (Gogora, Çınarlar) Mahallesi çoğunlukla Ortodoks Rumlar, kente yerleşen yabancı tüccarlar ve konsolosluk mensupları burada ikamet etmişlerdir. Böylece, bu mahalle Gayrimüslimlerin yerleşim alanı olmuşsa da mahallede varsıl Müslüman Türklerin de yaşaması sosyo-ekonomik yapıya bağlı mekânsal ayrışmanın göstergesidir.

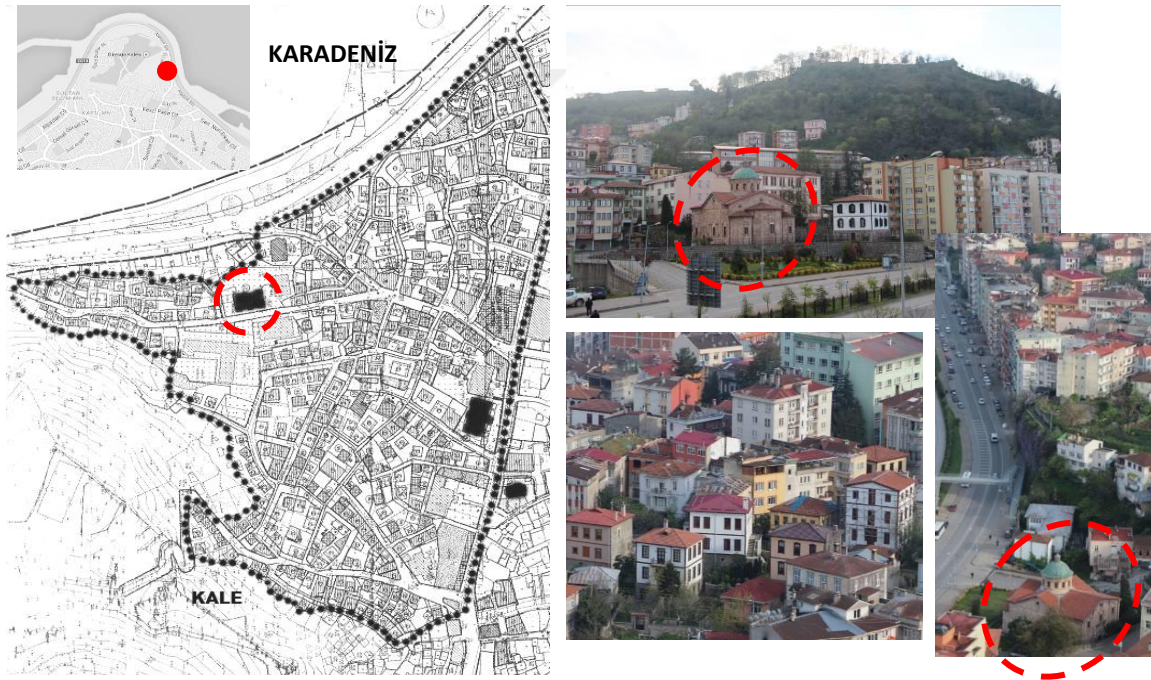
Günümüze ulaşan anıtsal ve sivil mimarlık örnekleriyle kentin tarihsel, kültürel ve mekânsal kimlik alanıdır. Kentsel sit alanı statüsündeki bu mahallenin alan büyüklüğü yaklaşık 13,86 hektardır. Kentte tescilli -toplam 149 adet- yapının çoğunluğu yaklaşık %

57 oranında (4'ü anıtsal 81'i sivil mimari özelliği taşıyan toplam 85 adet tescilli yapı) bu mahallede yer almaktadır. Zeytinlik Mahallesi'nin korunması-yaşatılması gerekli özgün nitelikleri; yerleşim biçimi, konutların mekân organizasyonu (plan tipolojisi), fiziksel-yapısal ve cephe düzeni, süsleme-bezeme öğeleri ile tefriş elemanları ile açıklanabilir.

Yarımadanın doğusundaki Zeytinlik Mahallesi topografyaya paralel sokaklar ve bu sokakları birbirine bağlayan çoğunlukla eğimin çok dik olduğu yerleşimin doğusundaki merdivenli sokaklar yerleşime özgün değer kazandırmaktadır (Şekil 4.19, Resim 4.19).

Bu yerleşim deseninde konut yapılarının ön cephesi denize açılmaktadır. Yan cepheler dar ve çoğunlukla merdivenli olan dik sokak yönündedir.

Merdivenli sokaklar denize Vista verirken, dar sokakları sınırlayan yüksek bahçe duvarları sokak dokusuna ayrıcalık kazandırmaktadır.

Şekil 4.19. Zeytinlik Mevkinin –kentsel sit alanının- kentsel konumu

Konut binaları farklı etnik gruplara ait olsa da sokak/parsel/bina ilişkisi, mekân organizasyonu, cephe düzeni açısından farklılıklar görülmemektedir. Yerleşimde denize doğru azalan eğimli arazide sokak/bahçe/konut ilişkisi, doluluk/boşluk oranları, 19. yy. sonuna tarihlenen bahçeler, yerleşme desenini oluşturmaktadır (Resim 4.20).

Resim 4.20. Zeytinlik Mahallesi'nde yerleşme biçimi

Bu tarihte kentte ve Zeytinlik'teki bahçeler ve parklar, batılılaşmanın etkisinden çok kentte ve çoğunlukla bu mahallede yaşayan Avrupalı yabancılar, Kırım ve Batumlu tüccarlar ve varsıl göçmenleri ile Gayrimüslimlerin yaşam kültürüyle açıklanabilir. Müslüman kentliler, yeni kamu kurumlarının görevlileri ve aileleri de kısa sürede modern kentsel yaşama uyum sağlamışlar ve/veya alışmışlar ve böylece geleneksel rekreasyon alanlarının (mesire yerleri, bağ evleri, yaylalar gibi) yerini park ve bahçeler almıştır.

Zeytinlik Mahallesi'nde -günümüze ulaşamayan- Saint-Panteleimon Şapelinin yanındaki Calypso (Homeros'un Odyseia destanında adı geçen gizemli tanrıça) Bahçesi bu yeni yaşam tarzının mekânlarından (Resim 4.21). Bu bahçe günümüze ulaşmamıştır. Bu tür açık-kamusal mekânların yüksek duvarlarla çevrilmesi dönemin sosyal yaşam mahremiyeti olarak düşünülebilir.

Resim 4.21. Saint-Panteleimon Şapeli, Calypso Bahçesi (Eski Giresun Resimleri)

Mahallede yer alan görece büyük ve çok katlı yapılarla birlikte mütevazı ölçekli tek katlı yapılar dar sokaklar üzerinde birlikte yer almaktadır. Her iki türdeki konutların da bahçeleri olmasına karşın 19. yy. itibariyle yapı yoğunluğu artmıştır (Resim 4.22).

Resim 4.22. 19. yüzyılda Zeytinlik Mahallesi konut yoğunluğu (Işık, 2011).

Sokak-bahçe ilişkisi: Konut yapıları bahçeli, ayırık nizamlı yapılaşma biçimiyle araziye yerleşmektedir. Bahçenin sokağa ve sokak koruna göre konumu binaya girişi belirlemektedir. Bütün bahçeler sokaktan yüksek duvarlarla ayrılarak sokağı biçimlendirmektedir. Bahçe duvarlarının yüksekliği mahremiyeti sağlamak için arazi eğimi nedeniyle yapılaşmanın sağlamlığını sağlamak amacıyla istinat duvarı olduğu söylenebilir. Arazinin yüksek eğimli olması nedeniyle konut yapılarının hemen hepsinde bahçe kotu sokak kotunda ise bu kottaki kat yarı-bodrum kattır. Bu durumda yapı iki sokak arasında ise sokaktan da girişi bulunmaktadır. Yapı sokağa bahçe ile açılıyor ise bahçeden tek girişlidir. Bahçe sokak kotunun altında ve diğer bir sokağa sınırdaş değil ise yapıya giriş sadece sokaktanır. Bu tip girişler sayıca azdır. Varsıllara ait görece büyük konutlarda bahçe kapıları gösterişli olup, abartılı biçimde bezelidir. Bahçe kapılarının demir kapı kanatları genellikle sokak kotundan 80-100 cm. sonra şeffaf olup, demir işçiliği mükemmel çubuklarla yuvarlak, S kıvrımlarla işlemelidir. Kapı kanatları aynı malzeme ve işçilikle taçlandırılmıştır. Demir kapılar genellikle siyah ve beyaz renkle boyalıdır. Her konutun bahçe kapısı görkemli ve abartılı süslemelidir (Resim 4.23).

Resim 4.23. Zeytinlik Mahallesi'nde bahçe kapıları örnekleri

Bahçe-konut ilişkisi: Bahçeler konutta günlük yaşamın sürdürüldüğü açık ve yeşil mekânlardır. Konut kullanıcının ekonomik düzeyine göre değişen parsel/bahçe büyüklüğüne karşın her bahçede ağaçlar (portakal, limon, kiraz, fındık, karayemiş, monoyla vb.) ile şenlik (sebze bahçesi; karalahana, pazı vb.) ve kuyu, müştemilat servis öğeleri yer almaktadır. Genellikle giriş katı bodrum-bahçe katından yarım kat üst kotta olduğu için bahçeden konuta girişler merdivenlidir (Resim 4.24, Şekil 4.20)

Konut/sokak ilişkisi: Ön bahçesi olmayıp sokak üzerindeki girişle sokağa doğrudan bağlanan konut sayısı azdır. Bu bağlantının biçimi konut binasının sokak ya da arazi eğimine göre konumuna bağlıdır. Giriş katının sokaktan yarım kat yükseltilecek bodrum-bahçe katı olan konutlarda, bina girişi merdivenlidir. Giriş katı sokak kotunun üzerinde bodrum katı olmayan konutlarda iç mekân ile sokak arasında bir riht fark bulunmaktadır. Üst kattaki çıkımlar, girişin üzerini kapatarak yarı-açık giriş mekânı oluşturmaktadır. Sokak ile bina arayüzünde bu tür yapı elemanı bulunmayan konutlarda girişlerin üzeri açıktır. Ayrıca balkon altında ve dış duvar ile hem yüz olan camekânlı girişler de bulunmaktadır (Resim 4.23, Şekil 4.20) .

Resim 4.24. Sokak/Bahçe/Konut ilişkisi- yüksek bahçe duvarlarının sınırladığı sokaklar

Binaya Giriş	Merdivenle- Üzeri örtülü	Merdivenle- Üzeri Açık	Sokak kotundan- Üzeri örtülü	Sokak kotundan Üzeri Açık
SOKAKTAN GİRİŞ				
BAHÇEDEN GİRİŞ				

Şekil 4.20. Zeytinlik Mahaltesinde konutlara giriş biçimleri

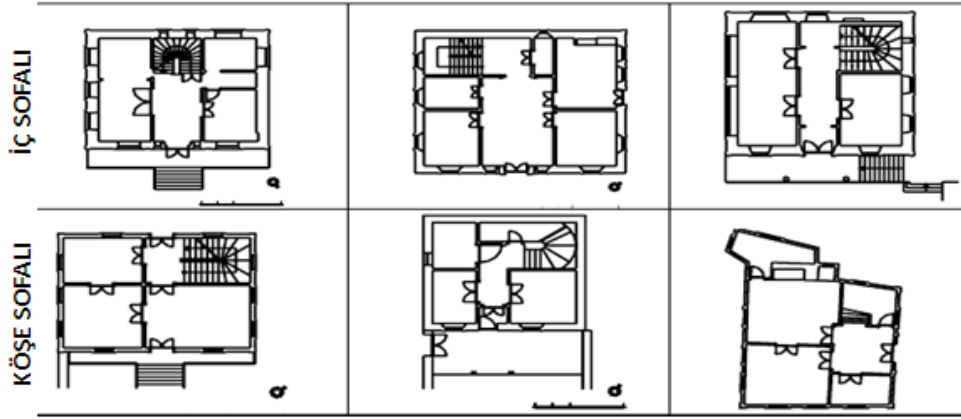
Mekânsal özellikler, plan tipolojisi

Zeytinlik konutlarının plan şeması, Anadolu geleneksel konut plan tipolojisinden farklıdır. Geleneksel konut odalarında ocak, sedir, sergen, yüklük, gusülhane gibi birimlerle her oda bir ailenin tek başına yaşayabileceği evdir. Böylece, odalarda mahremiyet sağlanmıştır. Odalar plan kurucu öge sofaya bağlanır ve sofanın konumu konut mekânını biçimlendirir. Zeytinlik Mahaltesindeki konutlarda sadece bir odanın ocağından başka geleneksel öge bulunmaz. Odaların sofayla ve birbirleriyle bağlantısı modern yaşamın göstergesidir.

Konutlarda iç sofalı (karnıyarık) ve köşe sofalı plan tipi tercih edilmiş ve farklı seçenekler değerlendirilmemiştir (Şekil 4.21).

İç sofalı: Bu tip konutlarda ahşap merdiven, girişin karşısında simetri ekseninde ya da simetri ekseninin bir tarafında yer alır. Merdivenin konumu plan şemasında belirleyici öğedir. Odalar sofanın iki yanında konumlanmaktadır Merdiven altı banyo, helâ ya da depodur. Çatı arası ya da merdiven üzerinde kalan boşluk ile çatı arasında başka bölgelerde örneği bulunmayan ve yörede çatı piyesi olarak anılan bir kiler bölümü yer almaktadır.

Köşe sofalı: Bu tip konutlara giriş cephenin simetri eksenindedir. Ahşap merdiven girişin sağ ya da solunda ve oda duvarına bitişik olarak tasarlanmıştır. Büyük konutlarda merdiven -barok esintili- çift kolludur. Giriş katında mutfak ya da oda ve birbirine iki kanatlı kapı ile bağlanan iki oda bulunmaktadır. Üst katta sadece odalar yer almaktadır.

Şekil 4.21. Zeytinlik Mahallesi geleneksel konutları –zemin kat-plan tipleri (Özen, Sert Aksoy, 2006, İltar, 2013).

Konutlarda servis mekânları: bahçede; taşlık, şenlik -bahçelerdeki çiçek ve sebze ekilen özel bölüm-, çeşme, kuyu, müstemilat, bodrum katta; çamaşırılık, mutfak, hizmetli odası, kiler gibi birimlerdir. Zemin katta giriş sofası, oturma ve misafir odaları, bodrum katı olmayan yapılarda mutfak, banyo ve helânın bulunması bu katın esas yaşam katı olduğunu göstermektedir. Üst katlar ise salon ve yatak odalarından oluşmaktadır.

Fiziksel yapı özellikleri: Konutların kat sayısı çoğunlukla Bodrum ya da bahçe katı+zemin+üst katlıdır. Zemin+1 kat ve zemin+2 kat ile bodrum katı+zemin+2 katlı yapılara ender rastlanmaktadır. Ara katı ve çatı katı olan konut tipine rastlanmamıştır.

Konut cepheleri üç farklı düzenleme görülmektedir

Balkonlu cepheler: Anadolu geleneksel kentsel konutlarda sofanın uzantısındaki kapalı çıkmanın yerini Zeytinlik konutlarında balkon almıştır. Balkonlar farklı tasarımları ve demir işçiliğiyle cephelerde en belirgin öğedir. Balkonlar, taşıyıcı sisteme (sütunla, demir elibeline ve konsolla taşınan balkonlar) ve malzemesine göre (ahşap, taş ve metal balkonlar) olmak üzere çeşitlendirilmiştir (Şekil 4.25).

	SÜTUNLU		ELİBELİNDE	KONSOL
	Üzeri örtülü	Üzeri açık		
TAŞIYICIYA GÖRE				
	Metal Balkon-Ön Cephe	Metal Balkon-Yan Cephe	Taş	Ahşap
MALZEMEYE GÖRE				

Şekil 4.22. Zeytinlik konutlarında balkon tipleri

Çıkmalı cephe: Bu tip konut cephelerinde çoğunlukla ön cephede zemin kat üzerinde cephe genişliği kadar yapılan çıkmalar sütunlarla taşındığı gibi konsol biçiminde de tasarlanmıştır. Cepheye görsel zenginlik kazandıran çıkmalar silmelerle bezenmiştir.

Düz cepheler: Bu tip konut cephelerinde cephedeki kat silmeleri, pencere söveleri, köşe ve saçak süslemeleri bezeme öğeleridir. Sokağa bakan cepheleri düz olan konut binalarının bahçe yönünde balkonu olan tipler çoğunluktadır. Bu tür yapıların görece erken döneme ait oldukları düşünülmektedir (Resim 4.24).

Resim 4.25. Zeytinlik Konutlarında çıkmalı ve düz cephe tipleri

Yapım sistemleri: Kâgir ve yarı kâgirdir (alt kat kâgir-üst kat ahşap karkas sistemdir).

Tamamı taştan yapılmış tekil örneklerde saptanmıştır

Kâgir konutlar: Katlarının tamamı yığma ve taş malzeme ile inşa edilmiş konutların, alt (bodrum katta bulunan moloz veya kesme taş örgü duvarlar, zemin kat ve üst katlarda da aynı şekilde devam etmektedir. Dış cephede bodrum katın duvarları genellikle sıvasız (taş), üst kat duvarları sıvalıdır. Tamamı kâgir olan konutlar enderdir.

Yarı kâgir konutlar: Zemin katı yığma ya da taş, üst katı ahşap iskelet sistemde inşa edilmiş yapılardır. Ayrıca üst katında ahşap iskelet ve taşın bir arada kullanıldığı yapılar da bulunmaktadır. Konutlar çoğunlukla bu sistemle inşa edilmiştir.

Konutlarda iç mekânlar genelde süslemesiz ve sadedir. Ancak, dış kapılar kadar bezemeli iç kapılar, tavan süslemeleri, avize göbeği, dolaplar ve ocaklar iç mekâna zenginlik katmaktadır. İç mekânda ısınmayı sağlayan duvar içlerine yerleştirilmiş ve 93 harbi olarak anılan Rus Savaşında, Karadeniz'i işgalinde Ruslarla görülmeye başlanan ve Rusya'dan gelen ustaların yaptığı bilinen Rus (Rum ya da Peçi) sobalarıdır. Bugünün sobalarından çok farklı Rus sobasının, içi tuğla dışı saç malzemeyle kaplıdır. Taş duvarlarda, yumurta akı ve suyun karışımıyla yapılan ve taşları yapıştırıcı olan şima kireç¹yöreyle özgüdür.

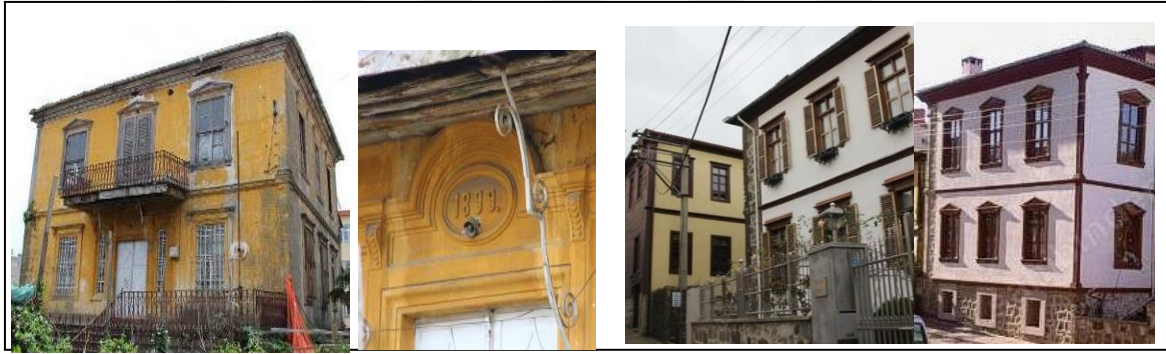
Konutlarda sarnıç ve kuyuların bulunmasıyla kamusal su yapılarına ihtiyaç duyulmamış ancak yönetim erki ve hayırseverlerin aracılığıyla sokak çeşmeleri yapılmıştır. Bodrum katlı olan konutlarda, giriş katından yarım kat alt kottaki bodrum kat ile zemin kata çıkan merdiven altı bodrum altı sarnıç olarak düzenlenmiştir. Sarnıçların üzeri tonoz biçiminde kapatılmış, demir bir gergi ile boydan boya desteklenmiş ve içten çamur gibi bir harçla sıvanmıştır. Sarnıçların, çeşmesi üzerindeki pencere (yaklaşık 60 cm. x 60 cm. olan) demir kapakla kapatılmıştır. Sarnıcın yan cephesinde ender olarak önce cephesinde çeşmesi bulunmaktadır. Çeşmelerde bazalt ender olarak andezit taştan üçgen ya da kemerli aynalık ve taş kurnalar bulunmaktadır. Konut bahçelerinde kuyular bulunmaktadır. Sarnıç çeşmelerinin ya da kuyuların yanında çamaşırılık yer almaktadır (İltar, 2013). Tüm konut

¹ Şima; Tirebolu, Giresun, Trabzon, Gümüşhane ve çevresinde kum, kireç, çakıldan oluşan harçla yapılan duvar anlamındadır. Bu kullanımda sönmemiş kireç tercih edilmektedir. Ankara, Kalecik, Sivas ve çevresinde yeni süren filiz anlamındadır.

yapılarının balkon, pencere ve bahçe duvarları parmaklıkları ve kapılarında Art Nouveau geçiş dönemi stilindeki¹ demir işliğı ve süslemeleri dikkat çekicidir (Resim 4.26). Bazı konutlarda ahşap süslemeli çerçeve, panjur ve kat silmeleri bulunmaktadır. Yapım tarihi belgelenmiş yapılara da ender olarak rastlanmıştır (Resim 4.26).

Resim 4.26. Konut cephelerinde Art Nouveau demir işçiliğı örnekleri

Resim 4.27. Yapım tarihi belirlenmiş konut ve ahşap panjur örneğı

Çoğunlukla katolik ermenilerin konut alanı kumyaka mevki

Limanın hemen batısında adından da anlaşılacağı üzere kıyıya paralel olan dar bir alanda, Kale mahallesi ile sınırdaş olan bölgedir (Resim 4.27). Diğer Gayrimüslimler gibi Ermeniler de kentsel yaşamda mekânsal ayrışmayı tercih etmişler ve bu alanda ikamet etmişlerdir. Giresun merkezde yaşayan ancak yerlisi olmayıp ekonomik göçle 16. yy.

¹ Art Nouveau ismi 1896'de [Paris](#)'te açılmış olan, dekoratif mobilya ve aksesuar mağazasından gelmektedir. Klasisizme sırt çeviren bu sanat akımında bitkisel motifler, kadın figürleri, kıvrılan çizgiler, her alanda kullanılarak doğanın kuvveti dile getirilmiştir. Bu akımla, demirin günlük yaşamın araç ve objelerinde fonksiyonel ve süs amaçlı kullanılması mimaride bir devrimdir. Demirle birlikte camın yoğun kullanımıyla ışık ve aydınlatmada farklı çözümler getirilmiştir. Art Nouveau mimarlık sanatı üç aşamada incelenebilir; 1896-1900 yılları arasında, başka stillerin yansımalarıyla Neo Barok motifler ve bitkisel bezemeler ön plandadır. 1905-1914 yılları arası geçiş aşamasıdır. Bu dönemde dekoratif süsler sadeleşmiş, çizgiler stilize edilmiş, eğri çizgiler çokgen ve küpler oluşturulmuştur. Uluslar arası stil (Style Internationale) 1925'te uygulamaya geçmiş; eğriler, geometrik figürler, dekor, sadelik, fantezi-fonksiyon paralellikleri oluşmuştur.

itibariyle kente yerleşen Ermeni-Katoliklerin çoğunlukla Kumyaka ve civarında ikamet ettiklerini 19. yy. ortalarına tarihlenen Katolik Kilisesinin kentsel konumunu da açıklamaktadır. Ayrıca Ermenilerin bu yüzyılın sonlarına doğru kendi cemaatlerine özel okul yaptırma taleplerindeki okul yeri de Kumyaka Mevkindedir. 1901 Trabzon Salnamesinde işaret edilen ve yeri tespit edilemeyen kilisenin Kumyaka'da temel izi duran yapı kalıntısı üzerinde olduğu tahmin edilmektedir.

Kumyaka mevkindeki konutlar, Zeytinlik Mevki konut tipolojisi özellikleri ile aynıdır. Ancak daha mütevazı ölçek ve süslemeler dikkat çekmektedir.

Resim 4.28. Kumyaka'dan Kale Mahallesi'ne doğru bakış -1877 (Işık, 2011).

Müslüman cemaatin yaşam alanı olan mahalleler

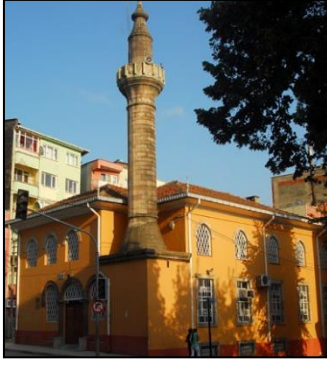
19. yy. ortalarında kentsel konut alanında gelişme Müslümanların oluşturdukları yeni mahallelerle süregelmiştir. Müslümanların da bu dönemde yapılan camilerin etrafında yerleşmesi, Gayrimüslimlerden konut alanlarında ayrılmayı tercih ettiklerini açıklamaktadır. Bu dönemde kent, kaleyi güneyden saran mevcut yapılaşmaya eklenerek aynı yönde gelişmeye devam etmiştir. Bu gelişmede yarımada'nın batı kıyısı kent merkezi olarak gelişirken, doğu kıyısında Gogora Mahallesi'nin güneyine doğru kıyı boyunca yeni konut yapıları yer almaya başlamıştır. Önceki yüzyıl itibariyle yerleşim alanı olan mahallelerde yapılan -dönemine göre yeni- camiler, bu yüzyılda artan nüfusun ihtiyacı karşılamak, kentin imarına verilen önemi göstermek ve Müslümanların varlığını ve kalıcılığını ifade etmek için kentte yer aldığı düşünülebilir. Bu döneme tarihlenen ve günümüze ulaşan camiler kentin kültürel mirası ve kimlik öğeleri ve belleğidir. Bu camilerin yeri ve özellikleri aşağıda açıklanmaktadır.

*Çınarlar Cami*¹; Yapım tarihi kesin olarak bilinmeyen –banisi Hasan Vehbi tarafından yaptırılan- bu cami 19. yüzyıla tarihlenmektedir. 18. yüzyıla yarımadanın doğu (Sultan Selim Mahallesi) ile batısını (Gogora Mahallesi) bağlayarak kentin ana ulaşım arteri olarak gelişen yolun üzerinde, yarımadanın güneyinde kale eteklerindeki mevcut yerleşime alanına aynı yöndeki gelişme alanına bağlayan geçiş yolu üzerinde (Dr. Baki Gürkan Sokak ile Fevzi Paşa Caddesi köşesi) yer almaktadır (Resim 4.29). Çınarlar Caminin kent merkezine, limana yakınlığı ve Gogora yerleşmesine sınırdaş konumuyla Müslümanlar için prestij konut alanı olmuştur.

*Soğuksu Cami*²; Caminin yapımı 19. yüzyıla tarihlenmektedir. Kalenin güney eteklerinde-bugünkü Şeyh Keramettin Mahallesi Gazi Caddesi'nin güneyindeki- konumuyla kentin daha güneye gelişmesinin aracı olduğu anlaşılmaktadır. Bu mahallede Müslüman kentlilerin yaşadığı bilinmektedir. 1979 yılında yapılan onarımlarla caminin cephesinde ve iç mekânında yapılan değişikliklerle özgün mimarisi bozulmuşsa da (Resim 4.30) inşa amacı ve yılı, kentsel gelişmede yönlendirici olmasıyla önemlidir. Bu yapı bugüne ulaşan değerleriyle korunması gerekli kültür varlığıdır.

¹ *Çınarlar Cami*; uzunlamasına dikdörtgen (10 m.x16 m.) planlı yapı kargir sistemle yapılmıştır. Caminin bodrum katı ve kuzeyinde son cemaat yeri vardır. Kuzey cephesi giriş cephesi olarak özenli tasarlanmış, dikdörtgen kaideli tabana taşıtılmış, yuvarlak ve tek şerefeli minare yapıya görsel zenginlik katmıştır. Bu cephenin ortasında yayvan kemerli giriş kapısı ve iki yanında pencereler ile üst katta mahfile açılan kemerli üç pencere bulunmaktadır. Doğu cephesinde altta dört, üstte beş pencere ve kuzey ucunda düz atkı taşlı dikdörtgen biçiminde yan sokağa açılan ikinci kapı bulunmaktadır. Güney cephesinde altta iki, üstte üç adet pencere vardır. Batı cephesinde üstte kemerli altta düz dört pencere, bodrum katında düz üç adet pencere ile ibadet mekânı olan bodrum kata bağlanan kapı vardır. Dikdörtgen formulu çokgen nişli, kesme taştan yapılmış mihrabın iki yanında kademeli silmeli başlıklı plasterler vardır.

² *Soğuksu Cami*; kitabesine göre önce 19. yy. ikinci yarısında hayırsever Müslim Bey tarafından sonrasında 1896'da Kaymakam Mehmet Rüştü Bey tarafından yeniden yaptırılmıştır. Dikdörtgen planlı cami, kesme taştan inşa edilmiştir. Son cemaat yeri yoktur. Kuzeyde, biri sonradan yapılan diğeri tadilatla kapatılan, iki kapısı vardır. Dış cephesi ve iç mekânı sade tasarlanmıştır. Ahşap sütunlar üzerindeki mahfil 1979'da yıkılarak, cami içine beton kat ilave edilmiştir. Kesme taş mihrap orijinaldir. Sonradan yapılan tek şerefeli beton minare ile minberin mimarî bir özelliği yoktur. Kıрма çatı Marsilya kiremitle kaplıdır.

Resim 4.29. Çınarlar Cami

Resim 4.30. Soğuksu Cami

*Gemiler Çekeği Cami*¹; Konut alanlarının yarımadanın doğusunda, Trabzon yönündeki kıyı boyunca gelişmesini -daha önce yapılmış- mescit ile yönlendiren, bu bölgede nüfusun artmasıyla 1884'de -Sarı Alemdarzade tarafından- mescidin yerine yapılmıştır. 1958'de tekrar yaptırıldığı, 2010'da restorasyonunun tamamlandığı bilinmektedir (Resim 4.31).

Günümüzde bu camilerin etrafında geçmişin izlerini silen ve topografyaya aykırı yeni çok katlı konut binaları yer almakta ve hızla yaygınlaşmaktadır (Resim. 4.31, 4.32).

Resim 4.31. Gemiler Çekeği Cami

Resim 4.32. Seyyit Vakkas Türbesi

Seyyit Vakkas (Seyyit Mehmet Paşa) Türbesi; Kentteki bu tek türbe Fevzi Paşa Caddesi Seyyid Vakkas Sokakta, Cumhuriyet İlkokulunun yanındadır. 1888'de Rizeli Mehmet Ali

¹ *Gemiler Çekeği Cami*; uzunlamasına dikdörtgen (12 m.x15 m.) planlı yapı, kargir sistemle yapılmıştır. Beden duvarları yonu bazalt, pencere söveleri kesme andezit taşır. Yapı içten ahşap tavan, dıştan dört omuzlu kırma çatılıdır. Son cemaat yeri yoktur. Çokgen planlı, tek şerefeli minaresi kuzeybatıdadır. Kuzey cephesinde, iki kanatlı ahşap giriş kapısına iki kollu merdivenle ulaşılmaktadır. Girişin iki yanında düz atkı taşlı dikdörtgen demir parmaklıklı pencereler, üst katta sivri kemerli üç adet pencere vardır. Güney cephede üstte ve altta ikişer, doğu cephesinde üstte ve altta üçer, batı cephesinde altta üç, üstte dört pencere bulunmaktadır. Kesme taş, beşgen nişli mihrabın iki yanında kübik kaide üzerinde iki sütünce arasında mihrabı bulunmaktadır. Caminin tavan ve tabanı ahşap olup, dilimli ahşap tavan göbeği dikkat çekicidir.

Bey tarafından ahşap ziyaretgâh yerine, 16. yy. Giresun'da kentin fethinde şehit olan uc beyi bulunan Seyyit Mehmet Paşa'nın mezarı üzerine yaptırılmıştır. Sekizgen planlı türbe, gövde ve kubbeden oluşmuştur. Kubbesi kurşun kaplıdır. Türbeye kuzeyde dikdörtgen formlu basık kemerli, çift kanatlı demir kapı ile girilmektedir (Resim 4.32).

19. Yüzyıl sonlarında kentsel mekânsal yapıda başkalaşım yaratan okul binaları

Medreseler: Tanzimat sonrasında eğitim sisteminde yeniden yapılanma ile yeni okul binaları 19. yy. sonlarına doğru kentte yerini almıştır. Ancak kentte bu dönemde geçmiş dönemdeki eğitim kurumlarından medreselerin açılmasına devam edilmiştir.

Giresun İbrahim Fehmi Efendi Medresesi: 1881'de Sultan Selim Mahallesinde yaptırılmıştır¹. Bu medrese 1888'de 99 öğrencisi ile kentin en kalabalık ikinci medresesi olmuştur. 1902'de Müderris İbrahim Efendi Nezâretinde 75 öğrencisi, 1904'de 67 öğrencisi olduğu, I. Dünya Savaşıyla eğitime ara verildiği bilinmektedir (Yılmaz, 2013).

Giresun Beyazıtzâde Hacı (Ali) Kaptan Medresesi: Giresun'un tanınmış ailelerinden Beyazıtzâde Hacı Kaptan tarafından 19. Yüzyıl son çeyreğinde yatırıldığı bilinmektedir. Maârif Salnâmelerine göre 1900'de Müderris Mehmet Efendi'nin gözetiminde 128 öğrencisi, 1902'de Müderris Osman Efendi'nin gözetiminde -öğrenci sayısı artarak- 65 öğrencisi, 1904'de aynı müderrisle 71 öğrencisi bulunmaktadır. Bu tarihten sonra 1908'e kadar Giresun Müftüsü Süleyman Muhyiddin Efendi müderrislik yapmıştır. Bu medrese kentte en fazla öğrencisi olan medresedir (Yılmaz, 2013).

İbtidâî mektepleri: 1872'de sıbyân mekteplerine alternatif olarak kurulan bu mektepler İmparatorluğun sonuna kadar sıbyân mektepleriyle birlikte ilköğretim okuludur. Eğitim alanında sıbyân mekteplerinin ıslahını mümkün görmeyen idare, ibtidâî mekteplerini tüm imparatorlukta yaygınlaştırmıştır. İbtidâî mekteplerinin açılışından 15 yıl sonra kentte,

¹ İlgili kayıtlarda bu medresenin 1881'de Kumyalı Mahallesi sakinlerinden İbrahim Fehmi Efendi tarafından 12 odalı olarak Selim Cami yanındaki vakıf arsasına yaptırıldığı, kendi malı fındık bahçesinin medresenin müderrisine vakfedildiği belirtilmektedir.

merkezi yönetimin yardımlarıyla birlikte vakıflar ve halkın aynî ve nakdî yardımlarıyla bu okullar açılmış ve desteklenmiştir¹.

Giresun soğuksu mahallesi ibtidâî mektepleri: ilk kez Soğuksu mahallesinde açılan ibtidâî mektepler, Tanzimat'la başlayan eğitimde modernleşme hareketlerinin Giresun merkezdeki ilk göstergesidir. Müslüman aydın kesimin çoğunlukta ikamet ettiği Soğuksu mahallesinde ilki 1887'de diğeri 1895'de resmi açılışları yapılmış ve halk tarafından desteklenmiştir (Yılmaz, 2013).

*Diğer İbtidâî Mektepleri:*Müslümanların çoğunlukta olduğu Kapu, Hacı Hüseyin, Kale, Sultan Selim, Hacımikdat Mahallelerinde, Ermenilerle birlikte Müslümanların çoğunlukta yaşadığı Hacı Siyam Mahallesinde ve Müslümanların Rumlarla birlikte yaşadığı Çınarlar Mahallesi'nde İbtidâî Mektepleri açılmıştır. Bu okullardan II. Abdülhamit'e ithafen açılan Hamidiye İbtidâî Mektebi en iyi okul olarak ünlenmiştir (Yılmaz, 2013).

Rüşdiye Mektepleri ²: kentte açılan ilk rüşdiye mektebi *Giresun Rüşdiye Mektebi*'dir. 1865'de Giresun eşrafi, merkezi hükümetten Rum ve Ermeni öğrencilerin, Müslüman çocuklarından daha iyi eğitim gördüklerini belirterek, rüştiye mektebi açılmasını talep etmişlerdir. Böylece, 1871(70)'de 64 öğrenci ve iki öğretmenle (muallim-i evvel İsmail Efendi, muallim-i sâni İbrahim Efendi) bu mektep eğitime başlamıştır. Okulun 1900'de öğrenci sayısı büyük bir artışla iki katına (109 öğrenci ile) çıkmıştır (Yılmaz, 2013).

Batılılaşma ile birlikte ticaretteki gelişmenin ve varsıllığın göstergesi olan farklı işlevlerdeki yeni yapılaşma ve kentsel mekânsal imgenin değişimi;

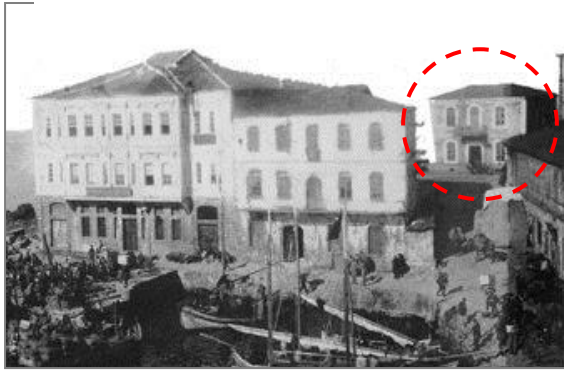
- 19. yy. ortasından itibaren kentte konut yapıları ile birlikte modern yaşam kültürü ve gelişen ulaşım ve iletişim teknolojinin kentsel kullanımlarda yaygınlaşması ve batılılaşmayla yeni kamu düzenin gerektirdiği yeni yapılar kentin fiziksel çehresi

¹ 1906'da Hacı Hüseyin mahallesinden Karamustafazâde Asım Efendi, merkez Kayadibi köyünde sınırları belirlenmiş fındık bahçesi hâsılatını Hacı Hüseyin Mahallesindeki ibtidâî mektebi muallimine vakfetmesi, 1910'lu yıllarda haftada bir çıkan Giresun gazetesinin "Hâsılat-ı sâfiyesinin yüzde onu Giresun Hacı Hüseyin Mahallesi Mekteb-ibtidâîyesine aittir." yazısı basının desteklerini açıklamaktadır.

² Rüştiyelerin Osmanlı eğitim sistemindeki statüsünün bugün için tam karşılığı bulunmamaktadır. Rüştiye mekteplerini, kuruluş aşamasında sibyan mektepleri sonrası eğitimi ve yüksek mekteplere hazırlık okulu, 1869'dan sonra ilk mekteplerin üstünde ve lise seviyesindeki idadilerin altında, ortaokul seviyesinde eğitim veren okullardır. Öğretim süresi 4 yıl olan rüştiyelere, sibyan mekteplerini bitiren öğrenciler sınavsız kabul edilmişlerdir. 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi gereğince, 500 evli kasabalarda rüştiye mektebi açılması öngörülmüştür. Giresun Kazası'nda bu nizamname ile 1870'de rüştiye mektebi açılmıştır.

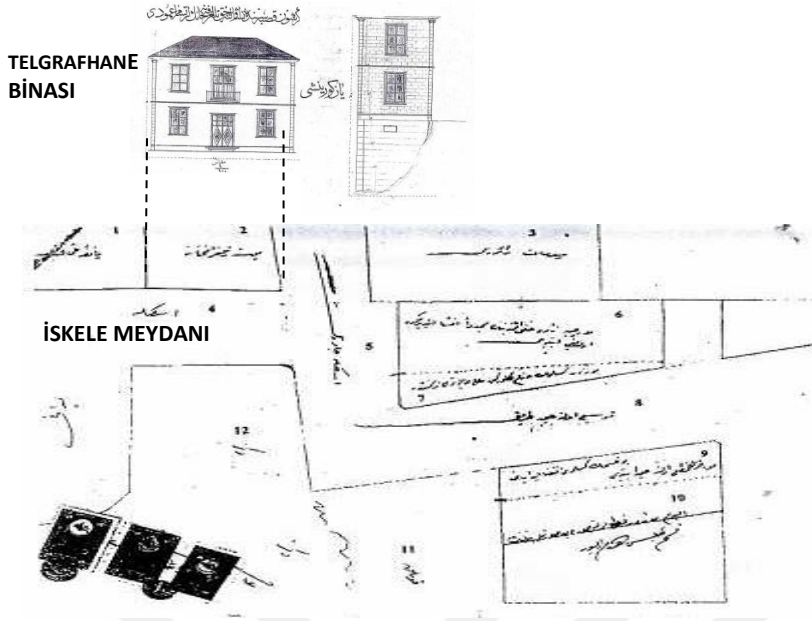
değişmiştir. 1871-1875 yılları arasında Giresun'da sosyal hayatın gereklerinden olan 44 çeşme, 2 şadırvan, 65 oda, 3 hamam, 17 fırın, 10 han, 84 mağaza, 224 dükkân, 17 kahvehane ve 3 boyahane ile postane, gümrük, fener, karantina, hükümet konağı, karakol ve telgrafhane binaları yer almıştır (Resim 4.32). Bu yapılar Giresun'a bağlı olan Keşap (3142 hane), Akköy (2311 hane) ve Piraziz (1481 hane) nahiyelerinin de sosyal ve kamusal ihtiyaçlarını karşılamıştır. 1903 tarihli verilere göre 33 değirmen, 5 lokanta, 3 hotel, 42 fırın, 11 gazino, 18 han, 4 eczane, 3 fabrika, 278 mağaza, 387 dükkân, 89 kahvehane, 14 meyhane bulunmaktadır (Kılıç, Topal, 2004). 19. yy. sonlarında kentte yer alan anıtsal kamu yapıları aşağıda açıklanmaktadır.

- *Telgrafhane Binası* (Resim 4.33); Uluslar arası ticaretin gereği dönemin iletişim teknolojisi kente günün olanaklarına göre hızla ulaştırılmıştır. Osmanlı Devleti'nde önce askerî amaçla kullanılmaya başlanan telgraf, 1868'de Osmanlı coğrafyasının büyük kentlerinde haberleşmeye açılmıştı. Aynı yıl Şebinkarahisar'dan, 1869'da Trabzon'dan Giresun'a telgraf hattının bağlanmasıyla, 1871 tarihli kayıtlarda eski bir binanın telgrafhane olarak kullanıldığı bilinmektedir. 1887'de bu eski binanın harap olup, çarşıya ve iskeleye uzak ve geliri az olması nedeniyle İskele Meydanında yeni bir binanın inşasına karar verilmiştir. Yeni binanın kullanılmaya başlandığı tarih bilinmemektedir (Mercan, 2009).

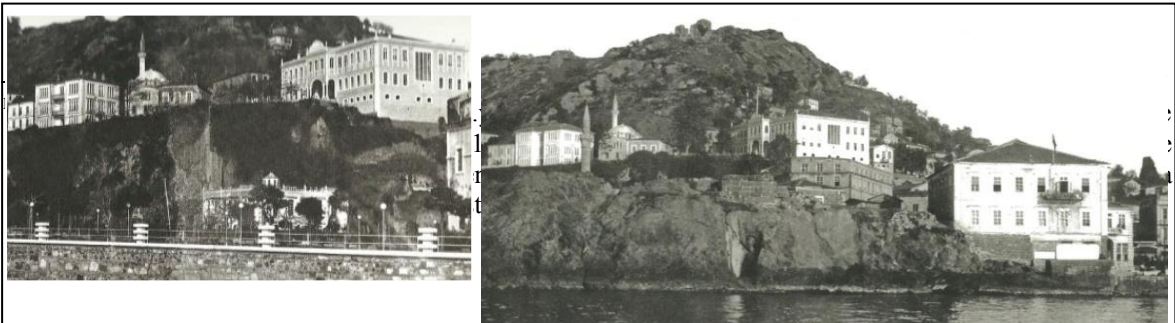
Resim 4.33. 20. Yüzyıl başında İskele Başı, meydanı ve telgrafhane binasının konumu (Işık, 2011).

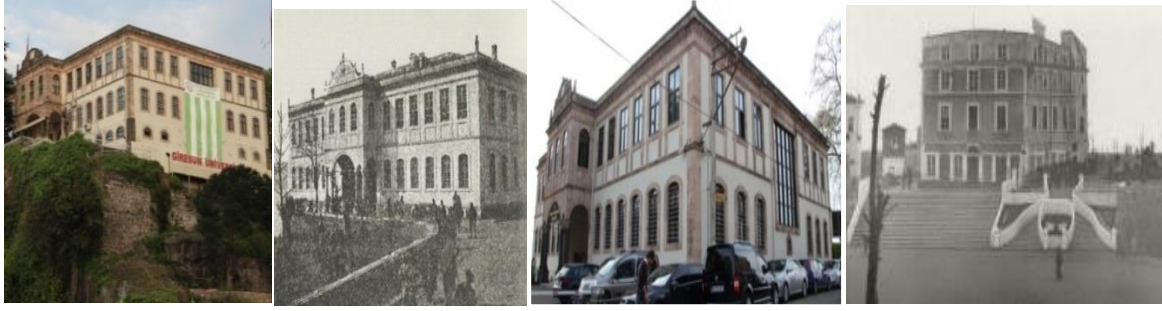
1907'deki çarşı yangınında telgrafhanenin etkilenmesi ve 1915'de İskele Meydanı yol genişletme çalışmaları için hazırlanan krokide telgrafhanenin olmaması yeni telgrafhane yapımını doğrulamaktadır (Şekil 4.23). Böylece çağdaş haberleşme kurumlarının temelleri atılmış, dolayısıyla merkezin mekânsal kimliğinde başkalaşım başlamıştır.

Şekil.4.23. Telgrafhane Binasının konumu ile yan-ön görünüş çizimleri Araştırmacı Ayhan Yüksel'den temin ederek aktaran Mercan, 2009).

Hükümet Konağı (Giresun Üniversitesi Rektörlük Binası): Yavuz Sultan Selim Mahallesinde (Eşref Dizdar Caddesi) limanın üst kotunda *Belediye* Başkanı Kaptan Yorgi'nin gayretleriyle 1886'da II. Abdülhamit Döneminde (1876-1909) bu döneme referansla Hamidiye¹ olarak adlandırılan mimari üslupta gerçekleştirilmiştir. II. Abdülhamit döneminde, Osmanlı kentlerinde mimarlık, Giresun Hükümet Konağı örneğinde de olduğu gibi halkla imparatorluk arasındaki görsel iletişimde önemli bir görev üstlenmiştir. Kentlerde yoğun imar faaliyetleri sonucunda inşa edilen saat kuleleri, hükümet meydanları, çeşmeler ile hükümet konağı, redif dairesi, karakol, okul, hastane gibi devleti temsil eden yapılar, Osmanlı tebaasına, imparatorluğun gücünü ve yeni “modern” kimliğini anlatmıştır. Yapı 1912'de onarılmış, 1917'de I. Dünya Savaşında Rus donanması tarafından bombalanarak hasar görmüştür. 1923'e kadar “Hükümet Konağı”, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kuruluşundan 2004'e kadar “Valilik Binası” olarak kullanılmış, 2006'da Karadeniz Teknik Üniversitesine tahsis edilmiş, 2007 yılı sonrasında Giresun Üniversitesi Rektörlük Binası (Resim 4.34) olarak kullanılmaktadır (İltar, 2013).

Resim 4.34. 1900'lerden bugüne Hükümet Konağı ve konumu(Eski Giresun Resimleri, Eski Giresun Kartpostaları)

Konsolosluk Binaları; 19. yy. sonunda Gazi Paşa Caddesinde inşa edilen zemin+2 katlı bitişik nizam bu yapı Fransa ve Rus Konsolosluğu olarak kullanılmıştır. Dönemi itibariyle diğer kamu yapılarıyla benzer mimari özelliklere sahiptir. Son yıllara kadar Halk Eğitim Merkezi olarak kullanılan yapı 2012'de yapılan restorasyon sonrası İl Özel İdaresi Konservatuvarı olarak kullanılmaktadır. İşlev değişiklikleriyle cephenin yatay ve dikey silmeleri ve planı değiştirilmiştir (Resim 4.35). Zemin kat yığma taş, üst katlar ahşap çatki arası göz dolgu sistemiyle inşa edilmiştir. Zemin katın ortasındaki dikdörtgen formlu giriş bölümü düz atkı taşıdır. Giriş kapısı üzerinde yuvarlak tepe penceresi bulunmaktadır. Giriş bölümü düşeyde iki sıralı plastırla belirginleştirilmiştir. Kapının iki yanındaki pencereler değiştirilmiştir. Birinci ve ikinci katların ortasında girişin üzerindeki balkon yer almaktadır. Zemin ve birinci katlardaki pencere açıklıkları yayvan kemerlidir. Pencerelerin tamamı ½ oranlı ve dört bölmeli giyotin penceredir.

Resim 4.35. Fransa ve Rus Konsolosluk Binasının geçmişteki ve günümüzdeki durumu

Ticaret yapıları: “Yeni Yol” olarak bilinen bugünkü Gazi Caddesi üzerinde limana kadar uzanan aks üzerinde yoğunlaşmasıyla, arastaların dışında yeni ticaret merkezi oluşturulmuş

ve böylece kent merkezinin fiziksel mekânsal yapısı radikal biçimde değiştirilmiştir. Bu yapıların konumları, işlevleri ve mimari özellikleri aşağıda açıklanmaktadır.

İskelebaşı Hanı: 1887’de Lefter Oğulları Vasil ve Andon Hanı tarafından bu han Taşbaşı mevkindedir. 13 oda ve orta katta 12 oda, zemin katta 6 mağaza ve ahır (sonradan çatı katı ilave edilmiş) olan han (Resim 4.35) J.J. Hochstrasser Firmasına devredilmiş ve fındık içhanesi (Resim 4.36) olarak kullanılmıştır. Mübadelede Belediyeye devredilmiş ve sonra satılmış, bugün Giresun Ticaret Odasının mülkiyetindedir. Dikdörtgen planlı yapının uzun cephesi kıyıya paralel konumdadır ve konumu ile adlandırılan bu yapı taşınmaz kültür varlığı statüsündedir. Pencere söveleri, kat silmeleri, kolon kaplamaları ve çatı kat duvarları andezit taş, diğer yerlerde kaba yonu taş kullanılmıştır. Kâgir sistemle inşa edilen yapıda zemin ve birinci katta yonu taş (70 cm.lik duvar), ikinci ve üçüncü katlarda kesme taş (20 cm.lik duvar) kullanılmıştır. Üst katlarda kat araları demir putrellerle volta döşeme yapılmıştır. Girişin iki yanındaki ahşap doğramaları olan dükkânlar bulunmaktadır. Restorasyon aşamasında ahşap çatı konstrüksiyonu ilave edilmiştir.

Resim 4.36. İskelebaşı Han’ın 20. yüzyıl başı ve günümüzde limandan görünüşü

Liman etrafında yer alan yeni han binalarıyla birlikte gümrük binası uluslar arası deniz ticaretinin gereği aktiviteleri dönemi itibariyle karşılayacak niteliktedir. Gazi Paşa Caddesinin bağlandığı liman arkası bölgede oluşturulan meydan “iskele başı” sadece ticari aktivitelerde değil yolcu uğurlama/karşılama, askere gönderme gibi sosyal ritüellerinde gerçekleştirildiği alandır.

Resim 4.37. Geçmişte fındık İçhane işlikleri (Eski Giresun Resimleri)

Gümüšoğlu Han: (İsmet Yankömeroğlu Binası, Eski Etibank Binası); 1883’de Sultan Selim Mahallesi’nde (Osmanağa Caddesi, Çapulcular Sokak) Gümüšoğlu Hacı Nikola veledi Yorgi tarafından yaptırılıp, 1908’de Harolombo çocuklarına, 1918’de Ali Efendizade Hacı Mehmet Efendi bin Ali’ye satılmıştır (İltar, 2013). Tapu kayıtlarında mağaza, dükkân, banka gibi değişik tanımlarla kayıtlı yapı zemin üzeri iki katlı yığma sitemle tuğla ile inşa edilmiştir. Zemin katta mağazalar bulunmaktadır. Birinci ve ikinci katlarda düşey dikdörtgen formlu, düz atkı taşlı, giyotin üçlü oda pencereler ve taşıyıcı duvarlar arasında–özgün olmayan- demir korkuluklu balkonlar bulunmaktadır.

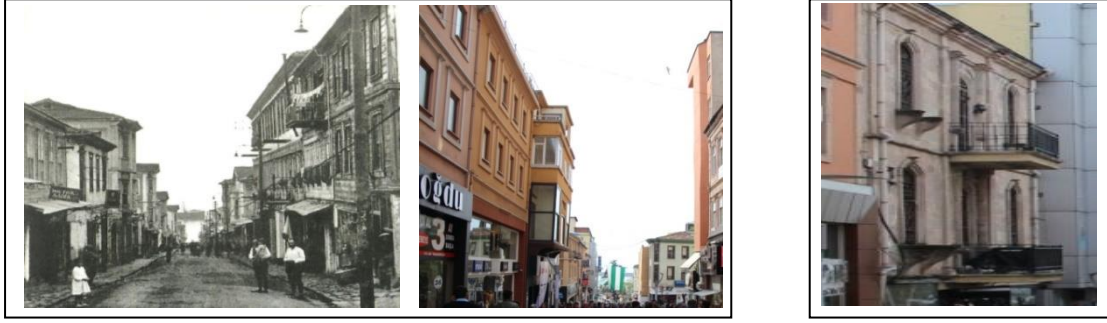
Topal Osmanağa Binası: Topal Osman’dan (*Osman Feridunoğlu*) torunlarına kalan bu bina Gazi Caddesinin başında 19. yy. sonunda fındık içhanesi olarak inşa edilmiştir. Yapı, zemin+2 katlıdır, çatı katı sonradan yapılmıştır. Dikdörtgen planlı yapının pencere altları, silme, söve ve korniş ve saçakları kesme andezit, duvarları moloz bazalt taş inşa edilmiş, dış duvarlar sonradan sıvanmıştır. Birinci ve ikinci katlarda özgün cephe düzenlemesi korunmuştur. Ön cephesi kornişlerle düşeyde beşe bölünüp aralara pencereler yerleştirilmiştir. Yapı ve güneyde bitişik nizamdadır. Atatürk Caddesi cephesindeki dükkân camekânları (Resim 4.38) ve iç mekân özgün değildir.

Resim 4.38. Dünden bugüne Topal Osmanağa- Osman Feridunoğlu binası (Işık 2011 orijinal)

Kapalı Çarşı (Manifaturacılar Arastası, Oflular Arastası); Bu çarşı Şeyh Keramettin Mahallesinde, Sarı Sokak girişinin iki yanında yer alan yapılardan oluşmaktadır. Bu yapıların çoğunluğu yıkılıp yeniden yapılmış olmasına karşın, yeni yapılaşma geçmişteki temel izleri ve gabarisiyle yapıldığı için özgün doku okunabilmektedir. Gazi Caddesine cephe veren yapı özgün niteliklerini büyük ölçüde korumuştur (Resim 4.39). Çarşı, sonradan yapılan bodrum ve zemin+ iki katlıdır. Zemin katın ortasında yapıyı Gazi Caddesine bağlayan açıklık ve iki yanına dizilmiş –sonradan yapılmış- camekânlı dükkânlar, pasaj görüntüsü verdiği için yapı çarşı olarak adlandırılmıştır. Birinci ve ikinci katlarda düşey simetri ekseninde demir korkuluklu balkonlar dikkat çekicidir. Basık kemerli balkon kapısının iki yanında başlıklı sütünceler bulunmaktadır. Kemerin kilit taşı dışa doğru çıkartılmış, kemer köşeleri bitki motifleriyle süslenmiştir. Pencerele de basık kemerli, taş söveli ve kilit taşı dışa çıkartılmış, söveleri destekleyen taş payandalar elibelinde biçiminde tasarlanmıştır. Saçaklar profilli taş ve kornişlerin saçakla birleştiği yerler taş başlıklı tasarlanmıştır. Çatısı yenilenmiştir.

Esat İzzet Memişoğlu ve İsa Odabaş Binası: Gazi Caddesinin batı tarafında zemin+iki katlı ticaret yapısıdır (Resim 4.39). 19. yy. sonunda inşa edilen bu yapı sonradan aslına uygun olarak yeniden yapılmıştır. Yapının mimari üslubu ve konumu yeni ticaret merkezi oluşumunu aktarması nedeniyle ilk yapım tarihi önemsenmiştir.

Resim 4.39. (1)1930 yıllarda Gazi Caddesi ve günümüzdeki durumunda Esat İzzet Memişoğlu ve İsa Odabaş Binaları ve (2) Kapalı Çarşı (Işık, 2011)

Vaizoğlu Binası (Lale sonraki adı Uğur Sineması); Toplumsal yaşam biçimi değişikliğinin parklarla birlikte sinema temel göstergelerden biridir. Gazi Paşa Caddesi üzerinde kentteki tek kapalı sinemanın, yapının mimari üslubu benzerleriyle karşılaştırıldığında 19. yy. sonunda inşa edildiği anlaşılmaktadır. Bu yapı kentin Cumhuriyet döneminde de kentin önemli sosyal mekânlarından biridir. Giriş katında sinema bilet gişesi, büfe, oturma alanları, birinci katta sinema, ikinci katta locaların bulunduğu - *Mimar M. Veysi Özcan* tarafından da- bilinmektedir. Günümüzde Gazi Paşa Caddesi cephesi ile ara sokak cephesinin özgün nitelikleri korunmaktadır. Yapının iç mekân organizasyonu değiştirilerek ve ön cephedeki girişin iki yanındaki pencereler büyütülerek, 2000'li yıllarla iş yerine dönüştürülmüştür.

Kamusal açık mekânları oluşturma ve yenileme

Batılılaşma sürecinde yönetimde merkezi yapılanma, taşrada da önemli değişimleri beraberinde getirmiştir. Özellikle II. Abdülhamit döneminde (1876-1909) taşra teşkilatı güçlendirilmiş, tüm imparatorluk topraklarında devlet, yeni kurumları ve kurumsal yapılarda *Osmanlı ampiri*¹ olarak tanımlanan mimarisiyle kendini göstermiştir.

¹ Ampir üslup (*empire style*) sözlük anlamıyla *imparatorluk üslubu*, batılılaşma ile benimsenen II. Abdülhamit döneminde yaygınlaşan hatta *hamidiye* olarak tanımlanan bu mimari üslup, imparatorluk coğrafyasına yayılan devletin imar faaliyetlerinin ana stilidir. Bu mimarlık anlayışı, bazı kaynaklarda neo-klasik stil olarak tanımlanmasına karşın, kimi zaman oryantalist, barok ve yerel detaylar içermesi, oldukça sadeleşmiş bir klasik mimarlık "yorumu" olması ve en önemlisi imparatorluğu, sultanı temsil eden sembolleri bulundurması nedeniyle böyle tanımlanmaktadır.

Geniş caddelerin açılması ve Hamidiye binaları

Tanzimat sonrasında kente de yeni bir düzen verilerek, eski kent merkezinin dışında açılan, geniş ve düz bir ana cadde üzerinde (genellikle adı Hamidiye Caddesi) imparatorluğun varlığını, gücünü simgeleyen yeni yapılar yapılmıştır. Bu cadde kentin varsa istasyonu veya limanı ile hükümet meydanını bağlamıştır. Caddenin üzerinde batılı yaşam tarzına uygun, altta vitrinli dükkânların bulunduğu klasik üsluplu konutlar inşa edilmiştir. Hükümet meydanında ise Hükümet konağı, redif dairesi, jandarma binası vs. gibi devlet yapıları ve saat kulesi yer almaktadır (Yerasimos, 1996). Kısaca özetlenen bu gelişme Giresun kent merkezinde izlenebilmektedir. Yeni yol olarak tanımlanan ve limanı dik açıyla bağlanan yol Hamidiye Caddesi (bugünkü Gazi Paşa caddesi) adı ile 1901'de açılmıştır. Bu cadde üzerinde batılı yaşam tarzına uygun iş yerleri ile birlikte mağazalar (bkz. ticaret mekânları), lokantalar açılmıştır.

Açık alan- park düzenlemeleri

Batılılaşmanın kentsel ölçekte belirgin göstergesi olan kent parkı niteliğindeki açık-yeşil alan düzenlemeleri de 19. yüzyılda kent sulietinde ve kentsel yaşamda yerini almıştır. Taşbaşı kentin ilk park alanıdır. Yavuz Sultan Selim Cami yıkılarak kıyıdaki küçük yarımada üzerinde yapılmıştır (Resim 4.39). Millet (Memleket) Bahçesi; Hükümet Konağının önünde (Resim 4.40), 1902'de Kaymakam Mir Ziya, Belediye Reisi Kaptan Yorgi Paşa ve halkın destekleriyle yapılmıştır. Bahçenin anıtsal kapısı ve iki yanındaki çeşmeleri kesme andezit taştır. Taç kapı üzerinde bir, yanlarında iki adet kitabe bulunmaktadır. İçindeki ağaçlar ve çeşitli peyzaj bitkileri yer alan bahçe eğimli arazide kurulmuştur (Resim 4.41). Bu bahçe, kentin tarihinde ikinci mesire/park alanıdır.

Resim 4.40. Taşbaşı parkı (Balcı, 2012)

Resim 4.41. Millet Bahçesi ve Hükümet Konağı (Balcı, 2012)

Resim 4.42. Millet Bahçesi kapısı ve kitabesi

Sokak ve cami çeşmeleri

19. yy. sonunda kentte sokak çeşmelerinin artması kullanıcı sayısının artması hem de dönemi itibariyle modernist düşünce doğrultusunda yaşam olanaklarını iyileştirmek ve bu düşüncenin sahibi merkezi yönetimin erk gösterisi olarak açıklanabilir. Çeşmelerin çoğunlukla Müslüman mahallelerinde yer aldığı görülmektedir.

Hacı Hüseyin çeşmesi: Kitabesine göre 1898’de Hattatzade Hacı Ömer Ağa tarafından Hacı Hüseyin Mahallesinde yaptırılmıştır. Çeşme ilk yapıldığı tarihte Selimiye Caminin köşesinde (Taşbaşı Mevkiinde) iken bu caminin yıkılmasıyla bu mahalleye taşınmıştır. Ongen planlı çeşme her köşesinde altta ve üstte bilezikle sınırlanan sütünceleri vardır. Sütünceler arasında kalan aynalık bölümü yuvarlak kemerli silmelerle çevrelenmiş içleri barok üslubunda kıvrık dal motifleriyle süslüdür. Bu süsleme kompozisyonunun altında on yapraklı çiçek motifinin ortasına kurna yerleştirilmiştir (İltar, 2013). Taşındığı yerde beş adet demir direk taşıyan kırma çatılı ve kiremit kaplamalı örtü ile korunmaktadır.

Hocahanım çeşmesi: Kitabesine göre 1894'de Sarı Muhammed zade Hoca Hatice tarafından yaptırılmıştır. Seldeğermeni (Osmaniye) Mahallesi Saytaş Mevkindeki Saytaş Caddesi'ndedir. Tek yönlü tonozlu su haznesi bahçededir. Haznenin bahçe tarafındaki dikdörtgen ve metal kapaklı açıklığın altında bahçeye hizmet veren çeşmesi vardır. Ön cephesinde yuvarlak kemerli renkli taşlı ikili nişi bulunmaktadır. Kemerli söveler bazalı, diğer yerler andezittir. İki taraftan sütuncelerle sınırlanan aynalık taşlarının köşeleri içbükey köşebentlidir. Aynalık taşı ile kemer açıklığı arasında kalan kitabelik bölümü yatay yönde iki sıra profilli silme ile cepheden ayrılmıştır. Kemer köşeleri sade olan çeşme üstte dışa taşıntılı bir silme ile son bulmaktadır (İltar, 2013).

Osmaniye çeşmesi: Kentin dönemi itibariyle uç noktasındaki Osmaniye Mahallesi Yeşiltepe Caddesindeki bir evin altında yer almaktadır. Hocahanım çeşmesiyle benzer mimari özelliklere sahiptir. Kitabeliklerde yazılmadığı için yapım tarihi belli değildir.

Giresun Müzesi'nde iki adet çeşme kitabesini bulunmaktadır. Mahzendeki mermer kitabeye göre çeşmenin Hacı Hüseyin Mahallesi'nde yaşayan Himmetzâde Hacı Muhammed Ağa'nın oğlu Mustafa Ağa tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Müze bahçesinde bulunan diğer kitabede bir çeşmenin ön yüzü olarak yontulmuş yekpare mermerin orta yerinde bulunmaktadır. Madalyon şeklindeki kitabenin isim kısmında harfler eksik olduğu için tarihi tespit edilememiştir, banisi ise Topalzade Osman'dır (Fatsa, Sarıtaş, 2012).

4.5. 20. Yüzyıl Başlarında Toplumsal-Mekânsal Ayrışma ile Biçimlenen Kentsel Mekân

20. yy. başlarında İmparatorluğun çöküşü, bunu hazırlayan savaşlar ve Anadolu'ya dönüş göçleri, Anadolu kentlerinde gelişmeyi engellemiştir. Giresun kentinde savaş yıllarına kadar (20. yy. ilk çeyreği) ticari hareketliliğe bağlı ekonomik varıllıkla birlikte nüfus artışı, beraberinde çokkültürlü toplumun, ekonomik, sosyal ve mekânsal ayrışmasını getirmiştir. Bu düzen I. Dünya Savaşıyla başlayan ve Kurtuluş Savaşıyla Cumhuriyetin kurulmasına değin süren savaşlara ve savaş yıllarında belirgin olmuştur.

20. yüzyılın başından savaş yıllarına kentsel gelişmede etkin olan olaylar;

- Bu yüzyılın başında kentin ekonomisi uluslar arası deniz ticaretiyle üst düzeye ulaşmış, varıl Gayrimüslim ve Yabancı tüccarlar fındık ihracatı ile varsillaşırken, kent halkı fındığın üretimi ve işlenmesi ile geçinmiştir. Kentin varsıllığı fiziksel-mekânsal yapıda batılılaşma ile de desteklenen kamu yapılarıyla birlikte topografya kısıtına rağmen ticaret ve konut yapılarıyla batıda gelişmiş kentlere eşdeğer düzeydedir.
- Mondros Mütarekesinden öncesinde sosyal ve etnik ayrışma ve kentsel mekânın bu ayrışmaya göre biçimlendirilmesi, bu mütareke sonrasında bütün Karadeniz kıyılarında olduğu gibi Giresun'da da Pontusculuk faaliyetleriyle keskinleşmiştir. İzmir'in işgaliyle Rumların bu bölgede devlet kuracakları inancı güçlenmesiyle, ticaretle zenginleşen Rumlar isyana ve silahlı mücadeleye başlamışlardır. Karadeniz kıyılarını kontrol altında tutmak isteyen İngiltere, Amerika ve Yunanistan ile Avrupa'da yaşayan Yunanlı ve Giresunlu Rum İşadamları Rumlara Türklerin elindeki gayrimenkulleri ele geçirmeleri¹ ve Pontusculuk faaliyetlerini sürdürmeleri için maddi destek vermişlerdir

4.5.1. Toplumsal yapı; sosyal ve ekonomik ayrışma

20 yy. ilk çeyreğinde kentin çokkültürlü toplumsal yapısında, Gayrimüslümler varsıllıkları ve batılı yaşam biçimleriyle ayrışmaktadır. Dolayısıyla ayrışmaya kaynaklık eden toplumsal yapı özellikleri, mekânsal yapı değişimini anlamada önem kazanmaktadır.

Toplumsal yapı özellikleri ve sosyal ayrışma

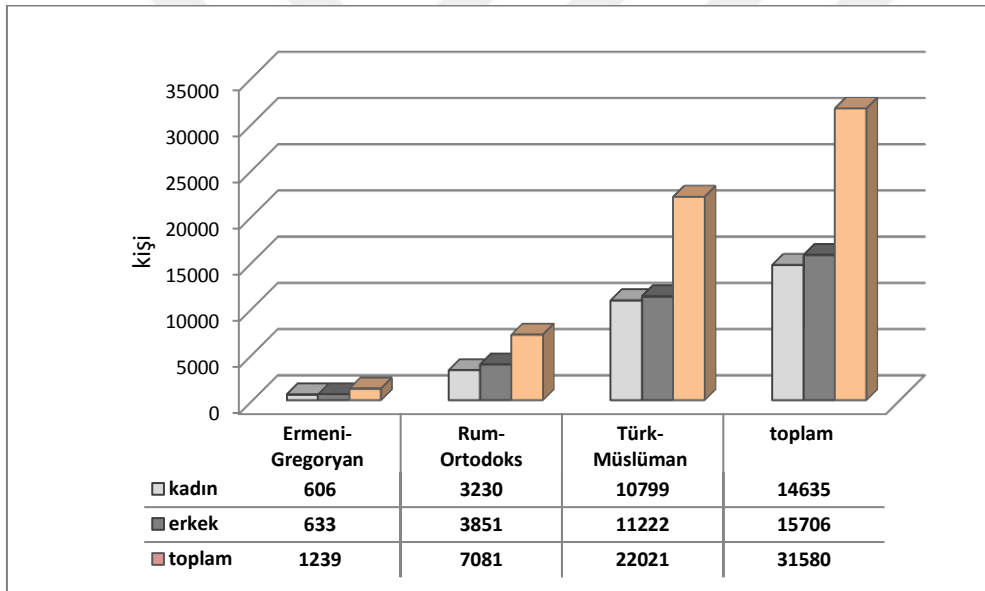
20. yy. başında kentte toplumsal yapı, farklı etnik ve inanç gruplarının nüfus yapısı ile tanımlanabilmektedir. 19. yy. sonunda kent nüfusu yüzyılın başındaki nüfusa göre yaklaşık % 45 oranında artmış, bu süreçte Müslüman nüfus % 87 oranındayken, 20. yy.ilk çeyreğinde Gayrimüslim nüfus % 53'lük oranla, az bir farkla olsa da daha fazla nüfusa ulaşmıştır. Gayrimüslim nüfusa kentte ikamet eden yabancı tüccarlar ve konsolosluk görevlileri ve aileleri eklendiğinde bu oranın daha da yüksektir. Bu dönemde kent nüfusu;

¹ Giresun'un eski belediye başkanı Kaptan Yorgi'nin oğlu Konstantinidis, Marsilya'ya yerleşip, Trabzon ve çevresiyle ticaret yaparak zenginleşmiş ve Pontusculuğu destekleyenlerin önde gelenlerinden olmuştur. Önceleri arazilerin % 15-20'sinin mülk sahibi olan Rumlar, Milli Mücadele döneminde bu oranı % 75'e çıkarmışlar, geri kalan % 25'i de borç karşılığı rehin almışlardı (Çapa, 2001)

1902'de Giresun Kaza nüfusu (11 yıl önceki 10 763 haneden) 14 816 haneye, merkez nüfusu (11 yılı önceki 3 730 haneden) 4 854 haneye ulaşmıştır.

Giresun Kazasının nüfusu; 1901/02 tarihli Trabzon Vilayeti Salnamesine göre 15 365 Hıristiyan (1646 Ermeni, 13719 Rum) ve 69,41 Müslüman Türk olmak üzere 100 141, 1902/03 tarihli Salnameye göre; 16 155 Hıristiyan (1576 Ermeni, 14579 Rum) 70 334 Müslüman Türk olmak üzere 86489 yetişkindir (Kılıç, Topal, 2004).

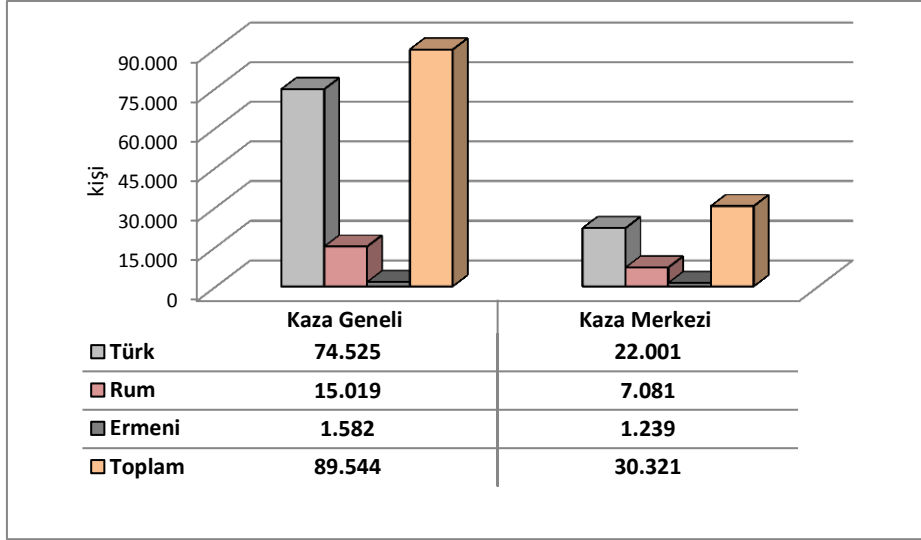
1903'de Giresun Kazasında; 1 239 kişi Gregoryen Ermeni, 7 081 kişi Ortodoks Rum olmak üzere 8 320 kişi Hıristiyan ve 22 001 kişi Türk Müslüman olmak üzere –aşağıda kadın/erkek nüfusları verilen- toplam 61 921 kişi (Şekil 4.24) yaşamaktadır.

Şekil 4.24. 1903 yılında Giresun Merkez nüfusu ve nüfus yapısı (cinsiyet)

1904 tarihli Trabzon Vilayeti Salnamesine nüfus bilgileri 1903 yılı ile yaklaşık aynıdır. Her iki yıla ait nüfus verilerine bakıldığında Müslüman nüfusun Gayrimüslim nüfusun yaklaşık iki kat daha fazla olduğu görülmektedir. 1904'de Giresun Kazasının nüfusu % 81'i (74 525 kişi) Türk, % 16,77'i (15 019 kişi) Rum, % 1,76'sı (1 582 kişi) Ermeni olmak üzere 89 544 kişidir. Merkezde (kentte) nüfusun ise % 72,56'sı (22 001 kişi) Türk, % 23,35'i (7.081 kişi) Rum, % 4,09'u (1 239 kişi) Ermeni olmak üzere 30 321 kişidir (Şekil 4.25) (Yüksel, 2004; Yerasimos, 1996). Görülmektedir ki; kaza nüfusu merkez nüfusunun yaklaşık üç katı, merkezde Müslüman-Türk Nüfusu, Gayrimüslüm nüfustan yaklaşık iki kat daha fazla iken kaza genelinde beş kata ulaşmaktadır.

Ancak Gayrimüslim cemaat deniz ticareti ile varsıllaşmış ve ekonomik güçle yerel yönetimde daha etkin olmuşlardır. Kaptan Yorgi Paşanın yaklaşık 18 yıl belediye başkanlığı yapması bu gücü doğrulamaktadır. Yaşam biçimi ile ayrışan bu gruplar kentin imarı için birlikte maddi destek sağlamışlardır.

Şekil 4.25. 1904 yılında Giresun Kazası ve merkezi nüfus verileri

20. yy. ilk çeyreğinde kentte bulunan okullar kent halkının eğitim düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Giresun'da İmparatorluk genelinde olduğu gibi çağdaş okullarla birlikte medreseler de eğitime devam etmiştir. 1903 tarihli Trabzon Maarif Salnamesine göre; vilayet genelinde (toplam 3 111 öğrenci olan) 60 medresenin (26'sı Sancak Merkezinde), Giresun Merkezdeki dört medresenin, Sultan Selim Han Cami-i Şerif medresesi bünyesinde 4 müderrisi ve 188 öğrencisi (1904'de 102 öğrenci) bulunmaktadır. Aynı salnameye göre Trabzon Vilayetinde bulunan 31 adet Gayrimüslim mektebinin tamamı rüşdiye derecesinde olup, bu okulların 23 adedi Giresun Kazasında bulunmaktadır (Yolalıcı, 1994).

Doğu Karadeniz'de yerli halkların ve kurulan devletlerin Yunanlılarla ilgisi yoktur. Ancak, Ortodoks Hıristiyan nüfus, 20. yy. başında yeni bir canlanma sürecine giren kiliseyle yeni burjuvazinin birlikte yürüttükleri çabalarla Osmanlı olmayı ret etmişlerdi. Kökeni ne olursa olsun Anadolu'da yaşayan, Türkçe ya da Rumca konuşan Ortodoks Hıristiyanlar, Yunan ulusuna ait olmayı benimsemeye başlayacaktır (Yerasimos, 2000). Bu durum Giresun'da yaşayan Ortodoks Hıristiyanları da etkilemiştir.

Yüzyılın başında konsolosluk mensupları ve aileleri modern olarak tanımlanan kendi yaşam biçimlerini kente taşımışlardı. Bu yaşam biçimini kentte sürekli ya da geçici ikamet eden yabancı tüccarlar desteklemiştir. Gayrimüslimler yaşam biçimiyle birlikte eğitim, kıyafet, yeme-içme alışkanlıklarıyla da Müslüman yerli halktan ayrılmışlarsa da varıl Müslümanlar batılı yaşama uyum sağlamışlardı (Resim 4.43).

Resim 4.43. Konsoloslukta düğün ve asri -beyaz- gelinlik giyen Giresunlu gelin-1900ler (Işık, 2011, Eski Giresun Kartpostaları)

Giresun'da ilk tiyatrunun bu dönemde 1908 yılında redif taburları komutanı Yüzbaşı İbrahim Bey tarafından kurulmuştur. Tiyatroda ilk kez Namık Kemal'in "Vatan Yahut Silistre" eseri sahnelenmiştir. İstanbul Şehir Tiyatrosu "Darülbedayi" kurucularından ünlü aktör Raşit Rıza anılarında, ilk Şehir Tiyatrosu'nun Giresun'da kurulduğunu ve eşi Suzan Hanım'la birlikte burada sahneye çıktığını aktarmaktadır.

Ekonomik yapı ve ticaret

Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş döneminde Ruslarla aralıklarla süren savaşlarda Giresun kenti işgal edilmediği gibi savaş ekonomisinin nimetleri, deniz ticaretine bağlı ekonomik gelişmeyi desteklemiştir. Bu gelişme imparatorluğun gücünü göstermek amacıyla yeni kamu yapılarıyla da ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde Giresunlu Rumlar, Ruslar ve kentte konsoloslukları olan diğer Avrupa devletleri tarafından himaye edilerek fındık ihracatıyla zenginleşmişlerdi. Fındık ticaretine bağlı olarak ekonomik göç alan kentte, 20. yy. başında I. Dünya Savaşı'na kadarki dönemde çokkültürlü toplumsal yapı ve farklı grupların yaşam biçimlerine göre yaptıkları mekânsal tercihleri, kentsel ölçekte mekânsal

ayrışmaya neden olmuştur. Bu ayrışma etnik köken ya da inanç birliği ile birlikte Gayrimüslimler varsıl oldukları için ekonomik ayrışmayı da tanımlamaktadır.

Güney Karadeniz liman kentlerinin Orta ve Doğu Anadolu ile kara yolu ve Balkanlarla Tuna nehri havzası ile deniz yolu bağlantısı ve/veya bu stratejik konumuna bağlı ticaret ilişkileri, 20. yy. başlarında da bölgenin sosyal ve ekonomik gelişmesinde en önemli etkenlerden biri olmuştur. 20. yy. hemen başında 1901/02 yılında Giresun'da bulunan Vapur Acente (Osmanlı- İdare-i Mahsusa Rus, Fransız, Yunan Kumpanyası, Alman Kumpanyaları) sayıları (8 adet olmak üzere) % 100 artmış olması, kentin stratejik konumuna bağlı deniz ticaretinin önemini açıklamaktadır. Eşdeyişle, bu acenteler deniz yoluyla taşınan mal ve yolcu sayısının yüksek olduğunun ve limanın uluslar arası niteliğinin göstergesidir (Kaynar, 2012, Ortaylı, 2004). Giresun'un art alanına kara yolu ile bağlantısı kentin bu dönemde de önemini artırmıştır. Limana dışarıdan gelen mallarda - Güney Karadeniz limanlarına gelen mallar ile genelde aynı olup- hububat ürünleri başta olmak üzere kahve, şeker, pamuklu ürünler ve basmalar, reji/tütün mamulleri, cam, sabun, tuz, zeytinyağı, kibrit, demir, çelik, çivi ve kalay öne çıkmaktaydı (Aygün, 2009). İhraç edilen mal en fazla fındık olup, çoğunlukla Rusya ve İngiltere'ye gönderilmekteydi.

Giresun Kazasında ve Merkezinde tarıma uygun arazi çok kıttır. Kazanın sahilinde pirinç, mısır, iç kısımlarda az miktarda buğday, arpa, fasulye, nohut ve bakla gibi ürünler elde edilmektedir. Bölgede meyve ağaçları boldur. Yükseklerde geniş yayla, meralar ve ormanlarda yapılan hayvancılıktan elde edilen tereyağı, peynir, balmumu, yapağı, keçi kılı ve deri gibi mahsullerden bir miktar ihraç edilmektedir. Fındık, bu coğrafya ve iklim koşullarında üretimde ilk sırada ve çok miktarda üretilmektedir. Sivri ve tombul olmak üzere iki çeşit olan Giresun Fındığı, diğer bölgelerin fındığından lezzet bakımından üstündür ve bu nedenle ekonomik değeri yüksek olup halkın geçini sağlayacak düzeydedir. Bu yüzyıl başında 1909'da Hochstrasser Firmasının kentte ilk fındık kırma fabrikasını açması fındığın ekonomik değerini göstermektedir. 1920'lerde savaş yıllarına rağmen bu fabrikalardaki gazlı makinelerin çalışması da ekonomik gelişmeyi açıklamaktadır (Kaynar, 2012). Fındık üretimi kırsal alanda çoğunlukla Müslümanlarla sağlanırken, fındığın toplanması, işlenmesi ve dağıtımıyla Gayrimüslimler zenginleşmişlerdi.

4.5.2. Mekânsal ayrışma ve yapılaşmaya etkileri-sonuçları

Kentsel ölçekte Gayrimüslimlerle Müslümanlar konut ve ticaret alanında ayrılmışlardır. Konut alanları mahalle ölçeğinde ya da aynı mahallede sokak ölçeğinde bu ayrışma belirgindir. Ekonomik ayrışma ticaret mekânlarında keskinleşmiş Gayrimüslimler batılı yaşam biçimine uygun dükkân ve mağazaları, Müslümanlar arastayı kullanmışlardır. Böylece kent merkezi geleneksel ve yeni merkez olarak kullanıcısı da farklı olan ikili yapılanma göstermektedir.

Konut alanlarında ayrışma

19. yy. ile başlayan kentte fiziksel yapı değişiklikleri ile birlikte ekonomik ayrışmaya dayalı olarak konut alanlarında Zeytinlik Mahallesi'nde Gayrimüslim varlıkların ayrışmasıyla devam etmiştir (Bölüm 4.3.2). Kentte varlıkların göstergesi kamusal (özellikle eğitim ve dini) yapılarla birlikte İtalya'dan ihraç edilen yapı malzemeleriyle konut yapıları yapılmıştır. Kaptan Yorgi'nin evi anıtsal nitelikli bu konutlardan biridir. .

Eğitimde ve eğitim kurumlarında ayrışma

Müslümanlara ve Hıristiyanlara ayrı binalarda eğitim veren ve bugüne ulaşan okul binaları hakkında bilgi aşağıda verilmektedir.

Müslümanlara ait okul binaları

Müslümanlara ait kent merkezindeki okullar hakkında bilgi aşağıda verilmektedir;

- *Giresun İdadi Mektebi*; İdadi Mektepleri, Harp Mektebi (Mekteb-i Harbiye) ve Askeri Tıbbiyelere girmek isteyen öğrencilerin eksik bilgilerini tamamlamak için hazırlık sınıfı olarak 1845'de ordu merkezleri ve Bosna'da açılmış, 1869 tarihli Maârif Nizamnâmesi ile orta öğretim kurumu olarak yaygınlaştırılmıştır. Giresun'da idadi mektebi Şebinkarahisar İdadisinden üç yıl sonra 74 öğrenci ile 1913'de açılmıştır¹. İlk

¹ *Giresun İdadi Mektebi*; bodrum + üç katlı yapı, yığma tekniği ile inşa edilmiştir. Dikdörtgen planlı yapının köşeleri ön (güney) cephe köşeleri (doğu/batı) köşelerinde dışa taşırılmıştır. Dikdörtgen formu ve düz atkılı girişin üzerinde ikili sütunlarla taşınan balkonlu vardır. Doğu ve batı cephelerinde de düz atkılı girişleri bulunmaktadır. Pencereilerin tamamı düşey dikdörtgen formda düz atkı taşlıdır. Cephe düzeni

kurulduğu yer olan Işık Basımevi'nin (bugünkü YeşilGiresun Basımevi) karşısındaki (Sofu Mehmet'e ait) binadan 1916'da Kumyalı Cami'nin yanında Ermenilere ait binaya nakledildi. 1913-1923 yıllarında savaş ekonomisi koşullarında Özel İdarenin sağladığı olanaklarla varlığını sürdürebilmiştir. 1923'de 22 öğrenciyle eğitimine devam eden idadiye 5'i ücretsiz, 20'si (senelik yüz elli beş lira) ücretli yatılı kısmın açılması, köy çocuklarının da okuma şansı olmuştur. 1923'de Maarif Müdürü, fındığı ihraç edilmesinde yabancı dil ve ticari işlemleri bilenlere ihtiyaç olduğu için Giresun İdadisi'ne bu alanlar program açılması için Maarif Vekâletine başvurmuşsa da bu bu programının açılmasıyla ilgili bilgi bulunmamaktadır. Cumhuriyetin kurulmasından altı ay sonra bu idadi liseye, 1924'de orta mektebe dönüştürülerek eğitim sürdürmüştür. Aynı yılın sonunda okul Milli Emlak'e ait jandarma okulunun bir bölümüne bir yıllığına taşınmıştır. 1946-1947 yılından itibaren okulda lise sınıfları açılmaya başlanmış ve böylece, Giresun rüştiyelerinden mezun olanlar eğitimlerine Trabzon'da devam etmek zorunda kalmamışlardır. 1948'den 1966'a kadar bu yapı Giresun Lisesi kullanılmıştır. 1967'den itibaren orta kısım liseden ayrılmış, 1987'den Giresun Mehmet Akif Ersoy Orta Okulu adını almıştır. 1998'de 8 yıllık zorunlu eğitime geçilmesiyle Mehmet Akif Ersoy İlköğretim Okulu, 2013'de ülkenin eğitim politikasının değiştirilmesiyle *Mehmet Akif Ersoy Ortaokulu* (Resim 4.44) olmuştur. Bu okul, Kale Mahallesi, Şehitler Caddesi üzerinde, Gogora Kilisesi'nin (Müze) hemen arkasında yer almaktadır. Bu bina bugün kentin simgesel yapılarından biri olup, kültür varlığı olarak koruma altındadır.

- Giresun Halide Hatun Kız Mektebi 20 yy. itibariyle kız çocukları için idadi mektebi açma girişimlerine karşın Maarif Müdürlüğü, kentte kız idâdî mektebine ihtiyaç olmasına karşın olanaklı olmadığını, kentteki üç adet kız ibtidâî mektebinin yeterli olduğunu, eğitim devam edilen okulun, Eylül 1923'de Numûne Mektebine dönüştürülmesini uygun görmüştür. Bu okulla ilgili başka bilgiye ulaşılamamıştır.
- Necatibey İlköğretim Okulu (TEGEV Vakfı Binası); Zeytinlik Mahallesi Dik Sokakta konumlanmaktadır. Yapım tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 20. yy. başı olduğu düşünülmektedir. Cephe düzenlemesi ve plan şeması açısından Zeytinlik konutları ile benzer özellikler göstermektedir (Resim 4.45) ¹.

düşey simetri ekseninin ortasında ikili düzende beş, yanlarda üçlü pencerelerle oluşturulmuştur. Köşeler testere dişli taşlarla bezelidir. Profilli taş saçakla sonlanan yapı, kırma çatı ile örtülüdür (Resim 5.45).

¹ Cephesi "kolonla taşınan kat çıkmalı tipoloji"sine uymaktadır. Doğu cephesindeki kapının iki yanında ikişer giyotin pencere bulunmaktadır. Girişin üzerinde metal elibelinde taşınan balkonu vardır. Yuvarlak kemerli,

Resim 4.44. Giresun İdâdî Mektebi (Mehmet Akif Ersoy Ortaokulu)

Resim 4.45. Necatibey İlköğretim Okulu (Işık, 2011)

Gayrimüslimlere ait okul binaları;

- *Giresun Saytaş- Zükûr (Erkek) Rum Mektebi (Ticaret Lisesi)*; Rum Ortodoks cemaatinin satın aldığı arsalar birleştirilerek 1906'da erkek öğrenciler için okulun yapımına başlanmıştır. Ancak ekonomik nedenlerle uzun süre tamamlanamadığı, Rumların ve Müslümanların maddi destekte bulunduğu bilinmektedir¹. Rum Ortadoks Cemaati

tepe ve kenar pencereci balkon kapısının iki yanında üçgen alınlıklı oda pencerelerinin altında baklava dilimi motifler bulunmaktadır. İç sofa planlı yapının zemin katında sofanın iki yanında sınıf olarak düzenlenmiş mekânlar vardır. Sofanın ucunda C biçimli iki kollu olup ortadaki küçük sahanlıkla birleşerek tek kollu olarak üst kata ulaşan merdiven, iç mekânda barok esintiler yaratmaktadır.

¹ 1909'da Gogara Mahallesinden Seytanoğlu Yangul veledi Hacı Yor'un Çınarlar Mahallesindeki 3 odalı evinin mütevellîce kiraya verilerek gelirini Saytas'da yeni yapılmakta olan Rum sıbyân mektebi inşaatına, kırtasiye ve muallimlere verilmek üzere vakfetmesi bu okulun yapılış tarihini belirlemektedir. İnşaatı tamamlamak için Rumlardan bir heyet Sarıbayraktaroğlu Ahmet Efendiyi ziyaret ederek yardım talebinde bulunur. Ahmet Efendi hiç tereddüt göstermeden 500 altın verir. Yapılan yardımı Türkler duyar ve kendisine kızarlar. Bir gün kendisini ziyaret eden dostlarının ziyaret sebebini anlayan Ahmet Efendi: "Başladılar bitirsinler. Bir gün okul bize kalacak, bizim çocuklarımız okuyacak." der.

Ruhani ve Haçani reisleri Banus oğlu Hacı Todur ve Papaz Yokovis Efendilerin Mutasarrıflığa sundukları 4 Şubat 1922 tarihli yazıları ile bu bina, müştemilatı ile birlikte Jandarma Genel Mektebi'ne verilmek üzere Hazine-i Maliyeye verilmiştir. Bina 1940'a kadar Jandarma Er Okuluna, 1947'e kadar Topçu Taburuna, 1947'de Ticaret Meslek Lisesine tahsis edilmiştir. Bu bina 1991-1992 öğretim yılında kamulaştırılan bitişik parseldeki yeni bina ile birlikte Anadolu Ticaret Meslek Lisesi olarak kullanılmıştır. Günümüzde Kale Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'dir (Resim 4.46).

Resim 4.46. Giresun Saytas Rum Mektebi

İşyeri ve ticaret yapılarında ayrışma

20. yy. başında yeni ticaret yapıları, kentin ekonomik canlılığını ve mekânsal yapının değişimini göstermektedir. Arasta dışındaki yeni ticaret merkezi Yeni Yol, Gazi Paşa Caddesi'nde yer alan yeni-modern iş (hanlar) ve ticaret yapıları (mağazalar, lokantalar vb.) genellikle Gayrimüslimlere aittir. Bu yapılar ve konumları aşağıda açıklanmaktadır.

Köprülü Han: Gazi Caddesi üzerinde aynı adla anılan sokağın iki yanında birbirine metal köprü ile bağlanmış iki ticaret yapısı bulunmaktadır. 1930'lu yıllarda yapıldığı dönemlerde alt katı işyeri, üst kat fındık içhanesi olarak kullanılmış olan bu yapılar Sarıalemdaroğlu ailesine aittir. Birinci yapıda kemer, silme, söve ve kornişlerde andezit, duvarlarda bazalt taş kullanılmıştır. Zemin + iki katlı olan yapı kağir sistemle inşa edilmiştir. Zemin katı doğrudan sokağa açılmaktadır. Kat araları volta döşeme olan hanın batı cephesi geniş basık kemerlerle sokağa açılmaktadır. 2012'de yapılan restorasyonda kapı, pencere doğramaları, tavan ve döşeme kaplamaları ile sokağa bakan cephe yeni malzeme ile yenilenmiştir. İkinci yapı diğer binaya göre basık kemerli üst kat pencereleri, köşe kornişlerin saçakla

birleşimindeki başlıklarla, profilli kat silmeleri ve taş saçakla farklılaşmaktadır. Dıştan sıvalı yapı beşik çatılıdır. Zemin üzeri iki katlıdır. Alt katta sokağa açılan dükkânlar, üst katta dış sofa şeklinde dar koridor üzerine dizili odalardan oluşmaktadır.

Manifatura Mağazası (Can Akengin Sanat Galerisi): günümüz Kapukahve Mahallesi, Bekirpaşa Caddesi üzerindedir. Yapım tarihi 20. yy. başına tarihlenmektedir. Rum bir esnaf tarafından manifatura dükkânı olarak yaptırılmıştır. Kentte modern yaşamın göstergesi olan mağazalardandır. 1930'lardan 1980'lere kadar Yeşil Giresun Gazetesi tarafından kullanılmıştır. 1990'ların sonunda Can Akengin Sanat Galerisi olarak hizmete açılmıştır. Bitişik nizamdaki yapının sadece bir cephesi caddeye açılmaktadır¹.

Necati Domaç Binası: Fatih Caddesinin güneyindeki bu yapı, balkon kapısı kitabesine göre 1904'de inşa edilmiştir. Zemin üzeri bir katlı yapıya iki kat ilave edilmiştir. Bu yapı ile doğusunda aynı döneme tarihlenen iki yapı 20. yy. ticaret merkezini okutmaktadır. Fatih Caddesi cephesi diğer cephelere göre daha süslü ve bezelidir. Giriş katı pencereleri vitrin olarak değiştirilmiştir².

Hüseyin Tekin Binası: Fatih Caddesinin kuzeyinde, zemin üzeri üç kat ve çatı arası katı olan bir binadır. Yapının yapım tarihi bilinmemektedir. Bu cadde üzerindeki diğer yapılarla mimari benzerlikleri nedeniyle 20. yy. başına tarihlenmektedir. Giriş katı modern ticaret anlayışına uygun biçimde dükkân, üst katları fındık içhanesi olarak tasarlanmıştır. Fatih Caddesi -güney- cephesi gösterişli ve bezelidir. Bu cephe yatayda ve dikeyde korniş ve silmelerle üçe bölünmüştür. İkili düzendeki söveli pencereler birinci katta düz atkılı, üst katlarda kemerlidir. İkinci katın ortasında taş korkuluklu balkon ve üstte yarım daire formlu, ortası yuvarlak boşluklu alınlık dikkat çekicidir.

¹ 2.5 katlı yapının lento, söve, silme ve alınlığında kesme taş diğer yerlerde moloz taş kullanılmış ve sıvanmıştır. Sütunce biçimli kapı söveleri üzerinde yuvarlak kemerli dörtlü, iki yanında üçerli pencereler yer almıştır. Cephenin zemin ile birinci kat arasında profilli taş silme geniştir. Pencere sövelerindeki sütunceler üzerinde üçer adet gırland motifi vardır. Profilli taş saçığın ortasında taş payandalara destekli düşey dikdörtgen taş alınlık, yarım daire tepelikle sonlanmaktadır. Alınlık yuvarlak kemerli ikili nişlidir.

² Yapının özgün olan giriş ve üst katı kesme andazit, özgün olmayan cepheler ise moloz bazalt taş ile kargir sistemle yapılmıştır. Birinci kat ekseninde, yıkılmış balkonun basık kemerli giriş izi vardır. İki taraftan dekoratif taş payandalara oturtulmuş, sağ ve solundaki sütuncelerin ortasında balkon girişi ve iki yanında dikdörtgen formlu ve basık kemerli birer pencere bulunmaktadır. Balkon üzerinde silme ve saçak arasında kitabe vardır. Pencereler dekoratif payandalı, denizlikler alttan profilli yapılmıştır. Kornişli cephe köşelerinin silme ve saçak seviyelerinde dekoratif başlıklar vardır. Cephe üstte profilli taş saçakla çevrilidir. Sonradan eklenen katlar bu saçak üzerinde özgün cepheye uygun olarak yapılmaya çalışılmıştır.

19. yy. sonunda yeni ticaret merkezi olarak gelişen Gazi Paşa Caddesi ile Fatih Caddesinde modern yaşamın ticaret mekânları (mağaza, eczane vb.) açılmaya başlamıştır (Resim 4.47).

Resim 4.47. 20. yüzyıl başında bir eczane ve berber dükkânı (Anonim)

Değerlendirme

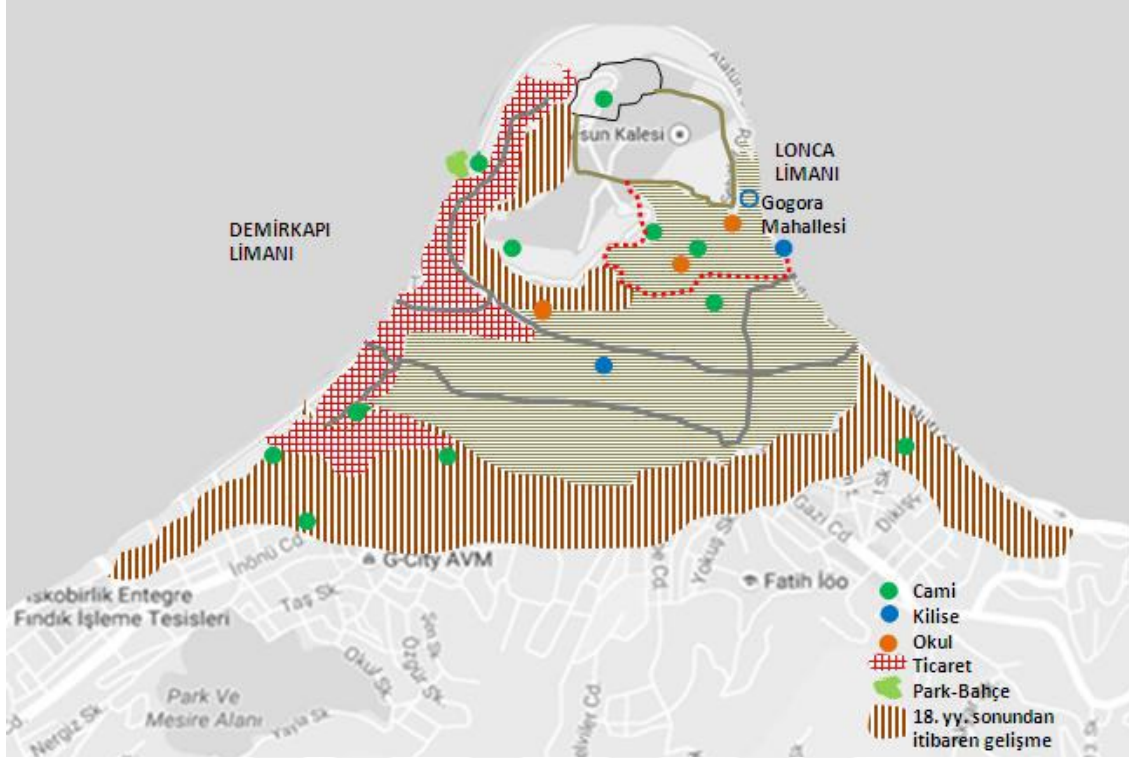
19. yy. imparatorlukta başlatılan yeniden yapılanma ile başta İstanbul olmak üzere çoğu kentin mekânsal yapısında da radikal değişimler başlatılmıştır. Tanzimat Fermanıyla yeni (batıya öykünen modern) kamu düzeni, yeni kent yönetimi modeliyle birlikte ulaşım, haberleşme şebekelerinin oluşturulması, kentsel hizmetlerin modernleştirilmesi, yeni sosyal etkileşim mekânlarının ortaya çıkması gibi değişimleri beraberinde getirmiştir. Nizamnamelerle desteklenen hatta zorlanan bu anlayışla, yeni bina kategorileri kent dokusuna eklenmiştir. Böylece 1900'lerin başında kentte kamu binaları, bankalar, mağazalar, lüks oteller, tiyatrolar, saat kulesi gibi çok sayıda yeni yapılar yer almıştır. Bu yapılar, Nizamnamelerle öngörülen gridal yerleşim sistemiyle yeni ya da eski dokunun değiştirilmesi ve yangın yerlerinin düzenlenmesiyle oluşturulan alanlarda yapılmıştır. Böylece kentin görünümünü değiştirilmesiyle birlikte kent yaşamında yeni sosyal grupların ve sosyal yaşamın da belirleyicisi olmuştur. Ancak, Osmanlı kent oluşumunun temel prensipleri (üç ana işlevsel bölge: konut, ekonomik, dini ve kültürel etkinlikler) korunmuştur (Gültekin, 2010). Bu gelişme sürecinin kentsel mekâna yansıması Giresun'da da izlenebilmektedir (Şekil 4.26). Ancak, bu gelişme kentin uluslar arası deniz ticaretine bağlı çokkültürlü toplumsal yapısının modernizmi benimsemesiyle, kentte batılılaşma süreci imparatorlukta önce başlatılmıştır. Mekânsal gelişme ise batılılaşma ile öngörülen gridal sistemle değil, kıyıya dik topografyanın zorladığı biçimde gerçekleştirilmiştir. Bu gelişme aşağıda özetle açıklanmaktadır.

Bu dönemde gelişmeyi belirleyen kent dinamikleriyle ve batılılaşmayı dayatan merkezi yönetimin yaptırımlarıyla yönetim ve ticaret merkezi, demiryolu gibi yeni işlev alanları, geleneksel kentin strüktürünü değiştirmeye başlamıştır (Aktüre, 1981). Demir yolunun ulaşmadığı ve ancak liman işlevlerinin özellikle uluslar arası ticaretin önem kazandığı Giresun'da odak nokta liman ve yakın çevresi olmuş, limanın çevresinde konumlanan hanlar, kıydan içeriye doğru uzanan ticaret yapılarıyla yeni bir ticaret merkezi oluşturulmuştur. Tanzimatla başlayan dönemde devletin ticarete, mülk edinmede, askerlikten ve vergiden muaf olma gibi tanıdığı olanaklarla ve yabancıların himaye belgelerini devretmesiyle Gayrimüslimler ve yabancılar ticareti ele geçirmişlerdir. Böylece ortaya çıkan ikili sosyal ve ekonomik ayrışma, işyeri ve konut alanlarında mekânsal ayrışmayı getirmiştir. Bu ayrışma ile kentin geleneksel mekânsal strüktürü radikal biçimde değişmiş ve yarımada'nın güneyine doğru genişlemiştir.

Yerel burjuvazinin işyeri olan geleneksel esnaf çarşıları 16. ve 17. yy. konum, nitelik ve işlevlerini korumuşlardır. Müslüman esnaf ve zanaatkarların işyerleri, geleneksel çarşıdaki (Çapulcular, Yağcılar Arastası gibi) dükkân ve (Kazancılar Çarşısı gibi) işliklerdir. Ticaretle zengin olan Müslümanlarla, çoğunluktaki Gayrimüslim ve yabancıların oluşturduğu yeni burjuvazi ise ticaret sermayedarlığının ürünleri olan yeni dükkân, mağaza ve hanları tercih etmişlerdir. Bu yeni ticaret mekânları liman etrafındaki ve limanı dik kesen yeni yol -Gazi Paşa Caddesi- üzerindeki ihtisaslaşmış ticaret mekânları (eczane, sigorta ve vapur acentelikleri vb.) olarak kentte yer almıştır

Yeni burjuvazinin iskân alanı Zeytinlik Mahallesi'dir. Müslüman grubun tercihi genellikle bu mahalleye sınırdaş olan Kale ve Sultan Selim Mahallesi ile Kumyaka Mevkidir. Yerli üretimi toplayan (findık, ipekli kumaş vb.) Ermeniler ise arastayı işyeri, Kumyaka Mahallesi'ni iskân alanı seçerek Müslümanlara yakın olmuşlardır.

Sosyal yaşamda ayrışma okul, ibadet yerleri, eğlence mekânlarıyla keskinleşmiş, sadece batılılaşmanın gereği yeni yapılan (Hükümet Konağı, Telgrafhane, Postane gibi) kamu yapıları ortak kullanılmıştır. Müslümanlar park, sinema gibi kullanımlarına uyum sağlamışlarsa da geleneksel sosyal yaşamlarını (düğün, cenaze vb.) sürdürmüştür. Bu ortam savaş yıllarıyla bu yüzyılın ortalarında değişmeye başlamıştır. 1907'de çarşıda çıkan yangında yangın yerleri modern yapılaşmaya fırsat sağlamıştır.

Şekil 4.26. 19. Yüzyıl sonunda kentsel yerleşme ve gelişme yönü

4.6. Savaş Yıllarından (1914'ten) Cumhuriyete Giresun Kenti Mekânsal Yapı Özellikleri ve Oluşum Etkenleri

İmparatorlukta 20. yy.ın ilk çeyreğinde başlayan ve Cumhuriyetin kurulmasına değin devam eden savaşlar ve sonuçları kentsel gelişmeyi engellemiş, fiziksel-mekânsal yapının tahrip hatta büyük oranda yok edilmesine neden olmuştur. Bu süreç, süreci hazırlayan faktörler ile gerekçeleri ve kente etkileri farklılaştığı için I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yılları olarak iki dönemde -kronolojik dizinle- incelenmektedir.

4.6.1. I. Dünya Savaşı yılları (1914-1918)

1914'le başlayan savaş yıllarından Kurtuluş Savaşına kadarki dönemde Giresun kentini etkileyen olaylar;

- 20. yy. başında kentin ekonomisi uluslar arası deniz ticaretiyle üst düzeye ulaşmış, fındık üretimi ile Gayrimüslim ve yabancı tüccarlar varsıllaşırken, kent halkı da geçimini sağlamıştır. Kentin varsıllığı, fiziksel-mekânsal yapıya kamu yapıları, ticaret ve konut yapılarıyla batıda gelişmiş kentlere eşdeğer düzeyde aktarılmıştır. Ancak I. Dünya Savaşı yıllarıyla kent mekânsal çöküntüye, yoksulluğa ve sefaletle uğramıştır.

- Dünya Savaşı öncesinde, varsıl Ortodoks Rumlar, Pontusculuk faaliyetlerine başlamışlar ve bu savaşla birlikte Bafra civarındaki ilk çetecilik faaliyetleriyle, Osmanlı ordusunu meşgul edip düşmana geri hizmet sağlamışlardır. Cepheden kaçan Rumlar da Rusların yardımıyla silahlanarak bu faaliyetlere dâhil olmuşlardır (Erdal, 2005). Bu nedenle, Mart 1916'da casusluk ve çetecilik yapan Rumların iç bölgelere sevkine başlanmıştır. Nakle uğramayan Rumlar ise bu faaliyetlerine devam etmiş, göçe karşı Giresun ve Canik'te direnme hareketlerinde bulunmuşlarsa etkili olamamıştır. Bu ortamda Giresun'da kentliler evlerine çekilip, sosyal yaşamdan vazgeçtikleri için birçok kamusal alan (parklar, lokantalar, sinemalar gibi) kullanılamaz duruma gelmiştir.
- Ermeniler ise Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesinden faydalanarak 1915'de aktif olarak isyan hareketlerinde yer almışlardır. Bu nedenle 27 Mayıs 1915 tarihli Sevk ve İskân Kanunu; Ermeni komite ve çetelerinin Türklere yönelik katliamlarını durdurmak, devlete karşı isyan ve casusluk faaliyetlerini önlemek amacıyla adı karışanları savaş bölgelerinden uzak yerlere yerleştirmek için uygulamaya konulmuştur (Lüleci, 2014). Bu durumda Giresun'dan ayrılan Ermenilerin olduğu bilinmektedir.
- Dünya Savaşı'nda Giresun, Samsun ve Trabzon limanları Karadeniz'de stratejik önem taşımaktaydılar. Rusya'dan Anadolu'ya Osmanlıya karşı kullanılan silah ve cephane, ticaret eşyası taşıyan büyük tüccarlar aracılığıyla bu limanlardan sokulmaktaydı. Ermeni komiteleri de Rusya ve kendilerine yardım eden yabancı devletlerle haberleşmek için bu limanları kullanıyorlardı. Giresun, doğu cephesindeki Türk ordusunun da ikmal yollarından biriydi. Denizyolu ile getirilen silah ve mühimmat karayolu ile Şebinkarahisar'a ve oradan vadi yolu ile Erzurum'a ulaştırılıyordu (Mazıcı, 1987: 25). Aynı dönemde devlet Giresun'u lojistik merkez olarak da planlamış ve Giresun'da çevredeki (Ordu, Tirebolu, Karahisar-i Şarki, Koyulhisar ve Suşehri) kazalardan yiyecek toplanmasına hız verilmesini emretmiştir. Dolayısıyla Giresun Limanı savaş yıllarında da işlek bir liman olmuştur.
- 1915'de Almanya'nın müttefiki Osmanlı İmparatorluğu, Kafkasya ve Karadeniz'de Rusya'nın saldırısına uğramıştır. Ruslar, Karadeniz kıyılarında Trabzon, Giresun, Ordu, Rize, Sinop ve Tirebolu olmak üzere Hopa'dan Şile'ye kadar bütün iskeleleri bombalamış ve birçok deniz aracını batırarak taşımacılığı engelleyip halkın ve ordunun desteğini kesmiştir. 1916'daki saldırılarda da Türkler, 20 Temmuz'da Fol (Vakfikebir) Deresine, 21 Temmuz'da Çavuşlu Deresine, 2 Ağustos'ta Görele'ye, 24 Ağustos'ta Çanakçı Deresine çekilmişler, 30 Ağustos'ta karşı taarruzla Görele'ye ilerlemişlerse de

21 Ekim'de Tirebolu'nun doğusundaki Harşit Deresine tekrar geri çekilmiştir. Bu harekâta Giresunlu Osman Ağa¹ 37. Fırka ile birlikte savaşmıştır. Rus işgalindeki bölgelerden halk, perişan ve sefil biçimde, deniz yolu ve sarp orman yollarıyla (Samsun'dan ve Sinop'a) güvenli bölgelere kabilelerle göç etmiştir. Bazı bölgeler de - Tirebolu gibi- göçe zorlanmıştır. Giresun'a yerleşen göçmenlerin bir kısmı da iskân, iaşe ve sağlık sorunları nedeniyle Ordu'ya göç etmişlerdir (Yüksel, 2014).

- Ekim 1917 Bolşevik ihtilâli nedeniyle Kasım 1917'de Rusların geri çekilmesi, 18 Aralık 1917'de Osmanlı Devletiyle imzaladığı Erzincan Mütarekesi sonrasında hızlanmıştır. Ancak, 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi ile Rus işgalinde kalan bölgelerde dolayısıyla Giresun Kentinde de Ermenilerin ve Rumların ayrılıkçı hareketleri, baskı ve zulümleri ile halkın ve muhacirlerin açlık ve salgın hastalıklarla mücadelesi devam etmiştir (Yüksel, 2014).

Toplumsal yapı

Giresun kazası ve kent merkezinde 1. Dünya Savaşıyla başlayan savaş yıllarının etkileri çokkültürlü toplumsal yapıda -aşağıda açıklandığı biçimde- belirgin olmuştur;

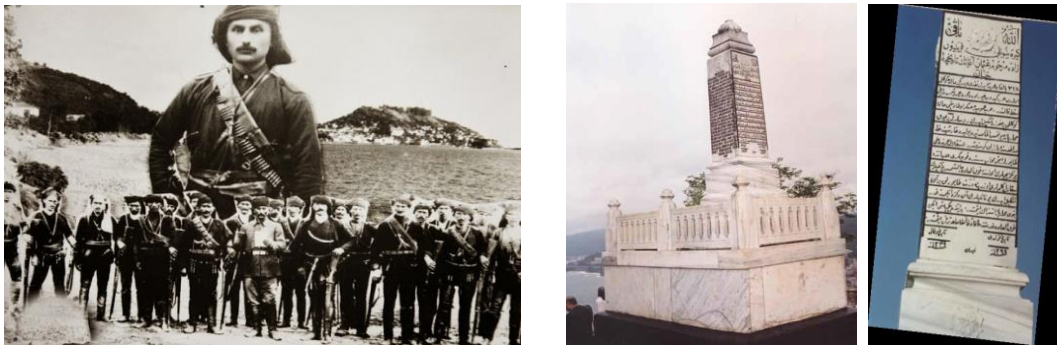
- Dünya Savaşı öncesi Giresun'daki Rum ve Ermeniler faal olarak casusluk ve çetecilik yapmışlardı. Bu nedenle, Anadolu ve Karadeniz'de olduğu gibi Sevk ve İskân Kanunu gereği Giresun'dan da 328 kişi (Ermeni) göç ettirilmiştir (Yüksel,1999; Özdemir, Çiçek, Turan, Çalık ve Halaçoğlu, 2004:79). Sevk edilmeyen Ermenilerin (Kemah, Kuruçay, Zara, Refahiye, Suşehri, Karahisar, Alucra ve Tirebolu'da olduğu gibi) Giresun'da casusluk yapmaya devam etmişler, kentteki Ermeni tüccarlar düşmana destek vermişlerdir². Böylece, kentin çokkültürlü yapısında barış ve huzur kalmamıştı.

¹ Topal Osman Ağa, 1884'de Giresun'un Hacıhüseyin Mahallesinde doğmuştur. Ferudunzadelerin oğludur. Balkan Savaşlarında babası kendisi için askerlik bedeli ödemişse de 1. Dünya Savaşı başlayınca topladığı gönüllülerle Teşkilât-ı Mahsusa Alayı ile ülke savunmasında savaşmış ve yararlılıkları nedeniyle "yarbay", sağ dizinden yaralandığı için "gazi" unvanı verilmiştir. Türklerin, Ruslar karşısında Harşit'e çekilmesinden sonra 37. Fırka ile savaşmıştır. Bu faaliyetleri mülki makamları rahatsız etmiş, tehcir olaylarından sorumlu tutulup, 16 Temmuz 1916'da Sivas Divan-ı Harbine çağrılmışsa da haklı bulunmuştur. Mütareke sonrasında katliamlara başlayan Rumları yine Topal Osman engellemiştir (Malkoç, 1994:80, Şener, 2004: 8-24).

² Limanda komisyonculuk yapan Vahan Badilyan ve Kel Artin, Rusya'dan gelen silahların Ermenilere ulaşmasını ve dağıtımını yönetiyorlardı. Limanda vinçten düşen bir saman balyasından 400 martin, çok sayıda mavzer tüfekleri ve merminin çıkması ve bu olay sonrasında ambarlarda yapılan aramalarda cephanenin ele geçirilmesi Ermenilerin niyetlerini açıkça ortaya koymuştur (Kaşlı, 2007:28-32).

- Giresunlu Rumların bölgedeki diğer Rumları teşvik etmesi endişesiyle asker destekli sivil güçlere görev verilmiştir. Osman Ağa kurduğu Gönüllü Giresun Birliği ile Haziran 1916'da Giresun'da Rus casusu Rum grubunu yakalayıp teslim etmiş, 14 Şubat 1918'de 37. Fırka emrinde Rusları yenmiş ve Giresun'un alınmasını önlemiştir (Şener, 2004).
- Dünya Savaşında, Rus işgalindeki Kafkaslardan Ordu, Giresun ve kısmen Tirebolu'ya sığınan 80 000 kişiden fazla muhacirin iskân ve iaşesi konusunda büyük sıkıntılar yaşanmıştır (Yüksel, 2014). Kentteki sağlık hizmetleri ise göçmenlerin Rusya'dan veba, kolera, frengi, dizanteri hastalıklarını taşımalarıyla yetersiz kalmıştır.
- Devlet, Giresun'da ordu için erzak (180 000 kilo un, 90 000 kilo buğday, 380 000 kilo pirinç, 9 000 kilo yağ, 9 bin kilo tuz, 54 000 kilo kuru sebze, 60 000 kilo et veya 30 000 kilo kavurma, 1 500 kilo çay, 9 000 kilo şeker, 600 000 kilo arpa veya yulaf, 600 000 kilo un veya saman) depolamak için uygun mekânların kiralanması ve muhafaza edilmesini hızla ve önemle istemiştir. Zahire ile birlikte mevaşiye (davar koyun, inek gibi hayvanlara) el konmasını ve her aşamada bilgi verilmesini emretmiştir. Yazılı bu emir Başbakanlık Osmanlı Arşivinde (Fon Kodu: DH. ŞFR. Dosya No: 44, Gömlek No: 157, Tarih: 10 L (Şevval) 1332 (1 Eylül 1914) bulunmaktadır (Tosun, 2014).
- Dünya Savaşı yıllarında 3. Ordu'nun ihtiyacı için Ordu ve Giresun'dan toplanan erzak, Ordu'dan Mesudiye'ye, Giresun'dan da Tamdere'ye sevk ediliyordu. Ancak, hayvan hastalıkları ve ordunun hayvanları satın alması ya da el koymasıyla halkın elinde nakliye araçları yok denecek kadar azalınca, nakliyat askerlik çağına gelmemiş erkeklerle ve kadınlarla yapılıyordu. Ahalinin ayakları çıplak, başları açık, elbiseleri giyilemeyecek kadar eskimişti. Osmanlı İttihâd ve Terakkî Cemiyeti, Giresun Muhabirliği'nin İstanbul'a gönderdiği 13 Haziran 1917 tarihli raporu, Giresun'da açlık ve sefalet, salgın hastalıklar ve iskân sorunuyla yetim çocukların sefil olduğu açıklanmaktadır. Devlet yardımları da ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmamış, açlık halkın ahlakî zaaflarına neden olmuştur. Cephe gerisinde özellikle Espiye çevresinde sefaletle birlikte kolera yayılmaya ve kent merkezine sıçramaya başlamıştı (Yüksel, 2014).
- Savaş yıllarında özellikle Kafkas cephesinde kentten birçok insanın can kaybı, sosyal ve ekonomik hayatın çöküşüne neden olmuştur. 1916'da Rusların Trabzon'u işgal etmesi ve Karadeniz kıyılarında savaş nedeniyle deniz ulaşımının ve ticaretin engellenmesi ve Giresun'un, Canik (Samsun) Sancağına bağlanması, kentin Trabzon'un hinterlandına bağlı sosyal ve ekonomik hayatını olumsuz etkilemiştir.

- Savaş yılları ve sonrasında salgın hastalıklar kentte toplumsal yapının da çökmesine neden olmuştur. Haziran 1919'da kente gelen Hilal-i Ahmer (Kızılay) heyetinin raporu Giresun'daki açlık ve sefaleti şöyle açıklamaktadır. “.... Sokaklarda iskelete dönmüş, bir deri ve kemik kalmış insanlar iniyor, her gün açlıktan, hastalıktan ölen yüzlerce insanın cesetlerini toplamaya belediye yetişemiyordu. Kimsesiz çocukları himaye için kurulan yerler hayırseverlerin ölümü ile kapanıyordu. Amerikan Yardım Heyeti sadece Rum ve Ermeni çocuklara yardım ediyordu. Frengi ve uyuz hastalığı da yayılınca sağlık kurumları yetersiz kalmıştı. Belediye kayıtlarında halkın % 20'si frengiliydi” (Bakırcı, 2010). Yeni Gurebâ (Garipler) Hastanesi de yetersiz kalıyordu (Yüksel, 2014).
- Osman Ağa, Mondros Antlaşması'ndan sonra belediye başkanı olmuştur. Ancak Ermeni ve Rum eylemlerine şiddetle karşı koyduğu için Osmanlı Hükümetine şikâyet edilmiş, tutuklama kararı ile Şebinkarahisar'a yerleşmiştir. 29 Mayıs 1919'da Havza'da Mustafa Kemal'le buluşan Osman Ağa manevi olarak güçlenmiş, 8 Temmuz 1919'da tutuklama kararı kaldırılınca tekrar belediye başkanı ve Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti başkanı olmuştur. Eylül 1920'de kurduğu Giresun Gönüllü Taburu'yla (Resim 4.48) bölgedeki Rum ve Ermeni faaliyetlerini bastırmak için harekete geçmişlerdir. Bu tarihlerde Osman Ağa önce 10 kişilik daha sonra 100 kişilik ekibiyle Mustafa Kemal'i korumak için Ankara'ya gönderilmiştir. Osman Ağa 12 Ocak 1921'de Ankara'dan aldığı emirle 42. ve 47. Gönüllü Alaylarının kurulması için çalışmış ve Mart 1921'de Koçgiri isyanının bastırılmasında ve Sakarya Savaşı'nda yararlılıklar göstermiştir. Savaşların sona ermesiyle 2 Nisan 1923'de Trabzon Milletvekili Ali Şükrü Bey'in ölümünden sorumlu tutulan Osman Ağa çıkan bir çatışmada hayatını kaybetmiştir (Şener, 2004). Osman Ağa bugün de Giresunlular için halk kahramanıdır.

Resim 4.48. Giresunlu Gönüllülerle (Uşaklar) Topal Osman ve Mezarı (Anonim)

Dünya Savaşı yıllarında 3. Ordu'nun ihtiyacı için Ordu ve Giresun'dan toplanan erzak, Ordu'dan Mesudiye'ye, Giresun'dan da Tamdere'ye sevk ediliyordu. Ancak, hayvan hastalıkları ve ordunun hayvanları satın almasıyla halkın elinde nakliye araçları yok denecek kadar azalınca, nakliyat genellikle askerlik çağına gelmemiş erkeklerle ve kadınlarla yapılıyordu. Ahalinin ayakları çıplak, başları açık, elbiseleri ise giyilemeyecek kadar eskimişti. Osmanlı İttihâd ve Terakkî Cemiyeti Giresun Muhabirliği'nin İstanbul'a gönderdiği 13 Haziran 1917 tarihli raporu, Giresun'da açlık ve sefalet, salgın hastalıklar ve iskân sorunu ile yetim çocukların sefil olduğunu açıklanmaktadır. Devlet yardımları da ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmamıştır. Açlık, halkın ahlakî zaafı göstermesine de neden olmuştur. Cephe gerisindeki Espiye ve çevresi köylerde sefaletle birlikte kolera da yayılmaya başlamıştı (Yüksel, 2014).

Dünya Savaşı yıllarında özellikle Kafkas cephesinde ve bu bölge ile kentten birçok insanın can kaybı, sosyal ve ekonomik hayatın çöküşüne neden olmuştur. 1916'da Rusların Trabzon'u işgali ve Karadeniz kıyılarında savaş nedeniyle deniz ulaşımının ve ticaretin engellenmesi ve Giresun'un Canik (Samsun) Sancağına bağlanması kentin Trabzon'un hinterlandına bağlı sosyal ve ekonomik hayatını olumsuz etkilemiştir.

Dünya Savaşı yılları ve sonrasında salgın hastalıklar kentte toplumsal yapının çökmesine neden olmuştur. 1916 yılı Mayıs ve Haziran aylarında Ordu kasabasında ve Espiye'de günde ortalama 5-6 kolera vakası görülmüştür. Trabzon Valiliği, 14 Temmuz 1916 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği şifre telgrafta, hastalığın Giresun'dan gelen mülteciler tarafından getirildiği ve gerekli önlemlerin alınmakta olduğu bildirilmiştir (Temel, 1998). Giresun'da lekeli tifo olarak adlandırılan salgın hastalık, açlık ve sefalet Kurtuluş Savaşı yıllarıyla da önlenememiştir. Haziran 1919'da kente gelen Hilal-i Ahmer (Kızılay) heyetinin raporu Giresun'daki durumu şöyle açıklamaktadır. “.. *Sokaklarda iskelete dönmüş, deri ve kemik kalmış insanlar inliyor, her gün açlıktan, hastalıktan ölen yüzlerce insanın cesetlerini toplamaya belediye yetişemiyordu. Kimsesiz çocukları himaye için kurulan yerler hayırseverlerin ölümü ile kapanıyordu. Amerikan Yardım Heyeti sadece Rum ve Ermeni kimsesiz çocuklara yardım ediyordu. Frengi ve uyuz hastalığı da yayılınca sağlık kurumları yetersiz kalmıştı. Belediye kayıtlarına göre halkın % 20'si frengiliydi*” (Bakırcı, 2010; 77-78). Bu ortamda yeni kurulan Gurebâ (garipler) Hastanesi yetersiz kalmıştır (Yüksel, 2014).

Dünya Savaşı'nın sonlarında kurulan Gönüllü Giresun Birliği 37. fırka emrinde Rusları yendi ve Giresun'un alınmasını önledi (14 Şubat 1918). 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılar tarafından alınması üzerine 17 Mayıs günü Giresun'da büyük bir miting yapıldı. Sadrazama, İngiliz, Fransız ve İtalyan işgal kuvvetlerine telgraflar çekilerek Türk topraklarına Yunan kuvvetlerinin asla sahip olamayacakları bildirildi. Bu sırada aldıkları bir haberle eski belediye başkanlarından Kaptan Yorgi'nin oğlunun Hopa'dan Yeşilirmak'a kadar olan Türk toprakları üzerinde bir Pontus devleti kurulması için Londra'ya giderek Lloyd George ile anlaşma yaptığını öğrenince, bölgenin ileri gelenleri Trabzon'da toplandı. Toplantı sonrası "Muhafaza-yı Hukuk-u Milliye Cemiyeti"nin kurulmasına karar verildi. Giresun "uşakları" Yüzbaşı Avni Alpaslan tarafından özel olarak eğitildi. Ankara'da kurulan yeni hükûmetle işbirliği yapan ve bu hükümeti kabul eden Giresunlular 42. ve 47 alayları kurarak Koçgiri isyanını bastırdılar ve Pontusçu Rumları sindirdiler.

Giresun iskelesinde komisyonculuk yapan Vahan Badilyan ve Kel Artin Rusya'dan gelen ve Ermenilere kullanmaları için dağıtılan silahların ulaşmasını ve dağıtımını yönetiyorlardı. Ancak bu işle uğraşılan bir gün vinçten düşen bir saman balyasının dağılması sonucu içinden 400 martin, çok sayıda mavzer tüfekleri ve mermi çıktı. Bu olay Ermenilerin niyetlerini açıkça ortaya koydu. Bu olayın arkasından ambarlarda yapılan aramalarda çok sayıda tüfek ve cephaneye ele geçirildi (Kaşlı, 2007).

Savaş yıllarına karşın kentte sosyal yaşamda bazı gelişmeler izlenmektedir. İkinci Meşrutiyet'i (1912) izleyen günlerde Giresun'da, Giresun Redif Taburu subaylarından Yüzbaşı İbrahim Bey'in girişimleriyle tiyatro yeniden kurulmuş ve ilk kez Namık Kemal'in Vatan yahut Silistre adlı oyunu sahneye konmuştur. Giresun'da tiyatrunun kurulması ve gelişmesi Giresun Milli İntibah (Uyanış) Kulübü'nün statüsünde gerçekleşmiş, karşıt düşünce ve engellemelere aşabilmek için statüsünü değiştirerek Giresun Milli İntibah Şirketi adını almıştır. İstanbul Şehir Tiyatrosu kurucularından Raşit Rıza, eşi Suzan Hanım ve Bursalı tiyatro yönetmeni Halim Efendi'nin de yer aldığı Giresun'daki tiyatro çalışmaları I. Dünya Savaşı'na kadar kesintisiz sürmüştü ve bu süre içinde İntibah, Sultan Osman Gazi, Gezer Tarık, Eşber, Othello, Hamlet gibi yerli yabancı sayısız eser sahneye konmuştur.

Ekonomik yapı ve ticaret

Güney Karadeniz liman kentlerinin Orta ve Doğu Anadolu ile kara yolu ve Balkanlarla Tuna nehri havzası ile deniz yolu bağlantısı ve/veya bu stratejik konumuna bağlı ticaret ilişkileri, 20. yy. başlarında da bölgenin sosyal ve ekonomik gelişmesinde en önemli etkenlerden biri olmuştur. 20. yüzyılın hemen başında 1901/02 yılında Giresun'da bulunan Vapur Acente (Osmanlı- İdare-i Mahsusa Rus, Fransız, Yunan Kumpanyası, Alman Kumpanyaları) sayıları (8 adet olmak üzere) % 100 artmış olması, kentin stratejik konumuna bağlı deniz ticaretinin önemini açıklamaktadır. Eşdeyişle, bu acenteler deniz yoluyla taşınan mal ve yolcu sayısının yüksek olduğunun ve limanın uluslar arası niteliğinin göstergesidir (Kaynar, 2012, Ortaylı, 2004). Giresun'un art alanına kara yolu ile bağlantısı kentin bu dönemde de önemini artırmıştır. Limana dışarıdan gelen mallarda - Güney Karadeniz limanlarına gelen mallar ile genelde aynı olup- hububat ürünleri başta olmak üzere kahve, şeker, pamuklu ürünler ve basmalar, reji/tütün mamulleri, cam, sabun, tuz, zeytinyağı, kibrit, demir, çelik, çivi ve kalay öne çıkmaktaydı (Aygün, 2009). İhraç edilen mal en fazla fındık olup, çoğunlukla Rusya ve İngiltere'ye gönderilmekteydi. Dolayısıyla fındığın kent ekonomisine katkısı önem kazanmaktadır.

Giresun Kazasında ve Merkezinde tarıma uygun arazi çok kıttır. Kazanın sahilinde pirinç, mısır, iç kısımlarda az miktarda buğday, arpa, fasulye, nohut ve bakla gibi ürünler elde edilmektedir. Bölgede meyve ağaçları boldur. Yükseklerde geniş yayla, meralar ve ormanlarda yapılan hayvancılıktan elde edilen tereyağı, peynir, balmumu, yapağı, keçi kılı ve deri gibi mahsullerden bir miktar ihraç edilmektedir. Fındık, bu coğrafya ve iklim koşullarında üretimde ilk sırada ve çok miktarda üretilmektedir. Sivri ve tombul olmak üzere iki çeşit olan Giresun Fındığı, diğer bölgelerin fındığından lezzet bakımından üstündür ve bu nedenle ekonomik değeri yüksek olup halkın geçini sağlayacak düzeydedir. Giresun'a ilk fındık kırma makinesini Belediye Başkanı Kaptan Yorgi'nin kardeşi olan ve Marsilya'da ticaret yapan Kaptan Devonis getirmiştir. Giresun'da fındık fiyatlarının belirlenmesinde de Kaptan Yorgi önemli rol oynamaktaydı (Balcı, 2002). Bu nedenle Gayrimüslim fındık tüccarlarının arasında hüsümet yaşandığı bilinmektedir. Fındığın ekonomik önemini bu yüzyıl başında 1909'da Hochstrasser Firmasının ilk fındık kırma fabrikası açması göstermektedir. 1920'li yıllardan itibaren savaş yıllarına rağmen fabrikalarda gazla çalışan makineler yer alması, kentte ekonomik gelişmenin sürekliliğini açıklamaktadır (Kaynar, 2012).

Giresun'da I. Dünya Savaşı'ndan önce bir boya fabrikası ve bu fabrika Sivas'a kadar bütün civarın dokumacılık sanatına ait ipliklerin boyandığı bilinmektedir. Şehirde birçok el tezgâhı da vardı ve bu tezgâhlarda dokunan dokumalar hem çok dayanıklı ve ucuz olur hem de ailelerin geçimini sağlardı. Bu dokumalardan en önemlisi Tamzara dokumalarıydı. Tamzara tezgâhlarında dokunan bezler desen, boyut ve kullanıldıkları yerlere göre türlü adlar alırdı. Bu dokumalardan genellikle önlük, çarşaf, peştamal, yatak çarşafı, gömlek ve peçete yapılır ve mendil adı verilen Tamzara dokumaları başta komşu illere olmak üzere yurt dışına da satılırdı (Bayram, 2014). Günümüzde de kırsal alanda bazı tezgahların olduğu ve bu üretime devam edildiği bilinmektedir.

Mekânsal yapı

Savaş öncesi 20. yy. başlarında Giresun, etrafı fındık bahçeleriyle çevrili mimarisi ve eğimli arazideki konumlanma biçimi ile kentsel mekâna görsel zenginlik katan kâgir evleri ve kamu yapılarıyla döneminin gelişmiş batılı kentlerine eşdeğer bir kenttir. Limanı ise - başta fındık olmak üzere- uluslar arası ihraç limanıdır. Limanla iç kesim arasındaki yol bağlantısı üzeri canlı bir alış-veriş alanıdır. Çarşılarında satılan kilim, aba, şal, peşkir ve tire gibi dokumaları ve tencere, tava, kazan gibi bakır ürünleri önemli ekonomik değere sahiptir. Kent sadece liman işlevleriyle değil Kaza merkezi olarak artalanındaki yerleşmelerin de sosyal ve kamusal merkezidir. Ekonomik güçle birlikte kaza merkezinde merkezi yönetimin erk'ini mekândaki hâkimiyetini gösterme gayretiyle ve batılılaşmanın uzantısındaki kamu yapıları kentin fiziksel yapısında büyük değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Varsılığın göstergesi olan birçok cami, okul gibi kamusal yatırımlarla birlikte ticaret mekânları ve ihraç malı inşaat malzemeleri ile konut binaları da yapılmıştır. Müslüman ve Müslümanlarla Gayrimüslimlerin birlikte yaşadığı mahalleler daha mütevazı iken Yabancılar ve Gayrimüslimlerin yaşam alanları daha gösterişli binalarla batılı kent imajını yaratmıştır. 19. yy. itibariyle bu yüzyılda da kentte Hıristiyanların nüfusun %50'den fazla olmasıyla belediye başkanının gayrimüslim olmasını sağlamıştır. Bu tarihlerde Kaptan Yorgi Konstantinidi Paşa, belediye başkanlığı öncesinden itibaren, Giresun'un ulaşımı, teknik alt yapısı ve mimarisi ile batılı bir kent olması için gayret göstermiştir. Kaptan Yorgi'nin evi ve anıt mezarı bu dönemde kentin önemli simgesel yapılarından (Resim 4.14, 4.16).

Bu dönemde ve günümüzde de kentte land-mark olan Muhtar Bey Çeşmesi, mimari üslubu ile kamusal yapılarda batıya öykünmenin göstergesidir. Kitabesine göre 1915’de (R. 1331) Gazi Muhtar Ahmet Paşa tarafından Gemiler Çekeği Mahallesi, Atatürk Bulvarı ile Nihat Bey Caddesinin köşesinde yaptırılmıştır (Resim 4.49).Çeşmenin projesi Almanya’dan getirildiği için Alman Çeşmesi olarak anılmaktadır ¹.

Resim 4.49. Alman Çeşmesi ve yapı dış duvarıyla hemiyüz bir sokak çeşmesi

Kent I. Dünya Savaşı yıllarında kent birçok kez bombalanmış, fiziksel-mekânsal yapı tahrip edilmiş ve yapı stokunda önemli kayıplar meydana gelmiştir. Ruslar 30 Ağustos 1915’te Giresun ve Tirebolu’ya saldırmış, Giresun’un batısındaki Ayvasıl, Eriklimanı ve Gazhane’yi, limana girerek Osmanlı Bankası ve İskele Polis Karakolu binalarını bombalamıştır. Aynı tarihte Kaledibi, Kumyalı ve Badaaltı Karakolu yakınında karaya çekili ve gizlenmiş kayıkların bombalanmasında, torpidobotlarda limanları çok iyi bilen yerli Rumların casusluk yaptıkları bilinmektedir. Eylül 1915’deki Rus saldırısında Hacı Hüseyin Mahallesi ve Liman hasar görmüştür. Osman Ağa, 1917 yılı başlarına kadar 700-800 kişilik mevcuduyla Ruslara direnmiş ve ağır kayıplar verdirmişse de Ruslar, Harşit ormanlarını yakmış, Tirebolu ve Giresun’u bombalamışlardır (Yüksel, 2014).

Savaş yıllarında imar faaliyetlerine de devam edilmiş, 1915’de İskele Meydanında yol genişletme çalışmalarıyla bazı binalar yıkılmıştır. Kentin ulaşım sisteminin iyileştirilmesine yönelik bu çabalar yabancıların desteği ile Devletin Batılılaşma

¹ Çeşme mimari açıdan bağımsız, kare planlı ve çok –dört- cepheli (kurnalı) çeşme tipolojisinin örneğidir. Kesme taştan yapılmış çeşmenin köşeleri silindirik kolon görünümlü tasarlanmıştır. Üst örtüsünde saçak silmesi yapılarak parçalı konik formulu çatısı bulunmaktadır. Altta ve üstte profilli bir silme ile sınırlanan çeşmenin mermer kitabesi sülüs hatla yazılmış ve çiçek motifli bir çelenk ile sınırlandırılmıştır. Üst kısmı ay yıldızlı motif ile doldurulmuştur. Yarım yuvarlak biçimli yalakları alt sıra silmesi ile aynı hizadadır.

sürecindeki yaptırımları olarak değerlendirilebilir. Bu süreçte yapılan birçok eğitim ve ticaret yapıları kentin mekânsal yapısında da değişmelere neden olmuştur.

Eğitim yapıları

Kentin eğitim merkezi olduğunun göstergesi olan Müslümanlara ve Hıristiyanlara ayrı eğitim veren okul binaları, kentin mekânsal strüktürü oluşturan yapılar olduğu gibi bugüne ulaşabilen kentin kültürel kimlik öğeleri ve mirasıdır. Giresun merkezdeki okullar hakkında bilgi aşağıda verilmektedir.

Giresun Anaokulu: Anaokullarının gerekliliği ilk defa Tedrisat-ı İbtidâiye Kânûnu'nda konu edilerek Gayrimüslimlerin uygulamalarıyla gündemine gelmiş ve ilk anaokulu 1914'de açılmıştır. 1922 tarihli Devlet Salnamesinde kentte okul öncesi eğitim için 3 sınıflı bir anaokulu olduğu (Filiz sınıfı 3, Gonca sınıfı; 35, Gül sınıfı; 37 öğrenci olmak üzere 75 öğrenci ve Daru'l-Muallimât mezunu olmayan iki öğretmen) belirtilmiştir.

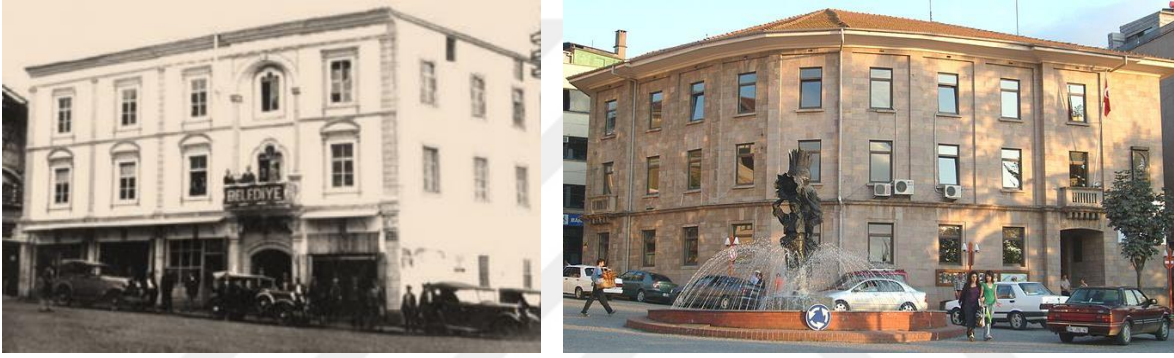
Giresun İnâs (Kız) Rüşdiyesi: Giresun'da 1913'de resmi açılışı yapılan Giresun Dâru'l-Muallimîn Mektebi'nin (Öğretmen Okulu) merkezle yapılan yazışmalardan anlaşılacağı gibi 1916'da Maârif Nezâretince kapatılmasına karar verilmiştir. Bu karara Giresun'un ileri gelenlerinin itirazlarının sonucuna ilişkin bilgi bulunmamaktadır. Dolayısıyla, Giresun İnâs Rüşdiye mektebinde olduğu gibi, bu eğitim kurumu resmen açılmış olsa da maddi yetersizlikler ve muallim eksikliği nedeniyle eğitime devam edememiştir. ,

Savaş yıllarında kentte eğitimin üst düzeyde devam ettiğini Osman Fikret Topallı'nın¹ 1914'te bir süre Giresun Darülmualim'de müdür muavinliği yapması açıklamaktadır.

¹ Osman Fikret Topallı, bu tez çalışmasını hazırlayan Mustafa Veysi Özcan'ın (annesinin babası) büyükbabasıdır. 1891'de Giresun'un Şeyh Kerameddin Mahallesi'nde doğan Osman Fikret, Trabzon ve İstanbul Mercan İdadi'sindeki öğreniminden sonra Tatbikat Baytariye Mektebi'nde öğrenci iken Balkan Savaşı nedeniyle okulu bırakarak Giresun'a dönmüştür. 1916'da silâh altına alınmıştır. Mondros Mütarekesi'nden sonra terhis edilen ve Giresun'a dönen Osman Fikret, Ocak 1919'da Işık gazetesinin başyazarlığına getirilmiştir. Aynı dönemde Giresunlu Osman Ağa tarafından oluşturulan Giresun Gönüllü Müfrezesi'ne katılan Topallı, Milli Mücadele döneminde Bulancak ve Keşap nahiye müdürlükleri ve Giresun Müdafâ-i Hukuk Cemiyetinin kâtipliği görevlerinde bulunmuştur. Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet döneminde Topla Osman Ağa ile Mustafa Kemal Paşa arasında yapılanlar başta olmak üzere çok sayıda yazışmaya tanıklık etmiştir. Bbu belgeleri arşivlemiş olduğu bilinmektedir. 7 Aralık 1963'te vefat eden Osman Fikret'in Giresun tarihi ve kültür hayatına ait çok sayıda Türkçe yazılmış çalışmaları ailesi tarafından korunmakta ve yayına hazırlanmaktadır (Aktaran; Torunu Mimar Mustafa Veysi ÖZCAN).

Ticaret yapıları

20. yy. başında kentteki birçok ticaret yapılarının (dükkân, mağaza, han gibi) orduya erzak depolamada kullanılması kent ekonomisinin gerilemesinde etkili olmuştur. Savaş yıllarında ticaret mekânlarından zorunlu ihtiyaçlar için sadece bazı işletmeler (Eczane, fırın, oduncu, vb.) açık kaldığı bilinmektedir. Ancak, I. Dünya Savaşı başında bazı han ve işliklerin (1914’de yapılan Aslanoğlu Hanı –bugünkü Volkan ve Mustafa Türkyılmaz Binası- gibi) yapıldığı da bilinmektedir. Bugünkü belediye binası da savaş yıllarında yapılmış ve modern mimarinin esintilerini taşıyan land-mark niteliğindeki bir yapısı (Resim 4.50).

Resim 4.50. Giresun Belediye Başkanlığının eski ve yeni binası

4.6.2. Kurtuluş Savaşı yılları ve Cumhuriyetin kuruluşu

1919’la başlayan Kurtuluş Savaşı’ndan Cumhuriyetin Kuruluşuna kadarki dönemde kenti etkileyen olaylar

Osmanlı Devletinin Balkan ve 1. Cihan Savaşları yenilgisiyle güçlenen Pontuscular, Karadeniz Bölgesinde ve Giresun’da da Müslüman-Türlere saldırmaya ve hâkimiyet kurmaya başlamışlardır. Bu nedenle Giresunlular açlık, sefalet ve salgın hastalıklara rağmen Mart 1919’da, 10 Şubat 1919’da kurulan Trabzon Müdafa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyetinin şubesini kurmuşlardır. Bu cemiyet Dizdarzade Eşref Bey’in başkanlığında, öğretmen Niyazi Tayyip, Mühendis İbrahim Hamdi, Dr. Ali Naci (Duyduk) ve Hukuk öğrencisi Ethem Nazif Beylerden oluşuyordu. Dr. Ali Naci ve Mühendis Hamdi Beyler Erzurum Kongresi’ne Giresun delegesi olarak katılmışlardır (Giresun İl Yıllığı, 1973).

Milli mücadele yıllarında Giresunlular etnik kimliklerine göre farklı cephelerde yer almıştır. Yunanistan'ın ve Patrikhanenin destekleriyle Rumlar Pontusculuk faaliyetlerini daha yoğun sürdürmüş ve kurdukları Pontus Cemiyeti ile milli mücadele karşıtlarını desteklemişlerdir. Yunanistan'ın bağımsızlığına kavuşmasıyla Pontus'un bağımsızlığı "*Megali İdea*"nın da hedefli olmuş, Yunanistan'la birleştirmek için bağımsız Pontus Cumhuriyetini kurmak çaba ve inançları 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgaliyle güçlenmiş, Giresunlu Rumlar da silahlı mücadeleye başlamışlardır. Yunanlı ve Giresunlu Rum İşadamları Rumlara Türklerin elindeki gayrimenkulleri ele geçirmeleri¹ ve Pontusculuk faaliyetlerini sürdürmeleri için maddi destek vermişlerdir. Giresun Metropolitisi Lavrentios ve Giresun Belediye Başkanının oğlu Konstantinidis², Fener Patrikhânesinin maddî ve manevî destekleriyle bu faaliyetlerine devam etmişlerdir.

Giresunlu Müslüman Türkler de İzmir'in işgali sonrasında 17 Mayıs 1919 günü Giresun'da büyük bir miting yapmışlar ve 10 Şubat 1919'da kurulan Trabzon Müdafa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyetine katılarak, yaşadıkları açlık, sefalet ve salgın hastalıklara rağmen Mart 1919'da Giresun'da bu cemiyetin şubesi kurmuşlardır. Milli Mücadelede Osman Ağa'nın başkanlığını yaptığı bu cemiyetin kâtibi olan Osman Fikret çok sayıda sivil toplum hareketinin içinde bulunmuş, Giresun halkının sivil lideri olmuştur. 1920'de Topal Osman ve Giresun Askerlik Şubesi Başkanı Tirebolulu Hüseyin Avni Alpaslan gayretleriyle oluşturulan bin kişilik Giresun (Uşakları) Gönüllü Taburu, Ankara'da kurulan yeni hükümetle işbirliği yapmış ve Kars'ta Kazım Karabekir emrine gönderilmiştir. Bu tarihten itibaren Giresun Türkiye Cumhuriyetinin idaresindedir. Bu tabur ve 42. ve 47 Alaylar olarak Pontusçu Rumları sindirmişlerdir (Çapa, 2001).

Toplumsal yapı

Savaş yıllarında Gayrimüslimler çetecilik faaliyetleri ve bunu destekleyecek ticaret işleri ile uğraşırken, Müslüman Türkler Kurtuluş Mücadelesini sürdürmüşlerdir.

¹ Giresun'un eski belediye başkanı Kaptan Yorgi'nin oğlu Konstantinidis, Marsilya'ya yerleşip, Trabzon ve çevresiyle ticaret yaparak zenginleşmiş ve Pontusculuğu destekleyenlerin önde gelenlerinden olmuştur. Konstantinidis Hopa'dan Yeşilirmak'a kadar olan Türk toprakları üzerinde bir Pontus devleti kurulması için Londra'ya giderek Lloyd George ile anlaşma da yapmıştır (Çapa, 2001: 66).

² Önceleri arazilerin % 15-20'sinin mülk sahibi olan Rumlar, Milli Mücadele döneminde bu oranı % 75'e çıkarmışlar, geri kalan % 25'i de borç karşılığı rehin almışlardır.

Savaş döneminde 1919-1920 yılları arasında Ferudunzade Osman Ağa¹ (Topal Osman) belediye başkanı olmuş, ardından Hasan Vehbi Efendi, Cumhuriyet Döneminin ilk belediye başkanı olarak bu görevi yaklaşık on yıl (1920-1930) sürdürmüştür.

Savaş yıllarında ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında -Topallı'nın notlarına göre- kentte sosyal ve kültürel yaşam devam ettirilmeye çalışılmıştır. Kazancılar'daki yüksek kahveler, Kapu Kahve'deki bahçe, Larçinoğulları'nın Yüksek Gazino'su, Hacı Hüseyin Mahallesi'ndeki Yalı Kahve, Sokakbaşı Kahvesi, Kokara Kahvesi ve Kale arkasında yazın açılan Kaliço, saz şairlerinin de çalıp söyledikleri popüler eğlenme mekânlarıdır.

Dünya Savaşı ile geçici olarak kesintiye uğrayan tiyatro çalışmaları savaş sonunda yeniden canlanmış, bu canlanmada Bilgi Yurdu, Giresunspor ve Hilalspor'un rolleri olmuştur (Giresun Belediyesi, 2012).

Mekânsal yapı

Kurtuluş Savaşı yıllarında Osman Ağa (Topal Osman) belediye başkanı olarak imar işlerine önem vermiştir. Belediyenin etrafındaki evleri satın alarak yıktırıştır. Rıhtım Camisinin etrafını tamamen boşaltarak park haline getirmiştir. Osman Ağa, kente ilk kez otomobili getirmiştir. Kentin aydınlatılması için büyük bir dinamo yaptırmıştır. Başta Işık Gazetesi ve Matbaası olmak üzere sokaklar, gazinolar, resmî daireler ve evler elektrikle aydınlatılmıştır.

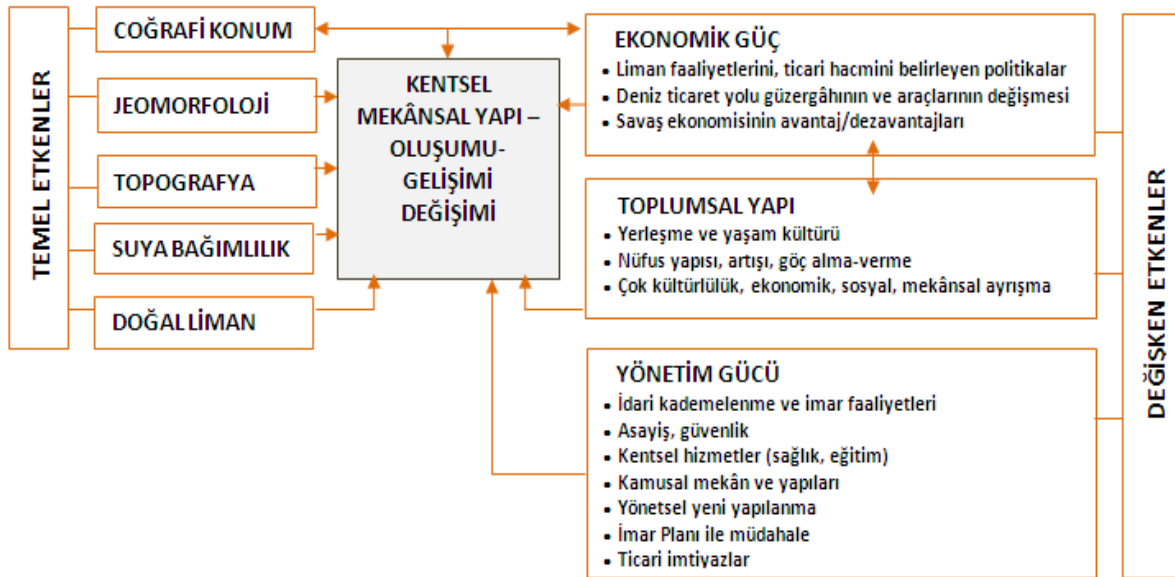
4.6.3. Değerlendirme; Osmanlıdan Cumhuriyete mekânsal yapı ve değişim etkenleri

Kentin bugünkü mekânsal strüktürü ve mimarisi Osmanlı Döneminin izlerini taşımaktadır. Yaklaşık 500 yıl Osmanlı yönetimindeki kentte, bu dönemdeki mekânsal yapı ve mimarisinin oluşum, gelişim, değişim ve etkenleri, yönetim, ekonomik güç, toplumsal yapı ve değişiminin, kentin coğrafi konumu ve kıyı bölgesi gerisindeki hinterland ilişkileriyle etkileşimidir. Gelişmeyi engelleyen etkenlerin savaş(lar), yangın ve salgın hastalıklar olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir deyişle, kentsel mekânsal yapı oluşumunu ve/veya

¹ Topal Osman, Belediye Başkanı Dizdarzâde Eşref Bey'in makamı terk etmesinin ardından yasal bir yetkisi olmadan ve kimseye danışmadan, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra kendisini belediye başkanı ilan etmiştir. (Öztürk, 2011; 579).

kimliğini, esas olan coğrafik, topografik ve morfolojik özellikler ve değişken olan diğer etkenler eşzamanlı ya da farklı dönemlerde ve düzeylerde belirlemektedir (Şekil 4. 27) .

Osmanlı Döneminde mekânsal yapının gelişiminde ve değişiminde ekonomik güç en önemli etken olmuş ve liman işlevleriyle varsıllaşan grup mekânsal yapıda radikal değişimlere öncülük etmiştir. Bu tez çalışmasında döneminin batılı kent modeli ile gerçekleştirilen bu değişme batılılaşma olarak tanımlanmışsa da Osmanlı İmparatorluğunda batılılaşma süreci olarak her alandaki yeniden yapılanmanın öncesine tarihlenmektedir. İmparatorluk genelindeki batılılaşma süreci ile kentteki batılılaşma sürecinin çakıştığı tarihlerde devlet mekânsal değişmeyi kamu yapıları ile desteklenmiştir. Bu nedenle Giresun kentinin Osmanlı Dönemindeki mekânsal yapı oluşumu, değişimi ve etkenleri kentin kendi dinamikleri doğrultusunda batılılaşma öncesi ve sonrası olarak ele alınmaktadır. Diğer bir deyişle bu değişim yönetim erki ile değil toplumsal eğilimlerle başlatılmıştır.

Şekil 4.27. Osmanlı Döneminde Giresun Kentinde mekânsal yapı oluşum, gelişim ve değişim etkenleri

Temel etkenler

Coğrafi konumu, jeo-morfolojik ve topografik etkenler: Karadeniz kıyısında, kıyı oluşumu yarımada olan ve kıyından yaklaşık 200 m. yükseklikteki savunma kolaylığı sağlayan tepe

üzerinde konumlanan Giresun, yarımadaının doğusunda ve batısında doğal limanların etrafında kurulmuş bir liman kentidir. Yarımadaının etrafındaki dar kıyı bölgesi, kıyıya paralel eğimi (% 30-50) dik yüksek tepelerle çevrilidir. Bu konumuna bağlı olarak, Karadeniz Havzasının sert iklim ve deniz koşullarında, deniz yolu güzergâhında -Samsun ile Trabzon arasında- sığınma ve lojistik alanı, kıyı bölgesinin ardında karayolu bağlantısı olan hinterlandının ve Trabzon Limanını yükünü azaltan terminal noktasıdır.

Suyu kullanım biçimi (suya bağımlılık): Giresun kentinin varoluşu ve sürekliliği, suya bağımlı liman kenti işlevleriyle sağlanmış, yerleşim alanındaki faaliyetlerde ve kentin ekonomisinde temel faktör deniz ticareti olmuştur. Liman işlevlerine bağlı ticaret mekânları yarımadaının batısında merkez oluşmuştur. Topografik olanaklara göre konut alanları yarımadaının güneyinden doğuya sarmış ve kıyıya paralel olarak gelişmiştir.

Kıyı kentlerinde mekânsal yapı oluşum ve değişiminde coğrafi konum ve suya bağımlılık biçimi temel belirleyici olmasına karşın, kentin koşullarına göre değişken etkenler aşağıda açıklanmaktadır.

Ekonomik güç

Batılılaşma öncesi

Liman faaliyetlerini ve ticari hacmini belirleyen politikalar, anlaşmalar, Osmanlı egemenliğine girdiği dönemde Giresun Limanı, yakın çevrenin kalay ve gümüşünün, Şebinkarahisar'ın şap madeninin ihraç limanıdır. Osmanlıların fetih sonrası Trabzon'u iase ve doğu seferlerinde askeri lojistik merkezine dönüştürmesiyle İstanbul'dan gemilerle gönderilen askerler ve mühimmatın ulaştırılmasında Giresun Limanı, Trabzon limana alternatif olarak düzenlenmiştir. Bu politikanın işleyişi, İç Anadolu'dan kervanlarla gelen yük ve yolcuları başta İstanbul olmak üzere başka yerlere ulaştırmak üzere desteklenmiştir. Bu nedenle liman deniz araçlarının uğrak ve onarım yeridir. Limanının yoğunluğuna bağlı olarak 16. yy. kent merkezi, limanına dik bağlanan Şebinkarahisar (Fevzi Paşa) Caddesi üzerinde gelişmeye başlamıştır.

16. yüzyılda Karadeniz'in uluslar arası deniz ticaretinde önem kaybetmesiyle limanın iç ticaret limanına dönüşmesi ve uluslar arası deniz ticareti sadece Kefe ile yapılmasıyla

liman faaliyetlerine bağılı ekonomik canlılıkla merkez işlevini sürdürmüş ve mahalle sayısında da artış sağlanmıştır. Nüfus ve gelir düzeyinin artışıyla bu yüzyılda çarşının örgütlenmesiyle arastalar (Kazancılar, Demirciler gibi) kurulmaya başlamıştır.

18. yy. sonlarında yabancı devletlerin Karadeniz’de serbest ticaret hakkıyla Giresun’un dış ticaret limanı olması, kentte mekânsal yayılma (yatayda gelişme) ile birlikte merkez işlevlerinde çeşitliliği (gemi acenteleri, fındık depolama vb.) ve yeni yapılaşmayı -İskele Caddesi üzerinde-başlamıştır.

Batılılaşma süreci

19. yy. ortalarından itibaren Giresun’da üretilen birçok ürünle birlikte, gümüş çatal ve bıçak takımları, kara keten bezi ve peşkir dokumaları gibi dönemin sanayi ürünleri ekonomik değeri olan ihraç mallarıdır.

19. yy. ortasında (1840 sonrası) Devletin uluslar arası yeni ticaret anlayışıyla ticaretin yeniden canlanmış ve böylece varsıllaşan gayrimüslimlerin önderliğinde batı modeline göre merkez, konut ve kamusal alanlarının düzenlenmesi gerçekleştirilmiştir.

19. yy. itibariyle doğal limanlar, büyük deniz araçlarına uygun değilse de ticaret hacmi artmıştır. Böylece (Atapark, Belediye Binası ve Osmanağa arasındaki bölgede) ticaret merkezi gelişmiş ve büyümüş, arastalar ve meslek grupları modern kentsel yaşam gereği (terzi, eczane, tütüncü, kahvehane, misafirhane gibi) çeşitlenerek artmıştır. Fındık ihracının artmasıyla içhaneler kurulmuştur.

Deniz ticaret yolu güzergâhının ve deniz araçlarının değişmesi

Batılılaşma öncesi;

- 15. yüzyılda transit deniz ticaretinde kılavuz, savunma kalesi ve lojistik liman olarak kent suya bağımlı olarak gelişmeye başlamıştır.
- 16. yüzyılda coğrafi keşifler nedeniyle ticaret rotası Akdeniz’e kaymış ve Karadeniz’in uluslar arası deniz ticaretinde önem kaybetmiştir. Bu nedenle Giresun iç ticaret limanı olmuşsa da Kefe (Kırım) kayan güzergâhta ticaret limanı işlevini sürdürmüştür.

- 18. yüzyılda Osmanlı'nın iâşe politikasıyla Karadeniz ürünlerini İstanbul'a aktaran liman, Osmanlı-İran Savaşlarında (1723-1746) sefer güzergâhındaki konumuna bağlı olarak mühimmat ve asker nakil merkezi olmuştur.

Batılılaşma süreci;

- 18. yy. sonlarında, Balkanlarla deniz ticareti yeniden canlandırılmıştır.
- 1836'da buharlı gemiler Karadeniz'de çalışmaya başladığında Akdeniz'in transit nakliyatı da Karadeniz limanlarına özellikle Trabzon limanına kaymıştır.
- 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılması ile Trabzon limanındaki transit ticaret, Basra-Bağdat-Kirmanşah-Tahran yoluna kayınca Rusya, Gürcistan üzerinden yeni bir transit yolu devreye sokmuştur. Eşzamanlı olarak 93 Rus Savaşı sonrası Doğu Karadeniz'in, ticareti ve Batum Limanı Rusya'ya bırakılınca Giresun Limanı önemini kaybetmiştir.
- 19. yy. başında Trabzon-Tebriz karayolu iyileştirilmediği, taşımacılıkla kullanılan hayvanların savaşlarda orduya verilmesiyle, Trabzon Limanının hinterlandındaki Giresun Limanı iç ticaret limanına dönüşmüştür. Ancak Giresun bağlantılı kaçak deniz ticaretiyle Gayrimüslim tüccarlar daha da varsıllaşmıştır.
- 19. yy. sonunda (1875) Trabzon-Erzurum kara yolunun iyi koşullarla tekrar ulaşımına açılması, terminal limanı Giresun'dan konaklama ve yiyecek temini kente ekonomik yarar sağlamıştır.
- I. Dünya Savaşı yıllarında deniz ticaretinin Tuna Nehri ve İstanbul bağlantılı güzergâhında Giresun Limanında iç-dış ticaret ve Kurtuluş Savaşı yıllarında askeri lojistik liman faaliyetleri sürdürülmeye çalışılmıştır.

Savaş ekonomisinin avantaj/dezavantajları

Batılılaşma öncesi;

- İran (1723-17) ve Rus (1806-1812) savaşlarının Karadeniz ticaret hacmini daraltması, kent ekonomisinin zayıflamasına neden olmuştur.

Batılılaşma süreci;

- 19. yy. ortasında Rusya ile savaş yıllarında Karadeniz'de yasal deniz ticaretinin durmasıyla, Anadolu'dan Rusya'ya ana limanlar kullanılmadan, küçük iskelelerden yapılan kaçakçılıkla Giresunlu tüccarlar daha da varsıllaşmışlardır.

- 93 Harbi (1877-1878) bölge ticaretini ve ekonomisini hem olumlu hem olumsuz etkilemiştir. Deniz ticaret güzergâhının önemli kısmı Rusya'ya ve Akdeniz'e kaymasına karşın Giresun- Batumi arası ticaret hacmi artmıştır.
- I. Dünya Savaşı yıllarında Tuna Nehri bağlantılı Karadeniz deniz ticareti İngiliz, Fransız ve Rusya'nın, İtalya (Marsilya, Cenova) ile deniz ticareti Gayrimüslimlerin elinde olmuştur. İtalya'dan getirilen inşaat malzemeleri yeni yapılar yapılmıştır.

Yönetim gücü

Batılılaşma öncesi;

- Yerleşmenin fiziksel, mekânsal gelişme koşullarını belirleyen örf-i ve şer-i kurallarla II. Beyazıt Döneminde Trabzon'un Şehzade Sancağı bağlı kaza statüsü ile Giresun'da imar faaliyetlerine önem verilmiştir.
- 16. yy. ortalarında imparatorlukta yönetim (timar yerine yeni iltizam) sisteminin değiştirilmesiyle taşrada merkezin denetimi zayıflamış, ticaret Gayrimüslimlerin eline geçmiştir.
- 17. yy. ilk yarısından sonuna kadarki süreçte, Trabzon Eyaletinin 10 kaza merkezinden vergilendirilebilir nüfus bakımından ikinci büyük kaza olmasına paralel imar faaliyetleri de önem kazanmıştır.
- II. Mahmut Dönemiyle (1785 –1839) merkez-taşra arasındaki iktidar mücadelesinde yönetimde yeniden yapılanma ile sağlanan asayiş ve güvenlikle birlikte yeni yasal düzenlemeler ve imtiyazlarla deniz ticaretinde canlanma sağlanmıştır.

Batılılaşma süreci;

- 19. yy. ilk yarısında 1839 Tanzimat Fermanının ile kent yönetiminde köklü değişiklikler ile taşra örgütlenmesi tamamen değiştirilmiş, il sistemine geçilmiş ve yüzyıl sonlarında Giresun'un, Trabzon Vilayeti, Merkez Sancağına bağlı kaza merkezi olması ve 1871'de belediyenin kurulmasıyla kentsel mekânın yeniden yapılanması sağlanmıştır.

Asayiş, güvenlik;

- 17. yy. başında, Kazak ve korsan yağmaları, kentte güvenliği zayıflatmıştır.
- Osmanlı-Rus Savaşıyla birlikte iç isyanlar (Tuzcuoğlu gibi) göçlere neden olmuştur.
- I. Dünya Savaşı öncesiyle başlayan özellikle Rum ve Ermenilerin örgütlü biçimde düşman devletlerle taraf olup can, mal kaybına ve yağmaya neden olmuştur.

Kentsel hizmetler (sağlık, eğitim)ve kamu yapıları ;

- 15. yy.'dan itibaren, her mahallenin camisinin yanında çok azı vakıflarca desteklenen tek muallimli sıbyân mektepleri ve ilk medrese açılmıştır.
- 18 yy. sonundaki (1796) veba (davun) salgını, can kaybı ve göçlerle kentte nüfusun azalmasına neden olmuştur.
- 19. yy. başında kentin gelişmesiyle belediye kentsel alt yapıya da (limanların büyütülmesi, temiz su-pis su, yol, iletişim, çeşme gibi) önem vermiştir.
- İmparatorlukta kurumsal yeniden yapılanmaya bağlı değişen kentsel yaşam gereği devlet eliyle yapılan kamusal yapılar mimari üslubu ile mekânsal kimliği (okul, kilise, telgrafhane, vilayet konağı) değiştirmiştir.
- Eşzamanlı olarak yeni yapılaşmayla birlikte yapı yoğunluğu artmışsa da park ve yollarla, mekânsal strüktür radikal biçimde değişikliğe uğramış ve 1914'te başlayan I. Dünya Savaşına kadar devam ettirilmiştir.
- Osmanlı Rus, 1. Dünya ve Kurtuluş Savaşları yıllarında açlık, yağma ve salgın hastalıklar engellenememiştir. Bu dönemlerde yurda dönen göçmenlere de gerekli hizmetler verilememiştir.

Ticari imtiyazlar;

- 17. yy. başı itibariyle (Gayrimüslim, Seyyid gibi gruplara) vergi muafiyetlerinin sağlanması bu gruba avantaj sağlamıştır.

Batılılaşma süreci;

- 19. yy. ilk yarısı itibariyle güçlü devletlerin Osmanlı Devletinin iç işlerine müdahale dolayısıyla ticarete imtiyaz kullanmada konsoloslukların açılmasıyla gayrimüslim ve yabancı tüccarlara ayrıcalıklar tanınmıştır.
- Eşzamanlı olarak bu gruba sağlanan "Himaye Sistemi" ekonomik ayrıcalıkla birlikte devretme hakkı ile daha da varsıllaşmışlardır.

Yerleşme ve yaşam kültürü;

- Anadolu'da Osmanlı döneminde kent, duvarlarla çevrilmemiş açık bir yamaç kentidir. Antik çekirdek kalenin dışına yerleşmede doğal koşullara uyum, doğa ile iç içe yaşama esastır. Topografyaya uygun biçimde kurgulanan ulaşım strüktüründe, yerleşim deseni düzgün bir geometride değildir. Kent ibadet yapılarına odaklı ticaret mekânları, ışıklar

etrafında oluşan mahallelerle tarım alanlarına açılmaktadır. Tarım kenti modeli olan bu kurgu esas olmak üzere kıyı ve liman kentlerinde kent merkezi limana odaklanmaktadır. Giresun'un Osmanlı yönetimine geçmesiyle (1461) kalenin yamacına değil, liman eşiğinde kıyıya yaptırılan (Hüdevandigar) camiye odaklı gelişme öngörülmüştür. Kale, deniz ulaşımında kılavuzluk ve güvenlik nedeniyle -her dönem- atanan yöneticilerin ve kamu görevlilerin ikamet ettikleri yer olarak bu dönemde tamir edilmiştir.

- 16. yy. kadar geç İslâmlaşma ve yarı göçebe Türk kökenli gruplar nedeniyle yerleşme geç kentleşmiştir. Bu yüzyıldan 17. yy. kadar kent, yarımada'nın güneyindeki yeni mahalleler (Hacı Hüseyin, Kapu Mahalleleri gibi) ile batısındaki bir mahalle (Çınarlar) Batlama Deresinin doğusundan yarımada'ya uzanan kıyıdaki konutlar ve liman arkasındaki küçük ticaret mekânları ve etrafındaki mahallelerden oluşmaktadır.
- 16. yy.da ekonomik yaşamada Müslüman Türklerin ağırlıklı olduğu esnaf loncalarının kurulmasıyla açılan arastalar, 17. y.y. asayiş sorunları nedeniyle büyük oranda kapanmıştır. Bu yy. başında Hıristiyanlar ayrı mahallelerde yaşamaya başlamıştır.
- 18. yy. başında yurda dönen göçmenlerle üretilmeye başlanan fındık, en önemli ihraç malı olmuştur. 19. yy. fındık ticareti yapan Gayrimüslimler fındık içhanelerini ve un değirmenleri kurmuşlar, Müslüman Türkler de bu işliklerde ve evlerinde çalışmışlardır.
- 18. yy. itibariyle ticaretle varsıllaşan Gayrimüslimler, ticari ilişkilerle tanıdıkları batı yaşam tarzını kentte sürdürmeye başlamışlardır.

Nüfus yapısı, artışı, göç alma-verme ;

- Osmanlı egemenliğiyle kalıcı olma ve hizmetler için Hıristiyanların ve başta Çepniler olmak üzere Türklerin kente yerleştirilmesiyle çok kültürlü yaşam başlatılmıştır.
- 16. yy. ortalarında liman faaliyetlerinin artmasıyla kent göç almıştır. Yüzyıl sonunda (1594) ise Çepniler kenti yağmalayınca kentten göç edenler (200 hane) olmuştur.
- 17. yy. yönetim erkinin zayıflamasıyla isyan ve yağmalar nedeniyle kent göç verirken bu ortamdan yararlanmak isteyenler kente göç etmişlerdir.

Batılılaşma süreci;

- 18. yy. sonunda (1796) veba salgını ve göçlerle nüfus % 30 oranında azalmıştır.
- Osmanlı-Rus Savaşlarında askere alınan Müslüman-Türk nüfusu azalmış, Kafkasya'dan göçe zorlanan Çerkez ve Abazalar da kente de yerleştirilmiştir.

- 18. yy. sonunda Hıristiyan (Rumlar, Ermeniler) toplum ve yabancı tüccarlar tanınan imtiyazlarla, ticaretle varsıllaşmış ve kentin elit grubunu oluşturmuştur.
- 19. yy. ortalarına doğru güvenlik sorunları (özellikle eşkıyalık) ve en önemlisi madenlerin atıl duruma düşmesiyle başta Gümüşhane olmak üzere Hıristiyan madenci köyleri sahil bölgelerine dağılmışlar, 1877'deki göç dalgasıyla Giresun'a yerleşen Ortodoks Rumlar deniz ticaretini ele geçirmişlerdir.

Çok kültürlülük, ekonomik, sosyal, mekânsal ayrışma;

- Hıristiyanlar 15. yy. ortasında kente yerleştirilmiş, 16. yy. itibariyle ekonomik göçle kendileri gönüllü yerleşmişlerdir.
- Hıristiyanlar, 17. yy. itibariyle Hıristiyanlar kendi mahallelerini (Zeytinlik –Çınarlar) kurarak ayrışmaya başlamışlardır. Bu yüzyıl sonunda Müslüman nüfus (5 mahalle) Hıristiyan nüfustan (1 mahalle) fazladır.

18. yy. sonu itibariyle;

- Yerli ve yabancı Hıristiyanlar ticari imtiyazlarla varsıllaşarak, kentsel yaşam alanlarında ayrışmasıyla Gogora Mahallesi prestij alanına dönüştürülmüştür.
- Tanzimatla tanınan haklarla Hıristiyanlar eğitim alanında ayrışarak kendi okullarını yaptırmışlardır. Anıtsal nitelikli bu yapılar günümüzde de kentin simgelerindedir. Eşzamanlı olarak kilise binaları da kentte yer almıştır.
- Bu dönemde medrese sayısının artmasında (5 adet) eğitime verilen önem kadar medrese öğrencilerinin askere alınmamasının da etkili olduğu söylenebilir.
- Kent geleneksel Osmanlı kent düzeni ve yapılaşma biçiminden farklı biçimde batılı-modern kente dönüşmeye başlamıştır.
- Kırım Savaşı (1853-1856) sonrasında gelen göçmenlerle, tarımsal ürün değiştirilmiş ve yeni alanları üretime açılara Fındık en önemli ihraç ürünü olmuştur.
- Kent ekonomisindeki gelişmeyle ticaret yapıları, limana bağlanan yol üzerinde artmış ve oluşturduğu yoğunluk kentin ticaret aksını –bugünkü Gazi Paşa Caddesi-belirlemiştir. Bu caddenin kıyıya yakın kısmı liman işlevlerine, yol boyu dizilen dükkânlar kentle birlikte kırsal artalana, şık mağazalar da elit gruba hizmet vermiştir.
- Rum ve yabancı olan varsıl tüccarlar, maden işletmecileri ve yabancı misyonerler Gogora Mahallesinde, Ermeniler ise Subaşı mahallesinde ikamet etmişlerdir.

5. GİRESUN KENTİNDE KENT PLANLAMAYA ve PLANLAMAYI YÖNLENDİREN ETKENLERİNE BAĞLI MEKÂNSAL DEĞİŞME

Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne Türkiye’de yaşanan farklı siyasi, ekonomik ve kültürel yapılanma dönemleri kente toplumsal ve mekânsal değişimlere neden olmuştur. Bu süreç ve kente yansımaları aşağıda kısaca tanımlanmaktadır.

1950li yıllara değin, ülkenin siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel değişimi ve/veya yerel dinamiklerle farklılaşan modernleşme politikalarına ve uygulamalarına göre farklı dönemlerden söz edilebilir. İlk dönem, 1938’de Atatürk’ün ölümü ve Cumhurbaşkanı olan İnönü’nün icraatları ve devrimleri içselleştirme çabalarıyla belirgin olan modernizmle çağdaşlaşma süreci 1945’de çok partili sisteme geçişe kadar sürmüştür.

Atatürk döneminde ülke genelinde her alanda kalkınma hamlesini oluşturmak amacıyla, nüfusun artması, eğitimin yaygınlaşması, tarımın modernleşmesi, sanayi ve ticaretin gelişmesi için önlemler alınmış, yasal düzenlemelerle uygulama alanı yaratılmıştır. 17 Şubat - 4 Mart 1923 tarihleri arasında düzenlenen İzmir İktisat Kongresini kararları gereği, serbest piyasa ekonomi politikaları uygulanmış, ancak 1929’dan sonra dünya ölçeğindeki büyük ekonomik krizin etkileriyle ve sermaye ile girişimcilik yetersizliği sonucunda devletçilik politikası izlenmeye başlanmıştır. Cumhuriyet ideolojileri ile modernleşme, çağdaşlaşma sürecinde, kentlerde mekânsal olarak yaşanan değişim, sosyal ortamı ve toplumsal yapıyı, kimliği etkilemiş, dolayısıyla kentsel mekâna müdahale bu süreci desteklemede etkin bir araç olarak kullanılmıştır. Bu değişimler öncelikle Kurtuluş Savaşı’nın sonucunda ulusal toprak/mekân: yurt bütünlüğünün sağlanması, Anadolu yerleşmelerinin yeniden yapılandırılması ya da modernite projesi doğrultusunda kentleşme ve özellikle konutun biçiminde, üretiminde ve kullanımında yaşanan değişimler olarak açıklanabilir.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında kentte modernleşme yaklaşımı, eski merkezin çeperlerinde batı merkezli yeni bir düzen kurma ve mevcut kent sistemini değiştirme arayışı taşımaktadır. Bu anlayışla, eski kent dokusundan radikal biçimde farklı, modernist bir imar projesi gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Ülkede modernleşmeyi üstlenecek burjuva ve işçi sınıfları oluşmadığı için devletçi, elitist ve toplumsal sorumluluğu güçlü yönetim anlayışı, kentlerin yeniden imarına ilişkin dayatmayı meşrulaştırmıştır. Bu dönemin hızlı, dengeli

ekonomik ve toplumsal gelişmeyi sağlayacak planlı kalkınma politikasının en önemli aracı fiziki planlama olmuştur.

1945’de çok partili demokratik sisteme geçiş döneminde ve 1950li yıllarda dış yardım ve kredilerle tarımda makineleşme ve kırdan kente göçe ve hızlı nüfus artışına ve kentleşmeye bağlı sorunlar aşılmaya çalışılmıştır. Kentte yeniden yapılanmaya neden olan bu durum fiziki planla müdahaleyi gerektirmiştir.

1960’lı yıllarla ülkede önemsenen planlı kalkınma ve 1970li yıllarla liberalleşme de kentsel gelişme politikalarında etkin olmuştur.

1980 sonrasında küreselleşme ve dinamikleri; ekonomik bütünleşme politikaları ile birlikte sosyal, kültürel ve siyasal uyum süreçleri ve özellikle sermayeyi kentsel gelişmeye yönlendirmesiyle kentsel mekânı da biçimlendirmektedir. Türkiye’de de küreselleşme dalgasıyla; neo liberal politikalar çerçevesinde yaşanan ekonomik değişim sürecinde, kent mekanı rant sektörü için en karlı yatırım alanına dönüştürülmektedir. Konut sektörü, etkin ve yaygın pazarlama stratejileriyle bu sürece hızla ve kolaylıkla dâhil edilerek, kentsel mekânda radikal dönüşümler başlatılmıştır.

2000’li yıllarla kentsel mekanda, globalleşmeye eklenme sloganıyla özellikle 1999 depremi sonrasında meşruiyet kazandırılan kentsel dönüşüm politikasıyla rant odaklı değişimler süregelmektedir.

Türkiye’de kentsel mekânı değiştiren bu etkenler ve kent planlarıyla yapılan müdahaleler, Giresun’da kentsel mekânsal yapının değişimi, gelişimi ve genişlemesinde benzer süreçlerle yerel koşullara bağlı olarak izlenmektedir.

5.1. Atatürk Dönemi (1923-1938) ve 1933 Tarihli Planlama ile Kentsel Mekâna Modernist Müdahaleler

Atatürk Dönemi olarak tanımlanan süreçte ülkede yaşanan siyasal, yönetsel ve özellikle modern toplum olma hedefleri, tüm kentlerde modernizmin öngörüsü olarak kentin geleceğinin planlanmasını gerektirmiştir. Bu yaklaşımla hazırlanan Giresun Kentine ait ilk kent planını değerlendirebilmek için kentin bu dönemi farklı boyutlarda ele alınmıştır.

Giresun kentinde Atatürk Dönemi ve 1933 tarihli ilk kent planına kadarki süreçte bu planın oluşturulmasını ve uygulanmasını hazırlayan etkenler ve gelişmeler

İdari ve yönetsel yapı;

- Osmanlı Devleti'nin son döneminde Giresun, Trabzon Vilayetinin, merkez sancağına bağlı bir kaza iken, Milli mücadelenin kazanılması sonucunda 1923'de il statüsü kazandırılmıştır. Bu yeni yönetim biçiminde Tirebolu ve Görele ilçeleri ve bunlara bağlı Bulancak, Keşap ve Espiye bucaklarının bağlandığı Giresun İlinin merkezi Giresun Kentidir. 1923 Ağustos'unda toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 2. döneminde bu il 4 milletvekili ile temsil edilmiştir. 1933 yılında Şebinkarahisar İlinin kaldırılmasıyla Şebinkarahisar ve Aluçra, Giresun İline bağlanmış ve bu ilin toprakları güneye doğru genişletilerek tarihi sınırlarına ulaştırılmıştır.
- Kentte belediye teşkilatı 1869'da kurulmuştur. İlk Belediye Başkanı Abdullah Beydir (1869-1873). Kurtuluş Savaşı yıllarında 1919-1920 yılları arasında Ferudunzade Osman Ağa'nın¹ (Topal Osman) belediye başkanı olmuş, ardından Hasan Vehbi Efendi, Cumhuriyet Döneminin ilk belediye başkanı olarak bu görevi yaklaşık on yıl (1920-1930) sürdürmüştür. 1931-1944 yılları arasında belediye başkanı Dizdarzâde Eşref Bey kentin planlı gelişmesi için gayret göstermiştir.

Toplumsal yapı;

- 30 Ocak 1923 tarihinde Yunanistan ile Lozan'da imzalanan Anadolu'da yaşayan gayrimüslimlerin Yunanistan'da yaşayan Türk ve Müslümanlar ile değiştirilmesini sağlayan sözleşmenin 25 Ağustos'ta her iki ülke tarafından onaylanarak yürürlüğe girmesinden sonra göçmenlerin mübadelesine başlanmıştır (Çapa, 1990, Kuran, 1996).
- Ülke genelinde olduğu gibi Giresun'da da özellikle kentsel hizmetlerde önemli olan ve ihtiyaç duyulan bazı vasıflı Rumlar mübadele dışında tutulmuş ya da belirli sürelerle mübadele işlemleri uzatılmıştır².

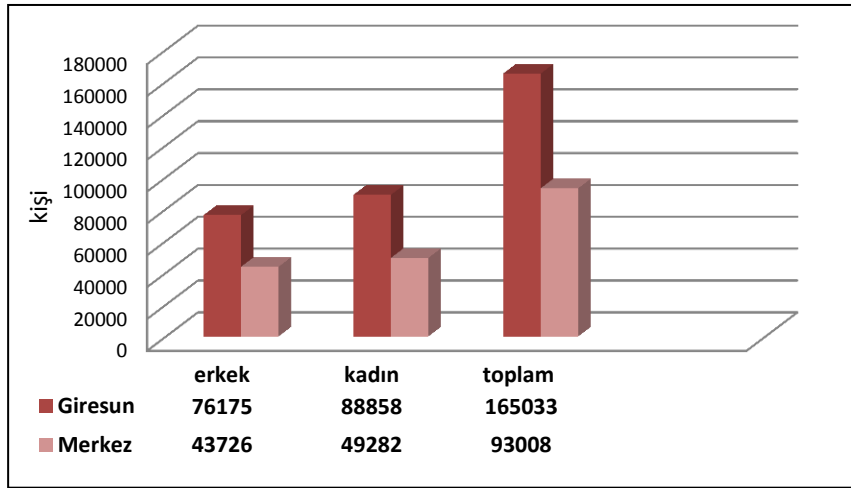
¹ Topal Osman, Belediye Başkanı Dizdarzâde Eşref Bey'in makamı terk etmesinin ardından yasal bir yetkisi olmadan ve kimseye danışmadan, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra kendisini belediye başkanı ilan etmiştir. (Öztürk, 2011; 579).

² Pontusculuğa karşı hizmetleri olan ve devleti bu amaçla maddi ve manevi destekleyen Giresunlu Panos oğlu Panayot Efendi Dâhiliye Vekâletine mübadil olmamak için başvurmuştur. İcra Vekilleri Heyeti'nin 25 Aralık 1927 tarihli kararıyla Panayot Efendi, İstanbul'da mübadeleye tabi olmayan bir yerde yaşaması koşulu ile mübadele dışında tutulmuştur (Erdal, 2014).

- Kasım 1923'te başlatılan göçmen naklinde demir ve deniz yolları kullanılmış ve muhacirlerin iskânı için belirlenen on yerleşim alanı içerisinde Giresun (Sinop, Samsun, Ordu, Trabzon, Gümüşhane, Amasya, Tokat ve Çorum illeri ile birlikte) birinci alan olarak tespit edilmiştir (Arı, 1995). 25 Ağustos 1924'e kadar Drama, Kavala, Selanik, Kayalar ve köylerinden Samsun limanına gelen 59 bin göçmendenden 748'i Giresun'a sevk edilmiştir (İpek, 2000). Mübadeleye ait işlemleri denetlemek için 5 Nisan 1925'te İskân müfettişlikleri kurulmuş ve Giresun'da da iskân müfettişi olarak görevlendirilen Said Bey'in 28 Ocak 1926 tarihli raporuna göre; Giresun'a Lozan Antlaşması ile gelen mübadiller (166 aile) 601 kişidir (Balcı, 2009).
- 1922-1928 yılları arasında Giresun'a 623 kişi, 1934 yılına kadar toplam 688 kişi yerleştirilmiştir. 1934 yılında Giresun'da iskân ettirilen mübadil sayısı 216 aile (832 kişi), muhacir ve mülteci sayısı Giresun'da 65 kişidir (Balcı, 2008).

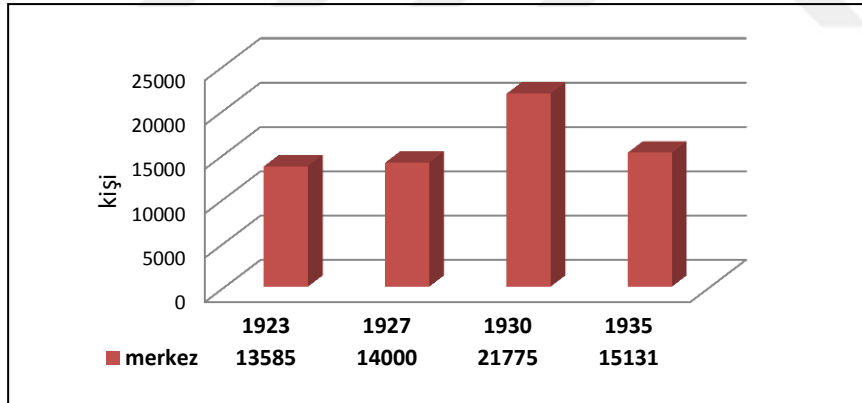
Yıl	1922	1924	1925	1928	1934	Toplam
Mübadil (Kişi)	10	516	70	27	65	688

- 1912 yılından beri Giresun'un terk eden Rumların emlaklerinin tasfiye işi ile Türk hükümeti delegesi Ahmet Bedevi Bey ve Yunan hükümeti delegesi Mösyö Aperglis birlikte çalışmışlardır (Yeşil Giresun, 1929). Bu mübadillere 214 hane (ev), 39 dükkân, 938 tarla, 6 118 bahçe verilmiştir (Balcı, 2009).
- Yunanistan'dan gelen mübadillerin mülk edinme haklarına göre, Giresun'a gelenler Rumların bıraktıkları konutları sahiplenmişlerdir. Bu konutların çoğu bugünkü Zeytinlik Mahallesinde -kentsel sit alanında- yer almaktadır.
- Cumhuriyetin kurulduğu 1923'de 13 585 kişi olan kent nüfusu, 27 Ekim 1927 tarihinde yapılan ilk nüfus sayımında (Türkiye 6 563 879 erkek 7 084 391 kadın, toplam 13 648 270 kişi iken) Giresun il nüfusu 165 033 kişi, kent merkezi nüfusu 93 008 kişi kent nüfusu 11 888 kişidir (Şekil5.1).

Şekil 5.1. 1927 nüfus sayımına göre Giresun İli ve Merkez İlçesinin nüfusu

Kent nüfusu 1930'da 21 775 kişi iken 1935 sayımına göre (Türkiye nüfusu 16 158 018, Giresun İli 260 154 kişi) 15 131 kişidir (Sarısamam, 1999). 1927-1935 yılları arasında Türkiye nüfusu % 18, Giresun İli ve kent merkezi nüfusu % 57 oranında artmıştır (Şekil 5.2).

Şekil 5.2. 1923'den 1935'e Merkez nüfusu

Cumhuriyetin ilk yıllarında salgın hastalıklar toplumsal yaşamda önemli bir sorun olmuştur¹. 1923'de halkın yardımları ile faaliyete geçen Memleket Hastanesi sağlık koşulları iyi olmadığı ve ihtiyacı karşılamadığı için 1933'de halkın yardımları ile yeni Memleket Hastanesi çalışmaları başlanmış ve 19 Mayıs 1938 tarihinde temeli atılmıştır.

¹ 1 Mart-1 Eylül 1924 tarihleri arasında Giresun Sıhhiye Müdürlüğü 217 sıtma, 3 karahumma, 2 lekeli humma, 1 beyin humması, 12 dizanteri, 32'si akciğer romu olmak üzere 51 rom hastası tespit edilmiştir.

Bu dönemde sosyal ve kültürel yaşam Cumhuriyet ideoloji ile desteklenmiştir. Cumhuriyetin ilk dergilerinden biri olarak nitelendirebilen İzler ve Aksu Dergilerinde, Cumhuriyet ve Atatürk'ün şiirlere konu olması, kentlinin Cumhuriyet ideolojilerini benimsediğini ve yaygınlaştırılmasında çaba gösterildiğinin ifadesidir.

1933'de Giresun Halkevi'nin kurulmasıyla dönemin olanaksızlıklarına rağmen çalışmalarına başlamıştır. Giresun Halkevi'nin o dönemde Köycülük, Tiyatro, Sağlık, Dil ve Edebiyat kolları Aksu Dergisini beslemiş ve yayın hayatını sürdürmesini sağlamış, Halkevi Kütüphanesinde okuma günleri düzenlenmiştir. Giresun Halkevi kütüphanesine İstanbul'da yayınlanan Cumhuriyet, Vatan, Yeni sabah ve Ankara'da yayınlanan Ulus Gazetesi ve Halkevi şubelerinin çıkardığı dergiler de getirilmiştir.

I. Dünya Savaşı ile geçici olarak kesintiye uğrayan tiyatro çalışmaları Bilgi Yurdu, Giresunspor ve Hilalspor'un katkılarıyla savaş sonunda yeniden canlanmıştır. Halkevinin kurulmasıyla tiyatro çalışmaları uzun yıllar sürdürülmüştür (Giresun Belediyesi, 2012). Geleneksel orta oyunu da kent hayatında sergilenirken, kadın kılığında tiyatro ve orta oyunlarındaki şantöz ve köçekler (Kız Mitro gibi) eğlence hayatının baş aktörleriydi.

Giresun kemeçe ve horon bölgesi (Hopa'ya kadar) ile bağlama ve oturak havaları bölgelerinin (Orta ve bir kısım Doğu Anadolu) folklorik özelliklerine sahip olsa da kent merkezinde bağlama yaygındır. Bağlama geleneğinin Çepni boyu yerleşme alanı olan Giresun'da (Sümer 1992, Emecen 2010), Güvenç Abdal Ocağı'na bağlı yöre Çepnilerinin Alevi geçmişlerinden aktarıldığı iddia edilmektedir (Kökel, 2013). Köylülerin çalgısı olan kemeçe 19. yy. sonundan itibaren kent merkezlerinde kullanılmaya başlanmıştır. Kentteki Yalı Kahvesi, Doğu Karadeniz kıyı şeridinin konservatuvarı olarak nitelemekte ve burada ders veren çok sayıda saz şairinin olduğu bilinmektedir. Semai, mani, koşma ve kalenderî'ler söylemek ve çalmak, yerli ve yabancı çok eski türküler okumak, divan tarzında şiirler yazmak hatta mezar taşlarına manzum kitabeler yazmak yaygındır. Türkler arasında bağlama (Çınarlar Mahallesinden Fenkoğlu Mehmed Ağa, Çınarlardan Dumanoğlu Veys Efendi, Kapu Mahallesi'nden Kalyoncuoğlu Eşref Ağa Mumcunun Hafız Osman Efendi, Larçinoğlu Hacı Ömer Bey, Larçinoğlu Hacı Ömer Bey gibi) ve saz çalıp söyleyen (Hafız Mustafa Efendi, Talip Ağa Ethem Efendi gibi) şöhretli kişiler bulunmaktaydı. Türkler kadar Rum ve Ermeni sanatçılar da (Kuşkayalı Yorika, Panayot İpsaldi, Eşekçioğlu Hafız, Kotoğlu Kostı, Abacı Anesti, Keçmen Petro, Çolak Kostı,

Kaptan Pandalı gibi) bulunmaktadır. Keman, klarnet, kanun, santur (Uzun Panayot, kardeşi Pandalı ve Vasil kemanî, Ayvazın Panayot ve Lazari klarnist gibi) ve kemençe çalan (Ermeni Çolak Karabet gibi) gayrimüslimler de vardı. Bu sanatçılar Halk Evinin müzik gecelerinde, kahvelerde ve kendi köşelerinde sanatlarını icra etmişler, meyhanelerde eğlenceler düzenlenmişlerdir (Panayot İpsaldi'nin Meyhanesi gibi). Elence ve toplantılarda sosyal ayrışma olmamış, toplumların özel eğlencelerine (düğün, bayram vb.) farklı etnik gruplar davetli olarak katılmışlar, ancak etnik kökenleri farklı sanatçıların aynı mekân paylaşmamışlardır¹.

Kentte ekonomik ve sağlık sorunlarına rağmen sosyal yaşamda Cumhuriyet ideolojisine uygun biçimde sosyal yaşamda canlılık özellikle milli bayram kutlamaları gündüz görkemli törenlerle, gece balolarla kutlanmıştır. Bu balolar elitlerin, askeri personel ve bürokratların, konsolosluk mensuplarının katılımıyla gerçekleştirilmiştir.

Ekonomik durum ve yeniden yapılanma

Cumhuriyetin ilk yıllarında sanat ve ticaret hayatında önemli olan ve çarşı esnaf ve ustaların çoğunluğunu oluşturan Rumların nüfus mübadelesi ile Yunanistan'a göç etmeleri üzerine Giresun'da iş ve ticaret yaşamı dolayısıyla kentin ekonomisi sarsılmıştır. Bu dönemde marangoz, sobacı, bakırcı, demirci, kalaycı gibi zanaatkârların bulunmasında güçlük çekilmiştir (Işık, 2011). Türklerin bu mesleklerde yer almadıkları gibi usta-çırak sistemiyle meslek sahibi olmada Müslüman Türklerin Gayrimüslimlerin çırağı olması hoş karşılanmıyordu (Damcıoğullarından Ali Kalfanın bir Rum ustanın yanına çırak verilmesini halkın kınaması gibi) (İltar, Eren, 2012). Geçiş döneminde ihtisaslaşma olmaksızın herkes her iş yapmaya çalışmıştır. Örneğin 23 Aralık 1926 tarihli Yeşil Giresun Gazetesindeki bir ilanda telefoncu Mehmet Hulusi'nin gramafon, zil, telefon ve gaz ocağı tamiri için ilan verdiği görülmektedir. 1926 yılında eczacı, elbiseci, ihracat, bezzaziye, zahireci, hırdavatçı, züccayiye, fındık kırıcı, sigortacı gibi firma ve kuruluş sahiplerinin Türk olması, mübadele sonrası ticaret ve zanaat alanındaki boşluğun doldurulduğu göstermektedir.

¹ Osman Fikret Topallı'nın torunu M. Veysi Özcan'a aktarımları. Yazılı anıların bir aileden kısmı izinsiz yayınlanmıştır.

Savaş sonrası ekonomik yeni yapılanmada bakır madeni önem kazanmıştır. Giresun Ticaret ve Sanayi Odasının 1923-1933 yılları arasındaki kayıtlarına göre Giresun ve yakın çevresinde bakır madenciliği¹ ve bakırcılık faaliyetleri devam etmektedir. Madenlerden çıkarılan bakır cevheri kalhane adı verilen işliklerde külçe haline getirildikten sonra işlenmektedir. 19. yy. başlarından 20. yy. son çeyreğine kadar Kazancılar Çarşısı olarak bilinen sokakta çok sayıda bakırcı işlikleri ve esnafı faaliyet göstermiştir. Başta Giresun İbriği, Tavas ve Fındık Mangalı gibi kap-kaçaklar ünlenmiştir. Madenlerin işletilmesi yabancı uyruklulara ve Gayrimüslimlere verilmiş², Cumhuriyet yıllarıyla ve mübadeleyle çoğu Türklere devredilmiş ya da kapatılmıştır. Bu durum kentte bakırcılığı olumsuz etkilemiştir (İltar, Eren, 2012).

Cumhuriyetin ilk yıllarında Giresun Limanı önemli bir ihracat limanı durumundaydı. Giresun-Tirebolu sınırında Zefre Limanı, Giresun'da Demirkapı Limanı, Bulancak nahiyesinde Erik Limanı vardı. Bu Limanlardan çeşitli sebze, meyve ve yiyecek maddeleri (sadeyağ, peynir, yumurta, tuzlu hamsi, elma, hurma, limon, soğan, pirinç, fasulye, gibi) ile sanayi ürünleri (çay, nişasta, makarna ve şehriye, peksimet, bisküvi, şeker, yumurta talaşı, sigara kâğıdı, pamuk ipliği, pamuk mensucat, tahta kanaviçe çuval, kaba keten, çimento, gazyağı, makine yağı, ağaç saplı kibrit gibi) ihraç edilmekteydi. En önemli ihraç malı kabuklu fındık, iç fındık, çürük fındık içi, kabuklu ceviz ve iç ceviz idi.

Cumhuriyetin kurulması ve ekonomik kalkınmaya verilen öncelikle Giresun merkezde dönemi itibari ile sanayi kuruluşu niteliğindeki yerlerde üretim devam etmiştir. 1924 yılında Giresun'da 30 adet fındık kırma fabrikası vardı ve bu fabrikalardan 10 tanesi motorla, 20 tanesi de kol gücüyle çalışıyordu. Bu sayı 1927-1928 yıllarında artarak, fabrika sayısı 65 adete ulaşmıştır³. Fabrika sahiplerine bakıldığında Müslümanların bu sektöre sahip oldukları ve ihracatta da etkin oldukları anlaşılmaktadır. Bunun dışında fındık

¹ Giresun Merkezde; Elmalı Kızıl, Elmalı Toprak, Bozat, Çivris, Kuşkaya, Geçit, Bayramşah, İnce, Yomrahisar, Görele'de Eseli, Kelte (Gelete), Cimide, Kırlak, Tirebolu'da Dikence, Taflancık, Kızılelma, Danışman, Boynuoğun, Dikmen, Sinanlı, Avcılı, Sınır, Yazlık, Kösel, Espiye, Güce, Adabük, Çeğel, Manastır, Sakarya bakır madenleri faaldir.

² Giresun Akköy nahiyesindeki madenin işletmesi Kırkor Yakutçıyan'a, Keşap Nahiyesindeki bazı madenlerin işletmesi Yunanistan vatandaşı Leonidas'a, Riraziz Nahiyesi Abdalsuyu Mevkindeki madenin işletmesi Amerika ve İngiliz vatandaşı Corci Pracivani ile Lakonet'e verilmiştir (İltar, G., Eren, S.,2012).

³ Kumyalı'da 5, Hacı Mikat Mahallesiinde 4, Çarşı'da 17, Kazancılar Caddesinde 3, Kapu Kahve Mahallesiinde 2, Hacı Hüseyin Mahallesiinde 11, Karahisar Caddesinde 4, Gemiler Çekeği Mahallesiinde 7 adet fındık fabrikası çalışır durumdadır. Bu fabrikaların en küçüğü 5.000 kilo en büyüğü olan Kazancılar Caddesinde K.K. Hoştereser ve Şürekası'na ait fabrikada yılda 700 bin kilo iç fındık üretildiği bilinmektedir (Bayram, 2014).

makinelerini tamir eden iki adet tamirhane ve birer adet gazoz ve kereste fabrikası bulunmaktadır. 1924-1925 yıllarında Giresun'da rakı imalathaneleri (Kumyalı rakı fabrikası, Gazlar mevki rakı fabrikası, Bulancak Bağ Perisi rakı fabrikası, Neşe-i Hayat rakı fabrikası) de artmıştı (Bayram, 2014).

1925'de Ziraat ve Osmanlı, 1928'de İş Bankası açılmış ve kent ekonomisine önemli katkıları olmuştur. Osmanlı Bankası tüccar ve fındık kırıcıları için kredi dağıtmıştır. Bankanın Giresun'da açılabilmesi için İş Bankası Genel Müdürü Giresun'a gelerek incelemelerde bulunmuş ve 26 Ağustos 1928'de banka faaliyete geçmiştir. Bu bankanın kent ekonomisine önemli katkıları olmuş, tüccarlara önemli miktarda kredi vermiştir.

Giresun fındığının ününü korumak için Ticaret Odası 1924'de kalite kontrol heyetleri oluşturmuş, 1927'den fındık çuvallarının üzerine Giresun Sanayi ve Ticaret Odası'na "muayene edilmiştir" damgası vurulmuştur. Fındık borsası olmadığı için üretici köylü zarara uğruyordu. Bu nedenle, 1926'da Giresun Fındık Borsası'nın ile ilgili çalışmalar hızlandırılmış ve Ticaret Vekâletince düzenlenen talimatname 30 Mayıs 1927'de kabul edilmiştir. Savaş sonrası ekonomik sıkıntılarla birlikte 1929 ve sonrasında dünya ekonomik bunalımı ile ülkenin temel ekonomik sektörü tarım olmasına karşın ihracata konu olan tarım ürünlerine talep azalmış, fiyatlar düşmüş ve stoklar elde kalmıştı. 1930'lu yıllarda ihracatı gerçekleştiren Hochstrasses, P.P Danielsen ve Wital Kumpanyaları fındık fiyatlarını belirlediği için üreticiler hak ettikleri parayı alamıyorlardı. Bu nedenlerle merkezi İstanbul'da olan İş Limited Şirketi kurulmuş ve bu şirket Giresun ve ilçelerinde de fındık kırma tesisleri kurarak ve ürüne pazarlar bularak faaliyetini sürdürmüştür. 1938'de Fındık Tarım Satış Kooperatifleri kurulana kadar bu işlevini sürdüren İş Limited Şirketi, 1939'da tasfiye edilerek stok ve tesislerini Fiskobirlik'e devretmiştir (Bayram, 2014).

Giresun limanı Karadeniz fındığının ihracat kapısı olmasına karşın, dalgakıranı ve gümrük binası yoktu. Ambarlar ihtiyaca cevap vermiyordu. Un ve fındık çuvalları, saman balyaları yağmur suyuna maruz biçimde caddeler üzerinde yığınlar halinde duruyordu (Resim 5.1). 1934'de Nafia Vekâleti Limanlar Müdürü Giresun'a gelmiş, iktisadi faaliyeti sürdüren kayıkların işlerini kolaylıkla yapabilmeleri için denize doğru 100 metre uzunluğunda bir dalgakıran yapılmasına karar vermiştir.

Resim 5.1. Demirkapı Limanı- Fındık ihracatı (Ağustos.1928) ve Yolcu Karşılama (1930)
Çilingiroğlu Hanı ve İskelebaşı Hanı (Eski Giresun Resimleri; Anonim)

1927’de kentte 300’den fazla tüccar yazıhanesi, 70’in üzerinde fındık fabrikası, 1000 kişiden fazla esnaf bulunması kentte ticari faaliyetlerin ileri düzeyde olduğunu göstermektedir (Sarısaman,1999). Ancak, 1939 depremi ve II. Dünya Savaşı’nda 1945 yılına kadar ekonomik olarak sıkıntılı geçen dönemler olmuştur.

1933’de arasta tekrar ekonomik canlılığa kavuşmuştur (12 sıvacı ve boyacı, 10 kunduracı, 20 çapulcu, 2 değirmen, 5 lokanta, 10 marangoz, 10 dülger, 10 camcı, 10 saatçi, 9 tenekeci, 5 bakırcı, 25 fırın ve 2 bıçakçı olması) (İltar, Eren, 2012).

Mekânsal yapıya müdahale ve değişim

Savaş yıllarıyla birçok yapı harap olmuştur. Pontus çeteleriyle mücadelede kaza genelinde pek çok ev, tarla, bağ ve bahçe gibi kent merkezinde de çok sayıda konut ve ticari yapı tahrip edilmiş, kent harap olmuştu. Evlerin yakılıp yıkılması mübadele sonrası iskânda yaşanan önemli sorun olmuş ve kente yığılan mübadiller, birkaç aile bir evde sıkışık bir biçimde ikamet etmiştir. Rum göçmenlerin bıraktıkları emvâl-i metrûke (terk edilmiş mülkler) için emvalin kaydını tutacak ve tahmini fiyatlarını tespiti belirleyecek komisyon oluşturulmuştur. 1912 yılından beri Giresun’un terk etmiş olan Rumların emlakini tasfiye işi ile Türk hükümeti delegesi Ahmet Bedevi Bey ve Yunan hükümeti delegesi Mösyö Aperglis meşgul olmuştur (Sarısaman, 1999). Tasfiye işlemlerine kadar Rum evleri aylık, Ermeni evleri yıllık olarak kiraya verilecekti. İskâna müsait olmayan 58 adet Rum evi Eylül 1926’da satışa çıkarılmıştır (Sarısaman,1999). Ayrıca Rumlardan kalan mavi boyalı evlerin renklerinin değiştirilmesi için Giresun Valiliği çalışmalar yapmıştır (Yeşil Giresun, 1929, aktaran Bayram, 2014).

Bu dönemde de Zeytinlik semti prestij konut alanıdır.1933'den sonra da Nizamiye, Şeyhkeramettin, Çınarlar, Gemiler Çekeği, Hacısıyam, Hacı Mikdad, Çıtlakkale ve Osmaniye gibi mahalleler gelişmeye başlamıştır.

Sultan Selim (Eski Hüdavendigâr) Mahallesi'nin Atapark, Giresun Belediye Binası ve Osmanağa Meydanı arasındaki bölge 20. yy. ikinci yarısına kadar kentin ticaret merkezidir. Bu alanda aynı iş alanındaki esnafın kümelendiği Yağcılar, Çapulcular, Bakırcılar (Kazgancı) gibi arastalarla birlikte han, mağaza, fındık içhanesi gibi çok sayıda ticaret yapısı yer almaktadır. (İltar, Eren, 2012). Bu yıllarda yaklaşık elli civarında meslek gurubunun rüsumat defterinde yer alması da (ekmekçi dükkânı, kahvehane, berber dükkânı, duhancı, kasaphane, atar, mumhane, terzi, abacı, boyahane, misafirhane, fındık kırıcı, hamam vb. gibi) bu alanın ticaret merkezi niteliğinde olduğunu göstermektedir. Kent merkezinin tarihi dokusu büyük oranda harap olsa da (Çapulcular, Eski Yağcılar, Kazancılar, Köprülü Han Sokak gibi) bazı ticaret yapıları ve sokak isimleri günümüze ulaşmıştır (Işık, 2011). Bu alandaki yaklaşık 5-6 m. genişliğindeki sokakların iki yanında ahşap, iki katlı binaların zemin katları dükkân, üst katları konut olarak kullanılmaktadır.

Pontus çeteleriyle mücadelede kaza genelinde pek çok ev, tarla, bağ ve bahçe gibi kent merkezinde de çok sayıda konut ve ticari yapı tahrip edilmiş, kent harap olmuştur. Bu durum mübadele sonrası iskânda sorunlara neden olmuş ve kente yığılan mübadiller, birkaç aile bir evde sıkışık biçimde ikamet etmiştir.

1912'den itibaren kenti terk eden Rumların bıraktıkları emvâl-i metrûkenün (terk edilmiş mülkler) fiyatlarını tespit edecek komisyonda Türk hükümeti delegesi Ahmet Bedevi Bey ve Yunan hükümeti delegesi Mösyö Aperglis çalışmışlardır (Sarısaman, 1999). Tasfiye işlemlerine kadar Rum evleri aylık, Ermeni evleri ise yıllık olarak kiraya verilmiş, iskâna uygun olmayan 58 adet Rum evi Eylül 1926'da satışa çıkarılmıştır (Sarısaman,1999). Rumlardan kalan ve mavi renkle boyanan evlerin renk değişimi için Giresun Valiliği de çalışmalar yapmıştır (Yeşil Giresun, 1929, aktaran Bayram, 2014).

Kentte, Cumhuriyetin modernleşme hedefini kentsel mekânda görünür kılacak mekân temsilleri üretilmiştir. Eğitim seferberliği kentsel mekânda Cumhuriyet ideolojisinin göstergelerinden olmuştur. 1928'de harf devriminden hemen sonra Millet Mekteplerinin açılması için hazırlıklar yapılmıştır. Atatürk döneminde, Giresun İdare Heyeti il genelinde

114, merkez ilçede 40 ayrı yerde Millet Mektebi eğitimi kararlaştırmış ve faaliyete geçmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Giresun'da 2.880 öğrencisi olan 50 adet resmi erkek mektebi ile 357 öğrencisi olan 7 adet resmi kız okulu, 75 öğrencisi olan anaokulu ve 69 öğrencisi olan özel bir okul 417 mevcutlu bir jandarma okulu bulunmaktaydı (Türkiye Cumhuriyeti Salnamesi, 1930 aktaran; Bayram, 2014). Jandarma Okulu, Osman Ağa'nın 1922'de Rumlardan satın alıp devlete bağışladığı binada kurulmuştur. 1926 yılı itibariyle kentte 1 erkek orta mektebi, 1 kız orta mektebi, 1 anaokulu, 2 ilk kız mektebi, 3 ilk erkek mektebi, merkeze bağlı köylerde ise 8 ilk erkek mektebi bulunmaktadır. 1938'de Giresun'daki 75 okulun 15 adedi kent merkezindeydi. Mevcut okul binaları halkın katkısıyla modernleştirilirken yeni okul binaları yapılmıştır. İlk yapılan binası 1924'de açılan Merkez Ortaokulu'dur¹. İki katlı bu binanın geniş saçakları, ½ oranında dikdörtgen pencereleri ve söveleriyle birinci ulusal mimarlık akımının örneğidir (Resim 5.2). 1932'de açılan Gazi Paşa İlköğretim Okulu² da aynı mimari üslup (Barok girişi, ½ oranındaki kemerle sonlanan dikdörtgen pencereleri gibi) ile kentsel mekânda Cumhuriyetin görünen yüzü olmuştur (Resim 5.3).

Resim 5.2. Merkez Ortaokulu

Resim 5.3. Gazi Paşa İlköğretim Okulu (Eski Giresun Resimleri)

¹ 1913'de Giresun İdadisi olarak kurulmuş, 1924'de Giresun Orta Mektebi olmuştur. 1946'dan itibaren lise sınıfları açılmış ve 1948'den 1966'a kadar Lise olarak kullanılmıştır. 1967'de orta kısım liseden ayrılmış, 20 Mayıs 1987'den itibaren Giresun Mehmet Akif Ersoy Orta Okulu, 1998'de 8 yıllık zorunlu eğitim için Mehmet Akif Ersoy İlköğretim Okulu, 2013'de Eğitim-Öğretim yılında Mehmet Akif Ersoy Ortaokulu olmuştur (<http://gurbetci.giresun.eu/mehmet-akif-ersoy-orta-okulu-100-yasinda-16464-haberi>).

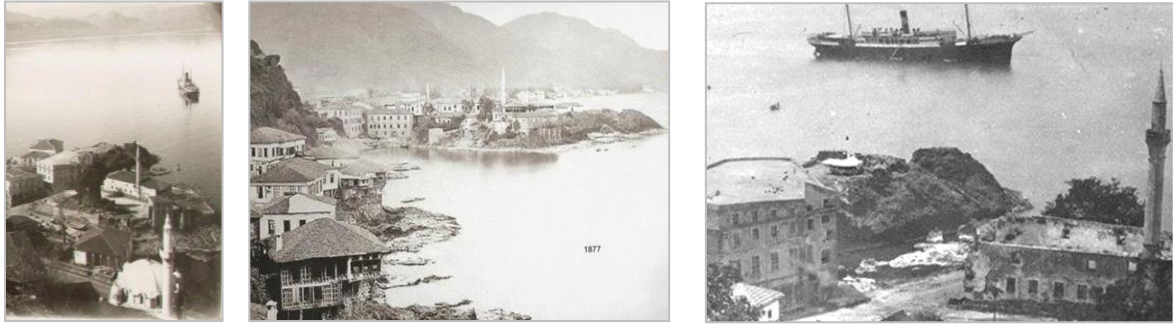
² 1903'de Sarıalemdaroğlu Ahmet Efendi bu okulu yaptırmaya başlamış, savaşlar nedeniyle yapımı uzamış ve 1932'de hizmete açılmıştır. Giresun İdadisi'nin ilkokul bölümü ve Osmanağa Numune Mektebi bu binaya nakledilerek Gaziapaşa İlkokulu adını almıştır. Bina 1939'da Erzincan depremi sonrasında içten duvarları sağlamlaştırılmıştır. Uzun süre onarım görmeyen yapı 1988'de Valinin çabalarıyla onarılmış ve binaya kalorifer tesisatı ilave edilmiştir. 1991'den sonra İlköğretim okuluna dönüştürülmüştür. 2005'de Sarıalemdaroğlu Ahmet Efendinin torunu Ahmet Sarıalemdaroğlu iki derslikli anasınıfta yaptırmıştır (http://giresungazipasa.meb.k12.tr/meb_ays_dosyalar/28/01/975452/icerikler/tarihce_222458.html).

Bu dönemde kentte geleneksel eğlence mekânları kullanılmaya devam edilmiştir. 1960lı yıllara kadar musiki eşliğinde toplanma, eğlenme, saz sairlerinin çalıp söylediği mekânlar, Kazancılar'daki yüksek kahveler, Kapu Kahve'deki bahçe, Larçinoğulları'nın Yüksek Gazino'su, Hacı Hüseyin Mahallesi'ndeki Yalı Kahve, Sokakbaşı Kahvesi, Kokara Kahvesi ve Kale arkasında yazın açılmakta olan Kaliço'dur.

Cumhuriyetin modernite projesinin heyecanının azaldığı çok partili siyasi sisteme geçiş dönemine kadar Halk Evlerindeki müzikli toplantılara, anma ve kutlama günlerine katılım yoğun olmuştur.

Giresun'da modern kentsel yaşam ortamları oluşturarak, kadın ve erkeklerin birlikte sosyal yaşama katılımlarını sağlamak amacıyla Taşbaşı Parkı¹ açılmıştır. Geçmişteki Memleket Bahçesi genellikle gayrimüslim ve elitistlerin kullanımında iken bu park kentlinin ortak kullanım alanı olmuştur. Taşbaşı Parkı, 1932'de Sultan Selim Cami ve Medresesi yıkılarak yerine yapılmıştır. Cami minaresi Şeyh Keramettin Cami bitişiğine, şadırvan Hacı Hüseyin Cami bahçesine, revakları da Çınarlar Cami ana giriş kapısına taşınmıştır. Bu park sahil ile vilayet konağı arasında önemli bir konumdadır (Resim 5.4). Cumhuriyet coşkusu ile birlikte denize kıyısı bulunan bir mahalleden park haline dönüşümü simgelenmektedir. Park Osman Ağa Meydanı ile birleşerek, kentin belleğinde Kurtuluş Parkı olarak Cumhuriyeti simgelemektedir. Parkın ortasından geçen yolla sahilden koparılan park geçmişin günümüze taşındığı son anıdır (Resim 5.5).

¹ Kentin sosyal ve kültürel hayatı üzerinde önemli bir etkisi bulunan Taşbaşı Parkı kentlilerin hafızasında yer ediniş, şarkılara konu olmuş, vapurları uğurlamaya gelenlerin, emeklilerin, âşıkların günümüzde ise sahil yolunun genişletilmesi ile denize küstürülen Giresunluların buluşma, dinlenme mekânı olmuştur. Cumhuriyetle başlayan yenilenme çalışmalarısıyla parkta çeşitli botanik türler, sedir ağaçları ve Karadeniz bölgesinin florasına uymayan yabancı bitkiler denenmiş, oturma birimleri ve parkın merkezine bir havuz yapılmıştır. Parkın zeminden oldukça yüksek bir kotta çevresi kesme taştan örülmüş iki girişi bulunmaktadır. Kuzeyde limana, güneyde sahil yoluna ve Osman Ağa Meydanına (Keşap durağı) bakmaktadır: Bu cephede sahil yolundan merdivenle ulaşılan parkta Belediye Park-Bahçeler Müdürlüğü, çayevi, ve hediyelik eşya dükkânı bulunmaktadır (Salbacak, 2011).

Resim 5.4. Taşbaşı Parkı yapılmadan önce Sultan Selim Cami ve Medresesi (Anonim, Eski Giresun Resimleri, Eski Giresun Kartpostaları)

Resim 5.5. Taşbaşı Parkı yapılırken karadan/denizden bakış (Anonim)

Ekonomik Ekonominin canlandırılmasının öncelikli olduğu bu dönemde çeşitli iş hanlarının yapılmasıyla liman gerisindeki kentsel mekânsal yapı değiştirilerek, kentin liman kenti görünümüne kavuşturulması amaçlanmıştır. Bu dönemde inşa edilen Köprülü Han günümüzde de kullanılmaktadır.

Köprülü Han: Bu dönemde inşa edilmiştir. Gazi Caddesi üzerinde aynı adla anılan sokağın iki yanında birbirine metal köprü ile bağlanmış iki ticaret yapısı bulunmaktadır. 1930'lu yıllarda yapıldığı dönemlerde alt katı işyeri, üst kat fındık içhanesi olarak kullanılmış olan bu yapılar Sarıalemdaroğlu ailesine aittir.

Birinci yapı zemin + iki katlı olup, kağır sistemle inşa edilmiştir. Yapının kemer, silme, söve ve kornişlerde andezit, duvarlarda bazalt taş kullanılmıştır. Kat araları volta döşeme olan hanın batı cephesi geniş basık kemerlerle zemin kattan sokağa açılmaktadır. Zemin üzeri iki katlı ikinci yapı diğer binaya göre basık kemerli üst kat pencereleri, köşe kornişlerin saçakla birleşimindeki başlıklarla, profilli kat silmeleri ve taş saçakla farklılaşmaktadır. Alt katta sokağa açılan dükkânlar, üst katta dış sofa şeklinde dar koridor

üzerine dizili odalardan oluşmaktadır. 2012’de yapılan restorasyon ile kapı, pencere doğramaları, tavan ve döşeme kaplamaları ile sokak cephesi yenilenmiştir. Günümüzde iki yapı arası pasaj gibi kullanılmaktadır. (Resim 5.6).

Resim 5.6. Köprülü Han (2014)

Belediye hizmetlerine bağlı mekânsal yapı değişimi ve kalite düzeyinin artırılması

Giresun kent merkezinde bu dönemde Belediye kentli sağlığını ve yaşam kalitesini önemseyerek, içme suyu şebekesini, kanalizasyonu ve pazar yerlerine birer hal binası yaptırmıştır. Bu dönemde modern bir elektrik tesisatı, yangın arabaları, teçhizatı ve yetişmiş elemanları ile modern bir itfaiye teşkilatı kurulmuş, kentin büyük caddeleri ve ana sokaklarını parke taş ile döşetilmiş, diğer mahalle araları sokaklarını da adi parke ile planlı bir şekilde tamir ettirilmiştir.

1930’da Belediye Meclisi kararı ile findık ve pazar yerleri tespit edilerek, findığın çarşıda eski findık pazarında ve Hacı Hüseyin Cami meydanında, civar iskelelerden gelen findıklar ise sahilde borsa önünde satılabilecekti. 1932’de findık pazarı yerinin değiştirilmesi düşünülmüşse de 1936’da findıkların şimdiki Pazar yerinde satılmasına karar verilmiştir.

1932 yılı itibari ile Belediye tarafından, Rum Belediye Başkanları döneminde getirilen demir su boruları yağmalandığı ya da savaş yıllarında toprak altında kaldığı için yenileme çalışmalarıyla kentin suyu artırılmış ve içme suyu kontrol edilmeye başlanmıştır. Yüzbaşı, Çalıkçeşme ve Gedikkaya suyuna izin vermiş, Çalıkçeşmesine de havuzlu yapmaya karar vermiştir. 1936’da Kaman’dan gelen Hasan Çavuş suyunu Bayır mahallesine bağlamıştır. 1938’de Dereli’ye su getirilmiş, ayrıca üç çeşme ve bir su terazisi yapılmıştır.

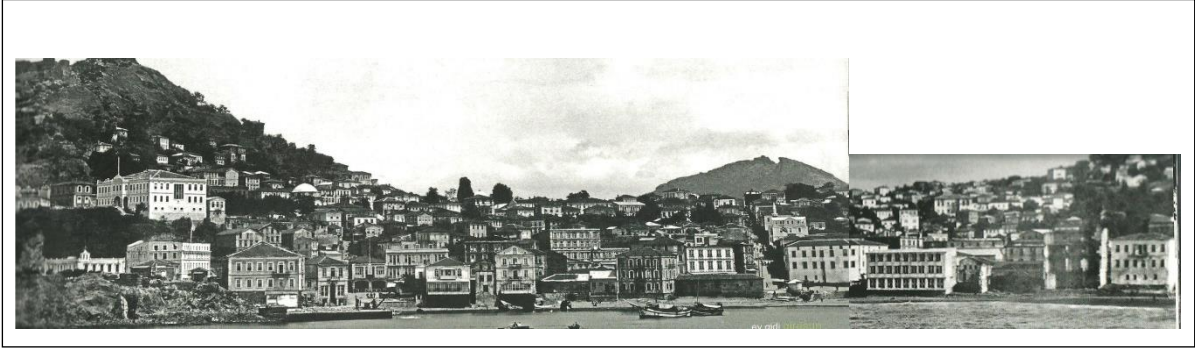
1926'da Yenyol, iskeleden itibaren şehir dışına kadar düzenli bir şose haline getirilmiş, 1927'de Debboy Caddesindeki çeşmeden Türk Ocağı'na kadar olan yol tamir edilmiştir. 1928'de Saydaş Caddesinin Osman Ağa Köşküne kadar yol gidiş-geliş olarak düzenlenmiş, Gazipaşa Caddesinden Hacı Hüseyin'e inen cadde genişletilmiş ve tamir edilmiştir. 1929'da kışladan itibaren Sütlaş Değirmenine kadar olan cadde, 1932'de Bekir Paşa ve Arif Bey Caddelerinden iskeleye kadar parke taş döşenmiş ve kanalizasyon yaptırılmış, 1935'de Gazipaşa Caddesinin parke döşemesi bitirilmiştir. Belediyenin yaptırdığı su şebekesi ile caddeler sulanarak, halk caddelerdeki tozlardan kurtulmuştur.

1925'de bir fındık fabrikasında çıkan yangın kenti sarınca itfaiye teşkilatını kurmak gerekli görülmüştür. 1928'de Belediye arozöz, motopomp ve diğer aletleri alarak itfaiye teşkilatını oluşturmuş ve 1932'de yangına karşı çeşitli semtlerde su depoları yaptırmıştır.

Sokak aydınlatmasında gaz fenerinden lüks lambasına geçilerek gece karanlığı engellenmiştir. Elektrik üretimi için Belediye önce Yenyol'da Şeyh Cami ve Gogara'da Makaracı hanesi bitişiğinde ve Hacı Hüseyin Cami karşısında birer adet transformatör istasyonu yaptırmıştır. 22 Mart 1925'de kurulan Giresun Kudret-i Miyah Elektrik Anonim Şirketi'nin çabalarıyla 17 Ocak 1929'da kurulan Saydaş'taki Elektrik Fabrikası açılarak tesisatın tamamlandığı mahallelere elektrik verilmiştir (Sarısaman, 1999).

Kentte hayvan kesimi deniz kenarında sağlığa aykırı biçimde yapıldığı için Vilayette ilk mezbaha 1932'de (Şebinkarahisar'da 1936'da, Bulancak'ta 1938'de) açılmıştır.

Halk sağlığını önemseyen 1933'de Belediye Reisi Eşref Dizdar Bey 1933'de tahtadan yapılmış çöp sandıkları yerine demir ve saçtan yapılmış kapalı sandıklar yerleştirmiştir. 1935'de esnaf muayenesi başlatılmış ve bakkal, dükkân ve mağazaların camekânlı olması sağlanarak, yiyecek ve içeceklerde sağlıklı koşullar oluşturulmuştur.

Resim 5.7. Denizden Kumyalı ve Kale Mahallesi (en sağda Çarşı Mahallesi)-1925 (Işık, 2011)

Kale ve çevresindeki Kale, Sultan Selim, Kapu ve Hacı Hüseyin Mahalleleri kentin ilk yerleşim çekirdeğidir. Bu yerleşim alanı semere benzeyen topografyanın doğu ve batısında denize yönelmektedir. Bu semerin denize yakın ve kuzeydeki en yüksek kotunda kale yer almaktadır. Doğu ve batıdaki eski yerleşim alanlarını tarihi ulaşım arteri olan Gazi Caddesi ile Sokakbaşı Caddesi bu semerin üzerinden geçerek birbirine bağlamaktadır. Doğu yakasındaki eski konut dokusunu kalenin eteklerinde kuzey ve kuzey-batıdaki hâkim rüzgâra karşı korunaklı biçimde koy'u sarıp iç kısımlara yayılarak, batıda liman ve arkası ile birleşmektedir. 1933'den sonra Nizamiye, Şeyh Keramettin, Çınarlar, Gemiler Çekeği, Hacı Siyam, Hacı Mikta, Çıtlakkale ve Osmaniye mahalleleri gelişmeye başlamıştır.

1933 Tarihli kent planı

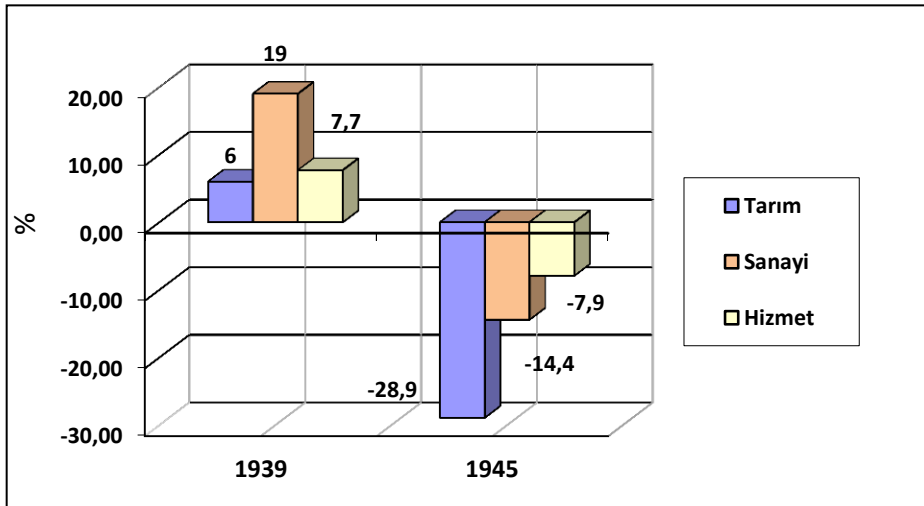
Giresun kent merkezinde tespit edilebilen ilk harita çalışmaları 1933 yılında başlamıştır. Aynı tarihte ilk kez yapılan imar planı, Ankara Belediyesi İmar Müdürlüğü'nce hazırlanmış ve Nafia Vekâletince (Bayındırlık Bakanlığı) tarafından onanmıştır. Kent ticaret merkezi bu planla -bugünkü konumunda- Gazi Paşa Caddesi boyunca lineer biçimde yer almaktadır. Ticaret merkezinin kentsel ölçekteki yaşamsal önemine koşut olarak Gazi Paşa Caddesi, dönemin ana ulaşım arteri olarak gerçekleştirilmiş ancak bu yola bağlanan diğer yollar önemsenmemiştir. Kent merkezine sınırdaş olan Liman ve karayoluna yönelik bir düzenleme yapılmamış ve ulaşım kararları da önemli ölçüde uygulanmamıştır. Bu plan, yürürlükte olduğu dönemde Gazi Paşa Caddesi üzerindeki bir kaç binanın (PTT Binası, Çarşı gibi) cephe hatlarının tayininde esas olmuş ancak bu da yeterince uygulanmamıştır.

Kale ve çevresindeki Kale Mahallesi, Sultan Selim Mahallesi, Kapu Mahallesi ve Hacı Hüseyin Mahalleleri kentin ilk yerleşim çekirdeğidir. bu yerleşim alanı semere benzeyen topografyanın doğu ve batısında denize yönlenmektedir. Bu semerin denize yakın ve kuzeydeki en yüksek konumda kale yer almaktadır. Doğu ve batıdaki eski yerleşim alanlarını tarihi ulaşım arteri olan Gazi Caddesi ile Sokakbaşı Caddesi bu semerin üzerinden geçerek birbirine bağlamaktadır. Doğu yakasındaki eski konut dokusunu kalenin eteklerinde kuzey ve kuzey-batıdaki hâkim rüzgâra karşı korunaklı biçimde koyu sararak iç kısımlara yayılarak, batıda liman ve liman arkası ile birleşmektedir. 1933 yılından sonra Nizamiye ve Şeyh Keramettin Mahalleriyle Çınarlar, Gemiler Çekeği, Hacı Siyam, Hacı Miktaç, Çıtlakkale ve Osmaniye mahalleleri gelişmeye başlamıştır.

5.2. İnönü Döneminden Çok Partili Yönetim Sistemine Kadarki Dönem (1938-1945)

Türkiye’de 1938’de Atatürk’ün ölümü ve Cumhurbaşkanı olan İnönü’nün icraatları ve devrimleri içselleştirme çabalarıyla 1945’de çok partili sisteme geçişe kadar süren dönem İnönü (Milli Şef) dönemi olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde, Atatürk döneminde uygulanan devletçilik ilkesiyle ekonomi politikaları devam ettirilmiştir. Ancak 1939 depremi ardından 1945’te başlayan II. Dünya Savaşı ekonomik değişiklikler neden olmuş, Ülke savaşa girmemesine rağmen, ülkenin stratejik konumu gereği; iktisadi, siyasi ve askeri olarak ağır bedeller yaşanmış ve 1939-1945 yılları arasında iktisadi yatırımlar durmuştur. Bu nedenle II. Dünya Savaşı yıllarından itibaren Giresun ilinin ve kentinin ekonomik potansiyeli giderek azalmıştır. Bu durum Giresun kentinde gelişmeyi olumsuz yönde etkilemiştir.

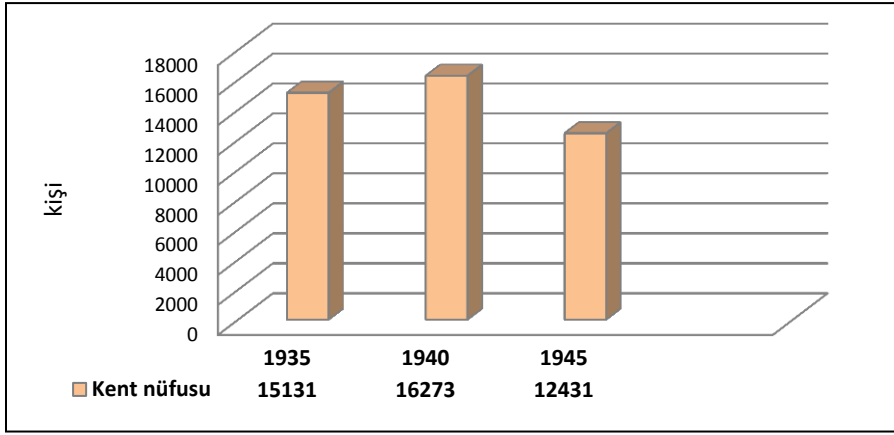
Milli Şef döneminde kamu yatırımlarından fazla yararlanamama ile birlikte ilin coğrafi özelliklerine dayalı ulaşım güçlükleri ve mekânsal gelişme kısıtları ile birlikte yakın çevresinde bulunan Samsun ve Trabzon’un daha fazla gelişmesi Giresun İlinde gelişmeyi durduran etkenler olmuştur. Savaş ekonomisinin olumsuzlukları ile Giresun’da 1939 yılında GSMH içerisinde; tarım sektörü % 5,9, sanayi sektörü % 19,0, hizmet sektörü % 7,7 iken 1945 yılında GSMH içerisindeki paylar; tarım sektörü -28,9, sanayi sektörü -14,4, hizmet sektörü -7,9 oranlarına düşmüştür (Şekil 5.3). Bu durum kent hinterlandından gelen tarımsal artı ürün ticaretine ve sanayiye dayalı ekonomisini ve dolayısıyla kentsel gelişmeyi olumsuz etkilemiştir.

Şekil 5.3. 1935 ve 1945 yıllarında sektörel dağılım

Kentin ekonomisi fındık üretim, işleme ve ticaretine dayalı olmasına karşın bu dönemde sanayide büyük bir gelişme olamamış, Sanayi Teşvik Kanunundan yararlanılarak 1941 yılında bir fındık kırma fabrikası kurulmuş ve toplam sayı beşe ulaşmıştır. Giresun'dan dış ülkelere doğrudan fındık ihracatı yapılırken, 1943 yılından sonra özellikle savaş sonrası fındık bölgelerindeki tüccarların ihracatçı rollerinin azalarak İstanbul'daki tüccarların eline geçmesi Giresun ihracatını da olumsuz etkilemiştir. Geçim kaynağı toprak olan Giresun halkının çalışan kesimini kaybetmesi üretimi azaltmış, azalan üretimin yerine başka bir alternatifin konulmaması sonucu ekonomik olarak gelişme sağlanamamıştır. Böylece, 1940'lı yıllardan başlayarak 1950'li yıllarda da nüfus artış oranını düşmüştür. II. Dünya savaşından sonra ülke dolayısıyla il genelinde ve kentte yaşanan ekonomik sıkıntı, kıtlık, kıtlık sonucu ölümler, sağlık sorunlarının çoğalması, devlet yatırımlarının yetersizliği, işsizliğin artması Giresun halkını göçe sürüklemiştir. İl genelinde 1940-45 yılları arasında % 32'lik nüfus kaybı olmuştur. Özellikle 1940-1950 yılları arasında açlık yüzünden ölenlerin ve gıda noksanlığına ve kötü hijyen koşulları nedeniyle nekatoriazisin¹ yaygınlaşması, genç erkeklerin askere alınması dolayısıyla işgücünün azalmasıyla tarımsal üretimin özellikle fındık üretiminin düşmesi ekonomik sıkıntılarla nüfus azalmıştır (Duman, 2009). Kent nüfusu 1935'te 15 131 kişi iken 1940lı yılların başında 16273 kişi olan nüfus 1945'te 12431 kişiye ve 1950'de 12 507 kişiye düşmüştür (Şekil 5.4).

¹ İnsan bağırsağındaki asalak yuvarlak solucanın (hookworms ya da Amerikan kancalı kurt) neden olduğu hastalıktır. . Klinik tezahürü veziküler döküntü, öksürük, nefes darlığı, iştah ihlali, bulantı, karın ağrısı, ishal, demir eksikliği anemisi'dir. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti bu dönemde Giresun dâhilinde halkın gıda noksanlığından dolayı fizyolojik açıdan etkilenmeye başladığını ve bölgede nekatoriazis'in adete salgın halini aldığını tespit etmiştir (Duman, 2009).

Şekil 5.4. 1940 yılından 1945 yılına kadarki sürede Giresun Kent Merkezi nüfusu

Cumhuriyetin ilk yıllarının heyecanı yaşanan sıkıntılarla azalmışsa da sosyal yaşam alışkanlığına dönüşen balolara özellikle milli bayram kutlamalarında devam edilmiştir (Resim 5.8). Okullarda düzenlenen tören ve gösteriler kentin sosyal yaşamına canlılık ve zenginlik katmıştır (Resim 5.9).

Resim 5.8. 1940 larda Cumhuriyet Balosu

Resim 5.9. Okul gösterilerine katılım-1948¹

1939'da ilköğretim beş yıla çıkartılarak, yurt genelinde yaygınlaştırıldığı için okul yapımına hız verilmiştir. Giresun kent merkezinde de yeni okullar inşa edilmiştir. 1945'te Ticaret Lisesi, Erkek Sanat Okulu ve 1946'da Lise öğretime başlamıştır. 1942 yılında Jandarma Mektebi kapatılarak, okul binası 1947'de Ticaret mektebine dönüştürülmüştür. Cumhuriyet döneminde modern eğitimin önemli bir bölümü olan sanat okulları, 1941'de Akşam Kız Sanat Okulu'nun, 1945'de Erkek Orta Sanat Enstitüsünün açılmasıyla kentteki yerini almıştır. Ancak, bu dönemde ekonomik sıkıntılarla kentin mekânsal yapısında

¹ Öğretmenler Mefkure Topallı ve Muvaffak Topallı, Mimar Mustafa Veysi Özcan'ın teyzesi ve dayısıdır.

değişiklik izlenmemektedir. Bu dönemde Atatürk Dönemindeki mekânsal yapı özellikleri aynı olup, yeni kamu yapıları yapılmamış, 1940'larla mahalle sayısı on ikiyi bulmuştur.

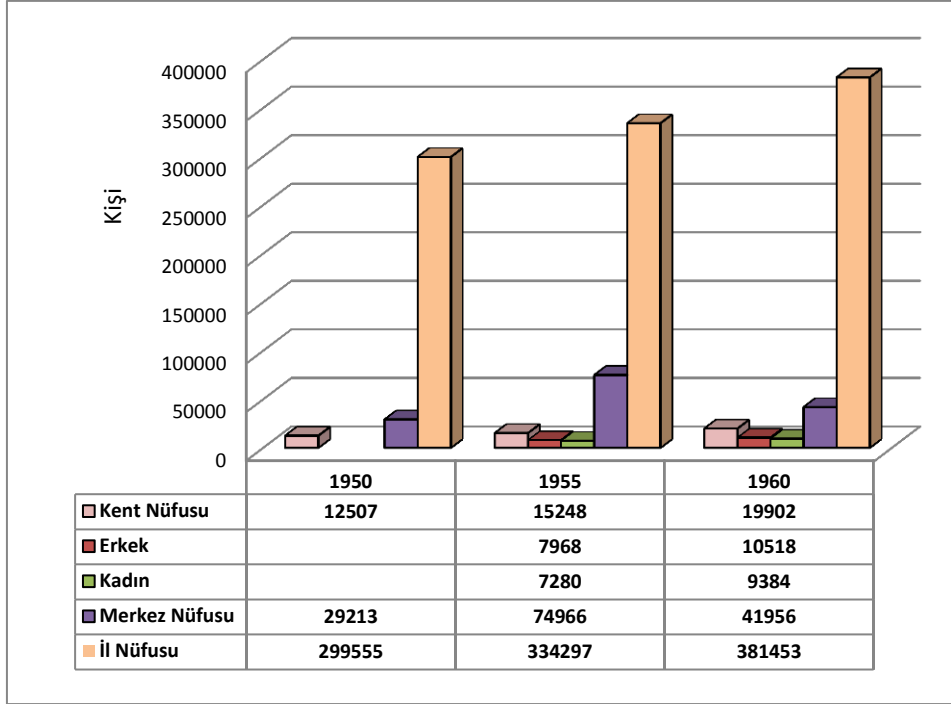

Resim 5.10. 1940lı yıllarda ticaret merkezi (Anonim)

5.3. Çok Partili Dönem ve Kente Göç Sürecinde Kentte Yeniden Yapılanma 1952 Tarihli Plan Revizyonu

Cumhuriyetin kuruluşundan 1946 yılına kadar süren –CHP'nin iktidarda olduğu- tek parti döneminde dünyada yaşanan savaş yılları ve ekonomik kriz nedeniyle devlet yatırımlarının üretime odaklanması, katı ekonomik tedbirlerin ve devletleştirmenin, laiklik alanında ve yeni vergi (Milli Koruma, varlık vb.) kanunlarının ve sansürün çok sert uygulanması çok partili sisteme ve liberalizme geçişi hızlandırmıştır.

Bu süreçte, Giresun Kentinde 11 888 kişi olan nüfusu 1950 yılına kadar önemli bir artış göstermemiş ve Atatürk dönemimdeki kentleşme hızı ve heyecanı azalmıştır. 1927 yılında % 7,2 olan kentleşme oranı, 1950 yılında % 4,2 oranına düşmüştür. 1927 yılında 1950'de kent nüfusu 12 507 kişi, 1955'de 15 248 kişi, 1960'da 19 902 kişidir (Şekil 5.5).

Şekil 5.5. 1950-1960 yılları arasında Giresun İli Merkez ve Kent nüfusları

Bu dönemde ekonomik sıkıntılarla kentte mekânsal yapılaşma dolayısıyla değişme olmamıştır (Resim 5.11’de görüldüğü gibi). Ancak, kentte mekânsal yapıyı değiştirecek, büyük alt yapı yatırımları yapılmaya başlanmıştır. 1954’te liman inşaatı, 1959’da Samsun-Rize sahil yolu ihale edilmiştir. 1933 tarihli bu imar planının 1952 yılında Nafia Vekâleti tarafından (1/2000 ölçekli avan proje niteliğinde) revizyonu yapılmıştır.

Resim 5.11. 1950lerin başında Zeytinlik ve Gemilerçekeği Mahallesi (Anonim)

5.4. 1960 İhtilal Sonrasından 1980li yıllarda Planlı Dönem -1960-1962 Tarihli Nazım Nazım Plan ve 1964 Tarihli Uygulama İmar Planı

1960 yılı askeri darbe sonrası dönemde önceki dönemde başlanan büyük kamusal yatırımların ve fabrikaların hayata geçmesiyle kentte sosyal, ekonomik ve mekânsal yapı değişimi radikal biçimde gerçekleşmiştir. 1959'da Samsun-Rize sahil yolu ihale edilmiş ve 1965'te kullanıma açılmıştır. 1954'te liman inşaatı başlamış 1959'da kısmen işletmeye açılmış ve 1962'de bitirilmiştir. Bu imar faaliyetleri, iş ve ticaret yerlerinin limana ve kentsel gelişmenin batıya yönelmesine ve yeni yapılaşmaya ivme kazandırarak, kentsel alanda genişleme ve tarihi-geleneksel doku çevresinde yayılmasında etken olmuştur.

1960'lardan itibaren sağlık, eğitim ve ekonomik gelişmeye bağlı olarak kent yakın çevresinden göç almaya başlamıştır. Nüfus artışına paralel olarak kent yatayda gelişmeye başlamış ve Teyyaredüzü, Samanlıkkıranı, Kayadibi Seldeğirmeni, Boztekke ve Gedikkaya Mahalleri kurulup gelişmeye başlamıştır. 1960-1965 dönemindeki nüfus artışıyla 1965'de kentin nüfusu % 27,2 oranında (5 429 kişi artışla) ilk kez 20 000 kişinin üzerine çıkarak 25 331 kişiye yükselmiştir. Böylece, Giresun Kenti, Devlet Planlama Teşkilatının Kent Eşiği Araştırmasında ve VI. Beş Yıllık Kalkınma Planında belirlediği 20 000-50 000 nüfus aralığında tanımlanan kentsel yerleşim niteliğine kavuşmuştur. Bu sürede yürürlükteki imar planının kentsel gelişmede yetersiz kalmasıyla, kentin imar planları yenilenmiştir. İlk aşamada; 1952'de Nafia Vekâleti tarafından yapılan revizyon planda kullanılan haritaların fiziksel eskime, kullanılmaz duruma gelmesi ve hali-hazır durumu yansıtmaması nedeniyle 1/1000 ölçekli imar planı hazırlanamayınca, 1960'da haritalar yenilenmiştir. 1961'de İller Bankası imar planı için tekrar ön çalışmalar yapmıştır. 1962'de hazırlanan 1/5000 ölçekli nazım plan 11.04.1962 tarihinde onanmıştır (Uçkun, Okçuoğlu, 1998). Uygulama imar planı ise onanlı nazım planına göre 1964'de yine İller Bankası tarafından hazırlanmıştır.

1970'lerden itibaren kurulan fabrikalar kentsel gelişmede ve doğu-batı aksında lineer genişlemede etkin olmuştur. Aksu Deresinin kenarında 1970'te kurulan Kağıt Fabrikası ve 1972'de Giresun-Trabzon karayolunun 5.km. sinde Giresun Sanayi Sitesi (KSS) ve sahilden 3 km. uzaklıkta Giresun Organize Sanayi Bölgesinin kurulmasıyla kent eşzamanlı olarak doğu yönünde de gelişmiştir. 1978'de Giresun Peynir ve Tereyağı Fabrikası ile Köykobir'e bağlı Sunta Fabrikası'nın açılmasıyla (Kuran, 1996) bu yöndeki gelişme hızlanmıştır (Şekil 5.6). Fiskobirlik Entegre Tesisleri ve kamu binalarının da batıya

gelişmeye ivme kazandırmıştır. Bu binalar batıya doğru sırasıyla Stadyum, Vilayet, Orman İşletme Müdürlüğü, Ziraat Müdürlüğü, Karayolları, Süt Fabrikası, Otogar, Hastane, Cezaevi, Tekel Müdürlüğü ve Fiskobirlik Tesisleridir.

Şekil 5.6. 1970li yıllarla kentsel gelişmeyi yönlendiren istihdam yatırımlarının konumu

Böylece, kent merkezi (Gazi Caddesi- Resim 5.11) tarihi doku ve kentsel sit alanı (Zeytinlik mevki) üzerindeki baskıyı azaltmıştır. Ancak, sahil yolunun güneyindeki kentsel sit alanı sınırında yüksek katlı yapılaşmaya engel olunamamıştır (Resim 6.14).

Resim 5.11.1940'lardan 2000'lere Gazi Caddesi (Işık, 2011)

Bu gelişmelerin baskısıyla bu plan üzerinde 1978 yılına kadar kentin gelişmesini etkileyecek 152 plan değişikliği kararı, İmar ve İskân Bakanlığı'na da onaylanmıştır. Bu değişiklikler kentin gelişmesini etkileyecek önemli değişikliklerdir. Bu plan değişiklikleri ile Peynir ve Tereyağı Fabrikasının kurulması, SSK Hastanesinin alanının genişletilmesi, (Eski) Sunta Fabrikası, Küçük Sanatlar Sitesi, Orman İşletmesi, Güre Deresi yakınındaki

konut alanı, Fiskobirlik Tesisleri çevresindeki gecekondu önleme bölgesi ve Gemiler Çekeği Mahallesi'ndeki yeni konut alanları bu değişikliklerin en önemlilerinden olmuştur.

Eşzamanlı olarak 1979 yılında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) tarafından koruma kararları getirilmiştir. Bu kararlarla kentin merkez ve konut alanlarının büyük bir bölümü III. derece kentsel sit alanı¹, bugünkü kentsel sit alanının kuzeybatısındaki kale ve kuzey-doğusundaki Giresun Adası ile kalenin etekleri I. derece doğal ve arkeolojik sit alanı olarak ilan edilmiş, yüzden fazla anıtsal ve sivil mimari örneği tescil edilerek koruma altına alınmıştır. Bu kararlara bağlı olarak yerleşme alanı içindeki yapılaşma 3 kat ile sınırlandırılmış, I. derece sit alanlarına yapılaşma yasağı getirilmiştir. Bu tarihlerde kentsel sit alanında –Zeytinlik Mahallesi- doku özelliklerini korumaktadır (Resim 5.12)

Resim 5.12. 1960 lardan 1970 lede Zeytinlik Mahallesi ve Kaleye doğru yapılaşma biçimi (Eski Giresun Kartpostaları, Giresun Eski Resimleri)

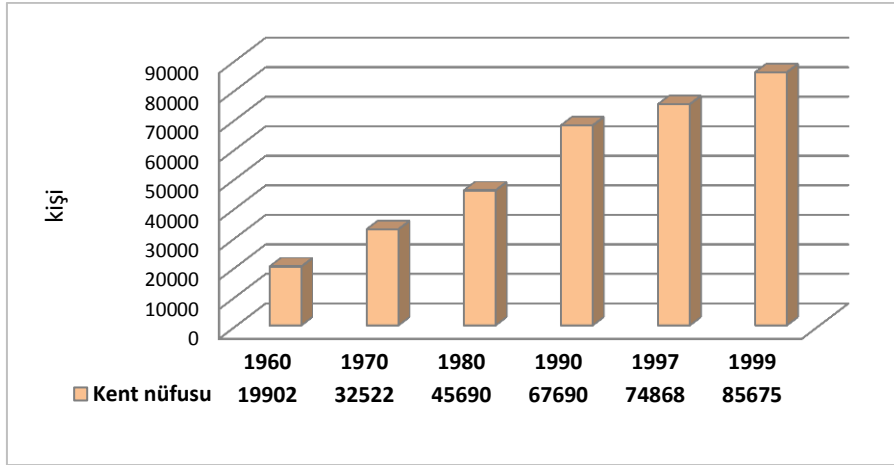
5.5. Liberalleşmenin Kente Etkileri: 1986 Tarihli Plan 1997 Tarihli Revizyonu

Bu dönemde kent nüfusunun artması kentteki istihdam yaratan yatırımlarla açıklanabilir. 1980-1985 döneminde kent nüfusu 45 690 kişiden 53 807 kişiye çıkarak ilke kez 50 000 nüfuslu kentler arasına girmiştir. Nüfus artışında 1981'de üretime geçen Fiskobirlik Entegre Fındık İşletme Tesisler ve Adel Kalemcilik Lata Fabrikası etkili olmuştur. Ayrıca 1980lerden itibaren kırsal alanda fındık üretimi ile zenginleşenlerin kentsel yaşamın cazibesi ile kente göç etmesi de nüfus artışında etkindir. Bu dönemde daha önce il dışına göçenlerin yaz tatillerinde ve yaşlılık dönemlerine kente gelmeleri kentleşmede önemli bir

¹ Bu tarihte kentsel sit alanları 3 ayrı derecelendirmeye göre belirlenmekte idi. 1. derece kentsel sit kesin sittir. Eski mimariye tam bir saygı gerektirir. 2. derece kentsel sit, yüksek hacim, malzeme kısıtlamaları ile eski ve yeni arasında bütünlük sağlamayı öngören sitlerdir. 3. derece kentsel sit yeni gelişme ile eski kentin uyumlu gelişmesinin sağlanabildiği alanlar olarak belirlenmiştir.

faktördür. 1990-1997 de kent nüfusu 7 264 kişilik artış ile 74 868 kişiye yükselmiştir. Nüfus sayım periyodu yedi yıl olmasına karşın nüfus artış yüzdesi 1990 öncesi periyoda göre yarıya yakın bir düşme göstermiştir.

Nüfus artışı ile kentleşmenin paralellik gösterdiği söylenemez. Kentin doğal yapısına bağlı olarak kıyaya paralel lineer gelişimi kentsel hizmetleri zorladığı için bu durum aşılamamıştır. Kentin dışa göç verdiği dönemlerde; 1970-1980 arası Türkiye genelinde 6., 1980-1990 yılları arası 10. sırada olmasına karşın, 1970li yıllara kadar sadece kent merkezinin kırdan göç almış ve bu nüfus hareketliliği kentleşmeyi olumsuz etkilemiştir. İlin diğer ilçeleri olan Keşap'tan gelenlerin Gemiler Çekeği, Aksu, Hacı Hüseyin Mahallerine, Dereli'den gelenlerin Aksu, Gemiler Çekeği, Fevzi Çakmak Mahallelerine, Bulancak'tan gelenlerin Hacı Siyam Mahallesi yerleştikleri bilinmektedir. İl dışından gelenler ise Karadeniz Bölgesinden (Trabzon, Ordu, Samsun, Gümüşhane, Rize ve Artvin) çoğunlukla Seka Kağıt Fabrikası ve Fiskobirlik Entegre Tesislerinde çalışmak için göç edenlerdir. Giresun'dan göç edenlerin yönü Marmara Bölgesine özellikle İstanbul'a olmuştur. 1950li yıllarla yurt dışına (başta Almanya olmak üzere, Fransa, İngiltere ve Hollanda'ya) giden işgücü dışında geçici gurbetçiliğin 1980 yıllara kadar sürdürülmüş, kentin çektiği nüfus kırsal hinterlandına göre oldukça sınırlı kalmıştır. 1980 nüfus sayımına göre İstanbul'da yaşayan Giresunluların 134 903 kişi, İstanbul dahil diğer kentlerde yaşayan Giresun doğumlarının 179 898 kişi olması Giresun İlinden göç edenler hakkında fikir vermektedir. Göç edenlerin çoğunluğunun yaz aylarını kentte geçirenlerdir. Kentte bu dönemde sosyo-ekonomik açıdan belirgin bir ayrışma yoktur. Gelir düzeyi görece yüksek bürokratların ve büyük miktarda tarım toprağına sahip olanların Nizamiye, Hacı Hüseyin, Sultan Selim ve Teyyaredüzü Mahallelerinde, orta gelir grubunun Çınarlar, Çıtlakkale, Fevzi Çakmak, Kale ve Aksu Mahallelerini tercih etmeye başlamışlardır. Alt gelir grubu ise Şeyh Keramettin Mahallesi, kırdan göç edenlerin Kayadibi ve Seldeğirmeni Mahallerine yerleştiği bilinmektedir. Dolayısıyla göçe bağlı gecekondu yerleşimi olmadığı, kentin eski yerleşim alanlarının alt gelir grubuna terk edildiği söylenebilir (Bekdemir, vd., 2000).

Şekil 5.7. 1960-1999 yılları arasında kent nüfusu

Göç hareketleri kentin nüfus büyüklüğü ile birlikte nüfus yapısını dolayısıyla kentleşme düzeyini ve bu düzeye bağlı mekânsal gereksinimleri belirleyici olmuştur. Bu dönemde göç hareketlerinin hızlı ve değişken olması Türkiye’de ve ticari ilişkileri olan ülkelerde izlenen yeni liberal ekonomik politikalarla bağlantılı olduğu söylenebilir. 1986 yılından itibaren Irakla savaşan İran’ın dış ticaret hacminin azalması ve Irak’ın Kuveyt’i işgaliyle oluşan ticari dalgalanmalarla Trabzon-İran bağlantılı dış ticaret durma noktasına gelmesiyle kent ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Dünya petrol fiyatlarındaki düşüşle petrol gelirlerinin azalmasıyla petrol ülkelerinde ithalatın azalması dış ticareti de azaltmıştır. Eşzamanlı olarak İran’ın Basra Körfezindeki Bender Abbas ve Bender Busher limanlarını hizmete açılmasıyla Avrupa’nın bu limanları tercih etmesi başta Trabzon olmak üzere Giresun Limanını etkilemiştir. 1990lı yılların başında Sovyetler Birliği’nin dağılması, Tuna Nehri-Poti Limanı-Culfa Demiryolu, Lvov-Poltova Demiryolu ve Baltık-Volga Kanalı’nın kullanılmasıyla Avrupa’dan gelen malların Batum Limanından demiryolu ile İran’a aktarılması, Trabzon Limanının demiryolu bağlantısının olmaması da ticaret kaybına neden olan önemli etkenlerdir (Bekdemir vd. 2011). Böylece, dış ticareti Trabzon Limanına bağlı Giresun Limanının ticaret hacmi ve kent ekonomisini olumsuz etkilenmiştir.

Kent ekonomisinde, limanın dış ticaret hacminin kısıtlanması ve kentleşmede gerilemeye karşın 1990lı yıllarla sanat ve toplumsal yaşamda gelişme söz konusudur. 1988’de Giresun Belediyesi Şehir Tiyatrosunun uzun bir aradan sonra yaşama geçmesi, 1990’da ilk özel tiyatrosunun kurulması, 1994’de Halkevinin yeniden açılması, 1994’de Giresun Deniz Dağcılık Spor Kulübünün tiyatro faaliyetlerine başlaması bu gelişmelerin göstergesidir.

Kentte bu gelişmeler karşısında yürürlükteki uygulama imar planı, nüfus artışı ile birlikte toplumsal ve ekonomik yapı değişiklikleri doğrultusunda dikeyde ve yataydaki (yayılma) mekânsal gereksinimleri karşılamada yetersiz kalmıştır. Özellikle 1986 tarihli plan kararları ve sonrasında kentsel sit alanındaki uygulamanın durdurulması, kentsel sit alanı ve kentsel yerleşmenin çeperinde hızla yoğun yapılaşmaya ivme kazandırmış ve bu gelişme kentin mekânsal dokusunu ve karakterini değiştirdiği için tepki almıştır. Bu dönemde kıyının doldurulmasıyla gerçekleştirilen Doğu Karadeniz Sahil Yoluna (D-10) paralel ve çok katlı yapılaşmaya münferit (parsel bazında) plan değişiklikleriyle izin verilmesi, kentin topografyasına ve bitki örtüsüne bağlı kimliğini silerken, kentin konumlandığı yarımada algılanamaz duruma gelmiş ve kentlinin denizle olan bağı da giderek koparmıştır (Resim 5.13).

Yarımadanın doğusu

Denizden Yarımadaya-Kente Bakış

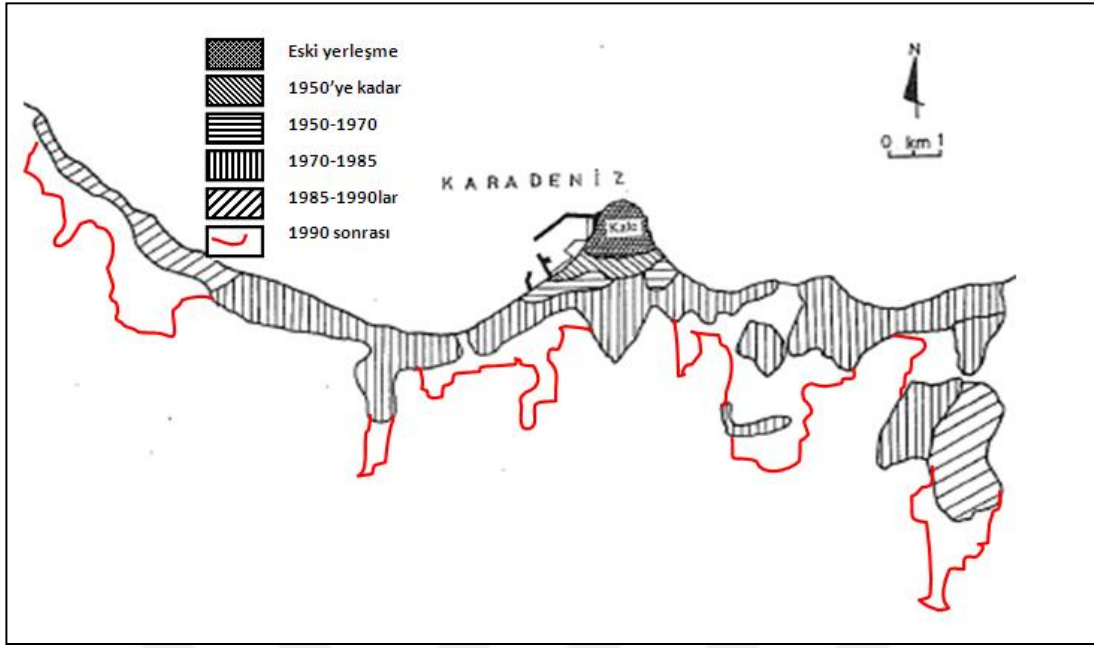

Yarımadanın batısı

Resim 5.13. Doğal yapıyı ve kimliği silen yüksek yapılaşma

Bu nedenlerle 1986'da onaylanan imar planı 1997'de revize edilerek, yapı yoğunluğunun artması ve kent makroformunu Doğu Karadeniz Sahil yoluna göre yeniden biçimlendirilen ve kıyı boyunca lineer uzanan yeni ulaşım kurgusu plana girmiştir. Böylece kentsel yerleşme 2000li yıllara doğru topografyanın kısıtlarına karşın yeni ulaşım ağıyla güneye yönlendirilerek kent makro-formu değişmiş ve 1980lerle başlayan sosyo-ekonomik ve mekânsal ayrışma giderek keskinleşmiştir (Şekil5.8).

Şekil 5.8. Kentsel gelişme dönemlerinde kent makro-formu

5.6. Kentsel Koruma Yaklaşımları ve Kentin Mekânsal Kimliğine Etkileri

Giresun kent merkezinde kentin belleğinin, yer'in ruhunun, kimliğinin ve kültürel geçmişinin ve zenginliğinin göstergelerinden olan korunması gerekli miras alanları ülkenin farklı dönemlerindeki sosyal, siyasal ve ekonomik yapısına bağlı olarak geliştirilen koruma politikaları doğrultusunda bugünün varlığına ulaşmıştır. Bu süreç ve kentsel mekânı biçimlendirmedeki etkinliği aşağıda sebep-sonuç ilişkisi içerisinde aktarılmaktadır.

Kentte taşınmaz kültür mirasına ilişkin ilk karar 1979 yılında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) tarafından, kaleye dikilmek istenilen bir haberleşme antenine engel olmak amacıyla başta kale olmak üzere geleneksel, tarihsel kent merkezi ve konut alanlarını III. derece kentsel sit alanı ilan edilmesidir. Ancak, merkez ve ticaret alanlarının büyük bir kesimine getirilen bu karar olumsuz tepkilere neden olmuştur. Bu nedenle, GEEAYK 10.3.1979 gün ve 1594 sayılı kararı ile sit alanları ve tescilli eski eserlere yönelik alınan koruma kararları yeniden gözden geçirmiş; I., II. ve III. derece sit alanları yeniden belirleyerek 136 adet sivil mimari örneği ile 32 adet anıtsal yapıyı tescil etmiştir. Aynı yıl yaklaşık 4 ay sonra GEEAYK'nun 14.7.1979 gün ve A/1736 sayılı kararı ile, kentin ulaşım sorununa çözüm getirilmesi için Tepe Sokak, Kazancılar Sokak ve Sokakbaşı Caddesi'nin Şehitler Caddesi ile bağlantısının gerçekleştirilmesinden sonra genişletilebileceğine ve bu amaçla 4 adet sivil mimari örneğinin de rölevesi alınarak

yıkılabileceğine karar verilmiştir. Aynı kararlarla kentsel sit alanının güneyindeki Fevzi Paşa Caddesi'ne cephesi olan parsellere 4 kat yapılanma izni getirilmiştir.

GEEAYK'nun 10.4.1981 gün ve A/2793 sayılı bir diğer kararında ile 2 adet yapı daha tescil edilmiş, I. Derece Doğal ve Arkeolojik Sit Alanı, kontrollü inşaat yapılabilecek III. Derece Arkeolojik Sit Alanı ve I. Derece Kentsel Sit Alanına dönüştürülmüştür. Bu kararlar 10 adet sivil mimari örneğinin yıkılmasına ve 1 adet yapının da tescilden çıkarılmasına izin verilmiş, GEEAYK'nun 13.11.1982 gün ve A/3852 sayılı kararı ile bir işyeri tescil edilmiştir.

1710 sayılı Eski Eserler Kanununun yürürlükte olduğu bu dönemde GEEAYK ile koruma açısından bilimsel çaba ve iyi niyetle kararların alındığı ve ancak paydaşların katılımının sağlanamadığı için başarısız bir dönem olarak kabul edilmektedir. Aynı dönem Giresun kent merkezi üzerinde yukarıda açıklanan kararlar doğrultusunda değerlendirildiğinde; yol genişletmeye verilen izin ve Fevzi Çakmak Caddesi üzerinde 4 katlı yapılaşmaya izin verilmesi kentsel sit üzerindeki baskıyı da arttırmıştır.

1983 yılında yürürlüğe giren 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununa ve bu kanun gereği kurulan Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun Giresun kent merkezindeki taşınmaz kültürel miras ve alanlarına yönelik ilk kararı 13.1.1984 gün ve 99 sayılı ve yine aynı kurulun 14.12.1984 gün ve 539 sayılı kararları ile 2 yapı tescilden düşürülmüştür.

1985 yılında Kültür Bakanlığı tarafından yeniden yerinde irdeleme yapılmış ve TK TVKYK'nun 14.2.1986 gün ve 1917 sayılı kararı ile Giresun kentsel sit alanının tamamı için ilk kez koruma imar planı hazırlanmıştır. Bu planla;

- 42 adet sivil mimari örneği ve 4 adet anıtsal yapı tescil altındadır.
- Kentsel sit alanı sınırı, güneyinde Fevzi Paşa Caddesi, kuzeydoğusunda Ordu-Trabzon Karayolu geçen, kuzeyi ve batısı kale ile çevrilen alan, Çınarlar, Hacı Hüseyin ve Kale mahallelerinin bir bölümünden oluşmaktadır. Sit alanı dışındaki tescilli yapılar ve yakın çevrelerinde koruma statüleri değiştirilmiştir. Böylece kentsel sit alanı dışında etkileme geçiş bölgesi niteliğindeki alanla birlikte tek yapı ölçeğindeki tescilli yapıların etrafında da hızla yüksek katlı yapılaşma gündeme gelmiştir (Resim 5.14) . Sit alanları geçiş dönemi yapılanma koşulları belirlenerek, I. derece arkeolojik sit alanlarında kesin inşaat

yasağı, III. derece arkeolojik sit alanlarında ise her türlü hafriyat işlerinin müze denetiminde ve yürürlükteki imar planı ile ilgili yasalar çerçevesinde yapılmasına karar verilmiştir.

Tescilli yapıları saran çok katlı yapılaşma

Etkileme geçiş alanı

Resim 5.14. Tescilli yapıları saran ve onları görünmez kılan yüksek katlı yeni yapılaşma

1979'da GEEAYK tarafından tescil edilen I. derece doğal ve arkeolojik sit alanı ile III. derece kentsel sit alanı, 1981'de gözden geçirilmiş olan kentsel sit alanı küçültülmüş ve sadece konut dokusuna indirgenmiştir. Böylece ticari ve idari merkez, sit alanı dışında bırakılmasıyla koruma kararlarının uygulanabilirliğinin arttırılacağı düşünülmüştür. Ancak, mülk sahipleri doğal yapısıyla kısıtlı yerleşme alanına sahip olan kentin merkezindeki yapılaşma yasağına tepki göstermesiyle pek çok tescilli yapı yıkılmaya terk edilmiştir. Fevzi Paşa Caddesi ile sahil yolu arasında kent merkezi konumdaki alandaki çok katlı yapılaşma ve tadilat talepleri, imar planı değişikliği ile karşılanmıştır.

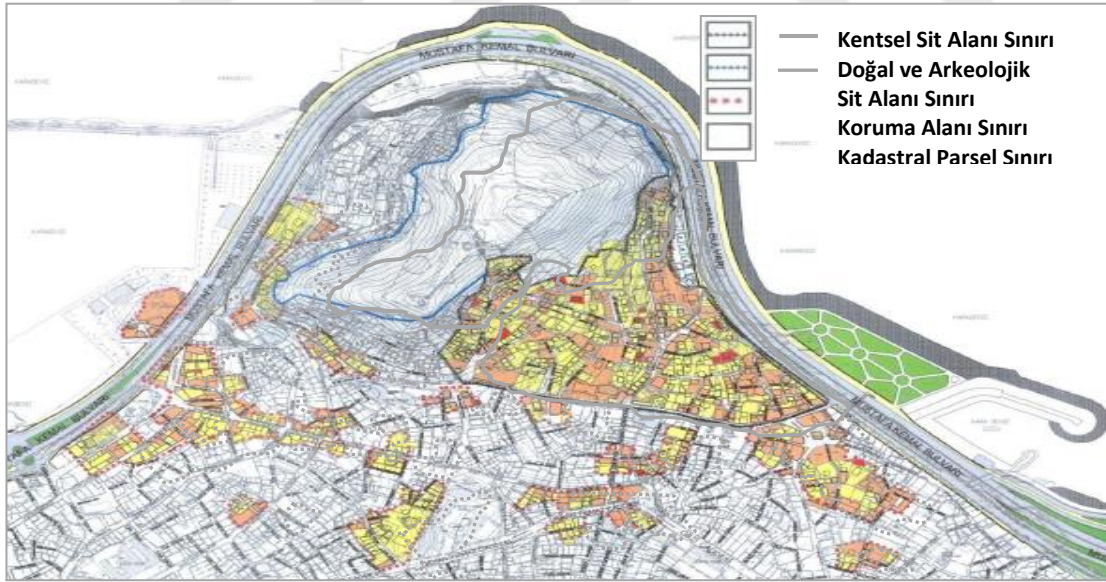
1997'e kadar Koruma Amaçlı İmar Planını uygulamaya çalışan Belediyenin, bu tarihte hazırlattığı Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı yetkili koruma kurulu tarafından onaylanmıştır (Aksoy, 2002).

Bu plan ile tescilli yapı parsellerinde yeni yapıya izin verilmemesiyle nedeniyle belediyeye yapılan baskılar ve kentsel sit alanında tescilli yapı duvarlarını içine alan ulaşım planının uygulanabilir olmamasıyla bu plan işlevsiz kalmıştır. Plan hükümlerinde topografyadan kaynaklanan kat artışlarının engellenmemesi dokuda bozulmalara yol açmıştır.

2004 yılında 5226 sayılı göre çıkartılan 2005 tarih ve 25785 sayılı Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Ait Katkı Payına Dair Yönetmelik ile taşınmaz kültür mirasını korumaya ilişkin finansman desteği ile yerel yönetim 02.04.2007 tarihinde koruma amaçlı

revizyon imar planı ihale sürecini başlatmıştır. Elde edilen bu plan Trabzon KTVKKB'nun 24.04.2008 tarih ve 1567 sayılı kararı ile uygun görülmüş ve 10.06.2008 tarih ve 93 sayılı belediye meclis kararı ile yürürlüğe girmiştir. Bu planla;

I. derece doğal ve arkeolojik sit alanı, III. derece arkeolojik sit alanı sınırları yeniden belirlenmiş ve 38 adet sivil mimari örneğinin tescil kaydının kaldırılmasına, 10 adet yapının belgelenerek yıkılabileceğine, 120 adet yapının tescilinin devamına ve 3 adet yapının tescillenmesine karar verilmiştir. Kentsel sit alanına ilişkin yapılaşma koşulları¹ kentsel sit alanının korunup-yaşatılmasına olanak tanımaktan çok uzaktır. Özellikle kentsel sit alanlarındaki derecelendirmenin kalkması alan olarak küçülmeye neden olmuş, hem de kentsel sit üzerindeki baskıyı arttırmıştır. Daha önce Trabzon KTVKKB tarafından onanmış ve yürürlüğe girmiş olan 1986 tarihli Giresun Koruma Amaçlı imar planı üzerinde bir değişiklik yapılmamıştır. Bu planla, tescilli yapıların koruma alanları oluşturulmuş, böylece sit alanı dışında özgün sokak dokusu 14 farklı bölgecik koruma alanı olarak belirlenmiştir (Şekil 5.9).

Şekil 5.9. Giresun Kent Merkezi sit alanları ve koruma alanları sınırları (Cinel, 2010).

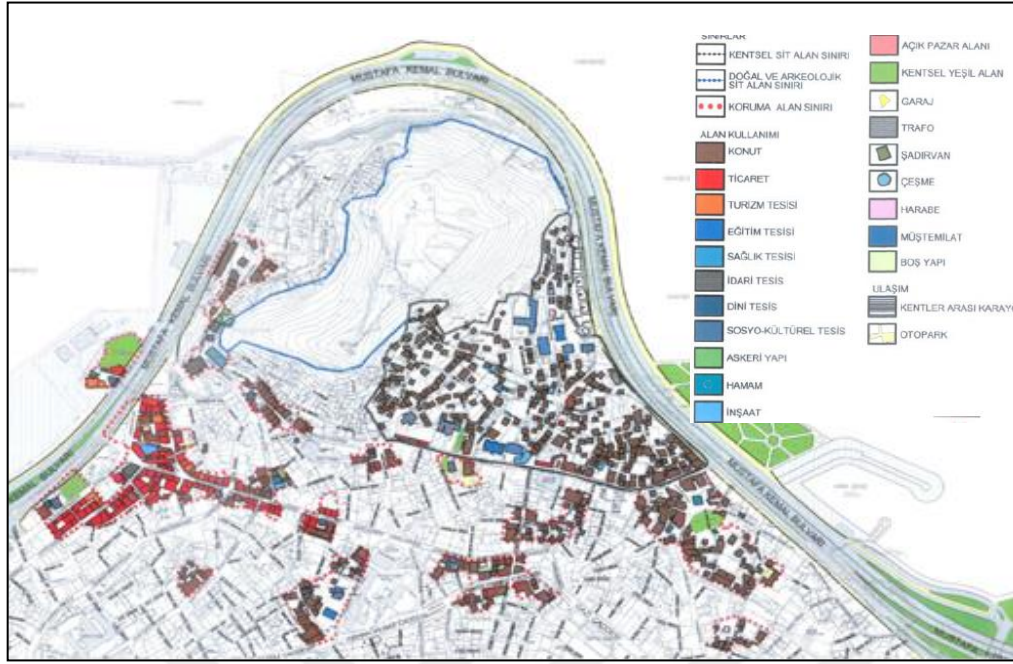
¹ Geçici dönem yapılaşma koşullarına göre; imar planında yeşil alan, resmi kurum ve hizmet alanlarına ayrılan alanlar geçerlidir. Yeni yapılar 3 katı geçemez, teras ve çekme kat yapılamaz. Çıkma yapılabilir. Parselleri ile korunacak yapılarda cephe rengi beyaz ya da krem, dolu/boş oranı 3/1, pencerelerde genişliğin yüksekliğe oranı 1/2 olacaktır. Eğimli arazide birden fazla bodrum yapılabilir. Müstemilat yapıya 5 m. uzaklıkta ve en çok 40 m² büyüklükte olacaktır. Sokak ve meydanlar ile kadastral durum korunacaktır.

Kentsel sit alanında 1997 planında 145 adet yeni yapı önerisi 70'e, koruma alanlarında 61 adet yapı 37' ye düşürülmüştür. 1997 planında kentsel sit alanında 43 adet sivil mimarlık ve 4 adet anıtsal yapı tescilli iken bu planla 42 adet sivil mimarlık, 1 adet anıtsal yapı daha tescillenmiştir.

Çizelge 5.1. Giresun Kent merkezi taşınmaz kültür varlığı olarak tescilli kamu yapıları

Envanter	Tescilli Yapı	Özgün /Bugünkü İşlevi
25	Gogara Kilisesi	Kilise/Müze
27	Merkez İlkokulu	Eğitim
29	Ticaret Lisesi	Eğitim
130	Necati Bey İlkokulu	Eğitim/STK
212	Trafo Binası	İdari/İdari
1	Hacı Hüseyin Çeşmesi	Çeşme
2	Hacı Hüseyin Cami	Cami
10	Şifa Hamamı	Hamam
55	Millet Bahçesi Kapısı	Kapı
56	Hükümet Konağı	İdari
57	Kale Cami	Cami
59	Özel İdare Binası	İdari
66	Şeyh Keramet'in Cami	Cami
79	Seyit Vakkas Türbesi	Türbe
54	Kapı Kahve Cami	Cami
80	Çınarlar Cami	Cami
82	Katolik Kilisesi	Kilise/Kütüphane
95	Soğuksu Cami	Cami
96	Gazi Paşa İlköğretim Okulu	Eğitim
98	Hacı Miktad Cami	Cami

Bu plan ile yapı kat sayısı ve toplam inşaat alanları azaltılmış, 1997 planında toplam inşaat alanı 104.571 m² iken 2008 KAİP Revizyon Planı ile 35,291 m²'ye düşürülmüştür. 2008 KAİP kamu mülkiyetindeki anıtsal yapıların tescil statüsünde ve özgün işlevinde değişiklik yapılmamış, sadece cemaati kalmayan kiliselerin işlevi kamusal kullanımlara dönüştürülmüştür (Çizelge 5.1). 2008 KAİP ile tarihi merkezde, kentsel sit ve koruma alanında özgün işlev sürdürülmektedir (Şekil 5.10).

Şekil 5.10. Giresun Kent merkezi sit alanlarında mevcut yapılaşma ve işlevleri (Cinel 2010).

5.7. 2000'ler Sonrası (Plansız) Gelişme Sürecinde Kentsel Mekânsal Yapı Değişimi

1980 sonrasında küreselleşme ve dinamikleri; ekonomik bütünleşme politikaları ile birlikte sosyal, kültürel ve siyasal uyum süreçleri ve özellikle sermayeyi kentsel gelişmeye yönlendirmesiyle kentsel mekânı da biçimlendirmektedir. Türkiye'de de 2000li yıllar küreselleşmeye bağlanan neo liberal politikalar çerçevesinde yaşanan ekonomik değişim sürecinde, kent mekanı rant sektörü için en karlı yatırım alanına hızla dönüştürülmektedir. Merkezi ve yerel yönetimlerin birlikte üstlendiği süreç, küreselleşmeye eklenme, Avrupa Birliğine katılma, demokratikleşme ve yerinden yönetimi güçlendirme, yaşam koşullarını iyileştirme gibi hedeflerle ifade edilen birçok kanun değişiklikleriyle birlikte kente odaklı yasal müdahalelerle gerçekleştirilmektedir. Kamu alanlarının özelleştirme programı ile kentsel değer artışına odaklı müdahalelerle dönüşümü, kentlerin mekânsal yapısı ile birlikte toplumsal ve ekonomik değişimleri de beraberinde getirmiştir. Giresun kent merkezinde bu süreç ve yaptırımları ülke geneline eşzamanlı olarak izlenebilmektedir.

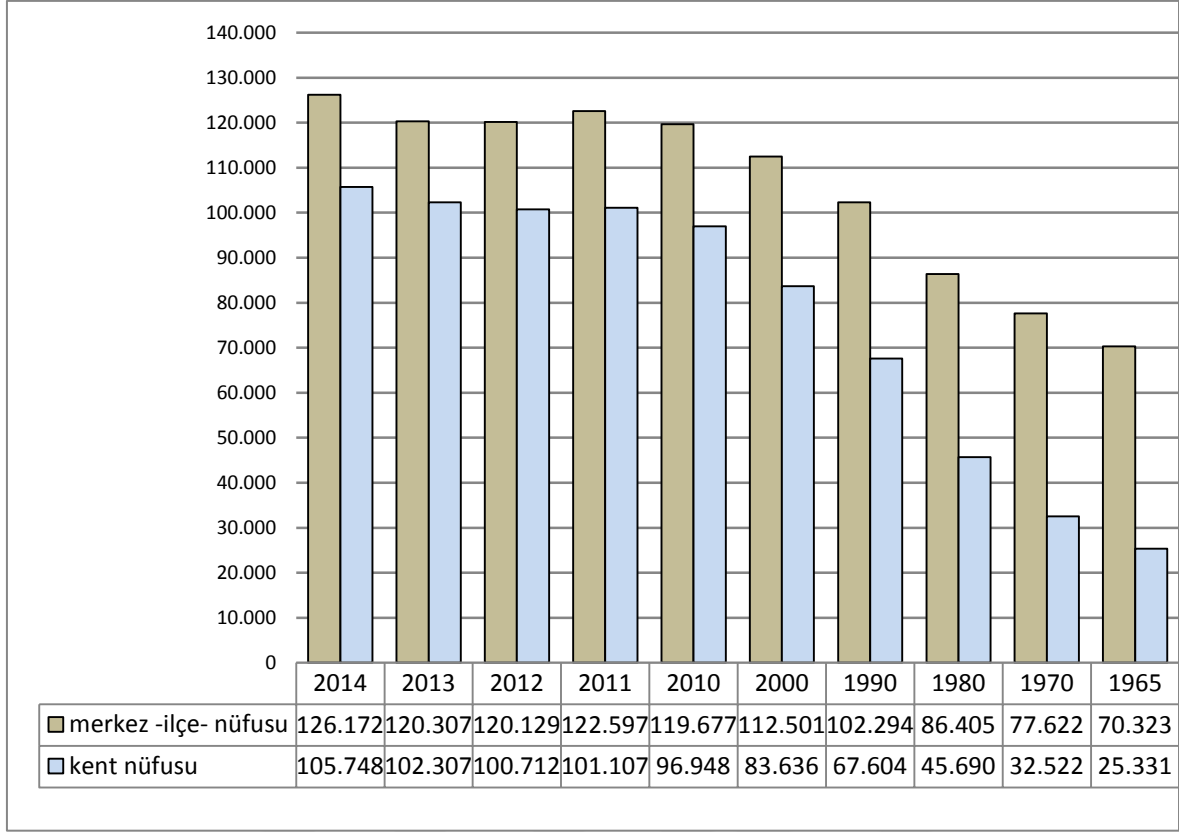
Toplumsal yapı ve değişimi

Ülkenin neo-liberal politikalarla yeniden düzenlenmeye çalışıldığı 1980li yıllardan itibaren 2000li yılların başında kentin nüfusu iki kat büyümüş, bu tarihten günümüze ise % 25 dolaylarında artış göstermiştir (Çizelge 5.2, Şekil 5.11).

Çizelge 5.2. 1965 sonrasında bugüne Giresun merkez ilçe ve kent nüfusu

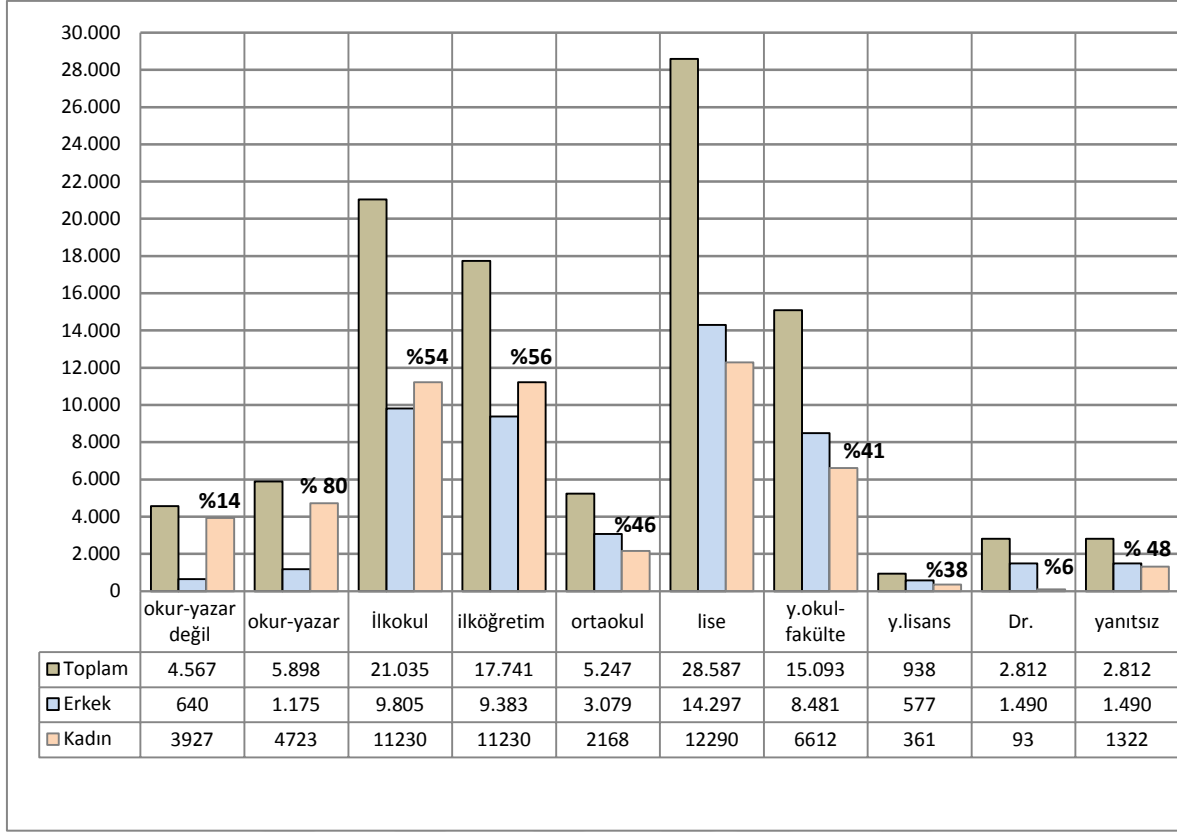
Yıl	Merkez İlçe			Kent		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
2014	126,172	52,326	53,401	105,748	52,346	53,402
2013	102,307	50,638	51,669	102,307	50,638	51,669
2012	123,129	61,076	62,053	100,712	49,845	50,867
2011	122,597	61,318	61,279	101,107	50,591	50,516
2010	119,677	59,349	60,328	96,948	48,022	48,926
2009	119,181	59,677	59,504	94,961	47,532	47,429
2008	116,310	57,818	58,492	90,034	44,674	45,360
2007	113,936	56,278	57,658	89,241	43,971	45,270
2000	112,501	56,069	56,432	83,636	41,832	41,804
1990	102,294	51,453	50,841	67,604	34,928	32,676
1985	94,746	46,494	48,252	55,887	28,378	27,509
1980	86,405	46,677	43,728	45,690	23,770	21,920
1975	80,103	40,051	40,052	38,326	20,065	18,171
1970	77,622	38,046	39,576	32,522	27,169	15,353
1965	70,323	34,396	35,927	25,331	13,013	12,318

1927-2014 yılları arasında Giresun ili genel nüfusunu değerlendirildiğinde, 1927’de 166 116 kişiyken 2014 yılı itibari ile 429 984 kişiye yükselmiş, kent nüfusu 9 kat, il genelinde 2,5 kat artmıştır. Kentin nüfusunun il nüfusuna oranı ise 1927’de %7.1 iken 2014’de %24 oranına yükselmiştir. Görülmektedir ki; 2014 yılı itibariyle il toplam nüfusunun 1/4’ü Giresun kentinde yaşamaktadır. Kent 1980-1985 döneminde 50 000 nüfuslu, 2013-2014 döneminde de 100 000 nüfuslu kentler arasına girmiştir. Doğal nüfus artışı dışında bu artış ekonomik göçlere değil yaşlı nüfusun kentsel hizmetlere daha yakınlaşma isteği ile kente yerleşme ve kent dışında yaşayan Giresunluların serbest zamanlarını kentte edindikleri konutlarda geçirmeye bağlanabilir. 80lerle göç edenlerin yaklaşık 20 yıllık kentsel yaşam geleneğinin kültür politikalarıyla desteklenmesi ve küresel söylemlerle beslenmesiyle 2000li yıllarla kentsel yaşam eski canlılığı ve yaşam kalitesine eşdeğer olmamakla birlikte gelişme göstermeye başlamıştır.

Şekil 5.11. 1965 sonrasında bugüne Giresun merkez ilçe ve kent nüfusunun gelişimi

Kentte yaşayanların eğitim düzeyi, toplumsal yapı değişimi ile birlikte bu gelişmede de belirleyici olmaktadır. 15 yaş ve üzeri yaş gruplarının cinsiyetine göre eğitim düzeyine bakıldığında okur-yazar olmayanların oranı %1, okur-yazar olup okul bitirmeyenlerin oranı da sadece % 2'dir (Şekil 5.12). Bu dönemde kentteki nüfus ile birlikte kültürel gelişmede eğitim düzeyi ve/veya kurumları ile birlikte, kent merkezindeki il yönetim merkezinin çeşitli kurum ve kuruluşlarının bulunması da önemli etkenlerdendir. Kentteki eğitim kurumları yakın yerleşmelere de hizmet verdiği için kentsel hareketlilik başta olmak üzere birçok kentsel işlevler gelişmeye başlamıştır. Özellikle üniversite ve atanmış görevlilerin kentsel yaşam biçimleri bu gelişmeye ivme kazandırmış ve sosyo-kültürel yaşamı destekleyecek faaliyetler kent gündemine taşınmıştır. Bu gelişme kentten dışarıya göç yavaşlamışsa da kırsal yerleşmelerden merkeze göçe artışa neden olmaktadır. İdari ve yönetsel fonksiyonlar ve kentsel hizmetlerin güç topografya koşulları nedeniyle iç kesimlerde yer alan yerleşmelere yeterince ulaştırılamaması buna karşın kıyı kuşağındaki yakın yerleşmelerin (Bulancak gibi) yerleşmelerin sahil karayolu aracılığıyla kolaylıkla bağlanması göç hareketliliğinde de belirleyici olmaktadır.

Şekil 5.12. 2013 yılında eğitim düzeyi ve cinsiyete göre 15 yaş ve üzerindeki nüfus (Türkiye İstatistik Kurumu TÜİK, 2013)

Kentlilerin eğitim düzeyinin artmasıyla 2000li yılların ardından kentte kültürel mekân ve faaliyetler de talepler doğrultusunda gelişmeye başlamıştır. 2000’de kentte ikinci özel tiyatro girişimi olarak Şaka Tiyatrosu ve Belediye Tiyatrosu açılmış, 2001’de de Giresun Bedensel engelliler spor kulübü ‘Hayalden Gerçeğe Tiyatro Kolu’ faaliyete geçmiştir. Geleneksel toplumsal yaşam sürdürülmeye çalışılarak her yıl Belediye tarafından 15 gün süren düzenlenen Aksu Festivalleri kapsamında Fevzi Bayazıtöğlü Tiyatro Günlerinde yurt içinden (İstanbul BŞB Tiyatrosu, Eskişehir, Çorum, Polatlı, Sarıyer, Ordu tiyatro grupları, Samsun Devlet Opera Balesi gibi) ve dışından (Azerbaycan, Kosova tiyatro grupları gibi) ekipler katılmaktadır. 1994’de kurulan ve günümüze değin faaliyetlerini sürdüren Giresun Belediye Konservatuvarı Türk Halk ve Sanat ile Batı Müziği alanındaki eğitim faaliyetleri ve konserlerine (yeni Yıla Merhaba, Cumhuriyet Konserleri gibi), 2000li yıllarla katılımı giderek artmaktadır. Merkezdeki sinema salon sayısı ise üçe (Giresun Premier-Çıtlakkale, Giresun Best-Gazi Caddesi, Giresun G City-Fevzi Çakmak Caddesi) ulaşmıştır. 2006’da Yenyol Mevkinde kurulan ve 2008’de eğitime başlayan Giresun Bilim ve Sanat Merkezi, 2009’dan itibaren Çınarlar Mahallesinde, rehberlik, psikolojik danışmanlık, sanat ve spor

etkinlikleri, araştırma, izleme ve geliştirme, okul öncesi eğitim gibi alanlarda faaliyetlerini sürdürmekte ve çeşitli sanat atölyelerini (Sonsuz Işık gibi) desteklemektedir.

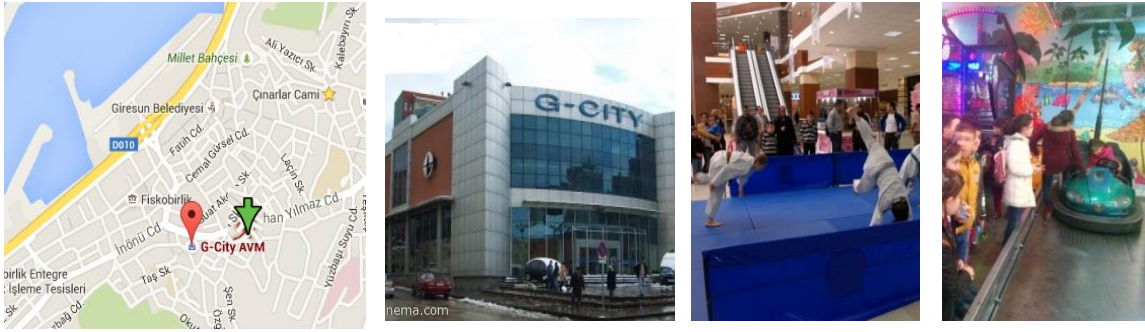
Belediye tarafından 2015’de tamamlanan Gazi ile Bekir Paşa Caddelerini bağlayan Ali Osman Sönmez Sokağı’nın sanat sokağının açılması yerel yönetimin toplumsal ve kültürel alandaki gayretlerini göstermektedir. Bu sokak (Resim 5.15), sanatçıların buluşma noktası, eserlerin sergilenme alanı olarak özellikle gençler tarafından ilgiyle izlenmektedir

Resim 5.15. Giresun sanat sokağı

Kentte yaşayanların yarısından fazlasının kırsal kesimle ilişkisine bağlı olarak toplumsal yapının genelde geleneklerini sürdürdüğü söylenebilir. Her yıl Mart ayının 14'ünde yılbaşının sabahın erken saatlerinde deniz veya akarsu suyunun sağ ayakla eşikten geçirilip eve getirilerek serpilmesi, uğursuzluk getireceği için misafir kabul edilmemesi, gece ısırgan veya paça pişirilip içine atılan yeşil boncuğun yerken kime bulursa aile içerisinde bereketli olacağına inanılması, 6 Mayıs'ta hıdrellez tutulması geleneksel kutlamalardır.

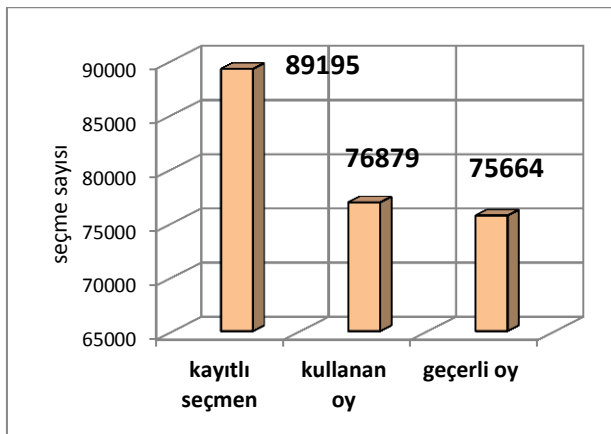
2000li yıllarda Alışveriş Merkezlerinin (AVM) kullanıcıya birçok kentsel aktiviteyi mekan kalitesi yüksek ve güvenli ortamlarda sunmasıyla sosyal yaşam merkezlerine dönüşmesi Giresun kentinde de izlenebilmektedir. 2006’da Fevzi Çakmak Caddesine bağlanan Orhan Yılmaz Caddesinde 4600 m² büyüklüğündeki parselde açılan G-CITY AVM alışveriş ve iş merkezi, otel, oyun ve eğlence kompleksi yoğun biçimde kullanılmaktadır (Resim 5.16).

Resim 5.16. Kentte AVM ve kentsel yaşam

2000li yıllarla gelişen kültür ve doğa turizmi kentte sosyal aktiviteleri ve kültür alış-verişini güçlendirmektedir. Kentte kıydan 1 mil açta bulunan Giresun Adası (Aretias), Doğu Karadeniz 'in tek adası olması nedeniyle Giresun'a özel bir değer katmakta ve toplumsal aktivite alanı olarak kullanılmaktadır. Ada, doğal güzelliği, tarihi kalıntıları, kuş gözlem alanları ve mitolojik hikâyelerle harmanlanmış kültürel yapısıyla kentlilerin ve turistlerin de ilgi odağıdır. Giresun Kalesi ve Müzesi de yerli ve yabancı turistlerin özellikle Karadeniz'de din turizminin önemli ziyaret noktalarından biridir. Turizm Merkezi ilan edilen Bektaş, Kümbet ve Kulakkaya Yaylaları da kente sosyal canlılık katmaktadır.

Kentlilerin, kentlilik bilincine ilişkin değerlendirme sivil toplum örgütlerine katılım ve ulaşılabilinen 2011 milletvekili seçimlerine katılım üzerinden yapıldığında, seçime katılım oranının yaklaşık % 86 olması bu bilincin gelişmiş olduğunu göstermektedir (Şekil 5.13)

Şekil 5.13. 2011 milletvekili seçimlerine katılım

Ekonomik yapı ve kente etkileri

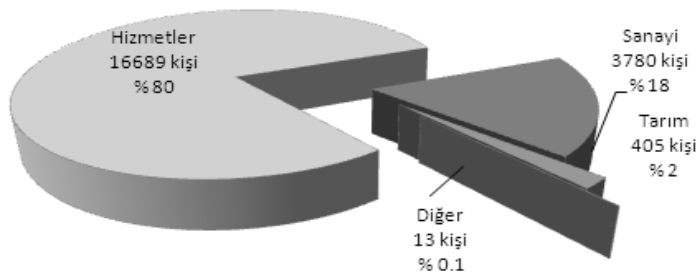
Kent ekonomisi temel olarak liman işlevlerine bağlı olsa da 2000li yıllarla gelişen hizmet sektörü ile birlikte tarımsal ürünlerden özellikle fındık üretimi etkindir. 1990lı yılların başında dış etkenlerle, Karadeniz transit ticaretinin durdurulmasıyla -gelen mallar Trabzon Limanı kapasitesini aştığında- faal olabilen Giresun Limanında, liman işlevleri tamamen durmuştur. Bu durum 2000 yılı verilerine göre kentte temel sektörün hizmetler olması ve sanayi yatırımlarının özelleştirme programına alınmasıyla sanayi faaliyetlerinin de durmasıyla açıkça görülmektedir. 2001 ekonomik krizin etkileri ancak 2010 yılı itibarıyla altyapı olanakları geliştirilerek aşılmaya çalışılmaktadır. 18. Yy. sonundan bugüne Giresun kentinin tarım alanlarından üretilen fındığı limanı aracılığıyla satarak aldığı payla kentsel yaşamına süreklilik kazandıran bir yerleşme olduğu söylenebilir. Kentte bu dönemde ve günümüzde ticaretin gelişmesinde kentler arası ulaşım bakımından kara ve deniz yolu bağlantıları etkindir. Özellikle 1983’de yatırım programına alınarak 2007’de büyük bir bölümü 2010’da tamamı gerçekleştirilen 550 km. lik bölünmüş yol olan Samsun-Sarp Karayolu ve kenti güney etki alanına bağlayan Giresun-Şebinkarahisar yolu, ticaretin gelişmesinde önemi büyüktür.

2012’de yapımına başlanan ve 22 Mayıs 2015 tarihinde hizmete açılan *Ordu-Gülyalı* ilçesi ile *Giresun-Piraziz* ilçeleri arasında inşa edilen sivil kategoride deniz üstünde inşa edilen ilk havalimanı olan Ordu-Giresun Havaalanı kentin gelişmesinde etkili olacaktır. Yaklaşık 3 milyon yolcuya hizmet verebilen bu havaalanı kentin ticari ve turizm aktivitelerine canlılık katmıştır (Resim 5.17). 2013 yılına kadar bölgede ticari hava taşımalığına açık tek havaalanı Trabzon olup, bölgeye giriş çıkışlarda Samsun ve Batum Havalimanları kullanılmaktayken, Giresun kenti bu faaliyetlerini bu havaalanı ile karşılamaktadır.

Resim 5.17. Ordu-Giresun havalimanı (Milliyet, 30.6.2015)

Kentte sağlanabilen istihdam olanaklarına göre günümüzde temel ekonomik sektör hizmetlerdir (Şekil 5.14). Bu sektörde iç ve dış ticarete önemli orandaki fındık ticareti ve buna bağlı işyeri ve çalışan nüfustaki oranı (yaklaşık % 40) yüksektir. Son yıllarda turizm sektöründeki canlanma da kent ekonomisine katkı sağlamaktadır. Kentte tarım sektörü giderek yok olma düzeyi, son onlu yıllarla kentsel alana sınırdış konumdaki fındık bahçelerinin yapılaşmaya açılması ile açıklanabilir. Giresun Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (KÖY-DEŞ) istatistiklerine göre; yıllar itibariyle KÖY-DEŞ pay almada 2005 yılında % 1,86 olan ödenek payı 2013 yılında %2,09'a yükselmesi tarımsal üretimi artırmaya yönelik çabaları göstermektedir. İşlenmiş fındık ticaretini geliştirmek için kurulan Fındık Tanıtım Grubu, fındığın küresel ekonomiye pazarlanması için çalışmaktadır. Bu gayretlerin sanayiye yansımadağı görülmektedir. 70 ha alanda kurulu organize sanayi bölgesinde sadece 32 parsel üzerindeki fabrikalar faal durumdadır. Giresun KOSGEB destekleri incelendiğinde; 2011 yılında (21.09.2011-31.12.2011 tarihleri arası) 32 adet firmaya, 2012 yılında 148 adet firmaya, 2013 yılında 131 firmaya, 2014 yılında (25.07.2014 tarihi itibari ile) ise 109 adet firmaya destek verilmiştir. Bu tür desteklere karşın yaklaşık 1500 kişinin istihdam edildiği Aksu-Seka Fabrikası 2003 yılında özelleştirme programına alınarak satılmış ve fabrika kapatılmıştır. Eşzamanlı olarak 2011 yılında Sunta Fabrikası, Başkanlar Gıda ve Fatoğlu Un Fabrikası, Adel Kalem Fabrikası ve Petma, Sunta Fabrikası Orman Ana Tamirhanesi, Petrol Ofisi Dolun Tesisleri, birçok fındık içhanesi kapatılmış, TMO Silo'su satılmış, FKB Entegre Tesislerinde üretim durmuştur. 14.07.2009 tarih ve 15199 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kanuna göre Giresun'un yatırım destekleri en avantajlı dördüncü bölgede yer almasına ve il genelinde zengin maden rezervleri (kurşun, çinko, bakır vb.) olmasına karşın sanayi ve/veya istihdama yönelik yatırımlar yapılmadığı gibi bu tür çalışma alanlarının çoğu kapatılmıştır. Böylece kentten göç ve yoksulluk artmıştır. 2013 verilerine Türkiye'de işsizlik oranı % 9,7 kentte % 6,5 olup istihdam oranı % 47,9'dur (TÜİK, 2013).

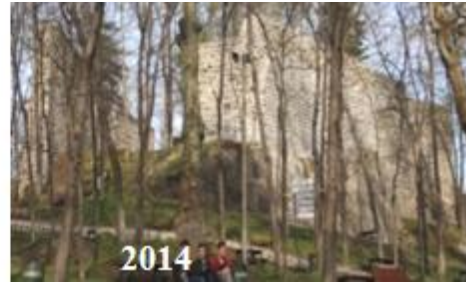

Şekil 5.14. 2000 yılında Giresun Kentinde çalışan nüfusun sektörel dağılımı

Mekânsal yapı ve değişimi

2000li yıllarla Giresun kentinde yapılı çevre ve mekânsal strüktürü belirleyen doğal yapının jeomorfolojik koşulları ve/veya eşikleri tamamen aşılmıştır. Böylece kentin merkezini oluşturan yarım adanın boyun kısmı, doğu ve batı gelişim alanı olan kıyı bölgesindeki düzlükler, güneydeki yamaçlar ve akarsu vadi kenarlarındaki düzlükler, çevre duyarlı planlama koşulları göz ardı edilerek bu dönemde hızla yapılaşmaya açılmıştır. Kent bütününde yerleşme alanı topografyaya bağlı olarak diğer Doğu Karadeniz kıyı yerleşimlerinde olduğu gibi kıyıya paralel olarak lineer biçimde sahil boyunca uzanmaktayken, bu dönemde kıyı bölgesindeki yoğun yapılaşma iç bölgelere –güneye-doğru yayılmaktadır. Kıyıya paralel uzanan sahil yolu, kentsel yerleşmeyi doğu-batı yönünde daha da genişlemesini yönlendirmiştir. Böylece kıyı bölgesinin ulaşılabilirlik olanakları ve arazinin düz olmasına bağlı olarak bu bölgede yapı yoğunluğu artırılmıştır. Nüfus artışı ve kıyı bölgesinde yeterli yapılaşma alanı kalmaması ve böylece arsa fiyatlarının artmasıyla gelişme konut alanları iç bölgelere doğru yayılmıştır. Mekânsal yayılma ile eğimi % 40'ın üzerindeki alanlarda konut yapıları hızla yükselirken, kent makro formu plansız biçimde değiştirilmektedir. Böylece 2000'lerle yapılı çevre kentin sulieti değişirken, doğal kimlik öğeleri de silinmektedir. Böylece yakın geçmişe kadar sürdürülmüş olan kale etrafında yarım ay biçiminde ve topoğrafyaya uygun ulaşım strüktürü etrafında denize açılan yapılı çevrenin ve güney yamaçlardaki doğal yeşil örtünün oluşturduğu mekânsal kimlik özellikleri değişmiştir. Yaşanabilirlik düzeyini ve kentsel yaşam kalitesini olumsuz etkileyen bu gelişme aşağıda örneklerle açıklanmaktadır.

Yaşam memnuniyetinin sağlanmasında aidiyet ya da kimlik, kent belleğine ve hafızasına dayalı oluşur ve gelişir. Taşınmaz kültür mirası kent belleğinin nesnel göstergeleridir. Kentte land-mark niteliğindeki Kale (Resim 5.18) ve geleneksel-tarihsel doku, yüksek ve dokuya aykırı olan yeni yapılarla çevrelenerek kapatılmış ve kentsel hafızadan silinmeye başlamıştır (Resim 5.19). Kale günümüzde rekreasyon alanı olarak kentsel yaşamda yer alırken, geleneksel konut yapıları varlığını sürdürmektedir. Ancak, değerler yüksek, bitişik yoğun yapılaşma arasında kaybolmuş durumdadır.

Resim 5.18. Geçmişten bugüne Giresun Kalesi

Resim 5.19. Yüksek yapılarla kapatılan taşınmaz kültürel miras (Anonim)

Liman arkasındaki tarihi hanlar, limanın yenilenmesi aşamasında yapılan dolgu ve sahil yolu ile işlevsel ve görsel olarak limandan koparılmış, daha sonra yıkılmıştır. Bu yapıların yerine yapılan yeni yapılar ise artık geçmişin ve kent kimliğinin göstergesi değildir. Yeni yapılar daha yüksek ve otel olarak inşa edilmiştir (Resim 5.20).

Resim 5.20. Limanda -Çilingiroğlu ve İskelebaşı Hanları ve yerine yeni yapılan oteller

Doğu Karadeniz Sahil Yolu kentsel yerleşme ile denizin bağına tamamen kopartmıştır. Artık sahil yolu üzerindeki yoğun yapılaşmış kıyı bölgesi dâhil kıyı kentsel yerleşmeden algılanamaz duruma gelmiştir (Resim 5.21).

Resim 5.21. Kumyalı'da sahil yolu (2016) ve yoğun yapılaşma ile kıyından koparılan kentsel yerleşme (Işık, 2011; orijinal)

Bu dönemde kıyıya paralel olan kentsel gelişmede topografya göz ardı edilmiştir. Bitişik nizam yapılaşma ile birlikte, yol genişliklerinin İmar Kanununa göre dar olan özellikle eğime dik olan yollar üzerinde bina arasındaki mesafelerin de daralmasıyla yoğun yeni yapılaşma hem kıyı gerisindeki hem de kıyı bölgesi boyunca doğu ve batı yönlerinde hava, rüzgâr, güneş ve manzara olanakları engellemektedir. Güneşli gün sayısının yıllık ortalamalara göre 55.3 ve ortalama bağıl nemin %73.1 olduğu kentte, imar planları aracılığıyla da desteklenen bu yapılaşma biçimiyle bitişik nizam uygulaması ve bina yaklaşma mesafesinin az olmasıyla sağlıklı mekanlar oluşturulmaktadır. Bu koşullarda iç mekânlarda oluşan nem insan sağlığına zarar verici düzeydedir. Jeolojik koşulların da dikkate alınmadığı bu yerleşme ve yapılaşma biçimi farklı sakıncalar da yaratmaktadır. Özellikle Aksu ve Batlama Derelerinin denize ulaştığı noktaların yapılaşmaya açılması ile birlikte teknik açıdan yeterli olmayan deşarj sistemleri nedeniyle kentte sel olayları sıklıkla yaşanmaktadır.

Konut yapılarında ise bina tabanlarının çökmesi ya da bitişik olduğu yapıdan sokak kotu üzerinden ayrılma yaşam güvenliğini tehdit etme noktasındadır. Bu koşullarda yaşanabilirlikten söz etmek olanaksızdır. Topografyanın dikkate alınmadığı, kent içi ulaşım sistemin ana toplayıcı-dağıtıcı arteri niteliğindeki Doğu Karadeniz Sahil Yolu, çevresindeki yapıların 3. hatta 5. katından (Gaziler, Güre, Teyyaredüzü, Çıtlakkale Mahallelerinde gibi) geçmektedir.

Kentte yoğun yapılaşma

Kaleden Gedikkaya'ya bakış

Gedikkaya'dan doğuya bakış

Kaleden batıya bakış

Resim 5.22. Kıyı bölgesinde yüksek yoğun yapılaşma

2000li yıllarla kıyı bölgesi ve gerisinde süregelen yoğun ve yüksek yapılaşma sadece topografyaya değil kentin mekânsal kimliğini oluşturan yerleşme desenine ve kent mimarisine de aykırıdır. Yerleşim alanının en alçak kotu olan deniz seviyesinden 500 m. yüksekliğe kadar konut yapılarının konumlandırılmış ve 500-700 m. kadar dar olan kıyı bölgesinin hemen gerisinden başlayan yükseltide % 45 eğimli alanın yapılaşmaya açılmıştır. Bu alanlarda yürürlükte 1998 tarihli imar planının 2008 revizyonuyla konut yapılarının yoğun ve yüksek planlanmasıyla oluşturulan beton-taş yağını ile kentin mimari kimliği silinmiştir. Kentin doğal kimliği yakın geçmişte başlayan yapılaşma eğilimlerinin devamında süregelen inşaat faaliyetleri (çok katlı konut, dolgu limanlar gibi) nedeniyle tahrip edilmiştir. Doğal yükselti, eğim, bitki örtüsü göz ardı edilmiştir (Resim 5.23, 5.24).

Resim 5.23. Doğal kimliğin tahribatı

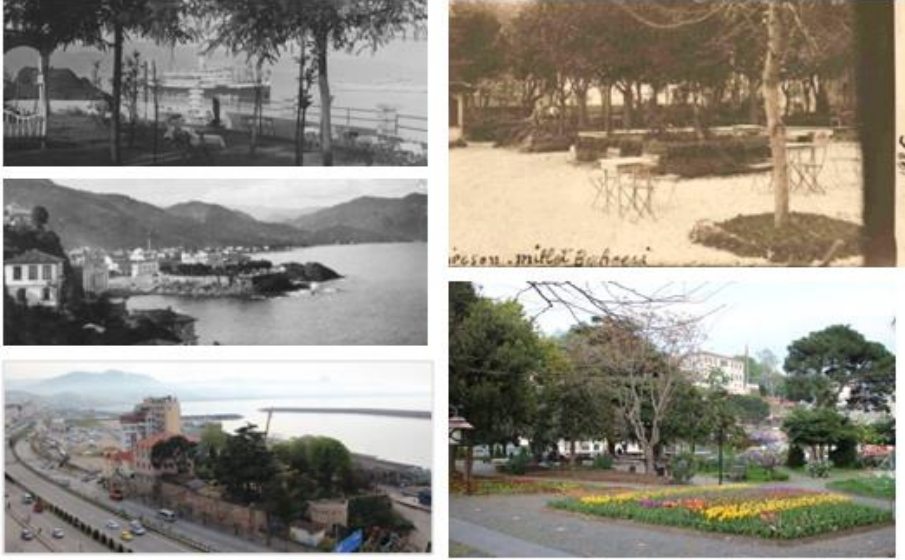
1990'lara kadar yarımada ve yakın çevresindeki yerleşme alanı, 2000'lerde kentin mekânsal kimliğini oluşturan dolu/boş oranı dikkate alınmadan, açık ve yeşil alan kullanımları imar planı uyulmadan yoğun yapılaşmaya açılmıştır. Böylece doğal yeşil örtü tahrip edilmiş, 2008'de kentte kişi başına açık-yeşil alan 2 m²'ye düşmüştür.

Resim 5.24. Kent makroformu ve kıyı bölgesi gerisinde yoğun-yüksek yeni yapılaşma

Kente taşınmaz kültür mirası niteliğindeki açık-yeşil alanlar olan Millet (Memleket), Taşbaşı ve Kale Parkları kültürel, simgesel önemini sürdürmektedir (Resim 5.25). Yarımadanın doğusunda kartal gagasını ve Kaleyi andıran, yükseltisi 200 m. üzerinde olan Gedikkaya, kentin doğal miras alanıdır ve doğal kimlik öğelerindedir. Gedikkaya dâhil bu alanlar yeni yapılaşma ve sahil yolu ile yok edilmek üzeredir (Resim 5.22).

Kentsel alanda yapı yoğunluğunun artmasında ve eğimi uygun olmayan alanlara genişlemesindeki bir diğer etken büyük alan kullanımı gerektiren kamu kurumlarının (Üniversite, Askeri Alan, Hastane gibi) kıyı bölgesi ve yakın gerisindeki eğimi yapılaşmaya uygun olan kıyı bölgesindeki yer seçimidir. Bu tür kullanımlar kenti kıyı boyunca lineer gelişiminde planlama araçlarıdır. Ancak, bu kentsel yerleşmenin doğu-batı yönünde kentsel mekân standartlarını zorlayacak biçimde uzatılması kentsel hizmet kalitesi ile birlikte yaşam kalitesini de düşürmüştür.

Resim 5.25. Dünden bugüne Taşbaşı ve Millet (Memleket) Bahçeleri (Anonim)

Kentsel alanda yapı yoğunluğunun artmasında ve eğimi uygun olmayan alanlara genişlemesindeki bir diğer etken büyük alan kullanımı gerektiren kamu kurumlarının (Üniversite, Askeri Alan, Hastane gibi) kıyı bölgesi ve yakın gerisindeki eğimi yapılaşmaya uygun olan kıyı bölgesindeki yer seçimidir. Bu tür kullanımlar kenti kıyı boyunca lineer gelişiminde planlama araçlarıdır. Ancak, bu kentsel yerleşmenin doğu-batı yönünde kentsel mekân standartlarını zorlayacak biçimde uzatılması kentsel hizmet kalitesi ile birlikte yaşam kalitesini de düşürmüştür.

Bu dönüşüm sürecinde tarihi ticaret merkezinde sokak dokusu korunmuşsa da bina arayüzlerinin karakteri ve sokak kaplaması dokuya aykırı biçimde değiştirilmiştir. Bina cephelerindeki yeni tabelalar ve zemin katlarda düzenlenen vitrinler (Gazi Caddesi gibi) görsel kirliliğe neden olmaktadır (Resim 6.26). Günlük ticarete, sanayi ürünlerine ve özellikle küresel marka ürünlerine yerini bırakan ticaret mal ve ticaret geleneği ile tarihi çarşı, kentliler için önemini yitirmişse de turistler için cazibe noktasıdır. Arasta da bazı geleneksel işlikler ve satış yerleri (bakırcılar, kazancılar gibi) korunmaktadır. Bu gelişmede ticaret merkezi Gazi Caddesine bağlı Fatih, Cemal Gürsel, Fevzi Paşa, Alp Aslan ve Osman Ağa Caddelerinin ve 2008 tarihli revizyon imar planı ile açılan (Aksu'ya uzanan 17 m. genişliğindeki) İnönü Caddesinin etrafında gelişmektedir (Şekil 5.15). Böylece ticaret merkezi kıyından iç bölgeye doğru saçaklanmış, lineer kent makroformu nedeniyle batıda Çıtlakkale ve Teyyaredüzü, doğuda Gemilerçekeği ve Aksu

Mahallelerinde market, lokanta, oto galerileri gibi ticaret mekânlarının olduğu alt merkezler oluşturulmuştur. Ancak, kentliler AVM'leri tercih etmektedirler.

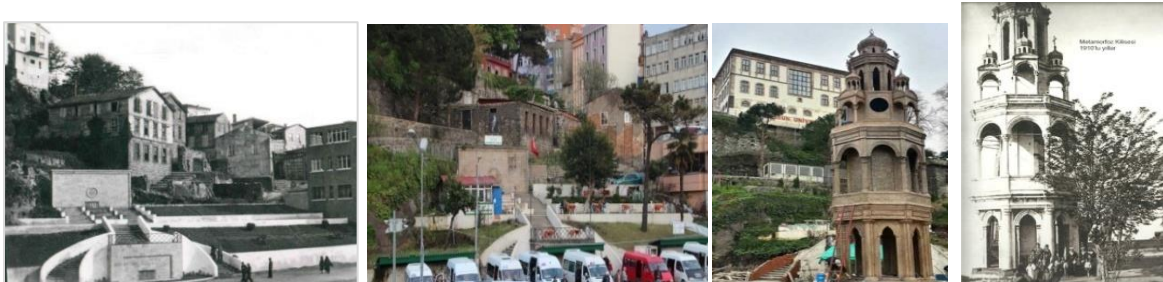

Şekil 5.15. Ticaret merkezinin saçaklanması

Resim 5.26. Ticaret Merkezi-Gazi Caddesinin dünü (1930lar, 1980) ve bugünü (2015)

Kentin geçmişinin-belleğinin simgesi olan binalar yeniden yaratılmaya çalışılmaktadır. Geçmişteki Osman Ağa Meydanı-Keşap Durağı- Cumhuriyet Meydanı olarak yeniden düzenlenmiş ve 2016'da Belediye bir saat kulesi yaptırmıştır (Resim 5.27). Bu kule günümüze ulaşmayan Metamorfoz Ortodoks Kilisesi'nin çan kulesine benzediği için (!) tartışmalara neden olmaktadır. Bu kilise, kule ve Kaptan Yorgi'nin anıt mezarını, 1922'de Topal Osman yıktırmıştır. Bazı kaynaklara göre bu yıkımlar 1950'lerde Karadeniz sahil yolunu açmak için yapılmıştır.

Resim 5.27. Keşap Durağının dünü bugünü ve yeni yapılan saat kulesi ve orijinali

Kentsel yerleşmede dolu/boş oranını görsel ve işlevsel açılardan dengeleyen fabrika yerleşkelerinin 2000li yılların ardından işlev değişikliği ile yeni yapılaşma ile prestij konut alanı olarak yeni yapılaşmaya açılması, ekonomik yapının ve mekansal yapının dönüşümünü göstermektedir. Aksu'da SEKA Fabrika yerleşkesi yıkılarak 2016'da tamamlanan Toplu Konut İdaresi (TOKİ) Aksu-Küçükköy konutları, yüksek yapı yoğunluğuyla kentin dolu/boş dengesini bozmaktadır (Resim 5.28). Ayrıca dereye sarkan yapı yaklaşma sınırı, şehircilik ilkelerine ve yerleşim siyasasına aykırıdır.

Resim 5.28. TOKİ Aksu Küçükköy konutları

Kentin tarihsel, kültürel ve doğal kimliği tahrip edilmekle birlikte dolu/boş dengesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Belediye'nin 2015'de hizmete açtığı liman ve sahil yolu arkasındaki kent meydanı bu dengeyi kamusal açık ala yaratma çabasıdır (Resim 5.29).

Resim 5.29. Yeni kent meydanı

6. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Kentsel mekânın oluşumda ve değişiminde, kentin iç dinamikleriyle ve dışsal müdahalelerle gerçekleşen sürekli karşıt/uyumlu etkileşim söz konusudur. Zaman-mekân ara kesitindeki bu etkileşimde, toplumsal başkalaşım (metamorfoz) ve bunu yaratan etkenlerle mekân anlayışı değiştiği bilinmektedir. Mekânının algısal (doğal/yapılı çevre), zihinsel (kavramlaştırılan yer) ve sosyal (kimlik, bellek, aidiyet) kategorilerinin etkileşimiyle, algısal mekân geçmişi de barındıran nesnel öğeleriyle anlam ve değer kazanır. Bu öğelerin biçimlenmesinde, konumlandığı coğrafyada yer alışı (presence-availability) belirleyicidir. Böylece, su kenarı kentlerinde mekânsal strüktür ve mimari eşdeyişle algısal mekânda, suya bağımlılık derecesi (Bölüm 2) diğer su kenarı ve kara kentlerine göre farklılaşmada temel etkindir. Bu farklılaşma ya da kentin kimliği kentlinin yaşam beraberliğinin köklerini sürekli kılan ve hatırlatan (kamu yapıları, meydanlar, anıtlar gibi) nesnel öğelerdir. Böylece, her ölçekteki her fiziksel mekân, sosyal ve kültürel objeleri kavramlaştırılmakta, duyguları, düşünceleri ve sosyal düzeni göstermekte ve kültürel bir eylem alanı olarak anlam kazanmaktadır. Bu olgu, bu tez çalışmasında doğal ve yapılı çevrenin özgünlüğü eşdeyişle mekânsal kimliği (algısal mekân), korunmuşluk ve değiş(me)mişlik durumuna bağlı olarak liman kenti Giresun üzerinden çözümlenmektedir. Bu yaklaşımla kentte, mekânsal-fiziksel yapının biçimlenmesi, toplumsal ve ekonomik başkalaşımın doğal yapı ara kesitinde, tarihsel süreç önemsenerak kent makroformundan mimari yapıya kadarki farklı ölçeklerde ele alınmıştır. Bu ele alışı yöntem; Giresun kent tarihi alanında yapılan çalışmalardan elde edilen veriler ile kentin büyüme dinamiklerinin, arazi kullanımının ve yakın geçmişe ilişkin anıların yorumlanması üzerine kurgulanmıştır.

Türkiye’de çoğu kentlerin mekânsal ve kimlik altyapısı, Anadolu’nun yaklaşık 6 bin yılı bulan kültür birikimine dayanmaktadır. Tarihsel süreçte kentsel mekânda, kendisinden önceki dönemin var olan verileri üzerinden kendi döneminin etkenlerine göre eklenen yenilikler ve farklılıklarla yeniden yapılandırılmış dolayısıyla değiştirilmiştir. Bu devinim modern ve küreselleşme sürecindeki toplum ile geleneksel toplumun mekân-zaman anlayışındaki farklılıklarla belirgindir. Geleneksel toplumlarda mekân ve zaman ilişkisi, toplumsal yaşama içkin olarak döneminin doğal ritminde, gündelik yaşam kültürüyle iç içedir. Anadolu’da geleneksel kentsel doku benzer kent düzenine (sanayi öncesi kent modeli), ve doğaya duyarlı yapılaşma biçimine karşı coğrafi ve topografik koşullar ve bu

koşullara göre oluşturulan mimarisi ile kimliğini sanayileşmeye kadar sürdürebilmiştir. Kent kimliği ve kimliğin nesnel ögesi mekânsal örüntüyü, siyasi ve ekonomik erk, gücünü gösterme ya da ideali doğrultusunda toplumu kontrol altına almak için yeniden biçimlendirilmiş ya da değiştirmiştir. Modern toplumlarda ise erki yönlendiren modernizmin tanımladığı mekânsal standartlar, bilim ve teknolojiden yararlanma ve toplumsal gereksinimlerdir. Küreselleşme sürecinde kentlerin tek başlarına nüfus, istihdam, ticaret gibi verilerinin yerine, kentler ortak bir mekân çerçevesinde bütünleşmekte ve iletişim ağlarında yer alan mekân (kent bölge olarak) kentin önüne geçmektedir. Anadolu'da geleneksel kentin mekânsal örüntüsünün değişmesinde kırılma noktası batılılaşma sürecidir. Bu değişimin devlet eliyle kentin ekonomik önemine göre öncelikli olarak farklı zamanlarda gerçekleştirildiği bilinmektedir.

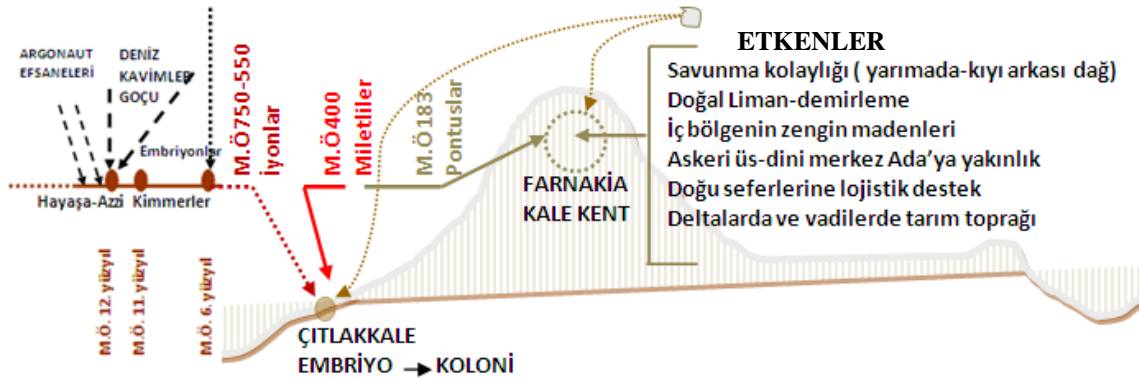
Giresun kentinde mekânsal yapıda radikal değişimler batılılaşma ile başlamış, Cumhuriyetin modernleşme-modernite ite projesiyle devam etmiştir. Kentin konumu nedeniyle dış ticarete dayalı liman işlevleriyle elde edilen ekonomik gücün bu değişimi Anadolu kara kentlerinden farklı zaman ve yöntemlerle gerçekleştirilmesinde, kentin çokkültürlü yapısının da etken olduğu anlaşılmıştır. Modernizmin uzantısında kent planlama yaklaşım ve uygulamalarının da kentsel mekânı yeniden yapılandırmada en güçlü araç olarak kullanılmıştır. Kentsel mekânsal yapı ve kimliğinin 2000li yıllarda ise küresel eğilimlerle yaklaşık eşzamanlı değiştiği görülmüştür. Bu süreçte kentin mekânsal kimliğinde belirleyici olan jeomorfolojik özellikleri ve doğal değerleri silinmeye başlamıştır. Bu değişim ya da mekânsal kimliğin yeniden yaratıldığı dönem ve etkenleri diğer bir deyişle zaman-mekân-kimlik etkileşimi aşağıda açıklanmaktadır.

Kentin kuruluşu: embriyondan-ticaret kolonisine ve kentsel düzene (polis) deniz aşırı maden ticareti ve askeri üs işlevleriyle geçiş (Bölüm 3).

Miletliler Karadeniz Havzasının güneydoğusundan ve ard bölgelerinden sağladığı (demir, bakır, gümüş ve kurşun kaynaklarından) madenleri, gemi yapımında kullanılan keresteyi, köle ve canlı hayvanları, zift, keten, bal mumu diğer dönemin önemli ithal mallarını elde etmek için Karadeniz kıyılarında koloniler kurmuşlardır. Koloni kurmak için diğer kolonilere deniz yolu ile ulaşılabilecek mesafedeki doğal liman ve savunma kolaylığı sağlayan yarımadalar tercih edilmiştir. Miletliler uzun süre embriyon (yükleme-boşaltma iskelesi) olarak kullandıkları Giresun'da M.Ö 400'lerde bugünkü kent merkezinin 2 km.

kadar batısında kıyı bölgesinde Çıtlakkale’de, eşzamanlı olarak Ares Adası yerleştikleri bilinmektedir. Bu dönemde bölgede güçlü bir yönetim olmayışı kentin kurulmasına olanak sağlamıştır.

Bu yerleşimin Pers saldırılarıyla harap olması üzerine Pontus Kralı I. Farnekes (Pharnakes) tarafından M.Ö. 183’de bugünkü yarımadanın kıyı tarafına kent kale-kent (Bronz Duvarlı Kale) olarak yeniden kurulmuştur. Kamu sermayesine sahip dini kurumlar ve yöneticiler, ibadet ve güç merkezi olarak önce ada yerleşimini, sonrasında kale yerleşimini geliştirmişlerdir (Şekil 6.1).

Şekil 6.1. Kentin kuruluşu ve etkenleri

Ortaçağ'da uluslar arası deniz ticaretiyle gelişen, yönetim ve ekonomik güçle kale ve liman kenti ve dini merkez olarak Giresun (Bölüm 4).

Antik dönemde deniz ticaretiyle güçlenen kentte 7. ve 8. yüzyıllarda (Roma ve Bizans'la İmparatorlukları döneminde) resmi ticaret büroları kurulmuş, 9. yüzyılda (2. yüzyıldan itibaren Karadeniz'de yayılan) Hıristiyanların dini merkezi metropolit olmuştur.

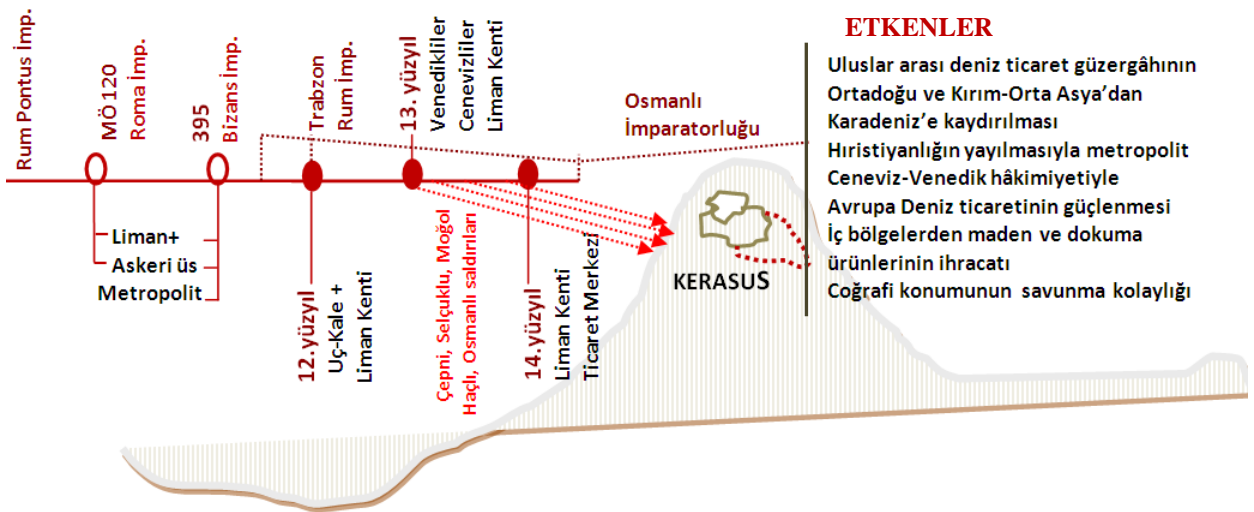
12. yy. sonuna kadar Trabzon Rum İmparatorluğunun batı ucunda sağlam bir kalesi durumdadır.

13. yüzyıldan itibaren Karadeniz deniz ticaretinin Venedik ve Cenevizlilerin eline geçmesiyle Avrupa bağlantılı ticaret geliştirilmiştir. Bu dönemde Giresun'dan Şebinkarahisar (Keygune) bağlantılı maden ve kentte dokuma ürünleri ihraç edilmiştir.

Kentin ekonomik ve kültürel gelişimine ve yönetim otoritesinin zayıflamasıyla bağlı olarak güç savaşları başlamış, 13. yy. itibariyle Osmanlıların kente hâkim olduğu tarihe kadar önce Çepni Türkleri, 1071 sonrası Selçuklular, Moğollar, Danişmendler ve Haçlılar kenti ele geçirmeye çalışmışlardır.

12. ve 13. yüzyıllarda Haçlı Seferleri ile Suriye ve Mısır limanları yerine Karadeniz limanları, Ortadoğu'da alternatif ticaret merkezi olarak gelişmiş, Trabzon- Şam, Basra ve Tebriz yolları tüccarların, gezginlerin ve resmi elçilerin tercih ettikleri yollar olmuştur. Aynı dönemde Kırım-Astarhan-Orta Asya yolunun ticaret hacmi de Karadeniz'e kaymış, Trabzon'un ardında Giresun limanı önem kazanmıştı. Moğolların Karadeniz'in kuzeyi, Kafkasya, İran ve Anadolu'yu kontrol altına almaları ve Hıristiyan dünyası ile Memlûklular aleyhine anlaşmalar yapmaları da Karadeniz'in uluslararası ticarete açılmasında etkili olmuştur. 1244'de kenti ele geçiren Moğolların ardından kısa süre sonra Venedik ve Cenevizliler Karadeniz ile Avrupa bağlantılı deniz ticaretinin ele geçirip, kente yerleşmişlerdir. Böylece kent maden(ler)i ve dokuma ürünleri ihracatı ile ekonomik güce sahip olmuştur.

Orta çağın başlarında kent iç kalede saray, duvarları güneybatıdan başlayıp kuzeydoğuya uzanan dış kaleden, dış kalenin batısında kilisesi, kuzeyinde sığınakları olan bir yerleşimdir. Mekânsal gelişme kale duvarları sonrasında doğuya doğru gelişmeye başlamıştır (Şekil 6.2).

Şekil 6.2. Giresun Kentinin Ortaçağ'da uluslararası deniz ticaret merkezi, askeri üs ve metropolit kimliği ve etkenleri

Bugünkü kentsel mekânsal strüktürünün ve yapılı çevrenin temellendiği Osmanlı Dönemi'nde Liman Kenti Giresun (Bölüm 5).

Osmanlı Döneminde ekonomik güç kentsel mekânsal yapının biçimlenmesinde esas belirleyici olmuştur. Ekonomik güç liman işlevleri ve deniz ticaretine bağlıdır. Dünya deniz ticaret güzergâhının değişmesi ve savaş yılları Giresun Liman işlev ve faaliyetlerini dolayısıyla ticaret hacmini olumlu/olumsuz etkilemiştir. 18. yy. sonu itibariyle Giresun Limanı uluslar arası deniz ticaretinde (findık ve Şebinharahisar üzerinden İç Anadolu'nun başta maden olmak üzere çeşitli malların ihraç limanı olarak) tekrar önem kazanmıştır. Deniz ticaretinde çeşitli imtiyazlarla varsıllaşan yerli Gayrimüslimler ile kentte yaşayan yabancı tüccarlar, ticaret acenteleri ve konsolosluk çalışanları ve aileleri, batılı yaşam biçimini kentte taşımışlardır. Bu durum, İmparatorlukta batılılaşma olarak adlandırılan her alanda yeni yapılanma sürecini kentte görece daha erken başlatmıştır. Böylece kentsel mekânsal yapı radikal biçimde değişmiştir. Ancak savaş yılları liman ve ticaret hacmini olumsuz etkilemiş ve buna bağlı olarak mekânsal yapının önemi kalmamış hatta tahrip edilmiştir. Osmanlı döneminde bu etkenlerle kentsel mekânsal yapıda gelişme ve değişme (Şekil 6.3) aşağıda kısaca açıklanmaktadır.

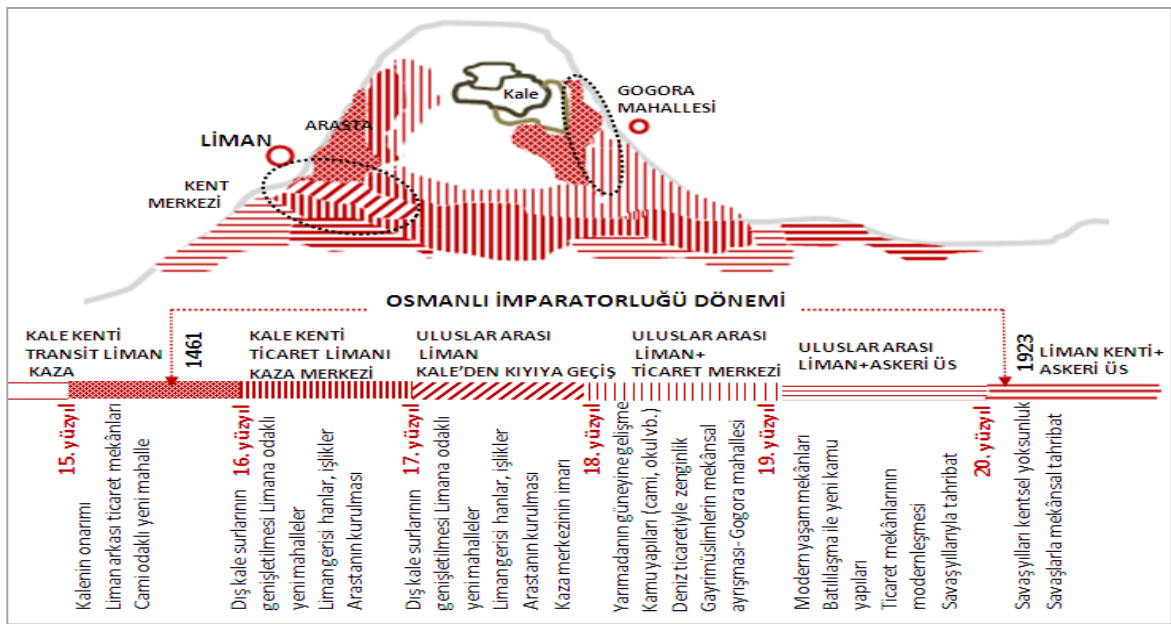
Batılılaşma öncesinde (18. yy. sonuna kadarki süreçte) topografya uygun biçimde sanayi öncesi kent modelinde olduğu gibi limana odaklı kent makroformunda, ibadet yapıları etrafında kurulan Müslüman-Türk Mahalleleri varlığını korurken (Bölüm 5.1), yerli Gayrimüslimlerden Ortodoks Rumlar ile yabancılar Gogora Mahallesi, Gregoryan, Katolik Ermeniler Kумыака Mahallesi yerleşmeye başlamışlardır. Bu dönemde kentte deniz ticaretine bağlı hanlar, gemi ve seyahat acenteleri, lokanta ve kahvehaneler limana yatayda dik bağlanan İskele (Gazi) Caddesi üzerinde, geleneksel ticaret alanı arasta Fevzi Paşa Caddesi üzerinde yer almıştır (Bölüm 5.2).

Dünya deniz ticaretinde Karadeniz'in öne çıkması ve batılılaşmayla geçirdiği ilk önemli dönüşümün yaşandığı 19. yüzyıldan 20. yüzyıla kadarki süreçte (Bölüm 5.3), ticaretle uğraşan Rumlar ve yabancılar, simsarlık yapan Ermeniler ile esnaf ve zanaatkar olan Türklerin ekonomik ve sosyal alanda ayrışmaları mekansal yapıda ayrışmayı getirmiştir. Topografyaya uyumlu konut alanlarında, Gogora Mahallesi ithal ürünlerle yapılan konutlar, eğitim yapıları ve kiliseleri ile kentsel ölçekte radikal biçimde ayrılmıştır. Türkler limanın kuzey-doğu kıyısına sınırdaş arastada ve evlerindeki işliklerde (keten ve

ipek dokuma, fındık kırma gibi), tarım ve maden ürünlerini toplayan Ermeni simsarlar Kумыака Mahallesi'nin liman tarafında, Rumların ve yabancıların işyerleri hanlar, acenteler, batılı yaşam gereği dükkânlar (tütüncü, eczane, lokanta gibi) limanın gerisinde, Fındık ve mısır işleme atölyelerinin Gazi Caddesine yakın iç sokaklarda yer alması çalışma alanına bağlı mekânsal ayrışmayı açıklamaktadır.

19. yy. sonlarından 20. yy. ilk çeyreğinde belediye ve merkezi yönetimin İmparatorluk genelindeki yeniden yapılanma gereği olan imar faaliyetleri de kentin mekânsal yapısını ve/veya kimliğini değiştirmiştir. Bu dönemde kamusal yatırımlar (Vilayet Konağı, belediye Binası, Telgraphane, Jandarma Kışlası, Eğitim ve Hastane Yapıları, parklar ve bahçeler, İskele caddesinin genişletilmesi ve yenilenmesi gibi) topografyanın olanak tanıdığı ölçüde imparatorlukta diğer müdahalelere benzer biçimde gerçekleştirilmiştir. Ancak, batılılaşma ile öngörülen gridal yerleşme deseni sadece liman gerisinde uygulanmaya çalışılmıştır. 20.yy.'da kentin ekonomik ve ticaretle gelişmesiyle mekansal yapının radikal biçimde değiştirilmesi (Bölüm 5.4).

20. yy. ilk çeyreğinde başlayan savaş yıllarıyla (1. Dünya ve Kurtuluş Savaşları) yangınlarla ve yağmalamalarla, yurda dönen göçmenlerin kente barınmaya çalışmalarıyla kentsel mekân tahrip edilmiş, Cumhuriyete kadarki süreçte kentlinin yoksulluğu ve yoksunluğunun kentsel mekâna yansımıştır (Bölüm 5.5).

Şekil 6.3. Osmanlı döneminde kent makroformunun değişmesi ve etkenleri

Kentin belleğini, taşınmaz kültür mirasının temellendiği Osmanlı Dönemine ait mekânsal strüktür ve kamusal yapılar ile Zeytinlik Mahallesi, Dönemi kentsel hafızada tutacak kadar bugüne ulaşmaktadır. Ancak sokak izleri korunmuş olsa da yeni yüksek ve bitişik nizam yapılaşma geleneksel-tarihsel dokuyu artık tanımlamamaktadır. İmar planlarıyla kabul gören bu yapılaşma biçimi, kentin kimlik ögesi olan doğal yapıyı yok etmek üzeredir.

Cumhuriyet dönemi mekânsal yapı değişimi: Bu dönemde ülkenin ve kentin kendi dinamikleri doğrultusunda kentsel mekânsal yapıda radikal değişimlerin oluşturulması süregelmektedir. Bu süreçte en önemli kırılma noktası sahil yolunun kenti kıyıda koparması ve yüksek yapılaşmaya ivme kazandırması ve 2000'lerle yaşanan yüksek nitelikli konut (rezidans) yapılarının hızla kentte yer alması olduğu söylenebilir. Bu dönemde.

Cumhuriyetin ilk yıllarında devlet ideolojisi olan modernite projesinin yansımaları mekansal yapıdan çok sosyal yaşam biçimine ilişkin olmuştur (Bölüm 6.1, 6.2). Osmanlı döneminde elitlerin ve varislerinin yaşam biçimi yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Savaş(lar) batı temelli modern yaşam bu grup tarafından kendiliğinden benimsenmiş iken Cumhuriyetin devrimleriyle dayatılan bir olgudur.

1950'li yıllarla II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'nın yeniden inşası sürecinde ortaya çıkan ve ülke geneline farklı ekonomik yapılanma, kentin mekânsal yapısında etkin olmamıştır. Ancak, limanın ticaret hacminin küçülmesi ve ülke genelindeki ekonomik sıkıntılarla kentten göçe ve kırsaldan kente göçle kentleşme duraksamış, bu süreçte kentsel mekan önemini kaybetmiştir (Bölüm 6.3, 6.4).

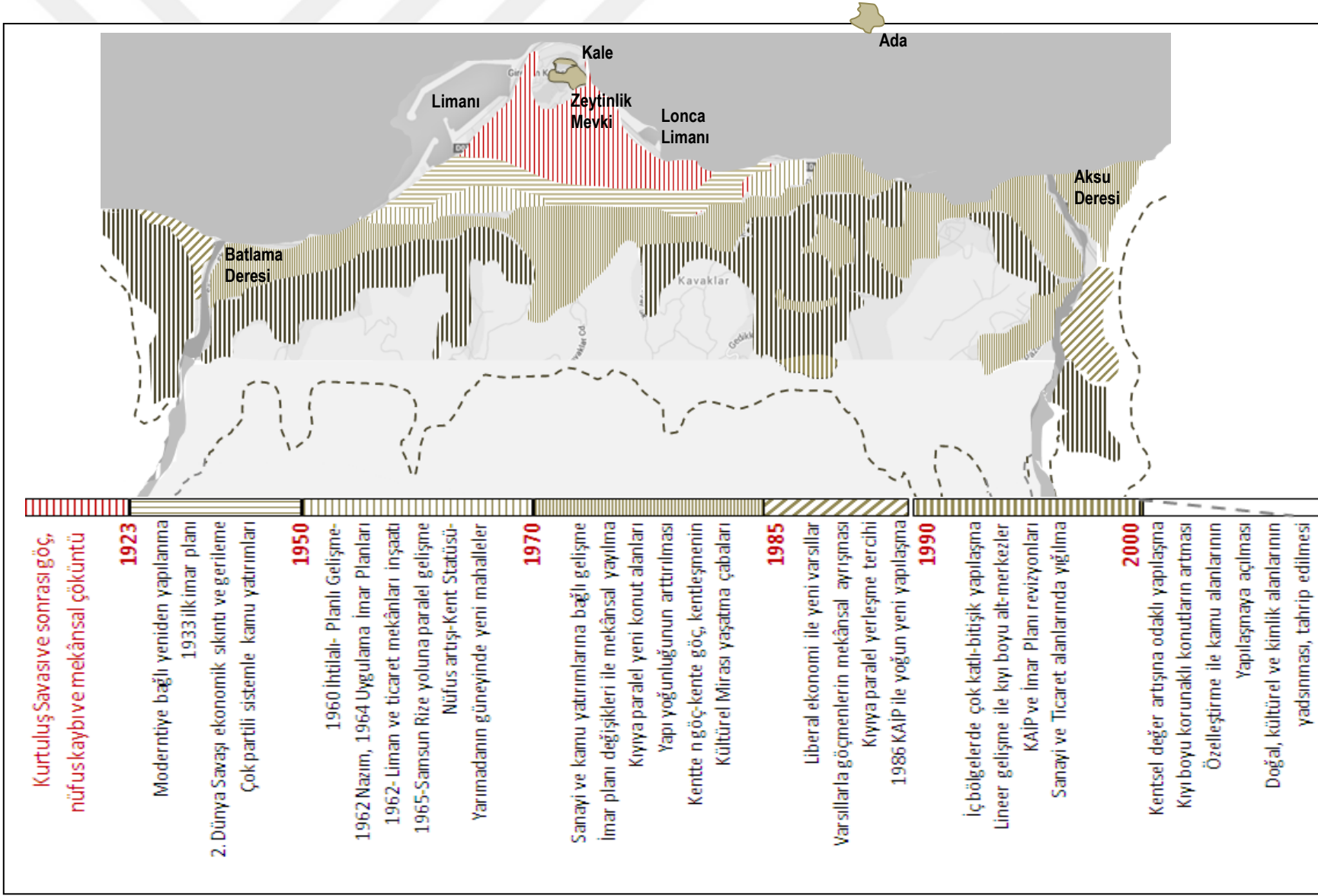
1970'lerden itibaren kapitalizmin içine girdiği krize bağlı olarak bütün dünyada üretimin ve mekânsal yapıların radikal olarak yeniden ölçeklendirildiği ve yapılandırıldığı küreselleşme ile kentsel mekân, imar planlarıyla ve sanayi yatırımlarıyla kimlik kaybına uğramıştır (Bölüm 6.5). Bu süreçte 1980lerle taşınmaz kültür mirasının yaşatılmasına ilişkin çabaların başarılı olduğu söylenemez (Bölüm 6.6).

2000'li yıllarla küreselleşmenin mekansal öngörülerine ve ekonomik yaptırımlarına bağlanan ve kentsel dönüşüm söylemleriyle süregelen yeni yapılanma biçimi kentsel mekan değişiminde en belirgin kırılma noktasıdır (Bölüm 6.7). Bu süreçte kent kimliği,

şehircilik ilkeleri yadsınarak, kentin kıyı ve limanla ilişkisi koparılmakta, doğal yapı göz ardı edilmektedir. Bu gelişme revizyon ve mevzi imar planlarıyla kabul ve haklı görülmektedir.

Sonuç olarak Giresun Kenti'nin varoluşundan bugüne mekânsal yapının oluşum, gelişme ve değişmesinde temel etkenler coğrafi konum, topografya ve suyu kullanım biçimi dışında yönetim gücü ve kentin dinamiklerine göre değişken olan etkenler belirleyici olmuştur. Temel etkenlerle birlikte liman her dönem gelişmenin odağı olmuştur (Şekil 6.4). Bu süreçte kent makroformu kale etrafından güneye -%45 eğimli alanlara- ve kıyaya paralel biçimde yoğun olarak doğal ve kültürel kimliğe aykırı biçimde değişmektedir (Resim 6.1).

Şekil 6.4. Cumhuriyet Döneminde kent mekânsal kimliği ve makro formu değişimi, süreç ve etkenleri

Bu gelişmede, kent planlamanın geçmiş ya da eşzamanlı planlanmamış gelişmeyi ya da talepleri karşılamada araç olarak kullanıldığı söylenebilir. Fiziksel erişilebilirlik olanaklarını yükselten taşıma araçları ve geliştirilmiş altyapı kentsel yerleşmede yayılmayı getirirken, Giresun Kent merkezinde bu olgu, 2000’li yılların yerleşme politikalarıyla beslenerek, doğal yapı nedeniyle kıyaya paralel lineer gelişmeye ivme kazandırmıştır. Böylece kentin kültürel kimlik ögesi olarak geriye sadece Zeytinlik (Gogora-Çınarlar Mahallesi) Mevki kentsel sit alanı ile kamu mülkiyetindeki taşınmaz kültür mirası (Çizelge 5.1) kalmıştır.

Resim 6.1. Kentin bugünkü makroformu ve kimliğine aykırı yapılaşma biçim

Sonuçta kentin kuruluşundan bugüne mekânsal strüktürü ve yapısındaki dolayısıyla fiziksel-mekânsal kimlik ögesi olarak yapı çevresindeki değişimler farklı nedenlere bağlı kırılma noktalarına göre şöyle açıklanabilir;

- Karadeniz havzasının güney-doğu kıyısındaki (Akdeniz-Karadeniz güzergâhı üzerindeki) konumu ile kent, uzak mesafe deniz ticaretine bağlı olarak embriyo (ikmal ve nakliye iskelesi) -günümüze izleri ulaşmayan Çıtlakkale’de- kurulmuştur.

- Bu embriyonun Giresun Adası (Ares), doğal limanı ve savunmayı güçlendiren kayalık yarımada ile yakın ilişkisi ve Maden yatakları ile karayolu bağlantısını keşfeden İyon Şehir Devleti Miletliiler tarafından ticaret kolonisine dönüştürülmüştür.
- Kolonizasyon döneminde, deniz yoluna ve kıyıya hâkim görüş yüksekliğindeki yarımada kurulan Kale kentin antik çekirdeğidir. Kale görevlileri ve deniz ticaretiyle uğraşanların ikamet alanı olan kale, liman işlevlerinin ve ticaretinin bölgesel önem kazanmasıyla yerleşim alanı olarak gelişmiş ve 13. yüzyıl itibariyle yerleşim kalenin güney yamaçlarına doğru gelişmiştir. Bu dönemde kentin stratejik ve ekonomik değerini ele geçirmek isteyenler kente saldırmışsa da kent Trabzon limanının hinterlandında ve Şebinkarasihar kara yolu üzerinden buranın madenlerinin ve İpekyolu'nun limanı olarak gelişmiştir.
- Osmanlı İmparatorluğu döneminde kaza merkezi statüsü ile imar faaliyetleri önemsenmiş, kıyı bandı ve yamaçlarda cami ve mescitler etrafında yeni mahalleler kıyı bandı ve yamaçlarda kurulmuştur.
- Uluslar arası deniz ticaret yolunun Karadeniz bağlantısının önem kazanması, Gayrimüslimlere ve yabancılara tanınan ticari imtiyazlarla kentte modern yaşam ve mekânları yer almaya başlamış, kentsel altyapı önemsenmiştir. Batılılaşmada yönetsel yeniden yapılanmanın öngördüğü anıtsal kamu yapıları kente eklenmiştir.
- 19. yy. itibariyle (Osmanlı Rus ve Kurtuluş) savaşları kentsel ekonomiyi geriletmiş ve mekânsal yapının önemi kalmamıştır.
- Cumhuriyetin kuruluşuyla modernite projesinin gereği yeni kamusal düzen ve mekânları Osmanlı Döneminin izleri üzerinde sürdürülmüştür.
- 1970li yıllarla sanayi yapıları kentsel alanın genişlemesinde odak noktalar olmuştur. Bu dönemde Samsun-Rize sahil yolu kentle kıyının ilişkisini koparmış ve yoğun yapılaşmaya ivme kazandırmıştır.
- Yeni liberal ekonominin gereği özelleştirme programlarıyla kamusal alanlarda yüksek yoğunlukta ve bitişik nizamda yeni konut siteleri kıyı bandında yer almıştır. Dönüşüm projeleriyle süregelen bu yapılaşma biçimi kentin doğal ve kültürel değerlerini yok sayarak, mekânsal strüktürü ve yapıyı tamamen değiştirmiştir.

KAYNAKLAR

- Arı, K. (1995). *Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*. İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Asiliskender, B. (2006). Kayseri Eski Kent Merkezi'nde Cumhuriyet'in ilanından günümüze mekân ve kimlik deneyimi. *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 22(1-2), 203-212.
- Aksoy, A., (2002). *Giresun Zeytinlik mevki kentsel sit alanı üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Aktüre, S. (1981). *19. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekânsal Yapı Çözümlemesi*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fak. Basım İşliği, 22-26.
- Aktüre, S. (1985). Osmanlı Devletinde Taşra kentlerinde değişimler.*Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul: İletişim Yayın., 891-904.
- Aktüre, S. (1975). 17. yüzyıl başından 19. yüzyıl ortasına kadarki dönemde Anadolu Osmanlı şehrinde şehrsel yapının değişme süreci. *M.E.T.U. Journal of the Faculty of Architecture*, 1 (1), 101-119.
- Aretias-Eski Haritalar (2014). Giresun Adası, Eko Turizm Projesi. <http://www.giresunadasi.net/Haritalar.html>, Son erişim tarihi: 16.07.2015.
- Aretias-Mitoloji (2014). Giresun Adası, Eko Turizm Projesi. <http://giresunadasi.net/mitoloji.html>, Son erişim tarihi: 16.07.2015.
- Aslan, D. (2005). *Kıyı alanların yeniden gelişim sürecinde kentsel açık alanların değerlendirilmesi, İstanbul örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Arslan, M. (2006). *Pontos'tan Karadeniz'e: bin adlandırmanın ardındaki önyargılar, varsayımlar ve geçekler*. *OLBA*, (1) 71- 87.
- Arslan, M. (1973). *Görelle*. (Birinci Baskı). Ankara.
- Assmann, J. (2001). *Kültürel Bellek* (çev. A.Tekin). Ankara: Ayrıntı Yayınları. (Eserin orijinali 1999'da), 21-34.
- Atalar, M. (1999). XIII. ve XIV. yüzyıllarda Karadeniz ticaretinde Trabzon'un yeri. *Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Trabzon: 131-145.
- Aygün, N. (2009-b). Dinî hizmetlerin gerçekleşmesinde devletin rolü üzerine bazı tespitler; Osmanlı Dönemi Doğu Karadeniz örneği. *OTAM -Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi-*, 22 (Güz), 61-82.
- Aygün, N. (2009). Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında Karadeniz'in güney kesiminde iktisadî faaliyetler. *Karadeniz Araştırmaları*, 6 (23), 41-76.

- Balcı, S. (2012). *Giresun Rumları ve Gayrimüslim Bir Belediye Başkanı: Kaptan Yorgi Konstantinidi Paşa*. (2. Baskı), İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, 240-250.
- Balcı, S. (2008). Lozan mübadillerinin Giresun'a yerleştirilmesi ve mübadillerin karşılaştıkları sorunlar. *Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu*, C. II, Ankara,76-85.
- Balcı, S. (2009). Lozan Mübadilleri'nin Giresun'a yerleştirilmeleri ve mübadillerin karşılaştıkları sorunlar. *Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu* (09-11 Ekim 2008), (2), 22-36.
- Balcioğlu, M. (1993). I. Dünya Savaşı sırasında Karadeniz'de Rum faaliyetleri ve sivil tepki. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi- OTAM*, 4(04),91-97.
- Bakırcı, M. (2010). *Dini ve kültürel değerlerin taşıyıcısı olarak üç nesil (Giresun Örneği)*, Yayınlanmamış Dr. Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, İstanbul.
- Bandy, A.C. (1999). Ioannes Lydus: On Power (çev. A.M. Zehiroğlu), (Eserin orijinali 1993'de yayımlandı).
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Vilâyât Gelen-Giden Defterleri (V.G-G.D), Trabzon Gelen, No:188, s.370, 17 Tesrin-i Sâni 1323 (30 Kasım 1920) ve Trabzon Gelen, No:188, s.373, 7 Zilkâde 1325 (12 Aralık 1907).
- Baykara, T. (1988). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I. Anadolu'nun İdarî Taksimatı* (Birinci Baskı). Ankara.
- Bayram, E. (2014). *Atatürk ve İnönü Dönemi Giresun'da iktisadi hayat (1923-1950)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Giresun.
- Bekdemir, Ü., Ertürk, M. ve Güner, İ. (2000). Giresun'un tarihi coğrafyası. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 6 (4), 1-14.
- Bekdemir, Ü., Güner, İ. (1999). Giresun Limanı ve hinterlandı. *Türk Coğrafya Dergisi*, (34),597-62.
- Bekdemir, Ü., Ertürk, M. ve Güner, İ. (2011). Giresun'un tarihi coğrafyası. <http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/dogucografya/article/download/6788/6232>, Son erişim tarihi: 21.03.2016.
- Bhabha, H. K. (1994). *The location of culture*. London, New York : Routledge. <http://www.nabilechchaibi.com/resources/Bhabha%20%20The%20Location%20of%20Culture.pdf> Son erişim tarihi: 21.02.2015.
- Bıjışkıyan, M. (1969) *Karadeniz Kıyıları, Tarih ve Coğrafyası*. (çev. H.D. Andreasyan) (Eserin orijinali 1967'da yayımlandı), İstanbul: Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

- Bıjıskıyan, M. (1998). *Pontus Tarihi* (Çev. Hirant D. Andreasyan), İstanbul.
- Bilgin, M. (1996). *Trabzon'un Tarihi*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bilsel, G., Yaşlıca E., Büyükmihçı G., Erkman S., Hisarlıgil, H. (2000). Kültürel süreklilik sağlamada yaratıcı kentsel tasarımın işlevi, *Türkiye'de Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu*, İstanbul: 145-153.
- Bondyrev, I. V. (2006). Colonization of the black sea by the Ancient Greeks and its ecological consequences. (Eds. M.Compareti, P.Raffetta, G. Scarcia), *Studies presented to Boris Ilich Marshak on the Occasion of his 70th Birthday*. Venice. Ēran ud Anērān, 112-132.
- Bostan, M.H. (1999). XV ve XVI. yüzyıllarda Trabzon şehrinde nüfus ve iskân hareketleri. *Trabzon Tarihi Sempozyumu (6-8 Kasım 1998) Bildirileri*, Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, 167-177.
- Bostan, Ğ. (1997). Giresun'da bulunan yabancı okul ve dinî müesseseler, *Giresun Tarihi Sempozyumu* (Giresun, 24-25 Mayıs 1996), İstanbul:405-413.
- Braunfels, W. (1998). *Urban Design in Western Europe Regime and Architecture*, Chicogo, London: The University of Chicogo Press, 1,3.
- Can, Ş. (2011). *Klasik Yunan Miteolojisi*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Çadırcı, M. (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Ülke Yönetimi. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul: İletişim Yayınları, 210-230.
- Cerasi, M.M. (1999). *Osmanlı Kenti –Osmanlı İmparatorluğunda 18. ve 19. Yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi* (çev. A. Ataöv), İstanbul: Toplumsal Tarih Araştırmaları:2, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., Toplumsal Tarih Araştırmaları.
- Çakıroğlu, S. B. (1964). *Tarihi Ekonomik Sosyal Yönleriyle Trabzon*. Trabzon, 28, 41.
- Çapa, M. 2001, *Pontus Meselesi*, Trabzon.
- Çapa, M. (2002). *Millî Mücadele'de Doğu Karadeniz'de Türkler*, (C.15). İstanbul:Yeni Türkiye Yayınları.
- Çapa, M. (1990). Yunanistan'dan gelen göçmenlerin iskânı. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*.
- Cinel, T. (2010). *Kentsel sit alanında planlama; koruma ve süreklilik bağlamında sorunlar ve öneriler, Giresun örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Ankara.
- Cuinet, V. (1892). *La Turquie d'Assie I*, Paris.

- Darkot, B. (1997). Giresun, *İslam Ansiklopedisi*, Eskişehir: M.E.B. Yayın., c.4: 789-790.
- Davison, H. R. (1997). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform (1856-1876)* (çev. O.Akınhat). İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Demirci, S. (2012). XVII. yüzyılda Trabzon Eyâletinin idarî taksimatı ve vergilendirilebilir nüfus: Giresun, Keşap, Kürtün ve Yavabolu Nam-ı Diğer (Görel) Kazaları örneği. □ *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (15), 15-29.
- Demirel, D. (2011). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kamu yönetiminde yeniden yapılanma (1839 - 1923). *Türk İdare Dergisi*, (473), 97-111.
- Deringil, S., (2002). *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji: II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Doksanaltı, M., Aslan, E., Mimiroğlu, İ.M. (2011). Giresun İli ve Giresun Adası arkeolojik yüzey araştırmaları: 2010. 29. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 23-28 Mayıs 2011 Malatya, 117-147.
- Drews, R. (1991). Karadeniz'de en eski Grek yerleşmeleri. (çev. Ö. Çapar). *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, (15) 26,303-327.
- Düzgün, Ü.K. (2009). Giresun adak yerlerinde tespit edilen çeşitli uygulama, inanış ve efsaneler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of International Social Research)*, (2/7),133-153.
- Eldem, S.H. (1985). *Türk Evi-Osmanlı Dönemi*, İstanbul:TAÇ Vakfı Yayın.,Güzel Sanatlar Matbaası.
- Emecen F. (2010). *Doğu Karadeniz'de Bir Vadi Boyu Yerleşmesi Ağasar Vadisi: Şalpazarı-Beşikdüzü*, Trabzon.
- Emecen, F. (2009.a). Kaleden liman kentine: Giresun Şehrinin tarihi gelişim sürecine dair kısa notlar. *Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyum Bildiriler*, 9-11 Ekim 2008, Ankara:33-39.
- Emecen, F. (2009-b). *Karadeniz Havzasında Türk Tarihi*. Giresun: KARASAM- Giresun Üniversitesi.
- Emecen, F. (2001). Doğu Karadeniz'de âyânlık: Tirebolulu Kethudazâde Mehmet Emin Ağa. *Belleten*, (Cilt:LXV), 197-201.
- Emecen, F. (1998). Clavijo'dan Fallmerayer'e Giresun'da Seyyahlar (1404-1840). *Giresun Kültür Sempozyumu*, 30-31 Mayıs 1998, İstanbul: 23-29.
- Emecen, F. (1997). Giresun tarihinin bazı meseleleri. *Giresun Tarih Sempozyumu*, 24-25 Mayıs 1996, İstanbul:28-34.

- Emecen, M.F. (1996-a). Giresun, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (C:14) İstanbul, 79-81.
- Emecen, F. (1996-b). Giresun, *İslam Ansiklopedisi*, (C.14) İstanbul: İSAM Yayınları,79-83.
- Emecen, F. (1989). XV-XVI. asırlarda Giresun ve yöresine dair bazı bilgiler, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (4), 157-166.
- Emecen, F. (1999). Trabzon eyaletinin batı sınırları. *Trabzon Tarihi Sempozyumu (6-8 Kasım 1998)*, Trabzon, 159-166.
- Emir, O. (2011-a). *Prehistorik Dönemlerden Roma Dönemine Kadar Trabzon ve Çevresi*. Trabzon: Serander Yayınları.
- Emir, O. (2011-b). MÖ. VI. yüzyılda Samsun ve çevresinde kolonizasyon faaliyetleri. *Samsun Sempozyumu*.
http://www.samsunsempozyumu.org/Makaleler/427352524_16_Ara%C5%9F.G%C3%B6r.Osman%20Emir.pdf, Son erişim tarihi: 21.02.2015.
- Erdal, İ. (2005). Türk basınına göre; Ortodoks Türklerin milli mücadeledeki tutumu. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. (Mayıs-Kasım 2005), 333-343.
- Erdal, İ. (2014). Türk-Yunan nüfus mübadelesinde gayri mübadil olma konusu ve mübadeleden ıskat (çıkma) yolları. *TSA Dergisi*, (Özel sayı:3, Ocak/January), 123-141.
- Erhat, A. *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi (5. Baskı), Büyük Fikir Kitapları Dizisi:18 İstanbul (1993).
- Ersan, M. (2000). XIII. – XIV. Yüzyıllarda Sap Ticareti ve Şebinkarahisar. *Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildiriler*, (30 Haziran – 1 Temmuz 2000), 55 – 61.
- Eski Giresun Resimleri
<http://www.yesilgiresun.com.tr/images/album/giresun037.jpg>,
Son erişim tarihi: 2.07.2016.
- Giresun Eski Resimleri
<http://www.paylasimalemi.com/giresun/864-giresun-eski-resimleri-print.html?pp=4>
Son erişim tarihi: 2.07.2016.
- Eski Giresun Kartpostaları
https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Postcards_of_Giresun#/media/File:Kerassunde_-_Chapel_of_St._Panteleimon_and_hanging_garden_of_Calypso.jpg
Son erişim tarihi: 2 02.2015
- Fallmeraver, J.P. (2002). *Doğudan Fragmanlar*. (Çev. H. Salihoğlu), (eserin orijinali 1996'da yayınlandı) Ankara.
- Fatsa, M., Sarıtaş, H.İ. (2012). Giresun merkezde Osmanlı Devri vakıf eser kitabeleri. *Vakıflar Dergisi*, 38 (Aralık 2012), 141-155.

- Fatsa, M. (2012). Bir Haritanın Anlattıkları. <http://www.haberci28.com/tr/yazigor.aspx?yazid=524> Son erişim tarihi: 02.02.2015.
- Frendo, J.D. (2000). *Agathias: The Histories*. (çev. A.M. Zehiroğlu) Corpus Fontium Historiae Byzantinae, (eserin orijinali 1975 yayınlandı), Berlin.
- Gençoğlu, M. (2011). 1864 ve 1871 Vilâyet Nizamnamelerine göre Osmanlı taşra idaresinde yeniden yapılanma. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 29-50
- Giddens, A. (2000). *Tarihsel Materyalizmin Çağdaş Eleştirisi*. (Çev. Ü. Tatlıcan), (eserin orijinali 1995'de yayınlandı) İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Giresun Belediyesi, 2012. http://www.giresun.bel.tr/web_sayfa_genel_detay.aspx?hid=107&kid=26 Son erişim tarihi: 21.02.2015.
- Giresun İl Yıllığı (1973) Giresun Valiliği, Ankara.
- Goloğlu, M. (1975). *Trabzon Tarihi, Fetihden Kurtuluşa Kadar*. Ankara.
- Gökdağ, B.A. (1997). MÖ. 2000'li yıllardan günümüze Giresun'daki Türk varlığı. *Giresun Tarih Sempozyumu*, (24-25 Mayıs 1996), İstanbul, 29-37.
- Graham, A.J. (1971). Patterns in Early Greek Colonisation. *The Journal of Hellenic Studies* JHS, 91 (1971), 35-47. http://www.jstor.org/stable/631368?seq=1#page_scan_tab_contents Son erişim tarihi: 21.02.2015.
- Grimal, P. (2012). *Mitoloji Sözlüğü- Yunan ve Roma*. (Çev. S. Tamgüç), İstanbul: Kalcı Yayınları.
- Gültekin, N. (2010). Kültürel miras alanlarının yönetimi. *Yasal ve Yönetimsel Boyutlarıyla Planlama, Prof. Dr. Feral Eke Anısına*, GÜ. Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara, 258-269.
- Güvenç, B. (2000). *Türk Kimliği Kültür Tarihinin Kaynakları*. İstanbul: Remzi Yayınevi.
- Halaçoğlu, Y. (2001). *Ermeni Tehcirine Dair Gerçekler* (1915). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Hamilton, E. (1994). *Mitologya*. (Çev. Ü. Tamer) İstanbul: Varlık Yayınları.
- Harvey, D. (2003). *Postmodernliğin Durumu*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Hionides, C. (1996). *The Greek Pontians of the Black Sea*. Boston, Massachusetts.
- Homeros (1998). *İlyada*, (Çev. A. Erhat-A. Kadir). İstanbul: Can Yayınları.
- Hooke, S.H. (1993). *Ortadoğu Mitolojisi*. (Çev. A. Senel). Ankara: İmge Yayınları.
- Hudson, B.J. (1996). *Cities on the Shore*. London, New York: The Urban Littoral Frontier Printer.

- Işık, A. (2001). *Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi*. Ankara: TTK Yayınları.
- Işık, A. (2011). *Ey Gidi Giresun*. Giresun: Giresun Bedensel Engelliler.
- İdil, B.(1989). Kıyı kentlerimizin yok olan kimlikleri ve düşündürdükleri: Trabzon özelinde bir irdeleme. *Mimarlık*, 1989/2.(234), 94-95.
- İnalçık, H. (2000). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300-1600*. (Çev. H. Berktaş), Cilt.1, İstanbul.
- İltar, G. (2014). *Giresun Kültür Envanteri*. Giresun: T.C. Giresun Valiliği, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- İltar, G., Eren, S. (2012). Giresun'da bakırcılık. *Karadeniz (Black Sea- Çephoe Mope) Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (14), 157-171.
- İltar, G., Eren, S., Temel, M. (1998). Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke Yıllarında Türkiye'deki bulaşıcı ve zührevi hastalıklara karşı alınan önlemler, *İlmi Araştırmalar*, (6), 227-243.
- İpek, N. 2000. *Mübadele ve Samsun*, TTK. Yay. Ankara.
- İpek, N. (1999). Giresun Kazasının nüfusuna dair bir değerlendirme. *Milli Mücadelede Giresun Sempozyumu* (6-7 Mart 1999), Giresun Belediyesi Kültür Yayınları no:3, Giresun, 223-232.
- Johnston, A.K. (1861). Asia Minor, Image no:0373.033, page no:29, William Blackwood & Sons, Edinburg aktaran David Rumsey, Historical Map Collection.
<http://www.davidrumsey.com/luna/servlet/detail/RUMSEY~8~1~21323~620023:Turkey-in-Asia,-Transcaucasia> Son erişim tarihi: 21.02.2015.
- Köse, A.H. (1991). Tarihsel ve mitolojik verilerin ışığında, Doğu ve Orta Karadeniz bölgesi uygarlıklarının madencilik faaliyetleri. *Jeoloji Mühendisliği Dergisi*, 39: 72-82.
- Karadeniz, F. (1994). Giresun'da dilek dileme olgusu ve dilek taşları kültürü. *Folklor /Edebiyat*, C. I, (Aralık 1994), 88-89.
- Karaman, O. (2003). XIX. ve XX. yüzyılda Giresun ile çevresindeki madenler ve maden işletmeciliği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (5), 63-74.
- Karaman, O. (1997). Seyahatnamelere göre Giresun, *Giresun Tarihi Sempozyumu*, 24-25 Mayıs 1996, İstanbul, 163-171.
- Karaman, O. (1999). *Giresun Kazası (1850-1900)*, Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Karaman, O. (2003). XIX. ve XX. yüzyılda Giresun ile çevresindeki madenler ve maden işletmeciliği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1), 63-74
<http://www.aku.edu.tr/aku/dosyayonetimi/sosyalbilens/dergi/V1/okaraman.pdf>
Son erişim tarihi: 21.02.2015.

- Karatay,O. (2009). Kara deniz ismi: Hazar ve Bulgar boyutundan bir bakış, *Karadeniz-Black Sea*, (2), 54-75.
- Karpat, K.(2003). *Osmanlı Nüfusu (1830–1914)*. (Çev.Bahar Tırnakçı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kaşlı, S.A. (2007). *Şebinkarahisar-Giresun ve çevresindeki Ermeni olayları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Afyon.
- Kaynar, İ.S. (2012). *19. yüzyılın ikinci yarısından Cumhuriyet'e fındığın ekonomik ve sosyal tarihi (Orta Karadeniz Bölgesi)*. Basılmamış Y. Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İktisat Tarihi Bilim Dalı, İstanbul.
- Keleş, R. (2000). *Yerinden Yönetim ve Siyaset*. (Genişletilmiş 4. Basım), İstanbul:Cem Yayınevi.
- Kılıç, D., Topal, İ. (2004). Salnamelerde Giresun'un sosyal ve dini yapısı 1869-1905. *Karadeniz (Black Sea-Черное Море)*, 3(12), 63-79.
- Kılıç, İ.P. (2011). Samsun ve çevresinde Pontus çetelerinin faaliyetleri ve hükümetin uygulamaları. *Turkish Studies (International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic)*,.6 (2- Spring), 485-502.
- Kinneir, Mc.D. J, (1818). Journey Throuhg Asia Minor, Armenia, and Koordistan, in the Years 1813 and 1814. London. aktaran Yılmaz, Ö. (2008). 19. yüzyılın ikinci yarısında İngiliz Konsolos Belgelerine göre Giresun (1856-1900). *Uluslar arası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu Bildirileri, 09-11 Ekim 2008*, Giresun Belediyesi, (1), 517-536).
- Kinneir, Mc.D. J. (1818). Journey Throuhg Asia Minor, Armenia, and Koordistan, in the Years 1813 and 1814. London. aktaran: Kaynar, İ.S. (2012). 19. yüzyılın ikinci yarısından Cumhuriyet'e fındığın ekonomik ve sosyal tarihi (Orta Karadeniz Bölgesi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Kiper, H. P. (2004). *Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Tarihsel - Kültürel Değerlerinin Korunması -Türkiye Bodrum Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Koşay, H.Z. (1984). *Erzurum ve Çevresinin Dip Tarihi*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Kökel, C. (2013). *Güvenç Abdal Ocakları*. İstanbul.
- Kuban, D.(1995). Anadolu kentlerinin tarihsel gelişimi ve yapısı üzerine gözlemler, *Türk ve İslâm Sanatı Üzerine Denemeler*, İstanbul.

- Kuban, D.(1986). Anadolu-Türk Şehri, tarihi gelişmesi sosyal ve fiziki özellikleri üzerinde bazı gelişmeler. *Vakıflar Dergisi*, (7), 56-58.
- Kurtar, S. (2012). Mekânı yaşamak: Lefebvre ve mekânın diyalektik oluşumu. *TÜCAUM VII. Coğrafya Sempozyumu*, 18-19 Ekim 2012, 1-32. http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2015/08/sem7_41.pdf, Son erişim tarihi: 2 Şubat 2015.
- Kuruca,N., Karaman, O. (2004). XIX. yüzyılın sonlarında fındık ticaretinde Giresun'un yeri, *10-14 Ekim 2004, Milli Fındık Şurası*, Giresun, 380-385.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Portalı (2012).<http://kurumsal.kulturturizm.gov.tr/turkiye/giresun/kulturatlasi/hamza-tasi#content> Son erişim tarihi: 21.02.2015.
- Lefebvre, A.(1991). *The Production of Space*. London, Oxford: Blackwell Publishing,
- Loyd, S. (2008). *Türkiye'nin Tarihi. Bir Gezginin Gözüyle Anadolu Uygarlıkları* (Çev. E. Varinlioğlu), (Eserin orijinalı 1998'te yayımlandı) Ankara Tübitak Yayınları.
- Lüleci, A. (2014). I. Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı topraklarında Ermeni casusluk faaliyetleri ve devletin aldığı tedbirler (1914- 1918). *Akademik İncelemeler Dergisi*, 9 (1), 249-268.
- Macqueen, J.G. (2001). *Hititler ve Hitit Çağında Anadolu*. Ankara.
- Malkoç, H. (1994). *Giresunlu Osman Ağa*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Mansel, A.M. (2004). *Ege ve Yunan Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Marsh, W.M.(1991). *Landscape Planning*. New York: John Wiley and Sons.
- Mazıcı, N. (1987). *Belgelerle uluslararası rekabette Ermeni sorununun kökeni 1878-1918*. İstanbul:Gümüş Basımevi.
- Mercan, M. (2009). Giresun Telgraf İdaresi ve telgraphane binası (1869-1904). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2/7 (Spring 2009),159-174.
- Meyer, H. (1999). *City and Prot*. Rotterdam: International Book Rotterdam.
- Milliyet, 30.6.2015 <http://www.milliyet.com.tr/ordu-giresun-havalimani-gundem-1966294/> Son erişim: 20.07.2016.
- Ortaylı, İ. (2004). 19.yüzyılda Trabzon vilayeti ve Giresun üzerine gözlemler. *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim*, (C. I), 121-138.
- Ortaylı, İ. (1985). Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde yerel yönetimler. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, (C.I), İstanbul: İletişim Yayınları, 231-243.

- Okur, M., Usta, V. (1997). Karadeniz bölgesinin demografik yapısına dair bir inceleme, *Giresun Tarihi Sempozyumu, 24-25 Mayıs 1996*, İstanbul: 123-124.
- Özcan, Tunçağıl, Z. (1980). *Church at Gogara*, METU, Faculty of Architecture Department of Restoration, Ankara.
- Özen, H., Sert, A. ve Aksoy A.A. (2006). Giresun kentsel sit alanı ve evleri üzerine bir inceleme, *Trakya Univ J. Sci*, 7(2),135-142.
- Özdemir, H., Çiçek, K., Turan, Ö., Çalık, R. ve Halaçoğlu, Y. (2004). *Ermeniler: Sürgün ve Göç*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Özdemir, Ü.A. (2011). Kültür bağlamında kent ve mekânsal örgütlenme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (Nisan-Eylül 2011), 63-76.
- Özer, M.N.(1998). *Planlı ve Tasarlı Yaşam Alanlarının Kent Kimliği Üzerindeki Etkileri, Antalya Örneği*. Basılmamış Y. Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Ankara.
- Özkaya, Y. (1997). Giresun 1-3 nolu Şer'iyeye Sicil Defterindeki bilgilere göre Giresun. *Giresun Tarih Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996)*, İstanbul, 197-205.
- Özsait, M. (1999). İlkçağ tarihinde Trabzon ve çevresi. *Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri* (6-8 Kasım 1998), Trabzon, 3-38.
- Öztürk, Ö. (2011). *Pontus: Antik Çağ'dan Günümüze Karadeniz'in Etnik ve Siyasi Tarihi*. (2. Baskı), Ankara: Genesis Yayınları.
- Parekh, B. (2008). *A New Politics of Identity*. New York: Palgrave Macmillan.
- Pehlivanoğlu, H. (1999). Tarih Perspektifi İçerisinde Pontus Olayı: Yakın Tarihimize ve Günümüze Etkileri, *Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası (Makaleler)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 79-120.
- Polat, E., Bilsel, S.G. (2006). Mimarının ve kentin birlikte planlanmasında farklılaşan kavramlar üzerine. *Planlama*, (2006/2), 57-67.
- Püsküllüoğlu, A.(1995). *Türkçe Sözlük*. İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Salbacak, S. (2011). Taşbaşı Parkı, Projeler, *ARKİV*. <http://v2.arkiv.com.tr/p10655-tasbasi-parki.html>, Son erişim tarihi: 03.06.2015.
- Sarisaman, S. (1999). *Cumhuriyetin İlk Yıllarında (1923-1933) Giresun*. İstanbul:Giresun Belediyesi Yayın.
- Saydam, A. (1991). Osmanlı madenciliği ve XIX. yüzyılın ortalarında Trabzon'daki maden ocakları. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, (6), 256-262.
- Shaw, J.W. (1972). Greek and Roman Harbourworks. (Ed. G.F.Bass), *A History of Seafaring, Based On Underwater Archaeology*, 87- 112.

- Strabon, (2000). *Antik Anadolu Coğrafyası, Geographika- XII-XIII-XIV* (Çev. A. Pekman) İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Somer, F. (1997). *Tirebolu Tarihi*. İstanbul.
- Srinivas, H.(1998). Expectations. *International Society of City and Regional Planners, Coastal Area Management, International Seminar, Antalya, Turkey, 25-29 March 1998, 14-21.*
- Sümer, F. (1992). *Çepniler*. İstanbul.
- Şener, C. (2004). *Topal Osman Olayı*. İstanbul:Etik.
- Tarhan, M. T. (2002). Ön Asya Dünyası'nda İlk Türkler: Kimmerler ve İskitler. *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 597-610.
- Tekeli, İ. (1982). Anadolu'daki kentsel yaşantının örgütlenmesinde değişik aşamalar. *Türkiye'de Kentleşme Yazıları*, Turhan Yayın. Bilimsel Eserler Dizisi no:13, Ankara.
- Tekeli, İ. (1996). Osmanlı İmparatorluğu'nda kent planlama pratiğinin gelişimi ve kültürel mirasın korunmasındaki etkileri. (Der. V. Akyüz ve S. Ünlü), *İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler*, İstanbul: İlke Yayınları.
- Texier, C. (2002). *Küçük Asya Coğrafyası ve Arkeolojisi, C. I-II*, (Çev. A. Suavi, Latin Harflerine Aktaran: K. Y. Kopruman, Sadeleştiren: M. Yıldız), Enformasyon Dökümanasyon Hizmetleri, Ankara.
- TICCIH (*The International Committee for the Conservation of Industrial Heritage-Uluslar arası Endüstri Mirasını Koruma Komitesi*) <http://ticcih.org/about/>
Son erişim tarihi: 12.09.2015
- Tsetschladze, G.R. (1998). The Greek Colonisation of the Black Sea Area, Stages, Models and Native Population. *The Greek Colonisation of the Black Sea Area*, Stuttgart, 9-68.
- TÜİK (2013) *Seçilmiş Göstergelerle Giresun*. TÜİK Trabzon Bölge Müdürlüğü, Ankara.
Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1929-1930, Matbuat Umum Müdürlüğü, Ankara 1930.
- Umar, B.(1999). *İlkçağda Türkiye Halkı*.İstanbul.
- Ünsal, V. (2006). Doğu Karadeniz'in tarihi Coğrafyası. *Atatürk Üniversitesi Sosyal BilimlerEnstitüsü Dergisi*, 8 (2), 129–144.
- Yerasimos, S. (1996). Tanzimat'ın kent reformları üzerine. (Çev. A.Berktaş, Der. P.Dumont ve F. Georgeon), *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1-8.
- Yerasimos, S. (2000). *Milliyetler ve Sınırlar*. (çev. Ş. Tekeli).İstanbul.

- Yeşil Giresun, 13 Haziran 1929. “Mavi Boyalı Evlerde Oturanlara İhtar Yapılacak”, s.1, no:167 (aktaran: Bayram, E. (2014) Atatürk ve İnönü Dönemi Giresun’da İktisadi Hayat (1923-1950).
- Yılmaz, Ö. (2008). 19. Yüzyılın ikinci yarısında İngiliz Konsolos Belgelerine göre Giresun (1856-1900). *Uluslar arası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu Bildirileri (09-11 Ekim 2008)*, Giresun: Giresun Belediyesi, 517-536.
- Yılmaz, Ö. (2006). *Batılı Seyyahlara Göre Trabzon (1808-1878)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Trabzon.
- Yılmaz, Ö. (2008). Pontus meselesinin tarihsel kökenleri: XIX. yüzyılda Trabzon Rumları üzerine. (Ed. İncelik, H., Erünsal, İ.E., Lowry, H. W., Emecen, F., Kreiser, K., Aydın, B.), *Osmanlı Araştırmaları XXXI*, 61-196.
- Yılmaz, A. 2013, *XIX. Yüzyıldan Cumhuriyete Giresun’da eğitim ve öğretim*, Yayımlanmamış Dr. Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Basılmamış Dr. Tezi, Samsun.
- Yolalıcı, M. E. (1994). Maarif Salnamelerine göre Trabzon Vilayeti’nde eğitim ve öğretim kurumları. *OTAM*, (5), 435-473.
- Yurt Ansiklopedisi, 1982, Giresun, Cilt.S, İstanbul, 3111.
- Yüksel, A. (2004). Doğu Karadeniz’de Rum yerleşmesinin niteliği: Ayanlar ile Rum Ahali arasında arazi ve emlak anlaşmazlığı örneği. (Ed. İncelik, H., Erünsal, İ.E., Lowry, H. W., Emecen, F., Kreiser, K., Aydın, B.), *Osmanlı Araştırmaları XXIV*, , İstanbul, 365-373.
- Yüksel, A. (1999). Savaş yıllarında Giresun (1914-1922): sosyal ve ekonomik durum. *Milli Mücadelede Giresun Sempozyumu (6-7 Mart 1999) Bildirileri*, Giresun Belediyesi Kültür Yayınları, 234-241.
- Yüksel, A. (2014). Birinci Dünya Savaşı yıllarında Giresun. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 9 (17): 55-70.
- Zehiroğlu, A.M.(2000). *Antik Çağlarda Doğu Karadeniz*, İstanbul:Çivi Yazıları.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı
Uyruğu
Doğum tarihi ve yeri
Medeni hali
Telefon
Faks
e-posta

ÖZCAN, Mustafa Veysi

T.C.
15/07/1951 Giresun
Evli

0 (312) 286 04 24 (pbx)
0 (312) 286 20 23
mustafaveysi@yahoo.com
merkez@egegrupyapi.com

Eğitim Derecesi

Okul/Program

Mezuniyet yılı

Yüksek lisans

Gazi Üniversitesi /
Fen Bilimleri Enstitüsü
Şehir ve Bölge Planlama
Anabilim Dalı

Devam Ediyor

Lisans

Orta Doğu Teknik
Üniversitesi/
Mimarlık Bölümü

1973

Lise

Giresun Lisesi

1969

İş Deneyimi, Yıl

Çalıştığı Yer

Görev

2000

Ege Grup Yapı Endüstrisi
A.Ş.

Yönetim Kurulu Üyesi

Yabancı Dili

İngilizce

Hobiler

Fotoğraf Sanatçısı

GAZİ GELECEKTİR...